



BOŞ SAYFA

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ SİYASET VE KÜLTÜR DERGİSİ

Yıl: 1 | Sayı: 4 | Temmuz-Ağustos 2010 | ISSN 1309-601X
İki ayda bir yayımlanır.

Sahibi

GÜNTÜLÜ EĞİTİM YAYINCILIK VE TİC. LTD. ŞTİ.

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Mustafa Yücel

Editörler

Prof. Dr. E. Semih Yalçın - Prof. Dr. Zuhal Cafoğlu

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Hasan Tunç

Prof. Dr. Mustafa Erdem

Prof. Dr. Mevlüt Karakaya

Prof. Dr. Necdet Hayta

Prof. Dr. Cemalettin Taşkiran

Doç. Dr. Ali Yakıcı

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Özbay

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Doğan

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Maraş

Kapak ve Sayfa Tasarım: Mehmet Fidancı

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın - Hakemli Dergi

Büro İç Hizmetler

Atakan Türkyılmaz

Adres: 1.Cad. Nu. :43/4

06520 Balgat-Ankara

Te.: +90 (312) 287 88 99

Faks: +90 (312) 285 44 99

Web: www.turkizdergisi.com.tr

e-posta: bilgi@turkizdergisi.com.tr

Fiyatı: 5 TL

Basım Yeri

Net Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Necatibey Cad. Lale Sok. Nu.: 21/27 Yenışehir/Ankara

Tel-Faks: 0.312 230 07 23

Basım Tarihi: Temmuz 2010 - Ankara

Abonelik Ücreti (Yıllık)

Yurt içi: 30 TL

Kurumsal abonelik: 60 TL

Yurt dışı:

Avrupa ve Orta Doğu ülkeleri: 50€

ABD ve diğer ülkeler: 75\$

BİLİM, DANIŞMA VE HAKEM KURULU

Prof. Dr. Abdurrahman Güzel Başkent Ü	Prof. Dr. Sabahat Deniz Marmara Ü
Prof. Dr. Abdurrahman Küçük Ankara Ü	Prof. Dr. Sadettin Gömeç Ankara Ü
Prof. Dr. Abdullah Gündoğdu Ankara Ü	Prof. Dr. Temel Çalık Gazi Ü
Prof. Dr. A. Faik İmamoğlu Gazi Ü	Prof. Dr. Vahit Doğan Gazi Ü
Prof. Dr. Ahmet Aksoy Gazi Ü	Prof. Dr. Yaşar Özbay Gazi Ü
Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu Ankara Ü	Doç. Dr. Bülent Yavuz Gazi Ü
Prof. Dr. Ahmet Taşağıl Mimar Sinan Ü	Doç. Dr. Celalettin Yavuz Türksam
Prof. Dr. A.Kadir Yuvalı Erciyes Ü	Doç. Dr. Doğan Cansızlar Bilgi Ü
Prof. Dr. Azmi Yetim Gazi Ü	Doç. Dr. Faruk Bilir Selçuk Ü
Prof. Dr. Beğlü Eke Erciyes Ü	Doç. Dr. Hanife Güz Gazi Ü
Prof. Dr. Çetin Elmas Gazi Ü	Doç. Dr. Hasan Ali Karasar Bilkent Ü
Prof. Dr. Dursun Yıldırım Hacettepe Ü	Doç. Dr. Hüsnüye Canbay İnönü Ü
Prof. Dr. E.Ethem Atay Gazi Ü	Doç. Dr. Kemalettin Kuzucu Trakya Ü
Prof. Dr. Enver Bozkurt Kırıkkale Ü	Doç. Dr. Kemal Üçüncü KTÜ
Prof. Dr. Esmâ Şimşek Fırat Ü	Doç. Dr. Mehmet Akif Okur Gazi Ü
Prof. Dr. Hacı Duran Adıyaman Ü	Doç. Dr. Mukadder Boydak Fırat Ü
Prof. Dr. Hasan Onat Ankara Ü	Doç. Dr. Nurcan Toksoy Erzincan Ü
Prof. Dr. Hayrani Altıntaş Ankara Ü	Doç. Dr. Selçuk Duman Gazi Osman Paşa Ü
Prof. Dr. H.İbrahim Yalın Gazi Ü	Doç. Dr. Suna Başak Gazi Ü
Prof. Dr. Hikmet Öksüz KTÜ	Doç. Dr. Şener Büyükoztürk Başkent Ü
Prof. Dr. Kadir Arıcı Gazi Ü	Doç. Dr. Şeref İba Çankaya Ü
Prof. Dr. Kamil Aydın Atatürk Ü	Doç. Dr. Taner Tatar İnönü Ü
Prof. Dr. Mehmet Saray Yeditepe Ü	Doç. Dr. Tefik Gülsoy Atatürk Ü
Prof. Dr. Mehmet Şahingöz Gazi Ü	Doç. Dr. Timuçin Kodaman S.Demirel Ü
Prof. Dr. Meral Töreyn Gazi Ü	Doç. Dr. Ümit Kocasakal Galatasaray Ü
Prof. Dr. Murat Sezginer Gazi Ü	Doç. Dr. Yaşar Kaya İnönü Ü
Prof. Dr. Musa Şaşmaz Niğde Ü	Yrd. Doç. Dr. Ahmet Turgut Niğde Ü
Prof. Dr. Musa Taşdelen Sakarya Ü	Yrd. Doç. Dr. Erkan Göksu Gazi Osman Paşa Ü
Prof. Dr. Mustafa İlbaş Gazi Ü	Yrd. Doç. Dr. Hatice Mumyılmaz Cumhuriyet Ü
Prof. Dr. Nadim Macit Ege Ü	Yrd. Doç. Dr. İsmet Türkmen Gazi Osman Paşa Ü
Prof. Dr. O. Kürşat Ünal Gazi Ü	Yrd. Doç. Dr. Murat Taşdemir Osmangazi Ü
Prof. Dr. O.Üçler Bulduk Ankara Ü	Yrd. Doç. Dr. Türkan Erdoğan Pamukkale Ü
Prof. Dr. Recai Coşkun Sakarya Ü	Yrd. Doç. Dr. Yalçın Sarıkaya Giresun Ü
Prof. Dr. Recep Kılıç Ankara Ü	Yrd. Doç. Dr. Yüksel Topaloğlu Trakya Ü

İÇİNDEKİLER

Editör / Sunuş	7
Millet Hâlinde Yaşamak ve Açılım Prof. Dr. Şerif AKTAŞ	9
ABD Eksenli Eritme Potası Söylemi ve Türkiye Eksenli Açılım Politikaları Prof. Dr. Kamil AYDIN	15
Açılımlar ve Türkiye Doç. Dr. Timuçin KODAMAN	23
Türk Milliyetçiliği ve Açılım Tartışmaları Prof. Dr. Murat SEZGİNER	33
Türkiye’de Siyasal İslam’ın Liberalleşmesi: “Nereye Gidiyorsun?” Prof. Dr. Recai COŞKUN	43
Türkiye İçin Başkanlık veya Yarı Başkanlık Sistemi: Düğüm mü, Çözüm mü? Doç. Dr. Şeref İBA	55
Enerji-Politik Dünya ve Türkiye Prof. Dr. Mustafa İLBAŞ	75
Teo-Politik Kuşatma “Dünya Sistemi, Diplomasi ve Din” Prof. Dr. Nadim MACİT	87
Küreselleşme Sürecinde Medeniyetler İttifakı ve Türkiye Açısından Sonuçları Prof. Dr. Hasan TUNÇ	103
Siyaset, Diplomasi ve Hukuk Zemininde Uluslararası Ortam ve Türkiye Prof. Dr. Yaşar HACISALİHOĞLU	117
Türkiye’de Anayasa Yapma Sorunu: Yöntem Boyutu Doç. Dr. Mehmet Tevfik GÜLSOY	127
“Açılım” Sürecinde Türkiye Lütfü TÜRKKAN	143
Bir Açılım Siyaseti Taylan SORGUN	151
Sorunun Simetrisi ve İrade Arif YALÇIN	153
Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi Yayın İlkeleri	159

BOŞ SAYFA

AYDINLIK BİR GELECEK İÇİN

Ülkemizde son birkaç yıldır geleceğimizi ipotek altına almaya matuf ciddi siyasi gelişmeler yaşandığı bir gerçektir. Şu anki siyasi iktidar, göreve başladığı günden bu yana icraatıyla milletimizi maddi ve manevi anlamda gözle görülür biçimde sıkıntıya sokmuştur. Bu sıkıntılı ortamda, günlük yapıp etmeleri yönlendiren zihniyet belirgin bir dönüşüme uğramış; halkımız, atalarının bu topraklarda ürettiği kültürden uzaklaşmaya başlamış, giderek kendi kültürüne yabancılaşmıştır.

Liberal söylemler ve kapitalist ekonomi anlayışıyla hareket ederek mevcudu savurganca harcayan, satmaktan çekinmeyen ve geri kalmayan siyasi iktidar, her şeyin alınıp satıldığı gibi bir zihniyeti meşrulaştırmaya gayret etmekte, bunu yeğâne göreviymiş gibi uygulamaktadır. Bin bir türlü sıkıntı içindeki halkın, Hükümetin sinsî karar ve icraatını izleyecek mecali de durumu da kalmamıştır.

Bir taraftan tüketmeye kısırlanan diğer taraftan yoksullaştırılan bir toplum, neyi ne ile denkleştireceğini bilemez bir hâldedir. Bir taraftan devletine bağlı olması istenen diğer taraftan bağlı olması istenen devletin altı oyulan millet, iki arada bir derede kalmış gibidir. Vatani, milleti, devleti için canını vermeye hazır olan halkımız, şehidine sahip çıkarken verdiği hesabını soramayacağı endişesi içinde bırakılmaktadır.

Siyasi iktidar, liberal bir söylemle “devletin millet için olduğu” görüşünü ısrarla vurgularken **devletsiz bir millet olamayacağı gerçeğini** ya görememekte ya da bile isteye göz ardı etmektedir. Demokratik ve sosyal bir hukuk devletinde, devlet elbette millet içindir. Demokrasinin belli gruplar için zaafa uğratılmaya çalışıldığı, halkın malı olan kurumların satılarak halkın yoksullaştırıldığı ve hukukun her fırsatta zedelendiği bir hükmetme biçiminde, devletin millet için olmadığı açık değil midir? Böyle bir hükmetme biçimi, ancak totaliter bir düzen olan **faşizmde** mümkün değil midir?

Mevcut Hükûmetin icraatıyla ortaya çıkan yukarıdaki vahim manzara, düşünen her vatandaş için rahatsız edicidir. Son birkaç yılda girişilen **açılım furyası**, bu rahatsızlığı daha da arttırmıştır. Anayasa’nın ihlaliyle vatandaşlık duygusunu zedeleyen, “ötekiler” yaratma gayretkeşliğiyle milletimizin kafasını karıştıran, belli gruplara sözde hak ve özgürlük verme vaatleriyle Devlet’in ilkeleleriyle oynayan açılım furyası, milletimizi ve devletimizi karanlık bir dehlize sürüklemektedir.

Türkez’in bu sayısında, akademisyenlerimiz ve aydınlarımız, o karanlık dehlizi yırtarak aydınlık bir geleceğe ulaşmanın yollarını göstermek üzere siyasi iktidarın giriştiği açılım furyasını değerlendirdi. Sorunun farklı yönleri, kaynaklandığı yerler ve ulaşılmak istenen sonucun değerlendirildiği bu sayı, gelecek sayımızın konusunu da belirledi diyebiliriz.

Türkez’in 5. sayısının dosya konusu “**Cumhuriyet, Referandum ve Siyaset**” olacak. Eylülde görüşmek temennisi ile düşündürücü bir okuma diliyoruz.



MİLLET HÂLİNDE YAŞAMAK VE AÇILIM

PROF. DR. ŞERİF AKTAŞ*

Toplum olaylarını değişmez kurallara bağlamak elbette zor; ancak var olandan ve yaşanandan hareketle bu hadiselerin temel değerleri ve oluşumları üzerinde isabetli hükümler vermek mümkün. Zamanımızda millet hâlinde yaşayan toplulukların hemen hepsi, belli merhalelerden geçerek bu seviyeye gelmiştir. Bu merhalelerin ilki, epik zihniyetin hâkim olduğu kavmî dönemdir. Bu zihniyetin özünde, insanlığın çocukluk dönemine özgü duygu ve düşünceyle şekillenmiş üstün ve idare eden güçle birlikte yaşamak, insani ve tabiatı bu üstün gücün sağladığı bütünlük ve birliktelik içinde ele almaktır. Bu dönemde akıl ve dünyevi gerçeklik, muhayyilenin gölgesi altında varlıklarını güç hissettirirler, seslerini zor duyururlar. Toplumda iş bölümü en alt seviyededir. Kişi, insani ihtiyaçlarının tamamını kendi becerisi ve gücüyle karşılamaktadır; o, insanla olduğu kadar doğayla da iç içedir. Birlikte yaşamayı, kavmî özellikler etrafında oluşan yaşama şartları düzenler denilse yeridir. Üstün değerlerin mitik düşünce ve tavır etrafında olduğu söylenmektedir. Böyle bir dönemde bile, aynı soydan ve topluluktan oluşan bir insan grubunun yalnız yaşadığından söz etmek ne ölçüde doğrudur?

İnsan hemen her dönemde başkasıyla ilişki kuran, ötekiyle ilişkisinde kendini gerçekleştiren bir yaratıktır. Yaşama zevkinin gelişmesinde ve dünyevi olanla mücadelesinde insanın bu hâlinin gözden uzak tutulmaması yerinde olur. Aksi hâlde aynı bölgede farklı insan topluluklarının gerçekleştirdiği mitolojik eser ve

* Gazi Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

onlara vücut veren duygu, düşünce ve etkinliklerin benzerliklerini açıklamak ve yorumlamak mümkün olmaz. Birlikte yaşayan varlık olarak insan, bir merkezden dışa açılan art arda daireler hâlinde oluşan ilişki ağında, ötekiyle ilişki içinde, kendisini ve çevresini idrak eder. Dili, duygusu ve düşüncesi bu ilişkiyle şekillenir. Destani dönemde ortaya koyulmuş zamanımıza intikal eden her eser, bu hususlardan birini veya birkaçını ifade eder ve dikkatlere sunar. Bu dönemde henüz devletlerin teşekkül etmediği, bireysellikten “ayrışmamış yaşayan tümlüğün” bir kahramanın varlığında şekil alıp ve onda kendini tanıdığı söylenir. Kısacası evrensel olanla bireysel olanın birliği hâkim durumdadır. İşte millete vücut verecek üstün değerler, böyle bir dönemde kişinin doğa, insan ve toplumla mücadelesi esnasında kendiliğinden tohumlanır. Bu bakımdan mitolojik dönemde ortaya koyulmuş eserler son derece önemlidir.

İnsan hemen
her dönemde
başkasıyla ilişki
kuran, ötekiyle
ilişkisinde
kendini
gerçekleştiren
bir yaratıktır.

Sözü edilen kavmî dönemi, semavi dinlerden birinin hâkim olduğu dinî dönem izler. Ancak bir dönemden diğerine geçişin kolay olmadığı ve zaman istediği gözden uzak tutulmamalıdır. Dinî dönemde varlığın kendisi başta olmak üzere her şeyin Allah tarafından yaratıldığı ve düzenlendiği ve bu yaratıklardan biri olan insana sunulduğu açıktır. Onun dünyadaki vazifesinin de kalbi ve beyniyle, kendisine bildirilenleri yerine getirmek olduğu; görevlerini yerine getirenlerin öte dünyada mükâfatlandırılacağı, getirmeyenlerin de cezalandırılacağı bildirilir. Aynı dine inanan insanlar inanç, ibadet ve seremonilerin birlikteliği sebebiyle birbirlerine yakınlaşırlar. Bu döneme “ümme devri” denmektedir. İnsan, sonsuz mutluluğa ve saadete kavuşmak için hayatını dinî emir ve isteklere göre

düzenler. Bu emir ve isteklerin toplum hayatını şekillendirdiğini söylemeye bile ihtiyaç yok. Yeni bir dine inanmanın yarattığı dinamizm; çeşitli alanlarda son derece ciddi eserler, örnek tipler ve unutulmaz etkinliklere yol açmıştır. Ayrıca inanmak, insanın ve insanlığın vazgeçemeyeceği varlık şartlarından biridir. Her türlü etkinliği iman çevresinde ele almak, değerlendirmek ve yorumlamak insanı yalnızca inanan bir varlık olarak görmektir. Onun birlikte yaşayan, değerleri duyan, anlaşılan, merak eden, öğreten ve öğrenen, yapıp eden, isteyen, bir şeye kendini veren, sanatın ve tekniğin yaratıcısı olan bir varlık olduğunu hatırlamakta da yarar var.

Ümme döneminde, yani imanın bütün insani değerleri ve davranışları şekillendirdiği zaman diliminde insanlık dinin getirdikleri ve bireysel imanın kazandırdıklarıyla cidden zenginleşmiştir. Bu dönemde insan ve insanlık, yeryüzünde gerçekleştirdiği gelişmenin önemli merhalelerinden birini idrak et-

miştir. Bu gelişmeyi inkâr etmek veya yok saymak mümkün değil. Bireysel imanın ve dinin değil ama din etrafında yaşama tarzının, insani istek ve davranışlarının oluşturduğu bilgi ve kültür birikimi aklın ve iradenin müdahalesini âdeta davet eder. Bu müdahale, Batı'da Rönesans ile kendisini kuvvetle hissettirmeye başlar. Böylece insan ve insanlık için yeni bir dönem açılır. Bu dönemde insani akıl ve duygu merkezde yer almakta; birey ve toplum seviyesinde her türlü etkinliğin, aklın kural ve kullanımlarından hareketle, düzenlendiği görülmektedir. Beyin-kalp, başka bir söyleyişle düşünce-duygu diyalogu ile geçmiş yorumlanır; hâlin her türlü istek ve görünüşü değerlendirilir. Bu gayretler sonucu ortaya koyulan, birbirini tamamlayan ve açıklayan, düşünceyle, ilimle ve teknikle ilgili hususlar yeni bir döneme vücut verir. Sözü edilen döneme bugün "modern dönem" denilmektedir. Bu zaman diliminde yeryüzünde yaşayan insan, hâldeki görünüşü, geçmişte kazandığı tecrübeler, gelecek endişesiyle varlık içinde kendisini bir değer olarak görür ve ele alır. Her türlü insan etkinliğinin merkezinde insan vardır. Bu insan zamanın getirdiği her türlü yeniliğe açıktır. Oluş hâlindeki akışı problem olarak ele alır; anı şekillendiren yakın ve uzak geçmişi, birlikte yaşadığı insan kitlesinin sahip olduğu birikimden yola çıkarak değerlendirir. Dikkat, insana ve onun dünyevi olan ile ilişkisine yönelmiştir. Günümüzde millet olarak adlandırılan insan toplulukları, yukarıda ana hatları belirtmeye gayret edilen böyle bir gelişmenin ürünüdür. Oluşmuş ve oluşmakta olan milletler, doğal akış içinde, uzun asırlar boyu kendilerine vücut verecek değerler dünyasını kendiliğinden hazırlamışlardır. Bunun için bir topluluğun millet hâlinde yaşama seviyesine ulaşması birkaç kişinin istek ve iradesiyle gerçekleşmez. Tarihî zaman içinde kazanılmış tecrübe, birikim, zenginleştirilmiş dil, işlenmiş kültür, insanlığa sunulmuş eserler, geliştirilmiş insani ilişkiler ağı gibi birçok hususa ihtiyaç vardır. Milletler arasındaki farklılıkları da bu benzeri hususlar belirler. Zaten hiçbir millet bir diğerrinin ne taklididir ne de kopyası. Her millet, kendi şartlarına göre kendisini meydana getiren kültür ve zevkten hareketle inşa edilmiş organik bir birlik olarak ortaya çıkar ve öyle devam eder.

Yukarıdaki satırlarda kavmî dönem, ümmet dönemi ve modern dönemin birbirini izlediğini söyledik; milletlerin bilinmeyen başlangıçtan günümüze kültür ve zevk alanında doğal bir gelişme sonucu oluştuğunu sezdirme istedik. Her milletin sosyal, siyasal çok yönlü organik bir birlik olduğunu belirttik. Onun yalnızca etnik bir köken üzerine kurulmadığını, farklı etnik unsurların millet hâlinde yaşama iradesi etrafında birleşerek millet adıyla anılabilecek organik siyasasi ve sosyal birliğe vücut verebileceklerini de dile getirmek istiyoruz. Ancak organik birlik bir defa vücut bulduktan sonra kendi şartlarında zaman içinde gelişerek zenginleşir, güç ve kuvvet kazanır. Onu, farklı zaman dilimlerinde yeniden inşa etme gayretleri, bu yapıyı her an bozma anlamına gelir. Bu da ne doğrudur ne de mümkün.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, özellikle İkinci Meşrutiyet sonrasında aydınların millet hâlinde yaşama iradesi etrafında birleşmeleri İmparatorluktan millete geçişi sağlamıştır. Bu bir akıştır, günün şartları farklı etnik unsurları ortak kültür, zevk ve tarihî değerlerden hareketle **Türk milleti** adı altında birleştirmiştir. Tarihî tecrübe, kültür ve zevk birikimi, hayatın her alanında gerçekleştirilmiş başarılar, insanın her hâli ve düşüncesini ifadeye imkân veren dil dikkate alınarak bu millete Türk milleti adı verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Türklerin "millet-i hâkime" oldukları da unutulmamalıdır. Bu milletin bünyesinde yer alan diğer etnik unsurlardan hangisi kültür, dil, zevk, yaşama tecrübesi, dil ve temsil kabiliyeti bakımından Türklerden daha zengindir? Türkler, az önce belirttiğimiz üç büyük dönemde de başarıları ve yakınlarındakileri koruyuculuğuyla dikkati çekmektedir. Bu ortak millete Türk adının verilmesi son derece doğaldır. O dönemde de bugün de başka hiçbir ad düşünülmemiştir. Herkes bunun Anadolu'da ve Rumeli'de yaşayan farklı etnik kökenlerden gelen insanların oluşturduğu millete verilen ad olduğunu bilir. Fransızlar başta olmak

Tarihî tecrübe, kültür ve zevk birikimi, hayatın her alanında gerçekleştirilmiş başarılar, insanın her hâli ve düşüncesini ifadeye imkân veren dil dikkate alınarak bu millete Türk milleti adı verilmiştir.

üzere Avrupa'da millet hâlinde yaşayan insan toplulukları böyle değil midir? Sözümlü ettiğimiz kavmi dönem, dinî dönem ve milletlerin oluştuğu modern dönemlerde birlikte yaşayan insan kitleleri zamanın örsünde dövüle dövüle bir yapı ve görünüm kazanırlar ve kimliklerini bu yapı içinde geliştirirler, zamanın gerekli kıldığı ihtiyaçlara birlikte cevap ararlar. Kültür kimliğinde arıza olmayan, birlikte yaşadığı insanlarla beraber gelişmeyi ve geleceği şekillendirmeyi düşünen, her bakımdan sağlıklı kişi ve gruplar, millet hâlinde yaşama iradesiyle gerçekleştirdikleri ortak millî toplumun varlığına imanla bağlanırlar. Bu onların daha iyi ve güzeli istemelerine, yapılan kusurları ve görülen eksiklikleri söylemelerine engel değildir. Ancak kurulmuş millî birliği bölme ve parçalama gayretleri, kendilerini başka bir milletten sayma gayretleri, ortak kültür ve zevki geliştirmeye engel çıkarma çabaları isyan hâlini dü-

şündürür. Bu da en büyük suçtur.

Türk milletini oluşturan etnik unsurlardan biri Kürtlerdir. Bunu bilmeyen yok. Türklerin hepsinin aynı kökten geldiğini söylemek de oldukça zor. Mesele kişinin kendisinin Türk olduğunu kabulde gizlidir. Bu gerçekliği söylemek bile fazla. Birlikte millet hâlinde yaşama iradesinde birleştikten sonra bu ayrım bilinçli olarak tarihe terk edilmeliydi. Ortak değerlerin zamanın getirdiği imkânlarla yorumlanıp zenginleştirilmesi, yüceltilmesi gerekirdi. Anadolu'nun her köyünde farklı bir millete vücut verecek kültür birikimi vardır. Bunu gençlik yıl-

larım da Bayburt'un köylerinde gözlemledim. Yani farklılıklar üzerinde durulursa farklı kültür ve yaşama tarzı ile bizi zenginleştiren her kasabayı, her ili bir diğ erinden ayırmak gerekir. Karadeniz kıyısındaki yaşlı bir kadınla Muğla'da yaşayan aynı yaştaki kadının aynı dili konuşarak anlaşmaları mümkün değil. Kürtlerin konuşmak istedikleri fakat bir türlü anlaşamadıkları bir dil var. Bu dil Türkçe değil. Türkiye'deki dilciler ve kültür adamları Fransa'dan ve diğer başka ülkelerden önce bu dili inceleyip dil bilim bakımından değerini ortaya koysalardı önemli bir hizmeti gerçekleştirmiş olurlardı. Türkiye'de feodal yapının varlığını yoğun olarak sürdürdüğü bölge de Kürtlerin yaşadıkları bölgedir. Müslümanlık etrafında oluşan, ama dinle ilgisi bulunmayan bir yaşama tarzı da yine aynı bölgede insanlar arasındaki ilişkileri şekillendirmektedir. Bunlar ve benzeri problemler üzerinde durularak geleceğin daha iyi olmasına zemin hazırlanabilirdi. Ancak doksan yılda alınan yol hiç de küçümsenecek gibi değil.

XX. yüzyıl başlarındaki Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile günümüzün Doğu ve Güneydoğu Anadolu'su karşılaştırıldığında gelişme ve değişme hızı sanıldığı ve yaygın olarak söylendiği gibi hiç de az değil. Bu arada şunu da hatırlatmakta yarar var. Bölgenin gelişmesi o bölgede yaşayan insanla da ilgilidir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bu bölgeye az para verdiğini söylemek doğru olmaz. Feodal yapı, verilen paranın halkın hayatını değiştirmesine engel olmuştur. Bu da ayrı bir problemdir. Günümüzde de Türkiye'de vergi vermeden yaşayan insanların büyük çoğunluğunun sözü edilen bölgelerde bulunduğu söylenmektedir. Milletçe gelişip kalkınmamıza Güneydoğu Anadolu'da yaşayanların engel olduklarını söyleyenlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Daha birçok problem çözüm beklemekte. Eğer Türkler ve Kürtler aynı milletin iki farklı unsuru ise, bu millet de İmparatorluk sonrasında vücut bulmuş ise modern bir milletin üzerinde durması gereken problemler, ortak bir gelecek perspektifiyle ele alınmalı ve çözümlenmelidir. Taraflardan biri diğerini istismara yoneliyor, her istediğini elde etmek için bütün yolları meşru sayıyorsa taviz vererek hiçbir problemin ortadan kalkmadığı hatırlanmalıdır. Bilinmelidir ki millet hâlinde yaşamak bazı sorumlulukları da beraberinde getirir; bilinmelidir ki isyan suçtur, her suçun da cezası vardır; yine bilinmelidir ki farklı zamanlarda elde edilen imkânlarla Türk milletinin dışında ayrı bir millet olmaya Kürtlerin yaşama tarzı imkân ver-

Bilinmelidir ki millet hâlinde yaşamak bazı sorumlulukları da beraberinde getirir; bilinmelidir ki isyan suçtur, her suçun da cezası vardır; yine bilinmelidir ki farklı zamanlarda elde edilen imkânlarla Türk milletinin dışında ayrı bir millet olmaya Kürtlerin yaşama tarzı imkân vermez; kültür ve zevk birikimleri, devlet tecrübeleri yetmez.

mez, kültür ve zevk birikimleri, devlet tecrübeleri yetmez. Birlikte millet hâlinde geleceğe hazırlanmak her iki grubun da yararınadır. Bunun için ülkeyi yönetenlerin, Türk milletini bütün hâlinde geleceğe taşıyacak ideallerde herkesi birleştirme sorumlulukları vardır. Onlar, isyan ve ihaneti cezasız bırakmamak gerektiğini, tavizin günü kurtarma dışında hiçbir şeye hizmet etmediğini herkesten iyi birmeliler.

Günümüz dünyasında millet hâlinde yaşama iradesini ve heyecanını kaybeden farklı grupların aynı millet çatısı altında birbirlerini istismar ettikleri de göz-

Hâli düzenlemek ve geleceği şekillendirmekle görevli kişi ve gruplar, yeniden millet olunamayacağına akıldan çıkarmadan mevcudu geliştirip zenginleştirerek birlikteliğin kuvvetlenmesini sağlayacak tedbirleri almalıdır.

den uzak tutulmamalıdır. Mahallî dili, kendi çevresinde kendi şivesiyle konuşmanın, insanı düşündüren zevk verici, masum ve sevimli bir tarafı vardır. Ancak ayrı bir dille eğitim, belli bölgelerde özerklik gibi hâller herkese Yugoslavya'yı düşündürmektedir. Kardeş dediğimiz Kürtlerin, Türkleri aptal yerine koymaya hakları olduğunu sanmıyorum. Ortada terör varsa, bu terörün kaynağı ve güç aldığı yer Kürtler ise çözümü de onlar bulmalılar. Bugünkü durumda Kürtlerin Türklerden ayrı bir topluluk hâlinde yaşamak istedikleri düşüncesi Türkler arasında yayılmaktadır. Bunun sorumlusu da onları hep koruyan, destekleyen, kendilerini politikacı sayan aşiret hayatını sürdürmekte yarar sağlayan insanlardır. Onlar, olaya taraf olanlarla birlikte, Türklerle beraber millet hâlinde yaşamamanın kendilerine maddi ve manevi olarak neler kazandırdıklarını vakit geçmeden düşünmeliler. Ülkeyi yönetenler de bu gerçekliği onlara açık ve net biçimde hatırlatmalılar. Öyle sanıyorum ki ortada sorun yok; daha fazlasını almak, daha rahat yaşamak düşüncesiyle farklı görünen insanlar ve feodal yapının insafsızca ezdiği kişiler var. Hâli düzenlemek ve geleceği şekillendirmekle görevli kişi ve gruplar, yeniden millet olunamayacağına akıldan çıkarmadan mevcudu geliştirip zenginleştirerek birlikteliğin kuvvetlenmesini sağlayacak tedbirleri almalıdır. Ortak ideallerde milletin tamamına şevk ve heyecan vermek bu tedbirlerin başında yer alır. Böyle ideallerde birleşme gerçekleşmiyorsa milletin varlığını ve birliğini sürdüreceği araç ve vasıtaları bulmak ve uygulamakla görevli kişi ve kuruluşlar harekete geçirilmelidir. Her bireyin sorumluluğu olduğu gibi millete vücut veren her grubun da sorumlulukları olduğu anlaşılacak bir ve tavırla bildirilmelidir. Bir grubun kapris ve ihtiraslarını tatmin etmek için diğerlerinin zarar görmesi hâlinin uzun müddet devam etmeyeceği açıkça bildirilmelidir. Zoraki birlikteliğin millet hâlinde yaşamamanın ruhuna uygun düşmediği değişik biçimlerde ortaya konarak her grubun kendi hâlini değerlendirmesine zemin hazırlanmalıdır. ■



ABD EKSENLİ ERİTME POTASI SÖYLEMİ VE TÜRKİYE EKSENLİ AÇILIM POLİTİKALARI

PROF. DR. KAMİL AYDIN*

Herhangi bir siyasal, sosyal, kültürel, sanatsal ve bilimsel bir olayın, etkinliğin veya uygulamanın tarihsel süreci irdelendiğinde genelde mutlaka resmî ya da kabul görmüş bir tarih veya dönemden söz edilmesine rağmen, ilgili olay, uygulama ya da etkinliğin izlerinin daha önceki dönemlere şu veya bu şekilde uzandığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, resmî kaynaklar sistematik uluslaşma sürecinin çıkış noktasını 18. yüzyıl sonlarına, yani Fransız Devrimi ve sonrasındaki kazanımlara bağlamış olsa da Batı'da ulusal bilinç aslında Rönesansla birlikte biçimlenmeye başlamıştır. Diğer bir ifadeyle, insan merkezli bir yapının etkin olduğu bu dönemde düşünce yapısında hümanizm, dinsel öğretilerde reformasyon ve bilim sanatta ise neoklasik algılama biçiminin temelinde Avrupa'da hızla oluşan ulusal bilinç yatmaktadır. Örneğin İngiltere 16. yüzyılın hemen başlarında benzer ulusal bilincin etkisiyle Anglikan Kilisesini (Church of England) kurarak en önemli reformasyon adımını atmış, kendi dilinde eğitim öğretim atılımlarını gerçekleştirmeye başlamış, kurduğu ulusal tiyatrolarda sahnelenmek üzere İngilizce oyunlar kaleme alınmış ve ülkenin idari merkezine oluşturmaya çalıştığı kendi ulusunu ve onların beklentilerini yerleştirmiştir.

Bu bağlamda İngiliz uluslaşma sürecine kısaca değinmek gerekirse, Keltlerle başlayan coğrafyanın istila sürecinin daha sonraları Romalı, Viking, Nor-

* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

man ve Germen akınlarıyla devam ettiği söylenebilir (Mc Dowall 1989: 11-43). İstila eden her grubun çeşitli etkilerinden söz etmek olasıdır. Bu gruplar içerisinde en güçlü ve kalıcı etkiyi farklı etnik kimlik ya da kabilelerce gerçekleştiren Germen istilaları bırakmıştır (O'Driscoll 2009: 15-32). Çünkü, *Angles, Saxons, Jutes* başta olmak üzere istila amaçlı adaya gelen sayısız Germen gruplar hâlihazırda adada yaşayanlarla güçlü bir etkileşim sayesinde iletişim kurmayı başarabilmiştir. Özellikle "*Angle*" ve "*Saxon*"ların yaşam tarzları, dil, inanç gelenek, görenek gibi öz değerleriyle güç merkezi olarak taşıdıkları kimlik ve dokuyu "*Anglo-Saxon*" terkihiyle bölgede yaşayan tüm topluluklara hâkim kılmışlardır (Collie ve Martin 2000). İşte İngiliz denilen ulusal kimlik adada kısaca böyle bir süreçte oluş-

Batı'daki uluslaşma süreçlerine bakıldığında kurucu irade olsalar dahi tek bir etnik grup veya kabileden oluşan ulusların varlığından söz etmek oldukça güçtür.

muştur. Dolayısıyla, ülkede İngiliz ulusal kimliğini taşıyan herhangi bir vatandaşa Germenlerin hangi kabilesinden veya etnik gruptan olduğunu sormak oldukça komik ve saçma olarak algılanmaktadır. Her bir İngiliz vatandaşı açıkça bilir ve kabul eder ki uluslaşma süreci artık tamamlanmıştır. Süreç sonunda ulusun adı İngiliz'dir ve ülke ismi de aynı kökten yani *Angle*'ların ülkesi (Land of Angles) terkihiinden türetilmiştir. Böylece ülkede artık kimin Wiking, kimin Jute, Norman ya da Roman kökenli olduğundan söz edilmez. Yine benzer bir süreçle adalar krallığındaki Galler, İskoçya ve İrlandalıların da farklı Kelt etnik grupların bir araya gelmesiyle oluşan ulusal kimlikler olduğu bilinmektedir (O'Driscoll 2009).

Bütün bunları belirtmemizin nedeni zihinlerde benzer çağrışımlar yaratılarak yanlış algılamalara yol açan şu gerçeği vurgulamaya çalışmaktır: Batı'daki uluslaşma süreçlerine bakıldığında kurucu irade olsalar dahi tek bir etnik grup veya kabileden oluşan ulusların varlığından söz etmek oldukça güçtür, çünkü verilen örneklerde de görüldüğü gibi farklı insan topluluklarının veya etnik grupların bir araya gelerek güçlü bir yapı etrafında kümelenmek kaydıyla bir ulusal kimlik ve yapı oluşturdukları görülmektedir. Bu sosyolojik tespitten hareketle Türk milletinin de benzer bir yapıyla bünyesinde farklı etnik unsurları barındırması hayli doğal ve olağandır. Fakat güçlü ve meşakkatli süreçten geçen bu yapıyı, tümdengelim yöntemiyle ya da bütünden hareketle unsurlara ayırtırmak doğal yapıya o denli aykırıdır ve tutarsızlıktır. Bu durum gerekli bileşenlerin uyumlu bir biçimde bir araya getirilerek kendine özgü bir tat oluşturan lokum ya da çikolatayı, yeniden damıtarak unsurlarına ayırmaya çalışmak kadar anlamsızdır.

1960'lar sonrası postmodern bir anlayış ve söylemle öncelikle Batı dünyasında etkinlik kazanan mevcut ulusal yapıları sorgulama geleneğine bakıldığında, güçlü Batılı ulus devletlerin bu eleştirel anlayıştan pek de etkilenmediği görülürken bu anlayış özellikle uluslaşma süreçlerini tamamlamamış gelişmekte olan bazı ülkelerde "çok kültürlülük" (*multiculturalism*) adı altında fazlaca kabul görmüş ve yankı bulmuştur. Sonraları daha profesyonel bir araştırma yöntemi ya da eleştiri kuramı hâline dönüşen bu çok kültürcü anlayış, Batı'nın güçlü bir stratejik silahı hâline gelerek özellikle jeopolitik, ekonomik, kültürel ve potansiyel önemi haiz coğrafyalarda *Demokrasi Projesi*, *Küreselleşme*, *Yeni Dünya Düzeni*, *Medeniyetler Çatışması*, *Medeniyetler İttifakı*, *Büyük Orta Doğu Projesi* gibi farklı masum söylemlerle somut sömürge veya ayrıştırma misyonlarına dönüşmüştür. Aslında güçlü stratejilerin hedeflenen, coğrafya ve ulusların zaafı üzerine kurulması gerçeğinden yola çıkıldığında, benzer projelerin önceki yüzyıllarda da "*Büyük Oyun*" (*Great Game*) gibi farklı isimlendirmelerle gündeme getirildiği bilinen bir gerçektir.

Yeni stratejik plan, proje ve programlara dönüştürülen bu sorgulama modası, güçlü Batı ulus devletlerinde bir tür entelektüel, sanatsal ya da eleştirel felsefi bir etkinlik boyutunda kalırken gelişmekte olan birçok genç cumhuriyetlerdeki resmî otoritelerce büyük kabul görmekte ve eyleme dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Bu anlayış, tutum ya da davranışla yeni bir kaos ortamı yaratılmakta ve oluşan bu kaos izah edilirken de sağlanması gereken düzen öncesi zorunlu bir aşama gibi sunulmaktadır. Bu durumu somut bir örnekle açıklamak gerekirse; ABD'nin mevcut ulusal yapısına bakıldığında, farklı etnisiteler ve Hristiyan mezhepler bir yana, bünyesinde çeşitli ulusal ve dinsel kimlikleri içermesine rağmen, çok kültürlülüğün bir zenginlik ve birliktelik unsuru olarak vurgulandığı görülür. Bunun gerekli izahı da "*Eritme Potası*" (*Melting Pot*) simgesi ya da metaforuyla yapılmaktadır. Yani yüzyıllardır ABD'ye göç eden farklı sosyolojik unsurlar yaratılmaya çalışılan bu yeni ulus potasında eriyerek biçimlenmektedir. Diğer bir ifadeyle, XVIII. yüzyıldan XIX. yüzyılın sonuna kadar geçen iki yüzyıllık süreç de İngiliz, İskoç, İrlandalı, Hollandalı, Alman ve kuzeybatı Avrupalı halkların kaynaşmasıyla ortaya çıkan Beyaz Anglosakson ve Protestan (BASP) kültürü, diğer bütün ırksal, dinsel ve etnik toplulukların içinde eriyebilecekleri değerleri tanımlayan hâkim ideolojik ve kültürel kod hâline gelerek XX. yüzyılın başında popülerleşecek olan eritme potası metaforunun dayandığı tarihi ham maddeyi oluşturmuştur (Parillo 1994: 538).

Yukarıda anılan metaforun kullanımıyla hedeflenen kazanım; farklı etnik, ulusal, dinsel ve ırksal kökenden gelen insanların eski ve köhne inançlarından, geleneklerinden ve yaşam tarzlarından arınarak dayanışmacı bir ulus ve çalışan bir pazar içinde kaynaşarak Amerikanlaşma idealidir (İrem 2005:190-218). Bu ideal;

Rus Yahudi'si olan İngiliz asıllı Israel Zangwill'in 1908'de sahnelenen *Eritme Potası* adlı oyunuyla genel kabul görmüş ve yavaş yavaş siyasal bir bağlama taşınmaya hazırlanmıştır (Szuberla 1995: 3-20). Oyunun baş kahramanı da yazar gibi New York'ta yaşayan Rus Yahudi'si David Quixano isminde genç bir bestecidir. Oyun, kahramanın çok sayıda ırkın uyum içinde birbirine karıştığı bir ülke olarak Amerika'yı anlatan bir senfoni yazma tutkusu ve Yahudi karşıtı bir babanın Hristiyan kızı Vera ile evlenme arzusu üzerine kurulmuştur. Dahası Amerika'yı Avrupa'nın farklı bölgelerinden ve kültürlerinden gelen çok çeşitli insanların içinde eridikleri bir "eritme potası" olarak betimleyen David, bu toprakları Tanrı'nın kutsadığını ve farklı kökenden milyonlarca insanın eritme potası içinden geçerek artık geçmişe değil, geleceğe bakan yeni bir uygarlığın parçası hâline geldiklerini ilan etmektedir (Kraus 1999: 3-19). Oyunun bir başka yerinde sunmaya çalıştığı diğer bir "eritme potası" resminde de David şunları kurgulamaya çalışmaktadır: *Amerika Tanrı'nın kalıbıdır; Avrupa'nın bütün ırklarının içinde eridikleri ve yeniden şekillendikleri büyük eritme potasıdır. Almanlar, Fransızlar, İrlandalılar, İngilizler, Yahudiler ve Ruslar hepiniz kabın içine! Tanrı Amerikalı yaratıyor!* (Zangwill 1909).

"Eritme potası" metaforunu siyasal söylemlerinde özellikle Amerikanlaştırma içerikli konuşmalarında sıkça kullanan Theodore Roosevelt 1776'dan 1989'a kadar George Washington ve adamlarının farklı unsurları bu kabın içerisinde eriterek Amerikan ulusunun yaratıldığını vurgulamaktadır (Vecoli 1996: 9-27). Bir başka söyleminde ise Amerika'da "yarı yarıya Amerikalılığa değil sadece yüzde yüz Amerikalılığa" yer olduğunu ifade ederken özellikle yönetici kadronun güçlü bir bütünleşme ve Amerikanlaştırma sürecine katılmasını dile getirmektedir (Rumbaut 1997: 923-60). Kısaca "Amerikanlaştırma siyasetinin popüler bir teması hâline gelen "eritme potası" metaforu, İngilizceye hâkimiyetten başlayarak Amerikan değerlerinin özümsemesini amaçlayan ve ulusu temsil eden federal siyasal otoritelerce sadakatçi şartlarının öğrenilmesini öngören bir ulus kurma projesini ima etmektedir" (İrem 2005: 207).

87 yıllık bir geçmişi olan genç Türkiye Cumhuriyeti penceresinden bakıldığında; gerçekte bin yılı aşkın bir sürede birlikte yaşama azim ve kararlılığını gösteren eritme potasından da öte karılmış güçlü bir harç yapısıyla tek bir etnik veya inanç kökenine dayanmayan ulusal kimlik yani Türk kimliği, etnik köken merkezli unsurlar sürekli vurgulanarak bir tür "çok kültürcü", "çok inanç sistemli", "çok etnikçi" bir yapıya dönüştürülmek istenmektedir. Diğer bir ifadeyle ABD örneğinde olduğu gibi eritme potasında yoğurma bir tarafa, hâlihazırda karılmış, yoğurulmuş ve bütünleşmiş Türk kimliği çözülmeye veya damıtılmaya tabi tutulmaktadır. Bunun karşısında kurumsal bir yapı arz eden ve bir tür üst çatı ve kurucu iradenin somut tezahürü olan Türkiye Cumhuriyeti sorgulanmaya hatta

yargılanmaya maruz kalmaktadır; “Türkiye Cumhuriyeti Devleti; Müslümanları, gayrimüslimleri, Alevileri, Kürtleri, Romanları, ötekileştirmiştir.” Öte yandan, ABD birçok ulusal kimliği bir potada eriterek yeni bir ulus yaratmaya çalışırken ve yarattığı bu kimliği her türlü değerın üzerine koyarak kilisesinde dua ederken dahi öncelikle “Tanrı önce Amerika’yı korusun ve sonra sizi korusun.” (God bless America and God bless you.) derken! Türkiye de “Ne mutlu Türk’üm diyene!” birleştirici mensubiyet harcı birçoklarını rahatsız etmektedir.

Benzer rahatsızlığı hisseden siyasal erk, Hüseyin Çelik’in belirttiği Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin sürdürdüğü bu ötekileştirme sürecine bir çözüm amacıyla bir dizi açılım politikasını uygulamaya koymaya başlamıştır. Sözde birtakım demokrasi, özgürlük ve insan hakları eksenli yenilikler içerdiği söylemine karşın uygulamalara bakıldığında beklenen sonucun aksine bir durumun söz konusu olduğu görülür.

Açılım projelerinin başında ismi konmada bir hayli güçlük çekilen Kürt açılımı (demokratik açılım- Millî Birlik Projesi) süreci Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün 2009 yılı içerisinde Prag’a yaptığı ziyaret dönüşünde ayağının tozuyla yaptığı konuşmada “Adına ne dersiniz deyin bu sorun çözülmesi.” ve daha sonra 1 Ekim 2010 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışında yine konuşuyla ilgili “Siz çözmezseniz birileri çözer.” şeklindeki ifadeyle başlatılmıştır. Akabinde İçişleri Bakanlığının koordinatörlüğünde içeriği belli olmayan Kürt açılımı destek turları başlatılmış; bu sürecin iyi niyet göstergesi olarak da pişmanlık yasası gündeme getirilmiştir. Başlatılan bu süreçte kullanılan “Analar ağlamasın!” sloganı başlangıçta kulağa oldukça hoş gelmişti. İçeriğinin ve uygulama tarzının pek de anlaşılmadığı bu açılımın bir başka tezahürü ve beraberinde yarattığı infial ve hayal kırıklığı Habur’dan teslim olan değil teslim alan bir edayla giren teröristlerin seyyar mahkemelerce yargılanmaya çalışılmasıdır. Artık gözyaşı ve kanın durdurulmasını birinci amaç edilen Kürt açılımı çerçevesinde ikinci adım olarak tüm okullarda Millî Eğitim Bakanlığının öngörüsüyle ilk dersin demokrasi ve insan hakları içerikli yapılmasıydı. Diğer bir açılım ayağı özellikle Doğu ve Güneydoğu’daki bazı yerleşim bi-

Öncelikli kazanımları arasında akan kanın ve gözyaşının durmasının ve millî birlik ve kardeşliğin sağlanması için hedeflendiği bu projeye ilgili atılan adımların sonucunda gelişen nokta oldukça kaygı vericidir. Çünkü ne hedeflenen terör, gözyaşı ve kan durmuştur ne de birlik ve beraberlik bağları pekişmiştir.

rimlerinin eski isimlerinin kullanılmasının gündeme getirilmesiydi. Yine bu çerçevede Kürtçe TV yayını devreye sokularak yapılan dizilerle etnik romantizm yaratılmaya çalışılmıştı.

Öncelikli kazanımları arasında akan kanın ve gözyaşının durmasının ve millî birlik ve kardeşliğin sağlanmasının hedeflendiği bu projeye ilgili atılan adımların sonucunda gelinen nokta oldukça kaygı vericidir. Çünkü ne hedeflenen terör, gözyaşı ve kan durmuştur ne de birlik ve beraberlik bağları pekişmiştir. Aksine iki binli yılların başında bitme noktasındaki terör daha da şiddetli bir biçimde tırmanmaya başlamış; artan şehit ve gazi sayısına paralel olarak ağlayan analar çoğalmış; bin yılı aşan bir sürede elde edilen birlikte yaşama arzusu ve kararlılığı sekteye uğramış; çocuklar okulda, esnaf çarşıda ve pazarda, işçi ve memur çalıştığı kurumda etnik aidiyet sorgulamasına başlamış ve bütün bunların sonucunda etnik merkezli izolasyon ve gettolaşma sürecine girilmiştir. Dolayısıyla bin yılda karılan harç, açılım adı altında ismiyle müsemma biçimde açılmaya ve ayrılmaya dönüşmüştür.

Yaşanan bütün bu açılım uygulamaları, bin yılı aşan kardeşliğin sorgulanması ve iki binli yılların başında yok olmaya yüz tutmuş terör ve gözyaşının yeniden artmasıyla sonuçlanmıştır.

Diğer bir açılım projesi, "Ermeni açılımı" adı altında kamuoyuna sunulmuştur. Bu çerçevede gündeme getirilen hususlar arasında özellikle 1915 Tehcir Olaylarına atfen kamuoyunda "Türkler tarihiyle yüzleşmeli!" argümanı dillendirilmeye başlanmış ve bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni ve Türk milletini yargısız infaza tabi tutan çeşitli konferanslar, TV programları ve uluslararası organizasyonlar gerçekleştirilmiştir. Özellikle 24 Nisan fobisi ve ABD başta olmak üzere Batı parlamentolarında alınacak olan sözde soykırım kararları endişesine bağlı olarak "komşularıyla sıfır sorun yaşama" azmi ve kararlılığını taşıyan Dışişleri diplo-

masisinin bir iyi niyet hamlesi sonucu ayrıntıları kamuoyundan gizlenen protokoller imzalanmıştır. Sınırların açılmasını öngören protokoller karşılıklı futbol maçı jestleşmeleriyle güçlendirilmeye çalışılmış ve sonraları açığa çıkan 100 bin kaçak Ermeni işçisiyle taçlandırılmıştır. Bu da yetmemiş Van Akdamar Kilisesi hızlı bir restorasyona tabi tutulmuş ve 19 Eylül 2010 tarihinde burada yapılacak olan toplu ayinin müjdesi verilmiştir. Fakat bu iyi niyet ve jestlerle dolu açılım girişimi de beklenen sonucu vermemiştir. Çünkü 24 Nisan kabusu gerçekleşmiş ve ABD başta olmak üzere bazı Batılı devletler yine "biraz havuç biraz sopa" politikaları gereği aba altından sopa göstermiş ve sözde soykırım kararı almıştır.

masisinin bir iyi niyet hamlesi sonucu ayrıntıları kamuoyundan gizlenen protokoller imzalanmıştır. Sınırların açılmasını öngören protokoller karşılıklı futbol maçı jestleşmeleriyle güçlendirilmeye çalışılmış ve sonraları açığa çıkan 100 bin kaçak Ermeni işçisiyle taçlandırılmıştır. Bu da yetmemiş Van Akdamar Kilisesi hızlı bir restorasyona tabi tutulmuş ve 19 Eylül 2010 tarihinde burada yapılacak olan toplu ayinin müjdesi verilmiştir. Fakat bu iyi niyet ve jestlerle dolu açılım girişimi de beklenen sonucu vermemiştir. Çünkü 24 Nisan kabusu gerçekleşmiş ve ABD başta olmak üzere bazı Batılı devletler yine "biraz havuç biraz sopa" politikaları gereği aba altından sopa göstermiş ve sözde soykırım kararı almıştır.

Yukarıda dikkat çekilen jestimize ve iyi niyetli girişimlerimize Ermeniler de beklenen olumlu tepkiyi göstermemiştir. Çünkü resmî varlık nedenlerini oluşturan üç önemli belge olan Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesi, Ermenistan Bağımsızlık Kararı ve Ermenistan Anayasa'sındaki Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve milleti aleyhine olan hiçbir konu gündeme gelmemiş ve dikkate alınmamıştır. Bunların en kabul edilemez olanı ise Doğu Anadolu'nun Batı Ermenistan sınırları içerisinde gösterilmesidir. Bu açılımın olumsuz diğer bir yansıması da Türk millî kimliklerinden dolayı Ermenilerce her türlü işgal, eza ve cefaya maruz bırakılan ve kendimizi, çoğu zaman kâğıt üzerinde de olsa tek millet iki devlet söylemiyle özdeş kıldığımız Azerbaycanlı soydaşlarımızın topraklarının % 20'sinin işgal altında olmasının göz ardı edilmesi şeklinde olmuştur.

Açılımın bir diğer ayağı da Roman kökenli vatandaşlarımızı kapsamaktaydı. Bu açılımın da zihinlerde kalan en ilginç söylemi başbakan tarafından Romanların "birinci sınıf vatandaş" olarak ilan edilmesiydi. Bir diğer önemli yankısı da paralı organizasyonlarla Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden getirilerek İstanbul'da büyük bir spor salonunda toplanan vatandaşlara sunulan vaatlerdi. Bu vaatlerin en ilgi çekenini ise iki yıl içerisinde TOKİ aracılığıyla vatandaşların düşük maliyetli konut sahibi yapılmasıydı. Sonuç itibarıyla, Roman kökenli vatandaşlarımız için henüz somut herhangi bir adım atılmamış aksine bu tür bir sınıflandırmadan rahatsız olan diğer vatandaşların zihinlerine acaba kaçınıcı sınıf vatandaş oldukları sorusunu getirmiştir. Öte yandan gecekondularda veya varoşlarda çok ağır şartlarda barınmaya çalışan milyonlarca vatandaşın dünyası da yıkılmıştır.

Bir diğer açılım ayağı ise; bir yandan yargıda sakıncalı görülüp fişlenmeye maruz kalan ve öte yandan Türkiye Cumhuriyeti tarafından ötekileştirildiği iddia edilen Alevi kökenli vatandaşlara yönelikti. "Alevi Çalıştay" adı altında gerçekleştirilen çalışmalarda somut herhangi bir adım atılmazken dağ fare doğurdu misali Sivas Madımak Otelinin Özel İdare tarafından kamulaştırılmamasından öteye gidilememiştir.

Yaşanan bütün bu açılım uygulamalar, bin yılı aşan kardeşliğin sorgulanması ve iki binli yılların başında yok olmaya yüz tutmuş terör ve gözyaşının yeniden artmasıyla sonuçlanmıştı. Şayet açılım herhangi bir soruna ciddi bir çözüm üretme yolu ise ülkede yaşanan birçok sorunun çözümü noktasında daha ciddi açılımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Ülke gündemini işgal eden ve bir an önce çözüm bekleyen sorunların başında şunlar gelmektedir:

2009 yılında kaybolan 1660 civarında çocuğun ağlayan analarının gözyaşlarının dindirilmesini,

- En küçük ölçekli depremde bile sönen ocakların acısının ve mağduriyetinin giderilmesini,
- Her yıl ortalama beş bin insanın canına ve yüz binlerin yaralanmasına yol açan trafik kazalarının önlenmesini,

- Özellikle işsizlik ve ekonomik sorunlardan dolayı yaşanan sosyal bunalımlar ve bunların sonucunda oluşan travmalar, intiharlar, boşanmalar ve buna benzer toplumsal trajedilerin çözülmesini,
 - Üniversite kuyruğunda bekleyen milyonlarca gencin ve yine öğretmenlik atamasını bekleyen yüz binlerle ifade edilen öğretmen adaylarının sorunlarına ilaç olabilecek programların geliştirilmesini,
 - Küçük bir park yeri için çıkan kavgada bile üç kişinin yaşamını kaybettiği ülkede yaşanan güvenlik sorununun halledilmesini,
 - Cezaevlerinin tutuklu ve hükümlüleri alamayacak duruma gelmesine yol açan yüksek suç oranının düşürülmesini;
 - Dış politika da bir küskün bir barışık tavırlardan vazgeçerek tutarlı bir tutum ve davranış içerisinde olunmasını
- sağlayacak açılımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi takdirde analar hep ağlayacaktır. ■

KAYNAKLAR

- 1- MC DOWALL, David (1989) *An Illustrated History of Britain*, England: Longman.
- 2- O'DRISCOLL, James (2009) *Britain*, Oxford: University Press.
- 3- MUSMAN, Richard (1982) *Britain Today*, London: Longman.
- 4- COLLIE, Joanne & Alex Martin (2000) *What's It Like?*, Cambridge: University Press.
- 5- KRAUS, Joe (1990) "How the Melting Pot Stirred America: The Reception Zangwill's Play and Theatre's Role in the American Assimilation Experience", *MELUS*, Cilt 24, No:3.
- 6- PARRILO, Vincent N. (1994) "Diversity in America: A Sociohistorical Analysis", *Sociological Forum*, Cilt 9, No:4.
- 7- RUMBAUT, Ruben G. (1997) "Assimilation and Its Discontents: Between Rhetoric and Reality", *International Migration Review*, Cilt 31 No:4.
- 8- SZUBERLA, Guy (1995) "Zangwill's *The Melting Pot Plays Chicago*", *MELUS*, Cilt: 20, No:3.
- 9- VECOLI, Rudolph J. (1996), "The signifiçance of Immigration in the Formation of an American Identity", *The History Teacher*, Cilt 30, No:1.
- 10- ZANGWILL, Israel. (1909) *The Melting Pot: A Drama in Four Acts*, New York.
- 11- ZINN, Howard. (2000) *Öteki Amerika*, çev. Seyfi Öngider, İstanbul: Aykırı Tarih.
- 12- NEVINS, Allan. & Henry Steele Commager (1951) *ABD Tarihi*, çev. Halil İnalçık, İstanbul: Doğu Batı.

* AKP Genel Başkan Yardımcı Sayın Hüseyin Çelik'in Aralık 2010 ayı içerisinde Adana Parti Okulunda yaptığı konuşmadan kısa bir not.



AÇILIMLAR VE TÜRKİYE

DOÇ. DR. TIMUÇİN KODAMAN*

Giriş

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) 2002 yılında, Anavatan Partisinden (ANAP) sonra, ilk defa Meclis çoğunluğunu kazanarak tek parti hükûmetini kurma imkânını elde etmiştir. AKP, özellikle 2007 seçimleri ile birlikte hem iç hem dış politikada hızlı bir **açılım süreci** başlatmıştır. Bu sürecin ipuçları ve işaretleri, AKP iktidarının ilk döneminde belirgin bir şekilde görülmekteydi. Bu bakımdan açılımlar, politik ve diplomatik çevrelerce sürpriz olmamıştır.

Alevi açılımı ve kamuoyundan gelen tepkiler ve PKK'lı teröristlerin Habur Sınır Kapısı'ndan girişleri sırasında yaptıkları gösteriler sebebiyle **demokratik açılım** adı verilen **Kürt açılımı**, AKP iktidarının iç politikasının önemli iki ayağını oluştururken; dış politika ayağını da özellikle hâlen Dışişleri Bakanı olan Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun Başbakanın dış politika danışmanlığı görevinde iken ortaya attığı **komşu ülkelerle sıfır sorun** hedefi oluşturmuştur.

AKP Açılımları

A- İç Politika Açılımları: AKP'nin (bilerek ya da bilmeyerek) millî birliği sağlama gibi büyük iddialarla ortaya attığı ve bölücü hayalleri iştahlandıran **Alevi açılımı** ve daha sonra **demokratik açılım** şekline dönüştürülen **Kürt açılımı**

* Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı.

İlmi adı altında yaptığı iç politika hamleleri, 1923'te temeli atılan millî ve üniter Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş prensiplerine aykırı sonuçlar doğurabileceği endişelerini artırmaktadır. Bu açılımlar etnik, dinî veya sınıfsal gruplara göre yapılacak olursa AKP Tanıtım ve Medya Başkanlığının, Ocak 2010 yılında yayımladığı "Sorular ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci: Millî Birlik ve Kardeşlik Projesi" kitapçığının adının tersine, Türk milletini "ayrıştırma" tehlikesi taşıdığını fark etmemek mümkün değildir. Çünkü bu açılım, liberal dürtülerle değil (her ne kadar liberal demokrasiden bahsedilse de) halkın bir kısmını farklı olan ötekine karşı tavır almaya iten dinî (mezhebi), etnik farklılıkları ön plana çıkarmasından dolayı tehlike arz etmektedir.

AKP'nin önermiş olduğu açılımlar, üniter bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kuruluş felsefesi doğrultusunda muhafaza etme ve milleti birleştirme yerine, toplumu ayrıştırmak ve ülkeyi bölmek üzere düzenlenmiş olduğu intibanı vermektedir.

Hâlbuki, Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan sağduyu sahibi insanların hemen hemen hepsi mevcut düzenin ekonomik-sosyal-kültürel sorunları olduğu ve bu sorunların dinî-mezhebi-etnik renge büründürülmeden halledilip düzeltilebileceği kanaatine sahiptir. Halkın düşündüğü ve arzuladığı bu yöntem etnik, dinî veya sınıfsal bir grubun sorunları üzerine değil, Türk vatandaşlarının (Anayasa'nın 66. maddesine göre) ve Türkiye'nin bütün sorunlarının çözümü içindir. Zira sorunların çözümü Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının 3. maddesinde belirtilen "Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür." ifadesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter bir devlet olduğunu göstermektedir. Üniter devlet, Kemal Gözler'in **Devletin Genel Teorisi** adlı kitabında teknik özellikleriyle tanımlanmaktadır.¹ Bu tanımlamaya ve Anayasa'nın 3. maddesine göre; Türk Devleti mevcut idari bölümlenimin haricinde bir yapılanmaya gidemez. Aynı şekilde Türk milleti de etnik, dinî (mezhebi) ayrımlarla tanımlanamaz. Zira Türk milleti vatandaşlık esası ile oluşturulmuş bir anlayışa sahiptir. AKP'nin önermiş olduğu açılımlar ise, üniter bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kuruluş felsefesi doğrultusunda muhafaza etme ve milleti birleştirme yerine, toplumu ayrıştırmak ve ülkeyi bölmek üzere düzenlenmiş olduğu intibanı vermektedir. Çünkü bu açılımların ucu açık olup hem vatani hem de milleti dinî ve etnik cemaatlere göre bölebilme arzularını tahrik etme ihtimaline ve tehlikesine sahiptir.

Soğuk Savaşın sona ermesi ve kapitalist ağırlıklı **yeni dünya düzeninin** oluşmasıyla birlikte, dünyada sadece ekonomik liberalizm ve siyasal liberalizmin esas belirleyici iki unsur olduğu varsayımı dünya kamuoyuna hâkim olmuştur. **Yeni dünya düzeninin** süper gücü olan ABD, çok taraflılık ve özgür ülkeler toplulu-

ğunun geliştirilmesi gibi demokrasi yanlısı politikalarla dünya ülkelerine hitap etmiştir.² ABD'nin bu liberal demokrasi merkezli politikası devam ederken 1970'ler ve 1980'lerdeki totaliter rejimleri savunan politikaları da unutulmamalıdır. ABD'nin liberal politikaları desteklemesi ve teşvik etmesi tabii ki uluslararası ilişkilerin ana kuralı olan **menfaat** ile ilgilidir.

İşte, 12 Eylül 1980 Askerî Darbesinin ardından, Türkiye'de liberal demokrasi ekonomik liberalizmin kurtarıcısı olarak algılanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla biz burada liberal demokrasiyi ele almakla yetineceğiz. Ekonomik liberalizmin, ağır sanayi, ileri teknoloji ve bilgi üreten her devlet için iyi bir sistem olduğu görüşüne katılmamak elbette mümkün değildir. Çünkü, üretemeyen bir milletin, özellikle Türkiye gibi genç nüfusa sahip bir ülkenin, sadece küçük, orta ölçekli sanayi ve hizmet sektörü ile nüfusuna istihdam sağlayamadığı ortadadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasette yaptığı açılımlar, liberal demokrasinin gereği gibi sunulmaktadır. ABD'de yayımlanan birçok makale ve kitapta da bu açılım teşebbüsleri desteklenmektedir. Ekim 2008 tarihinde basılan bir kitapta, Türkiye Cumhuriyeti ve Iraklı Kürtler iki köklü rakip olarak gösterilmekte ve bu rakiplerin **büyük pazarlık** neticesinde karşılıklı menfaate dayanan bir mutabakata girmeleri için ABD tarafından desteklendiği ifade edilmektedir.³ ABD'nin Avrupa ve Avrasya'dan sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı olan Yazar Philip H. Gordon, liberal demokrasi ve **Ermeni açılımı** gibi konularda tavsiyelerde bulunmaktan geri kalmamaktadır.

Özellikle **demokratik açılım** adı altında AKP Hükûmetinin izlemiş olduğu politika, daha önce değinildiği gibi, ülkenin tüm vatandaşlarına demokratik hakların eşit şekilde verilmesini ve hukuk devletini geliştirmeyi öngören bir program gibi durmamaktadır. Hâlbuki bu tür genel açılım politikaları milleti ayrıştırıcı değil, kaynaştırıcı ve kucaklayıcı olmalıdır. Fakat, AKP'nin, Ocak 2010 tarihinde, "Soru ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci: Millî Birlik ve Kardeşlik Projesi" adı altında yayımlanan kitabında, millî sınırlar içerisinde Türk milletinden farklı olarak bir Kürt milleti yaratma gayretleri sezilmektedir. Söz konusu kitapçığın 32. sayfasında sadece Kürt cemaati için genişletilmiş özerklik anlamına gelecek ve millî-üniter devlet anlayışıyla bağdaşmayan tehlikeli siyasi hakların verilmesinden söz edilmektedir.

Demokratik açılım adı altında AKP Hükûmetinin izlemiş olduğu politika, ülkenin tüm vatandaşlarına demokratik hakların eşit şekilde verilmesini ve hukuk devletini geliştirmeyi öngören bir program gibi durmamaktadır.

Lozan'da, dönemin süper güçleri, Müslüman olan ve Türklerle iç içe, yan yana yaşayan bu topluluklara azınlık statüsü kazandırmak istemişlerse de Mustafa Kemal şiddetle reddetmiş ve Misak-ı Millî hudutları dâhilindeki tüm Müslümanları tek bir millet olarak kabul ettirmiştir.⁴ 1960'lara kadar kaynaşma ve bütünleşme hedefi gerçekleştirilmeye çalışılırken daha sonra bu hedef yavaş yavaş terk edilmiştir.

Özellikle son dönemde izlenen politikalarla; muhtariyet, federasyon, konfederasyon terimleri tartışılır hâle gelmiştir. Terör örgütü kıyafetleri ile folklor ekipleri kurulmuş, terör örgütü elebaşısının **demokratik açılım** için muhatap alınması istenir hâle gelmiştir. Türkçeden başka dilde eğitim talepleri ve %99'u Müslüman denmesine rağmen iktidar partisinin farklı tarikat ve cemaatlerle farklı münasebetlere girmesi gibi hareketler, açılım politikalarının tüm Türk halkını değil, bazı grupları memnun etmek için yapıldığı izlenimi vermiştir.

B- Dış Politika Açılımları: Türkiye Cumhuriyeti AKP Hükûmetinin işbaşına gelmesiyle, özellikle de Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanı olduktan sonra başlayan "komşu ülkelerle sıfır sorun" politikası son dönemin en belirleyici dış politika yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dış politika stratejisi, yeni bir devletin yeni bir sayfa açmaya kalktığı bir dönem için gayet iyi bir politika olabilir. Fakat burada esas tartışılması gereken konu, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türk dış politikası yayılcılığı mı yoksa aynen Ahmet Davutoğlu'nun dediği gibi, Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh!" ilkesini mi benimsediğidir. Özellikle Lozan'da Misak-ı Millî sınırlarımızı tam gerçekleştirememiş olmamıza rağmen, dönemin diğer devletleri gibi (Almanya, İtalya vs.) irredentist (yayılmacı-milliyetçi) politika yerine, mevcut dünya konjonktürünü dikkate alarak uluslararası uyumsuzluklarımızı Boğazlar ve Hatay Meseleleri gibi barışçıl yollardan halletmeye çalıştığımız göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda Türk dış politikasını, irredentist saymak, pek mümkün değildir. Türk dış politikasını, Lozan'dan beri statükocu ve Batıcı olarak tanımlamak uluslararası ilişkiler çevrelerinde kabul gören bir kavramdır.⁵ Eğer, Dışişleri Bakanı da "komşularla sıfır sorunlu dış politika" kavramını bu bağlamda ele alıyorsa bir mesele zaten yok, ama değilse esas tartışılacak konu budur.

Türkiye'nin komşuları ve yakın çevresi ile olan ilişkilerinde sorunları bulunduğu muhakkaktır. Bu sorunların tarihî, stratejik veya sosyoekonomik sebepleri vardır. Tarihî meseleler haricinde diğer iki sebep, devletler arasındaki çıkar çatışmalarının rasyonel şekilde ele alınması ile çözümlenebilir. Fakat, **tarihî sebeplerin siyasi veya diplomatik yollarla çözüme kavuşturulması oldukça zor olmakta ve hayli zaman almaktadır.** Bir hükûmetin veya şahsın ömrü, bu tip sorunları çözmeye bazen yeterli olmayabilir.

Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin, komşuları ile olan stratejik veya sosyo-ekonomik sebepli meselelerinde iyi niyetli ve komşuluk esasına göre uzlaşmacı çözümler aradığı muhakkaktır. Fakat son dönemde dış politikada, **açılım** adı altında takip edilen politikalar genelde tarihî sebepli meseleleri çözmeye yöneliktir. **Ermenistan açılımı**, **Kıbrıs açılımı** (Yunanistan da diyebiliriz vs.) yuvarıda söylenildiği gibi tarihî meselelerin siyasi çözümü için ortaya atılan politikalarlardır. Suriye, Irak ve İran gibi komşularımızla olan meselelerimiz ise daha çok sosyo-ekonomik ve stratejiktir. Tabii ki 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan beri sınırlarımızın değişmediği İran'ı hariç tutarsak, diğer komşularımızla olan meselelerimizi, Osmanlı İmparatorluğu egemenlik sahası içinde olmalarından dolayı ve bunun komşularımızın zihinlerinde yarattığı travmalar sebebiyle tarihsel sorunlar kısmına sokabiliriz. Türk millî eğitiminin hiçbir safhasında, komşularımızdaki Türklerle ve Türk dünyası haritaları ile ilgili herhangi bir bilgi dahi öğretilmezken komşularımızın hemen hemen tamamının Büyük Yunanistan, Büyük Bulgaristan, Büyük Suriye, Büyük Ermenistan, Büyük Gürcistan gibi "büyük" sınır hayalleri vardır ve bu sınırlar, Türkiye Cumhuriyeti topraklarını kapsamaktadır. Türkiye'den toprak talebi içeren bu hayaller, sorunların tarihî boyutu ile yakından alakalıdır.

Bu yazımızda açılım stratejilerinden **Ermenistan açılımına** kısaca değinmek istiyoruz. Tüm komşularımızla ilgili politikalara değinmemiz yazının sınırları açısından imkânsızdır. Bu sebeple sadece **Ermenistan açılımını** özetlemeye çalışarak, **dış politika açılımlarını** anlamaya gayret edeceğiz.

AKP Hükümetinin Ermenistan'la iyi ilişkiler kurma isteği ve somut adımlar 2004 yılının 28-29 Haziranında İstanbul'da yapılan NATO zirvesinde, Türk Hükümetinin Ermenistan Devlet Başkanı Robert Koçaryan'ı daveti ile başlamış ve Koçaryan'ın daveti reddiyle sona ermiştir.⁶ Ardından 2005 Mayıs ayında, Boğaziçi Üniversitesinde bir konferans düzenlemek istenmiş ise de iptal olmuştur. Bu toplantı, yeni liberal görüntülü eski Marksistler, bölücüler ve bazı ümmetciler tarafından Eylül 2005'te Bilgi Üniversitesi'nde **İmparatorluğun Son Dönemleri ve Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunu** adı altında yapılmıştır.

Buna benzer girişimlerin dışında tarihsel gerçeğin bilimsel araştırmalarla gün ışığına çıkarılması için bilim adamlarından müteşekkil bir komisyon kurma

2008'de ilişkileri normalleştirmek adına yeni bir sürece girilmiş ve bunlar "peynir diplomasisi" ve "futbol diplomasisi" olarak adlandırılmıştır.

önerisi Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından Ermeni Devlet Başkanı Koçaryan'a iletilmiş ve **Viyana Ermeni-Türk Platformu** ve **Türk-Ermeni Danışma Komisyonu** gibi pek çok diyalog başlatılmıştır. Ancak Ermeni tarafının uzlaşmaz tutumu bu girişimleri başarısız kılmıştır.⁷

2007 yılında Türkiye'nin iyi ilişkiler kurma isteği hızlı bir ivme kazanmaya başlamıştır. Bunun neticesinde iyi niyet göstergesi olarak Van Gölü'ndeki **Akdamar Kilisesi**'nin restore edilmesi, Erivan-Antalya uçak seferlerinin başlatılması kararlaştırılmıştır. Söz konusu kilisede restorasyon çalışmaları sürdürülmektedir.

2008'de ilişkileri normalleştirmek adına yeni bir sürece girilmiş ve bunlar "peynir diplomasisi" ve "futbol diplomasisi" olarak adlandırılmıştır.

Daha genel baktığımızda **Ermeni açılımının** sadece iki ülke arasında yaşanan gelişmelerden değil, aynı zamanda uluslararası konjonktürden de etkilendiği görülür. 2008 yılında Barack Obama'nın ABD'de başkan seçilmesi, Rusya'nın Gürcistan operasyonu, Kafkasya jeopolitiği ve Obama'nın Türkiye ziyaretinde TBMM'de yaptığı konuşmada Ermenistan'la ilişkilerin geliştirilmesine yönelik sözleri, iki ülkeyi ortak noktada buluşturmaya zorlamıştır.⁸

Tüm bu gelişmeler ışığında, 22 Nisan 2009'da İsviçre'nin ara buluculuğuyla Türk-Ermeni ilişkilerini normalleştirmek ve istikrarlı hâle getirmek için yol haritası belirlenmiştir. Nitekim, 10 Ekim 2009'da İsviçre'nin Zürih kentinde, 31 Ağustos 2009'da paraf edilen **Diplomatik İlişkilerin Tesisi Protokolü** ve **İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Protokolü** imzalanarak iki ülke arasındaki ilişkilerde yeni bir sayfa açılmaya çalışılmıştır.⁹ Böylece diplomatik ilişkiler de kurulabilecektir. "İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Protokolü" ise her iki ülkede bölgesel ve uluslararası uyuşmazlık ve çatışmaları uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde barışçıl yollardan çözmeyi taahhüt etmekte; ayrıca protokoller iki ülkenin karşılıklı olarak sınırlarını tanımalarını da öngörmekte idi. Buna rağmen Ermenistan mevcut sınırları tanımamakta ısrar etti. Çünkü "Batı Ermenistan" dedikleri Doğu Anadolu'yu, Ermenistan'a katma ve Ağrı Dağı'nı sınırları içinde görme isteklerinden vazgeçmiş değildiler.

Genel olarak bakıldığında protokoller, Türkiye için başarılı sayılabilir. Ama Karabağ Meselesinin protokollere girmemesi de Ermenistan'ın başarısıdır. Oysa Türkiye için Karabağ'ın Ermeni işgalinden kurtulması, dış politikada kırmızı çizgi olarak görülmekteydi. Fakat bu konudan hiç bahsedilmemesi, Ermenistan için önemli bir avantaj teşkil etmiştir.

Karabağ Meselesi haricinde asıl soru ise, bu protokollerin imzalanması için Türkiye mi yoksa Ermenistan mı daha aceleci davranmalıydı? Ermenilerin aceleci davranmaları için önemli sebepleri vardı. Bunların birincisi, dört komşusunun üçü ile sorunlarının olması; ikincisi, bu sebeple âdeta abluka altında bulunması

ve dünya ile karadan ve denizden bağlantısının kesilmesi ve üçüncüsü Ermenistan'ın, Rusya Federasyonu'nun kontrolü altında bulunmasıdır.

Türkiye'nin bu protokolleri imzalaması için ise acil ve zaruri bir sebep yoktu. Ermenistan sınırlarının açılması ile ticaret hacmi 20-30 milyon dolar seviyelerine çıkacaktı. Ancak bu miktar Türk ihracatı içinde ciddiye bile alınmayacak bir rakamdır. Türkiye, bekle gör politikasıyla Ermenistan'ı zorlayabilir miydi? Bu anlamda Türkiye zamanlama hatası yaptı mı? Protokollerin imzalanmasının ardından, iki tarafın siyasilerinin yaptıkları açıklamalarla, 1915 Ermeni Tehciri ve Karabağ'ın işgali konusunda karşılıklı olarak tatmin edici müspet bir adım atılmadıkça, sınırların açılmasının ve diplomatik ilişkilerin kurulmasının imkânsız olduğu görülmüş ve anlaşılmıştır. Türkiye'deki muhalefet partiler ise iki konuda gelişme kaydedilmeden protokollerin imzalanmasına karşı tavır almışlardır.

Ermeni açılımı, Türkiye'nin iç dinamikleriyle değil, daha çok AB'nin istekleri ve Obama'nın TBMM'deki konuşması doğrultusunda şekillenmiş ve hızlandırılmıştır. Bu yüzden Türkiye'nin çıkarına hizmet etmekten ziyade ABD ve AB'nin siyasi çıkarlarına uygun olduğu görülmektedir.¹⁰

Genel olarak bakıldığında, hiçbir ülke sadece kendi iç dinamikleriyle hareket ederek bir yere varamaz. Oluşturulacak politikaların uluslararası konjoktüre de uygun olması gerekmektedir. Bu çerçevede ABD'nin, kendi çıkarı doğrultusunda **Büyük Orta Doğu Projesi (BOP)** gibi politikalar geliştirdiği görülmektedir. ABD, politikalarının bölgede başarıya ulaşması için, kendi politikasına yardımcı olacak Türkiye'nin hem güçlü hem de uysal olmasını istemektedir.¹¹ Çünkü, Amerika Birleşik Devletleri bölgede **Avrupa Birliği, Rusya ve Çin** ile rekabet hâindedir. Bu rekabette ve yarışta ABD'nin başarılı olması için Türkiye'nin de aktif-etkin-güçlü-uysal olması gerekmektedir. Güçlü bir Türkiye ile Çin'in Batı'ya, Rusya'nın güneye doğru ilerlemesi engellenebilecektir. Bu anlamda Türkiye'nin, Kafkasya ve Orta Doğu'da ABD'nin müttefiki olarak liderlik rolünü oynayabileceği söylenebilir.

Ayrıca, ABD'nin NATO üyesi olarak Afganistan'da ve Irak'taki sorunların çözümünde ve yaşadığı başarısızlıktan kurtulmak için istikrarlı ve güvenilir bir Türkiye'den istifade etmeyi düşüneceği muhakkaktır. Yani ABD, güçlü bir Türkiye sayesinde bölgede yaşadığı sorunlar karşısında, rahat nefes alabilecek ve rahat-

Ermeni açılımı, Türkiye'nin iç dinamikleriyle değil, daha çok AB'nin istekleri ve Obama'nın TBMM'deki konuşması doğrultusunda şekillenmiş ve hızlandırılmıştır.

layabilecektir. Bundan dolayı Türkiye çok ince ve dikkatli bir politika takip etmek zorundadır, aksi takdirde bölgedeki imajına zarar verebilir.¹²

Öte yandan, günümüzde enerji jeopolitiğiyle şekillenmiş bölgede Avrupa ve ABD'nin ihtiyacı olan enerji akışını sürdürecektir güzergâhın güvenliğini sağlamak için de **komşularıyla sıfır sorunlu** Türkiye'ye ihtiyaç vardır. Çünkü çatışmalarla dolu bir bölgede **Nabucco** gibi enerji politikalarının askıya alınması, enerji akışının zaman zaman durabileceği ve ciddi sıkıntıların yaşanabileceği anlamına gelmektedir. Bu yüzden, bölgede sorunlu ilişkilerin olmaması hususunda

Batı tarafından Türkiye'ye müdahaleler ve baskılar sürebilecektir.

Gelecekte çıkabilecek bütün bu olay ve durumların önüne geçmek için, ABD'nin Kafkasya'ya barış getirme adı altında, sınır güvenliği Rusya tarafından sağlanan Ermenistan'a girerek ve bu yolla politikasını Orta Asya'ya da kaydırma fırsatını yakalaması gerekmektedir. Bütün bunların gerçekleşmesi Türkiye'nin Ermenistan'la sorunlarının çözümüne bağlıdır. Zaten, ABD Başkanı Obama'nın TBMM'deki konuşmasında "Tarihinizle yüzleşin." sözüyle Türk-Ermeni ilişkilerinin düzeltilmesini kastetmiş olduğu bilinmektedir¹³

Aslında statükodan vazgeçmiş, bölgeye yayılmış, yeni sınırlar elde etmiş, yeni ilişkiler kurmuş, rejim değişikliğine gitmiş bir Türkiye ABD'nin politikalarını rahatça gerçekleştirmede şimdiki Türkiye'den daha uygun olacaktır. Çünkü, böyle bir ülkeyi, söz dinlemediği takdirde bölmek, susturmak, sorunlar içinde boğmak çok daha kolay olacaktır.

Bütün bu nedenlerden ötürü **demokratik açılım** adıyla **Kürt açılımı** ve onun dış politikada uzantısı olarak kabul edilen ve ortaya atılan **Ermeni açılımı**, bölgede lider, ama söz dinleyen bir Türkiye görmek isteyen ve bölgedeki sorunları onun sayesinde halletmeyi planlayan ABD'nin, dünya hâkimiyet projelerinin Orta Doğu'daki uzantısından ibaret olduğu muhakkaktır

SONUÇ

AKP'nin iktidara gelmesiyle beraber, BM Genel Sekreteri Annan'ın adıyla Kıbrıs'ta başlayan, Alevi, Kürt (demokratik), Ermenistan ve en son da tekrar Kıbrıs ile devam edeceğe benzeyen **açılım** fırtınası, Türkiye'nin demokratikleşmesi, Avrupa Birliği'ne girme sürecinin hızlanması ve en önemlisi "komşu ülkelerle sıfır sorun" için yapılmış görünmektedir.

Uygulanmaya çalışılan **açılım** politikalarının iç siyaseti ilgilendiren kısmı ne yazık ki kaynaştırmadan çok ayrıştırmayı körükleyen bir hâl almıştır.

Uygulanmaya çalışılan **açılım** politikalarının iç siyaseti ilgilendiren kısmı ne yazık ki kaynaştırmadan çok ayırıştırmayı körükleyen bir hâl almıştır. Daha önce değinildiği gibi tüm Türk halkı için demokratikleşme isteneceğine belli cemaatler için **açılım** istenmektedir. Bu, üniter ve millî bir devletin genel prensiplerini zedeleyici politikaları çağrıştırmaktadır. Ama bu **demokratikleşme açılımı** ile birlikte silahlı terör örgütü elebaşısının muhatap alınmasından tutun, özerklik, federasyon ya da konfederasyon tartışmalarına kadar gidilmiştir. Bu da millî birliği sözde oluşturma değil, özde parçalamaya yönelik bir politikadır.

Açılımların dış politikaya yönelik alanları ise ileride onarılması zor zararlara yol açabilecek şekilde devam etmektedir. Annan Planı'nın kabulü için uğraş gösteren AKP Hükûmeti, dönemin danışmanı, bugünün Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun deyimi ile "Orada tek bir Müslüman Türk olmamış olsa bile Türkiye'nin bir Kıbrıs meselesi olmak zorundadır. Hiçbir ülke kendi hayat alanının kalbinde yer alan böyle bir adaya kayıtsız kalamaz."¹⁴, ama Türkiye Kıbrıs Türk kesiminin, Rum kesimi ile birleşmesine çaba gösterir. Eğer Rumlar Annan Planı'nı kabul etmeselerdi "hayat alanımızın kalbinde yer alan böyle bir adada" hak iddia edemeyecekti. Aynı şekilde **Ermenistan açılımı** ile beraber "tek millet, iki devlet" dediğimiz Azerbaycan ile olan ilişkilerimiz, zedelenmeye başlamıştır. ABD'nin çıkarı var diye başlayan bir **açılım** politikası, dostlarımız ile aramızı bozmuştur.

Demokratikleşme ya da **Kürt açılımı** yaparken sağa sola sevimli görünmek için ayırışmayı körüklememeli; bu söylemleri belirli cemaatlerin egemenliği, aşiret çıkarları üzerine inşa ederek iç politikada muhafazakâr Türk insanını istismar etmemeliyiz.

Sıfır sorunlu dış politika derken de en azından, aramızın düzeldiği, Suriye'nin bölgesel yalnızlığından faydalanıp Fırat ve Dicle Meselesini lehimize çözebilecek anlaşmalar yapmayı¹⁵ da çıkarlarımız açısından göz ardı etmemeliyiz. Komşularla sıfır sorun; bölgedeki her olaya müdahil olmak veya iyi niyet elçisi gibi davranmak ile değil, ekonomik, siyasi ve askerî olarak güçlü ve üreten bir Türkiye yaratıldığında kendiliğinden meydana gelecektir. **Açılım** fırtınasının, Türkiye Cumhuriyeti için, doğal afet olmasının bu şartlarda engellenebileceğinin hükûmet tarafından görülmesi gerekmektedir. ■

¹ Kemal GÖZLER (2009), **Devletin Genel Teorisi**, Bursa: Ekin Yayınları, s. 131.

² Hasan KÖNİ (2007), **ABD'nin Uluslararası Politikası**, İstanbul: Ekim Yayınları, s. 51.

³ Philip GORDON, Ömer TAŞPINAR (2009), **Türkiye'yi Kazanmak**, İstanbul: Timaş Yayınları, s. 117.

⁴ Bayram KODAMAN, "Kürt Açılımı", www.ozyalvac.com.tr-haberdetay.asp?ID=943

⁵ Baskın ORAN, **Türk Dış Politikası: 1919-1980 (2005)**, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 46-49.

⁶ “Türk –Ermeni İlişkileri, Dünyü Bugünü”, www.anadolu.be/ermeni/ermeni.html (27.11.2010).

⁷ Barış ÖZDAL, “Türkiye-Ermenistan Dialogu: Uzun Bir Sürecin Başlangıcı mı?”, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2009109_bar%C4%B1%C5%9F%C3%B6zdal.int.pdf (20.11.2009).

⁸ Mustafa AYDIN, “Azerbaycan, Türkiye-Ermenistan Anlaşmanın Neresinde?”, **TEPAV Politika Notu**, Eylül 2009, s. 2

⁹ Bülent ARAS, Fatih ÖZBAY, “Türkiye ve Ermenistan Statüko ve Normalleşme Arasında Kafkasya Siyaseti” http://www.setav.org/document/SETA_Analiz_Turkiye_ve_Ermenistan_Bulent_Aras_Fatih_Ozbay.pdf, (22.11.2009).

¹⁰ AB Komisyonu’nun eski başkanı Romano Prodi, 16 Eylül 2004’te “Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırın kapalı olmasından, diplomatik ilişkilerin olmamasından hoşlanmıyorum.” demiştir. Evren, “Sınırı Açın Dayatması”, <http://www.butundunya.com/index.php?arsiv=2009/11>, (04.12.2009).

¹¹ Mahir Kaynak, “ABD Türkiye’ye Bölgesel Rol Veriyor Ama”, <http://www.2023.gen.tr/kasim2009/4.htm>, (04.12.2009).

¹² Hakan KANTARCI, “ ABD Eksenli Türkiye-Ermenistan İlişkilerindeki Normalleşme Süreci ve Kafkasya Jeopolitiğine Yansımaları”, <http://www.2023.gen.tr/mayis2009/11.htm>, (04.12.2009).

¹³ **agm.** <http://www.2023.gen.tr/mayis2009/11.htm>, (04.12.2009). Hasan KÖNİ, “Türk-Amerikan İlişkileri Ortak Vizyonlar, Fırsatlar ve Farklılıklar”, **Stratejik Düşünce Dergisi**, s. 36. TAŞPINAR, GORDON, **age.** s. 133.

¹⁴ Ahmet DAVUTOĞLU (2001), **Stratejik Derinlik**, İstanbul: Küre Yayınları, s. 179.

¹⁵ Timuçin KODAMAN (2007), **Fırat – Dicle Meselesi ve Türkiye – Suriye İlişkilerine Etkisi**, Ankara: Asil Yayınları, s. 82.



TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ VE AÇILIM TARTIŞMALARI

PROF. DR. MURAT SEZGİNER*

Türk siyasi hayatı, bugüne kadar çok farklı tartışmalara ve ayrışmalara sahne olmuştur. Bununla birlikte 2009 yılında hükûmet tarafından başlatılmış bulunan “açılım” tartışması, üzerinde önemle durulması gereken bir tartışmadır. Daha çok demokrasi, temel hak ve hürriyetlerin genişletilmesi çerçevesinde ele alınan, topluma sunulan **açılım** politikaları, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurucu fikrinin sorgulanması şeklindeki paralel bir tartışma ile birlikte yürütülüyor. Buna göre, 80 yıllık inkâr politikalarına son verilmesi amacı, Anayasa’dan Türklük ibaresinin çıkarılabileceği, federasyon tartışmasının yapılabileceği ifade ediliyor. Bütün bu görüş ve tartışmalar, aslında, **açılım** olarak ifade edilen, topluma sunulan projenin, buz dağının görünen kısmı olduğunu gösteriyor. Gerçekten de ortaöğretim seviyesini aşmayan bir içerikle yürütülen çalıştayların, sivil toplum kuruluşlarını dinlemek adı altında yapılan görüşmelerin, siyasi parti ziyaretlerinin çok ötesinde bir durumla karşı karşıya olunduğu görülüyor.

Bütün bu tartışmaların sağlıklı bir zeminde yürütülmesi için öncelikle bazı temel kavramların açıkça tanımlanması, daha doğrusu ne anlama geldiğinin ve nasıl işlediğinin ortaya konması gerekir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurucu fikri Türk milliyetçiliği ile demokrasi, insan hakları kavramları arasında bir ilişki, karşıtlık mevcut mudur? Anayasa’mızdan Türk ibaresinin çıkarılması ve farklı etnik, dinî, mezhepsel aidiyetler etrafında şekillenen bir toplum yapısı, demokratik işleyiş için uygun mudur? Etnik, din, mezhep aidiyetine dayalı olarak

* Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

oy verilmesi ve siyasi hayata katılım demokrasi midir? Siyasi otoritenin, devletin görevi, toplumu oluşturan bireyler arasındaki ortak unsurları vurgulamak ve bu ortak unsurları geliştirmek mi; etnik ve inanç temelli farklılıklara vurgulamak, bunları geliştirmek, bunlar üzerinden kamusal hayatı tanımlamak mıdır?

Açılım politikaları olarak ortaya konan faaliyetlerin, bu hayati sorular üzerinden sorgulanması gerekir. Bu şekilde, aslında buz dağının görünmeyen kısımlarını, toplumu bekleyen büyük tehlikeleri görmek mümkün olabilecektir.

Açılım adı altında ortaya konan aslında nedir? Bilindiği üzere bu faaliyetler **Kürt açılımı** olarak başlamış ve diğer etnik ve inanç grupları ile devam etmiştir. Hükûmet ilk olarak **Kürt açılımı** adı altında bir proje ile toplum karşısına çıkmıştır.

Bir hükûmet projesi olarak ortaya atılan ve içeriği bir türlü somutlaştırılmayan **açılımın** muhalefet partileri bakımından da adı ve anlamı farklıydı: “*Bölme - ayırıştırma*” veya “*yıkım*” projesi.

Adı üzerindeki tartışmaları müteakip **Kürt açılımı** “*demokratik açılım*” olarak ifade edilmeye başlandı; daha sonra ise resmî ağızlarda açılım, “*millî birlik ve kardeşlik*” projesine dönüşüverdi. Bir hükûmet projesi olarak ortaya atılan ve içeriği bir türlü somutlaştırılmayan **açılımın** muhalefet partileri bakımından da adı ve anlamı farklıydı: “*Bölme - ayırıştırma*” veya “*yıkım*” projesi. Adı bir türlü konmayan ve içinde ne olduğu da anlaşılamayan projenin tek somut sonucu, sınırda bir baraka içinde yargı-yürütme ikilisi tarafından yapılan terörist karşılama ile otobüs üzerinde yapılan zafer gösterisi oldu. Hafızalara kazınan, millî vicdanda büyük yara açan Habur krizi, “*Çok güzel şeyler olacak.*” şeklinde kutlandı. **Açılım** politikaları çerçevesinde Alevi ve Roman vatandaşlarımız da gündeme getirildi ve çalıştay adı altında, bir bakan nezaretinde, seri toplantılar tertiplendi. İstanbul’da yapılan Muharrem kutlamalarında Caferi vatandaşlarımız için de **açılım**

düşünüldü düşünülmediği soruldu. Çeşitli zeminlerde de gayrimüslim vatandaşlarımız için yapılması gereken **açılım** politikaları tartışılmaya başlandı.

Bütün bu tartışmaların, insan hakları, temel hak ve hürriyetler, demokrasi ile birlikte düşünülmesi; âdetta bu kavramların içinin doldurulması olarak gösterilmesi büyük bir yanılığın da beraberinde getirmiştir. Sonucun gerek toplumsal yapımızda ve gerekse bu toplumsal yapı üzerine bina edilecek egemenlik anlayışında, siyasi yapıda, kamusal alanda ne şekilde tecelli edeceği üzerinde durulmadı.

Cumhuriyet Projesi: Tek Millet – Tek Devlet

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu fikri hiç şüphesiz Türk milliyetçiliğidir. Buna göre, egemenlik Türk milletine aittir ve hiçbir kişi ve gruba devredilemez.

Bu anlayışta, millet fikri, sistemin temelidir. O hâlde gerek etnik aidiyet, gerek inanç farklılığı, gerekse sınıf, cinsiyet gibi farklılıklar, Türk milliyetçiliği için belirleyici değildir. Bu farklılıklara dayalı olarak egemenlikten pay alınması, siyasi hayata katılım, kamusal alanda temsil şeklinde ifade edilebilecek her türlü yaklaşım, Türk milliyetçiliği bakımından kabul edilemez.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesi de bu anlayış çerçevesinde ortaya konulmuş; devletin hukuki yapılanması bu esasa göre düzenlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu fikrine tarihî, siyasi, kültürel pencereden bir kez daha bakmak gerekir. Osmanlı İmparatorluğu'nun onlarca yıla yayılan siyasi, askerî, fikrî mücadele sonrasında parçalanışı, Türk siyasi ve fikrî hayatında derin izler bırakmıştır. Gerek Osmanlı tabiiyeti ve gerekse İslam ortak paydası etrafında yürütülen siyaset tam bir hüsrarla sona erdi. Her türlü, kafa karışıklığı yaratmak amaçlı çabalar, dış mihrak açıklamaları, Türk milliyetçilik fikrini sebep gösterme uyanıklıkları, olan biteni değiştirmeye yetmedi. Osmanlı İmparatorluğu, farklı millet aidiyetleri tahrik edilmek suretiyle, etnik ve dinî temelde parçalandı; büyük acılar yaşandı. Cumhuriyetin kurucu kadroları, ilk gençlik yıllarından başlayarak neredeyse ömürlerini, cephelerde Osmanlı vatandaşı unsurlara karşı savaşarak geçirdi. Bütün bu olanlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir daha asla böyle bir zafiyete uğratmayacak bir temel üzerinde kurulması sonucunu doğurdu: *Tek millet ve tek devlet*.

Millet aidiyeti fikrinin, başta vatandaşlık olmak üzere her türlü aidiyet duygusunun üstünde olduğu yaşanılarak öğrenildi. Anadolu coğrafyasındaki insanlara ortak geçmişleri, kültür birliktelikleri hatırlatıldı; ortak bir gelecek fikri etrafında toparlanmaya çalışıldı. Cumhuriyet projesinin ve bunun sonucu olarak oluşturulan ulus devletin kurucusu Atatürk'e göre millet, *"Zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan, beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatte samimi olan ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden meydana gelen cemiyet."* tir. Bu düşünceye göre millet, sadece fiziki bir olgu değildir. Millet, kendisini oluşturan bireylerin birlikte yaşama azim ve kararı, mensubiyet (aidiyet) duygusudur. Sürekli olarak farklılıkların vurgulanması, siyasetin bu farklılıklar üzerine bina edilmesi, siyasal tercihlerin etnik, dinî, mezhepsel, kültürel aidiyetlere ve hatta hemşehrilik esasına bağlı olarak yapılması durumunda hangi mensubiyet şuuru insanları birbirine bağlayacak?

Bu aşamada bir hususun üzerinde özenle durmak gerekir. Sorun olan insanların farklı inançları benimsemeleri, farklı mezhep ya da etnik bir aidiyet duygusu içinde olmaları değildir. Sorun, bu durumun kolektif bir hak talebine dönüşmesi, egemenlik kullanımının bu aidiyetler doğrultusunda paylaşılması, kamusal alanın paylaşımı talebidir. Bu yöndeki taleplerin demokrasi ve insan hakları temelinde, hele AB süreciyle bağlantılı olarak ele alınması büyük bir yanılgıdır. Temel hak ve hürriyetlere ilişkin hukuki düzenlemeler, toplumsal farklılıkların artırılması yönünde değil, vatandaş hakları olarak anlaşılmaktadır. 1789

tarihli *Fransız Vatandaş ve İnsan Hakları Bildirgesi*'nin millet şuuruna sahip vatandaşlar bakımından, vatandaş hakları çerçevesinde bir anlam ifade ettiği görülür. Nitekim Fransa'da Korsika'nın hukuki statüsünü belirleyen Kanun'un 1. maddesi Korsika halkını tanımlarken "*Fransız halkını oluşturan Korsika halkı*" ifadesini kullanmış, bu ifade, Fransız Anayasa Konseyi tarafından Anayasa'ya aykırı bulunmuştur². Fransız Anayasa Konseyinin kararında, dayanan hukuki düzenlemelerden biri de 1789 Vatandaş ve İnsan Hakları Bildirgesi'nde geçen "*Fransız halkının temsilcileri*" ifadesidir. Görüldüğü üzere temel insan hakları metinlerinin de millet bütünlüğünü bozacak şekilde uygulanmasına Batı ülkelerinde de izin verilmemektedir.

Türk Anayasalarında Millet Anlayışı ve Milliyetçilik³

Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren tüm anayasal ve yasal metinler, vatandaşların tamamını tek bir millet anlayışı içinde tanımlamıştır. Cumhuriyetin ilanını müteakip kabul edilen 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, egemenliğin millete ait olduğunu açıkça ifade etmiş, yönetim şeklinin cumhuriyet olduğunu hüküm altına almıştır. Anayasa'ya göre, tüm vatandaşlar Türk olarak kabul edilmiş ve bu durum 88. madde de "*Türkiye ahalisi din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk itlak olunur.*" şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca Anayasa'nın maddelerinde vatandaş hak ve yükümlülükleri belirtilirken "*Bütün Türkler*" (mad. 87); "*Türkler*" (mad. 69; mad. 82) "*Her Türk*" (mad. 68) ifadeleri kullanılmıştır. Nihayet Atatürk'ün sağlığında 1937 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile de *milliyetçilik* ilkesi Anayasa maddesi hâline getirilmiş, *milliyetçilik* devletin nitelikleri arasında sayılmıştır. Anayasa'nın değişik 2. maddesi şu şekildedir: "*Türkiye Devleti cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılapçıdır. Resmî dili Türkçedir. Makarrı Ankara şehridir.*"

1924 Anayasa'sını takip eden diğer Anayasalarda da aynı yaklaşım devam etmiştir. 1960 askerî müdahalesinden sonra kabul edilen 1961 Anayasa'sında da milliyetçilik fikrî ve millî devlet anlayışı temel ilke olarak benimsenmiştir. 1924 Anayasa'sından farklı olarak Anayasa'da devletin nitelikleri ifade edilirken milliyetçilik ifadesi yerine *millî* kelimesi tercih olunmuştur. Anayasa'nın 2. maddesine göre, "*Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.*"

1961 Anayasa'sı yapılırken özellikle milliyetçilik ifadesinin Anayasa'da yer alıp almaması hususunda Kurucu Mecliste yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Anayasa Komisyonu, devletin niteliklerini belirten 2. maddeyi başlangıçta, "*Türkiye Cumhuriyeti, demokratik ve laiktir. Çalışma ve sosyal adalet esaslarına dayanır.*" şeklinde sunmuştur. Anayasa'da milliyetçilik ilkesinin yer alması gerektiği birçok konuşmacı tarafından ifade edilmesine rağmen, Anayasa Komisyonu, milliyetçilik ilkesinin Anayasa içinde dağınık olarak ifade edildiğinden hareketle bu önerilere karşı çıkmıştır. Eleştiriler sonucunda 2. madde, "*Türkiye Cumhuriyeti; insan*

haklarına dayanan, millî, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.” şekline getirilmiştir. Ancak bu durum Anayasa’da milliyetçilik ilkesine yer verilmediği şeklinde algılanamaz. Nitekim Anayasa Mahkemesine göre Anayasa’da yer alan “Devletin ülkesi ve ulusuyla bölünmezliği temel hükmü, Başlangıç kısmında tanımlanan ‘Türk milliyetçiliği’ nin belirgin niteliklerinden birini oluşturmaktadır.”

1982 Anayasa’sının daha başlangıç hükümlerinde Anayasa’nın, “Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk’ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve onun inkılap ve ilkeleri doğrultusunda”, “Türk milleti tarafından demokrasiye âşik Türk evladının vatan ve millet sevgisine emanet ve tevdi” olunduğu belirtilmiş ve “millet iradesinin mutlak üstünlüğü, egemenliğin kayıtsız şartsız Türk milletine ait olduğu”, “hiçbir faaliyetin Türk millî menfaatlerinin, Türk varlığının, devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihî ve manevî değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılapları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği”, “Türk vatandaşlarının millî gurur ve iftiharlarda, millî sevinç ve kederlerde, millî varlığa karşı hak ve ödevlerde, nimet ve külfetlerde ve millet hayatının her türlü tecellisinde ortak olduğu” özel olarak vurgulanmıştır. Anayasa’nın devam eden maddelerinde de “Türk Devleti’ni, devlet yapan değerler” ve “Atatürk ilke ve inkılapları” hukuk normu olarak yer almıştır. Örneğin 3. maddede “Türkiye Devleti ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir.” hükmü yer almaktadır. Dil İnkılabı, Atatürk ilke ve inkılaplarından biri; cumhuriyetle inşa edilen ulus devletin vazgeçilmezidir. Anayasa’nın 3. maddesinin 1. fıkrası hükmündeki ifade bilinçli bir ifadedir. Zira hüküm, 1. maddede yer alan “Türkiye Devleti bir cumhuriyettir.” hükmü ile birlikte ele alındığında iki

Anayasa’ya göre, tüm vatan-
daşlar Türk olarak
kabul edilmiş ve
bu durum 88.
maddede “Tür-
kiye ahalisi din ve
ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk itlaka olunur.” şeklinde ifade edilmiştir.

önemli sonuç doğurmaktadır: “Cumhuriyet’in dili Türkçedir.” ve “Türkçe, devletin bölünmez bütünlüğünün en önemli vasıtasıdır.” O hâlde Türkçe, devletin resmî dili olmanın ötesinde cumhuriyetin, cumhuriyetle yeniden filizlenen, Atatürk ilke ve inkılapları ile şekillenen yeni Türk Devleti’nin dili, vazgeçilmezdir.

Bütün bu düzenlemelerden açıkça anlaşılacağı üzere, Anayasalarımız tüm vatandaşları, tek bir millet anlayışı içinde kabul etmiş, devletin milliyetçilik ilkesi vurgulanmak suretiyle de bu konuda devlete görevler yüklemiştir. Şöyle ki, toplumda millet şuurunun yerleştirilmesi ve geliştirilmesi, öncelikle bir devlet faaliyetini gerektirir; Atatürk Dönemi idari kurumları (Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu vb.) incelendiğinde bu durum çarpıcı olarak görülür. Ortak sembollerden başlayarak kültürün, tarihin, dilin canlı tutulması ve geliştirilmesi, başta eğitim ve kültür alanlarında olmak üzere kesintisiz bir devlet faaliyeti gerektirir. Anayasa’mızda ifade edilen “Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet” nitele-

mesi, devlete bu faaliyetleri yapmak bakımından bir görev yüklemektedir. Bazılarına göre devletin milliyetçiliği çağ dışı olarak görülse bile⁴, milliyetçilik ilkesinin devlete yüklediği bu görevin, imparatorluk mirasçısı bir devlette, öncelikli bir görev olduğunda kuşku yoktur.

Ortak tarih, dil, kültür birlikteliği, bir arada yaşama iradesi, mensubiyet şuuru ve ortak gelecek duygusu milleti oluşturan temel unsurlardır. O hâlde milliyetçilik, bu ortaklıkların korunması, geliştirilmesi fikridir. Milliyetçilik, ortak (millî) tarih şuuru, kültür, dil, mensubiyet şuuru gibi, toplumu birbirine bağlayan unsurları her zeminde korumak, geliştirmek ve bu şekilde toplumsal dokuyu kuvvetlendirecek düşünce ve faaliyetler olarak anlaşılmalıdır. Türk milliyetçiliği fikri de tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını tek millet olarak ele alır ve ortak unsurlar etrafında bir birlik politikası yürütür. Buna göre, toplumu birden çok etnik ve inanç temelli gruplar birliği olarak görüp, Türk milliyetçiliğini de bu gruplardan biri olarak ele almak mümkün değildir.

Anayasalarımızın ortaya koyduğu millet anlayışı ve devletin milliyetçiliği ilkesinin kabulü, **açılım** politikası olarak ortaya konan projelerin hukuka uygunluğu meselesinin tartışılmasını zorunlu kılmaktadır. Anayasa düzenlemeleri, devletin vatandaşlarını etnik, dinî, kültürel vb. farklılıklar çerçevesinde tanımlamasına ve bu şekilde muhatap almasına engeldir. Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm vatandaşları, hiçbir inanç, etnik, kültürel farklılık dikkate alınmaksızın eşit bireylerdir. Devlet, vatandaşlarının inançlarına müdahale etmeyecek, etnik aidiyetlerini sorgulamayacak, bu farklılıklara dayalı ayrıcalıklar tanımayacak, farklı muamelede bulunmayacaktır. Anayasa'mızda devletin nitelikleri arasında sayılan laiklik ilkesinin de bu çerçevede önemini vurgulamak gerekir.

Devletin, vatandaşlarının farklılıkları üzerine bir politika yürütmesi, her şeyden önce milliyetçilik ilkesinin tabii sonucu, hatta amacı olan, tek millet anlayışının zedelenmesi demektir. Yukarıda da ayrıntılı olarak ifade edildiği üzere anayasalarımız devletin milliyetçiliği ilkesini kabul etmiştir; buna göre devlet, farklılıkları vurgulamak suretiyle millet bütünlüğünü zedelemek değil, bilakis, vatandaşlar arasındaki ortak değerleri geliştirmek, ortak dil, ortak kültür, ortak tarih bilinci oluşturmak üzere kamusal faaliyetler yapmak yükümlülüğü altındadır. Bu yükümlülüğün ihlali, Anayasa'ya aykırılık olarak tespit edilmelidir.

Devletin, Ülkenin ve Milletin Bölünmezliği İlkesi – Devletin Dili⁵

Anayasa'mızın değiştirilemeyecek ve değiştirilmesi teklif dahi edilemeyecek maddelerinden olan 3. maddesinin ilk fıkrası, "*Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir.*" şeklindedir. Bu düzenlemenin, Anayasa'nın getirmiş bulunduğu millet anlayışının, milliyetçilik ilkesinin ayrılmaz bir parçası olduğuna hiç kuşku yoktur. 2009 yılında yaşanan **açılım** tartışmaları öncesinde, bu projenin öncü tartışmaları daha önce azınlık raporu, bilim adamları tarafından yapılan Anayasa önerileri gibi zeminlerde bir şekilde yapılmıştır. Türkiye'de 2004 yılından itibaren daha yüksek sesle Anayasa üzerine tar-

tışmalar yapılmış; Anayasa'mızın 3. maddesinde "Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür." cümlesinden sonra gelen "Dili Türkçedir." ifadesi eleştirilmiştir. Anayasa düzenlemesinde "Resmi dil Türkçedir." ifadesinin tercih edilmesi gerektiği birçok kişi tarafından ifade edilmiştir. Aynı şekilde, "Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu, Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Çalışma Grubu" nun Ekim 2004 Raporu'nda da aynı ifade tekrarlanmıştır. Oysa Fransız Anayasa'sının 2. maddesindeki ifadede Anayasa'mızla aynı ifadeleri kullanılmıştır. Maddedeki ifade aynen şu şekildedir; "Cumhuriyetin dili Fransızcadır" (La langue de la republique est le français). Ayrıca maddeye ilişkin yargı kararlarındaki ifadeler çok çarpıcıdır; Fransız Anayasa Konseyi, bölgesel ve azınlık dilelerine ilişkin Avrupa şartının bir hükmüyle ilgili olarak yaptığı değerlendirmede, Anayasa'nın ikinci maddesine göre, "Fransızcanın kullanımı kamu hukuku tüzel kişileri için mecburidir." demektedir.⁶ Başka bir kararında⁷; "Fransızca dışında bir dilin kullanımı kamu eğitim kurumlarında öğrencilere empoze edilemez." ifadelerini kullanmıştır. Fransız Danıştayı Conseil d'Etat bir kararında⁸ kamu kurumlarına yönelik dilekçelerin Fransızca yazılması gerektiğini belirtmiştir.

Bir diğer tartışma ise, Anayasa'mızda yer alan "Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü" ile ilgilidir. Buna göre, özellikle "milletin bölünmezliği" ilkesi Batılılar tarafından anlaşılammamaktadır. Millet'in tekliği, bölünmezliği kavramının Batılılar tarafından anlaşılmadığı iddiası tümüyle gerçek dışıdır. Her şeyden önce millet'in bölünmezliği kavramı bizzat Batılı hukuk metinlerinde ve yargı kararlarında kullanılmaktadır. Yukarıda bahsedilen, Korsika'nın hukuki statüsünü belirleyen kanunla ilgili Fransız Anayasa Konseyi kararı, konuya ilişkin bir örnek olarak zikredilebilir.

Fransız Anayasa Konseyi, kararında 1958 Anayasa'sının Ön Söz'üne, 1. ve 3. maddesi ile 1789 Vatandaş ve İnsan Hakları Bildirgesi'ne dayanmıştır. Konseye göre, "Korsika halkı" ibaresi, hukuki olarak Fransa halkını oluşturan bir parça olarak "Korsika halkı" tanımlaması yapmaktadır. Böyle bir tanımlama, "Fransız halkının tekliği" (L'unicité du Peuple Français) ilkesini öngören 1958 Anayasa'sının giriş bölümüne, "Cumhuriyetin Bölünmezliği" (L'indivisibilité de la République) ilkesini düzenleyen 1. maddeye ve "milli egemenliğin" (La Souveraineté Nationale) halka ait olduğunu ifade eden 3. maddeye aykırıdır. Ayrıca 1789 Vatandaş ve İnsan Hakları Bildirgesi'nde geçen "Fransız halkının temsilcileri" (Les Représentants du Peuple Français) ifadesi de karar dayanaklarından biri olarak zikredilmiştir.

Görüldüğü üzere Fransız Anayasa'sı devleti oluşturan insan topluluğunu "tek bir millet" olarak tanımlamakta ve bu milleti oluşturan alt topluluk tanım-

Toplumu birden çok etnik ve inanç temelli gruplar birliği olarak görüp Türk milliyetçiliğini de bu gruplardan biri olarak ele almak mümkün değildir.

lamalarını reddetmektedir. Bu yasal düzenlemeler ve ilgili Anayasa Konseyi kararı ısrarla **“halkın teklifi”** (L’unicité du Peuple) vurgulamaktadır. Fransız Senatosunun resmî web sayfalarından birinde de⁹ yukarıda zikredilen Anayasa Konseyi kararı değerlendirilirken Batılıların anlamadığı! **“bölünmezlik”** (indivisibilité) kavramı kullanılmıştır. Buna göre, Kanun’da Fransız halkını oluşturan halklardan biri olarak *“Korsika Halkı”* ifadesinin kullanımı, Anayasa Konseyine **“Fransız halkı ve onun bölünmezliği (indivisibilité) kavramı”** nı güçlü bir şekilde vurgulama imkânı vermiştir. Oluşturucu *“Korsika halkı”* ifadesi Anayasa’ya aykırıdır.

“Halkın teklifi” ilkesini güçlü bir şekilde vurgulayan bir diğer Anayasa Konseyi kararı ise, *“Bölgesel ve azınlık dillere ilişkin Avrupa şartı”* yla ilgili karardır.¹⁰ Karara göre, *“Bölgesel ve azınlık dillere ilişkin Avrupa şartı”* hükümleri ile bir azınlık veya bölgesel dil kullanan gruplara, bu dillerin kullanıldığı bölgelerde, özel hukuki haklar verilmektedir. Bu hükümler *“halkın teklifi”*, *“kanun önünde eşitlik”* ve *“Cumhuriyetin bölünmezliği”* şeklindeki Anayasa hükümlerine aykırıdır.

Anayasa’mızın getirmiş bulunduğu *“Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir.”* düzenlemesinin, Batılı referanslar gösterilmek suretiyle eleştirilmesi, 2009 yılında yapılan **açılım** tartışmalarının hazırlık çalışmaları gibi görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını, tek bir millet olarak değil, farklı etnik, dinî, kültürel grupların bir araya gelmesi şeklinde oluşmuş topluluk şeklinde ele almak, siyasi egemenliği buna göre yeniden tanımlamaya çalışmak, açık bir Anayasa ihlalidir. Bu sebeple de Anayasa düzenlemeleri eleştirilmekte, yanıltıcı biçimde Batılı ülkeler referans gösterilmektedir.

Tek Millet Anlayışı, Milliyetçilik ve Demokrasi¹¹

Demokrasi nedir ve nasıl bir sosyolojik zemine ihtiyaç duyar? Feodalite ve monarşilerde devlet – toplum ilişkisini açıklamak siyasal bilimciler açısından önemli bir zorluk göstermez. Hükmetme gücü üzerine tek yanlı olarak görülen siyasal ilişki, seküler veya teokratik teorilerle gerekçelendirilmiş, meşruiyet dayanakları izah edilmeye çalışılmıştır. Bu yapılanmaların tarihî, kültürel ve coğrafi şartlardan kaynaklanan farklılıklarının ise esasta bir önemi yoktur. Monarşiler sonrasının egemenlik tanımı ve kullanılmasında, topluma müracaat edilmiştir. Ortak özellikleri sebebiyle *“millet”* olarak ifade edilen toplumun, egemenlik kullanımında temel meşruiyet unsuru olarak kullanımı ve giderek birey hak ve hürriyetleri konusundaki gelişim bizi demokrasi kavramına getirmiştir.

Demokratik bir rejimin özellikleri; hukuk devleti ya da hukukun üstünlüğü, hürriyetçi bir rejimin varlığı, millî egemenlik ilkesi ve yönetime katılımı sağlayan hür seçimler olarak sıralanıyor¹². Bu ilkelerin yakından incelenmesinde, birbirleriyle ilişkili olmakla beraber, her birinin, ortak unsurlar etrafında toplanmış, bir arada yaşama, birlikte bir gelecek planlama iradesi taşıyan bir insan topluluğuna ihtiyaç duydukları görülecektir.

Her şeyden önce, millî egemenlik ilkesine göz atmak gerekir. Anayasa Mahkemesinin bir kararında da ifade edildiği üzere demokratik devlet "...egemenliğin bir kişi, zümre ve sınıf tarafından, belli sınıflar yararına kullanılmadığı, serbest ve genel seçimin iktidara gelmede ve iktidardan ayrılmada tek yol olarak kabul edildiği ve iktidarın bütün millet yararına kullanıldığı... bir idare biçimidir."¹³ Demokratik rejimlerde egemenliğin kullanımı tüm toplumun ortak iradesini yansıtır. Ortak millî değerler dışında kümelenmiş, değişik benzeşme unsurları etrafındaki dinî, etnik, kültürel cemaatlerin egemenlikten sayıları oranında pay alması söz konusu değildir. Bu durum demokrasinin temel mantığına aykırıdır.

Hür seçimler de egemenliğin kullanımında başvurulan bir metottur. Seçim konusu demokrasinin diğer unsurları dışlanarak çoğu kez en önemli unsur olarak ele alınır. Bununla birlikte, demokratik bir devletteki sosyal yapı ve ilişkiler tanıma sokulmadığında demokratik sistemi "*liderler arasında serbest yarışmayı gerçekleştirmek üzere, dernek kurma, haber alma ve haberleşme temel hürriyetlerine dayanarak, siyasal tercihlerin serbestçe ifadesine imkân veren sistemler*" olarak tanımlamak mümkündür.¹⁴ Seçimler, seçim sonrasında iktidarı devretmeye eğilimleri dışlanmak suretiyle, demokrasinin en önemli şekli şartı olarak görülüyor. Şüphesiz seçimlerin demokrasi içindeki değeri, yarışma ve rekabetin düzenli aralıklara ve zora dayanmadan tekrarlanmasındadır.

Millî egemenlik meselesinde olduğu gibi, seçimlerde de millet gerçekliği önemle kendini gösteriyor. Küresel güç iddiasındaki güç ve güçlerin, Irak'a müdahalesi sonrasındaki seçimler, millet-demokrasi ilişkisini en canlı ve yakın bir örnek olarak gözler önüne seriyor. "Hür" olma vasfı ayrı bir tartışma konusu olmakla beraber, seçim sonuçlarının etnik ve din-mezhep gruplaşmalarının sayılarını tespitten öte anlamının olmadığı görüldü. Oysa demokratik rejimlerde seçimler, nüfus sayımı değil, daha iyi yönetme iddiasına sahip siyasal gruplar arasındaki tercihi belirlemek üzere yapılır. Bu ise hiç şüphesiz ortak değerler etrafındaki birleşmeyi en sıkı şekilde ifade eden millet şuuruna sahip bir topluluğu gerektirir. Milletleşme sürecini tamamlamış topluluklarda, liberal, sosyal demokrat, muhafazakâr ve hatta çevreci siyasal hareketler, daha iyi yönetme iddiası ile seçime katılırlar. Burada egemenliğin kullanımı konusunda, millet dışındaki benzeşme gruplarının iddiası söz konusu olamaz. Farklı etnik, kültürel, dinî toplulukların, siyasal bir iddia ile egemenlikten pay alması söz konusu değildir. Millet şuuruna sahip olmayan toplumlarda ise, seçim, farklı kimliklerin ifadesinden başka bir anlam ifade etmeyecektir.

Görüldüğü üzere, millet kavramı, demokratik işleyişin ön şartı olarak ortaya çıkıyor. Milliyetçiliğin ise milleti oluşturan temel unsurların korunması, geliştirilmesi, topluma ve bireylere benimsetilmesi faaliyeti olduğu; toplumu bütünleştirmek, ortak unsurları öne çıkarmak suretiyle toplumsal dokuyu kuvvetlendirdiği unutulmamalıdır. Böyle bir altyapının bulunmadığı veya yeterince güçlü hissedilmediği toplumlarda demokrasinin patolojik sonuçlarının çıkması kaçınılmazdır. Çarpıcı Irak örneği gözler önündedir. Her türlü demokratik kaza-

nımlarına rağmen ülkemizde de birçok sıkıntının varlığı tespit edilebilir. O hâlde yapılması gereken, Türk milliyetçiliği fikrinin Cumhuriyetin kuruluş felsefesindeki temel ilkeler çerçevesinde hayata geçirilmesini sağlamaktır.

Açılım tartışmaları ile Türk milletini ayrıştırmak, farklı aidiyetler üzerinden siyasi hayata katılımı teşvik etmek, hatta siyasi egemenliği bu çerçevede tanımamak, demokrasinin işleyişi bakımından da büyük tehlikeler içermektedir.

Çözüm, Türk toplumunun kendisini Türk olarak ifade eden, güzel Türkçe konuşan, Türk kültürünün edebiyattan musikiye yüksek değerleri etrafında birleşen, millî bir tarih şuuruna sahip, birlikte yaşama, geleceği planlama ve müreffeh dünyayı aşma idealine sahip bireylerden oluşmasıdır. Bu amaç bir devlet politikası olmalıdır. Devlet, Türk kültürünü geliştirmek, yüksek kültür zevkine ve şuuruna sahip insanların bu ihtiyaçlarını karşılayacak refah seviyesini temin etmek durumundadır. Bu sebeple de ifade edilen amaçları gerçekleştirmek durumunda olan Türk milliyetçilik hareketi, toplumdaki herhangi bir siyasi taraf olmayıp toplumun tümünü kucaklama iddiasındadır. ■

¹ Türk Hukuk, S. 141, Ocak 2010, s. 5-9'da yayımlanan "Türk Milliyetçiliği ve Açılım Politikaları," adlı makalenin genişletilmiş şeklidir.

² Conseil Constitutionnel, Decision no 91-920 DC du 9 Mai 1991; internet erişimi için, www.Conseil-constitutionnel.fr/decision/1991/91290dc.htm

³ Murat Sezginer, "Türk Anayasa Hukukunda Milliyetçilik İlkesi," **Türk Hukuk**, S.135, Eylül 2008, s.10 vd.

⁴ bk. Mustafa Erdoğan, "Milliyetçilik Hezeyanı", Tercüman, 29.03.2004.

⁵ Murat Sezginer, "Türklük ve Türk Devleti Üzerine Tartışmalar," içinde **Çok Kültürlülük ve Türkiye-İlîk** (2005), ed.M.Çağatay Özdemir, Ankara: Tek Ağaç Yay. s.37-40'tan özetlenmiştir.

⁶ Conseil Constitutionnel, Decision no.99-412 DC, 15 juin 1999, Journal Officiel du 18 Juin 1999, p.8967 internet erişimi için, www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1999/99412/index.htm

⁷ Conseil Constitutionnel, Decision no.01-457 DC, 27 Decembre 2001, Journal Officiel du 29 Decembre 2001, p.8967, internet erişimi için, www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2201/2001457/index.htm

⁸ Conseil d'Etat, 22 Novembre 2000, Association Greenpeace France, internet erişimi için, www.conseil-etat.fr/ce/jurispd/index_ac_id0053.shtml

⁹ www.carrefourlocal.org

¹⁰ Conseil Constitutionnel, Decision no.99-412 DC, 15 juin 1999, Journal Officiel du 18 Juin 1999, p.8967 internet erişimi için, www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1999/99412/index.htm

¹¹ Murat Sezginer, "Milliyetçilik ve Demokrasi," **Türk Hukuk**, S.120, Mart 2007, s.6 vd. den alınmıştır.

¹² Bahtiyar Akyılmaz-Murat Sezginer-Cemil Kaya (2009), **Türk İdare Hukuku**, Ankara: Yay, Seçkin, s.109.

¹³ Any.Mah. Karar tarihi 26.09.1965, E.1963/173, K.1965/40, AMKD, sy.4, s.301.

¹⁴ Juan J. Linz, **Totaliter ve Otoriter Rejimler**, çev.Ergun Özbudun, S Yayınları, 1984, s.13



TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLAM'IN LIBERALLEŞMESİ: “NEREYE GİDİYORSUN?”

PROF. DR. RECAİ COŞKUN*

Türkiye’de siyasal İslam’ın veya bu çalışmada kullanılacağı biçimiyle İslamcılığın mahiyeti henüz tam olarak ortaya konabilmiş değildir. Aslında (siyasal) İslamcılık dendiğinde ne anlaşılacağı da çok net değildir. Bir taraftan İslami bir söylem ile Türkiye’de iktidara gelen siyasi partiler, öte yandan siyasetle iştigali küfre yoran İslami akımlar. Bunların daha ötesinde ise aralarında çok derin ayrışmalar olan cemaatler. Bu cemaatler arasında ise siyasal kurumlara hayli mesafeli duranlar olduğu gibi siyasetin tam göbeğinde olanlar da var. Kimi cemaatler İslami bir yaşam tarzını toplumsallaştırmak adına kendi çapınca mücadele ederken bir diğeri ise uluslararası bir aktör olarak dünyanın hâkim güçlerine eklenmede herhangi bir beis görmemektedir. Bu açıdan bakıldığında İslamcılığı homojen değil, heterojen bir yapı olarak yorumlamanın çok daha anlamlı olacağı açık. Bu da olgu üzerinde yapılacak yorum ve tartışmaların çok daha hassas ve genellemelerden uzak olması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

İkinci bir husus İslamcılığın eleştirisinde hangi dilin kullanılacağıdır. Burada İslamcılığı ya kendi dili ile veya karşıt bir dil ile çözümleme seçenekleri öne çıkmaktadır. Bu çok mühim bir husustur. Burada benimsenecek yöntem, İslamcılarının bugüne kadar çok iyi kullanageldikleri mazlum ve ezilmiş söylemine sığınarak bütün teorik ve pratik açmazlarını kamufle etme imkânını onlara verebilecektir. Türkiye’de karşıtlığından bu derece iyi yararlanabilen bir başka si-

* Sakarya Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi.

yasi akım yok gibidir. Hele bu siyasi akım “dinî” bir olgu üzerinden kendini ifade ediyorsa onun eleştirisinde kullanılacak dilin seçiminde bir o kadar hassas olmak gerekmektedir. Ne yazık ki Türkiye’de İslamcılık üzerine yapılan tartışmaların genel karakterini laikçi² ve dışlayıcı bir dil oluşturmaktadır. Bu dilin en sorunlu tarafı, İslami heterojenliği dikkate almayarak genellemeci bir mantığa ve bütün dinî kesimleri dışlayıcı bir muhtevaya sahip olmasıdır. Bu dışlayıcılık güçlü olduğu nispette kastının ötesinde bir ters tepkiyle karşılaşmakta ve kendilerini tehdit altında gören “dindar kitleleri” de siyasallaştırarak istismara açık hâle getirmektedir. Türkiye’de siyasal İslamcılarının toplumsal zeminlerinin bu denli genişlemesinde uluslararası aktörlerin etkisi kadar laikçi çevrelerin Türkiye’nin toplumsal gerçekliğinden kopuk, Türk milletinin dinî değerlerine gereğince hassasiyet göstermeyen hoyratça davranışlarının da katkısı önemsenmelidir.

Türkiye’de siyasal İslamcılarının toplumsal zeminlerinin bu denli genişlemesinde uluslararası aktörlerin etkisi kadar laikçi çevrelerin Türkiye’nin toplumsal gerçekliğinden kopuk, Türk milletinin dinî değerlerine gereğince hassasiyet göstermeyen hoyratça davranışlarının da katkısı önemsenmelidir.

Teoriden pratiğe geçişin her zaman beklenmedik sancılı sonuçları vardır. Türkiye özelinde baktığımızda İslamcılığın son zamanlarda çok ciddi bir söylem ve eylem açıklığı yaşadığı; giderek liberal bir kimliğe doğru kaydığı görülmektedir. Bu çalışma günümüzdeki İslamcı kesimlerde giderek artan liberal tonlamaların İslamcılık ve Türkiye açısından ne anlama geldiğini sorgulamayı, eğer bir eksen kayması söz konusu ise bunun mahiyetine ilişkin bazı çözümlemelerde bulunmayı amaçlamakta ve elbette başlıktaki soruyu sormaktadır: Nereye gidiyorsun? Burada “Nereye gidiyorsun?” sorusunu haklı kılan gerekçe, İslamcılığın kendi ekseninden koparak liberalizme yaklaşmasıdır. Elbette dincilikten liberalliğe, Doğu’dan Batı’ya, Asya’dan Avrupa’ya kayışı ile zihniyette belli kopuşlar ve yeni şekillenmeler arasında birbirini besleyen karşılıklı bağımlılık ilişkisi vardır.

Peki, zihniyette bu tür kaymalar niçin yaşanır? Neden bir zamanlar ak olan kara, batıl olan hak, çirkin olan makul gözükmeye başlar? Niçin farklı zihnî setler referans noktası olarak alınma gereği duyulur? Üç temel neden gösterilebilir. Birincisi, o güne kadar size olay ve olguları yorumlamada rehberlik eden zihnî çerçevenizin bazı olguları artık açıklayamadığını görürsünüz, düşünce sisteminizde anormaliteler ve tıkanmalar yaşarsınız ve yeni bir eksene hareket edersiniz. Bu anlaşılabilir hatta kendi içinde ahlaki olarak yorumlanabilir bir durumdur. İkinci kırılma veya eksen kayması sebebi ise prag-

matizmdir. Bireysel veya topluluk yararları adına “yatırım yaptıkları” zihniyet cenahından beklemediklerini bulamayanlar yine aynı nedenlerle başka cenahlara yelken açarlar. Özellikle idealizmden izole bir yaşam tarzını referans alanların başvurdukları bir yöntemdir bu. Bu durumun dahi anlaşılabilir bir yönü ve kendi ahlaki yorumu vardır. Üçüncüsü ise zihniyet mutantlaşmasının sonucunda doğan eksen kaymasıdır. Buna kayma bile denmez aslında. Bu; kopma, dağılma veya tür bozulmasıdır. Bu cenahın söyleminde dönemsellik ve güce yaslanarak güç elde etme kurnazlığının getirdiği sefihlik hâkimdir. Yeri geldiğinde muhafaza-kâr, yeri geldiğinde liberal; bazen İslamcı bazen the-ist; hem evrenselci hem etnikçi; söylerken Doğu tüketirken Batı; güçlüyken ceberut zayıfken nadan... Bu ekolojinin oyuncularında ahlak, söylemlerde tutarlılık aranmaz. Kavramları ve değerleri kaypaktır. Dün ile bugün arasında tesanüt beklenmez, hasılı bazen tevil bazen tezhîp. Tutarsızlığın adı değişme, ürkekliğin uyum, teslimiyetin stratejik ortaklık, vurgunun ise işini bilmek. Kim bunlar, bildiniz mi?

Niçin İslamcılık?

İslamcılık hem Türkiye özelinde hem de dünya genelinde yakından izlenmeyi hak edecek insicamda bir siyasi olgudur. Bu akım Türk siyasetinin beslendiği ana damarlardan biri olarak Türkiye'nin mukadderatında her dönemde etkili olmuştur. Uluslararası arenada ise küreselleşme-emperyalizm karşıtı söyleme en güçlü itirazın yükselebileceği mecralardan biridir. Yanında, karşısında, yakınında veya uzağında olun bu durum değişmez. Bu nedenle İslamcılığın gidişatına ilişkin gözlem ve yorum yapmak her düşünceden aydının önemli görevlerinden biridir.

İslam medeniyeti, bu muhteşem dinin ortaya çıktığı ilk yüzyıldan bu yana dünya için bir seçenek olagelmıştır. Bu seçenek hiçbir dünyevi kaygıya feda edilemez. Dünyanın hemen her yerinde yayılmış bu din, tarihin her döneminde insanlığa bilim, estetik, mimari ve edebiyat gibi birçok alanda yeni bir soluk sunmuştur. Şimdi bu soylu medeniyet dünya genelinde bir bozgun ve yenilgi sarmalında. Bu nedenle öz güvenini yitirmiş, Batı medeniyeti karşısında bir seçenek olma söylemini kaybetmiş ve kendi evlatlarını liberal düşünceye kaptırmanın ezikliğini yaşıyor. İslamcılık, esasen kendi dinî değerlerini kökten reddeden liberal düşünceye eklemlemeye çalışmakta, emperyal güce bir direnme zemini olmaktan çıkarılarak onun kendisini araçsallaştırmasına imkân tanımakta, kendisine biçilen tali-periferyal rolü gönüllüce kabul etmektedir. İslam'ın fetihçi ru-

İslam'ın fetihçi ruhunun yerini, ruhlarını yaban güçlerin fethine teslim etmiş, müstemleke oluşu strateji sanan bir tezatlar ve tuhafıklar karmaşası yaklaşım almıştır.

hunun yerini, ruhlarını yaban güçlerin fethine teslim etmiş, müstemleke oluşu strateji sanan bir tezatlar ve tuhafıklar karmaşası yaklaşım almıştır. Böylesi zelil bir teslimiyetin karmaşık ve ince ayar örgülemesi hangi mihraklarca yapılmıştır? Bu kurgulamanın sahibi “İslamcılar” değilse hangi mahir ellerdir ve kim içindir? Bu ve benzeri sorulara cevap aramak her Türk aydını için bir sorumluluk olsa gerek.

“İslam-İslamcılık”, “din-dincilik” ayrımı, sosyolojik zeminimizin tabiatı gereği olması gerektiği berraklıkta ortaya konamamakta, bu kavramlar birbirinin yerine kullanılmaktadır. Buna “İslam” adına ve kamu adına, hakkaniyet adına itiraz etmek gerekmektedir. İtirazı ahlaki bir gereklilik olarak kabul ediyoruz. İslam dininin idealize ettiği evrensel ve ebedî kurgulama ile bu dinin mensuplarının zaafı arasında, dini iktidar için araçsallaştırmaktan çekinmeyenler arasında ayırım yapmak ahlaki bir mecburiyettir. O nedenden ötürü bu çalışmada bilinçli olarak “siyasal İslam” veya “İslamcılık” kavramları kullanılmıştır.

Zihniyetteki Kaymanın Kısa Bir Hikâyesi

Burada bazı olgular üzerinden İslamcılığın yaşadığı zihniyet kaymasını tasvir edeceğiz ve bu kaymanın yukarıdaki sınıflandırmadan hangisine tekabül ettiğini okuyucuların yorumuna bırakacağız. Nedir bu eksen kaymasına delalet eden olgular? Birincisi, İslamcı kökenini reddeden AKP’nin giderek belirginleşen liberal söylemi. Bu söylem parti programından AB taraftarlığına, piyasa ekonomisini ve özelleştirmeyi kutsayan ekonomik anlayışa kadar birçok alanda kendini göstermektedir. İkincisi, son yıllarda hemen her platformda (TV, gazete, dergi, Abant platformu vb.) görülen güçlü bir “İslamcı-liberal” dayanışması. Basınımızın ve fikir hayatımızın liberal ama dinin her türüsüne mesafeli kalemleri birden AKP iktidarının en hızlı destekçileri oldular. Burada niyet okumadan, görülene temas etmek gerekir: İslamcılar liberalizmin özgürlük vaatlerini kendi “dışlanmışlık” ve “soyutlanma” algılarıyla yorumlamakta ve bu ittifak üzerinden kendi değerlerini taşıyabileceklerini varsayılmaktadırlar. Öyle mi?

Öyle olmadığı, kökenleri ANAP’ın İslamcı kanadına kadar uzanan, 1990’lı yıllarda ise Refah Partili belediyeler ve hükümet ortaklıkları ile filizlenen en son da AKP iktidarı döneminde belirginleşen “İslamcı burjuvazinin” giderek kökenlerinden kopuklaşan yaşama biçiminden gayet sarıh bir şekilde görülüyor. Artık kanaat, israftan kaçınma, dünyaya tamah etmeme gibi temel ilkelerin yerini “puro için İslami holding sahipleri” ve “markalı başörtüler” almaktadır. Markalı başörtü bir simgeden daha fazla bir şey değildir elbette; ama baştan aşağı yeniden şekillenen bir hayat tarzının habercisidir. Takısı, makyajı, çantası, ayakkabısı, elbisesi ve lüks alışveriş merkezlerinin ibadethanelerin yerini aldığı yepyeni bir ekoloji demek. En lüks otellerde haremlik-selamlık havuzu, en muhteşem arabalar. Bu hayat tarzının talep ettiği bazı müesseseler olacaktır elbette. Örneğin şimdi “İslami bankalar” da var ve bu durum en tutucu İslamcı profesörlerin bile artık

faizi haramdan çıkarmaya yönelik formül arayışlarını getiriyor beraberinde. Eskiden kapital İslamcılarının elinde değilken "Faizin her türlü haramdır." fetvasını vermek kolaydı. Şimdi eldeki kapitalin yekûnu büyük. Bir günlük faiz geliri dudak uçurtucu. Hayır kuruluşları için toplanan paralar bile gecelik faize veya değişik "yatırım araçlarına" konu oluyor. Sonra bu paralarla "İslami holdingler" kuruluyor. Hayırseverlerin yerini "sponsorlar" alıyor. İslam kendini yeniden tanımlıyor sanki. İslami hayat ve kavramlar giderek liberalizmin dilinden konuşmaya başlıyor. Nasıl oldu da İslamcı kesimde son 15-20 yılda böylesine bir mutasyon gerçekleşti? Daha öncesinde dünyayı değiştirmeye talip olanların değişen dünyanın peşinden koşmadaki heveskârlıkları hayrete şayan. Ali Şeriatî'den, Mevdudî'den, Seyyid Kutup'tan Adam Smith'e, Hayek'e ve Friedman'a kayıştaki hız gerçekten baş döndürücü. Afganistan'dan, İran'dan AB'ye ve Amerika'ya hicretin hikâyesi de aynı hız ve tuhaflıkta tecelli etti zahir.

Dünyada yaşanan hızlı gelişmelerin Türkiye'ye yansımaları, özellikle de kendini küresel güç odaklarına eklemeye çalışarak hâkim güce göre konum alan hareketler üzerindeki etkileri çok derin ve yıkıcı olmaktadır.

Keşke bu "dönüşüm" bilinçli bir tercihin tezahürü olsa. O zaman kendi estetiğini de oluşturur ve bu denli göz ve beyin tırmalamazdı. Açıkça görülüyor ki burada sözü edilen şey kentlileşmeden ve refaktan kaynaklanan bir estetik kaygı değil. Zira estetik, imbiklenmiş ve içselleştirilmiş derin bir kültürel arka planı talep eder. Hâlbuki karşımızdaki resim sığ bir dünya görüşünün kapital karşısındaki mağlubiyetidir. Özneden nesneye geçiştir. Liberalizmi vektör olarak kullanma niyetiyle çıkılan yolda liberalizmin Doğu'da ve az gelişmiş havzalardaki vektörü hâline gelmektir. İslamcılık gerçekten seçenek olma iddiasından külliyen vaz mı geçiyor ne? Fukuyama ve Huntington mutlu bir şekilde kehanetlerinin gerçekleştiğine dair ipuçlarını biriktirmeye devam ediyor.

Kopma aslında kimliksizleşmedir. İktidar nimetlerinden nemalanmanın getirdiği çok hızlı bir zenginleşme sürecinde öykünmeden ve ilkelerden kopuk savruk yaşantılardan söz ediyoruz. Çırağan Sarayı'nda kadim dostlarımız Şansölye Shröder ile muhterem Berlusconi ile yenen "iftar yemeği" bize başka ne söyletir? "İftar yemeğinin" tıpkı Noel gibi dünyevi bir ritüele dönüştürülmesi İslam'ın dünyevileştirilmesi çabalarıyla nasıl da uyum gösteriyor. Bu debdebeli hayatın "sadakası" da unutulmuyor elbet. Kameralar eşliğinde apansız kapısı çalınan fakir bir gecekonduya yemek yemeden açılan "iftarlar" var hamdolsun. Sağ elin verdiğini sol el bilmemeliymiş öyle mi? İftar çadırlarındaki debdebeli "sponsor reklamları" ne ola? Protestan İslam kapımıza mı dayanmış ne? Avrupa Protes-

tanlığa geçişte çok çalkantılar yaşadı, savaşlar gördü. 30 Yıl Savaşları ile kuraklık ve hastalıklar Avrupalının belini büktü. Bunun acısını sonradan Osmanlıdan fena çıkardı. Bizimki Osmanlıdan bize kalan hesaplaşmanın son merhalesi mi yoksa? Bu gidiş nereye?

Dünyada yaşanan hızlı gelişmelerin Türkiye'ye yansımaları, özellikle de kendini küresel güç odaklarına eklemeye çalışarak hâkim güce göre konum alan hareketler üzerindeki etkileri çok derin ve yıkıcı olmaktadır. Gücün eksenine göre yeni konum alabilme esnekliğinin ön şartı ise "katı ideolojik kalıpların" dışına çıkabilmek, değerler manzumenize sırtınızı dönebilmek, kendinizden kopabilmektir. Bu değişimin dalga boyu ve şiddeti korkunç!

Burada hazin olan bir başka nokta ise İslamcılığın "bireyi Tanrı kuralları ile kuşatılmış, hayatının her an ve aşamasını bu kurallara göre tanzim etmesi" ilkesinden "bireyin tanrısal ve diğer her türlü feodal kuşatmalardan azade kılması"³ temelli bir anlayışa göçüdür. Bu göçte birey yine elbette Tanrı ile kendi ilişkisini belirleme özgürlüğüne sahip olacaktır. Ancak bu sadece bireysel bir tercih olarak kalmak, bu bağlamda hiçbir toplumsal kurgulamaya kalkışmamak anlamına gelecektir. Örneğin Müslüman bir bireyin ateizme veya eşcinsel evliliğe karşı çıkma hakkı elbette vardır; ancak bunun için toplumun tümünü kapsayacak sınırlamalar getirme hakkı yoktur. Bu ayrışmanın iki yanında da tutunmaya çalışan bireylerde çoklu kişilik ve elbette tutarsızlık belirtileri had safhada. "Bir yanım liberal ve bir yanım hâlâ İslamcı." diyebilmek hangi ruhsal yıkıntıyı getirir beraberinde?

Aslında İslami ve liberal anlamda "birey kavramı" ontolojik olarak birbirinden çok farklılık gösterir. Birinde sürekli olarak toplumsallığı öne çıkaran, veren, itaat eden, tasarruf eden, başkalarını gözetken bir bireyden söz ederken diğerinde "fayda maksimizasyonu rasyonalite" olarak algılayan, kendini evrenin merkezine koyan ve her bir bireyin kendi rasyonalitesince hareket etmesi durumunda toplumsal rasyonalitenin de kendi optimumunu bulacağını varsayan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın temelinde ise tanrısal kuşatmadan kopmak, yani özgürleşmek gelmektedir. Demek ki burada özgürlüğe atfedilen anlam da derin farklılıklar göstermektedir.

Eğer İslamcılar liberalizmi gerçekten bazı bastırılmış taleplerini dile getirmede bir taşıyıcı olarak düşünüyorlarsa "Ant olsun ki büyük bir yanlış içerisindedirler". Çünkü liberal kurgulama sahip olduğu güçlü felsefi ve teorik derinlikle bu tür basit takiyyeci atraksiyonlara kurban olmayacak güçte bir örgülemedir.

Eğer İslamcılar liberalizmi gerçekten bazı bastırılmış taleplerini dile getirmede bir taşıyıcı olarak düşünüyorlarsa "Ant olsun ki büyük bir yanlış içerisindedirler".

Bu buluşmadan galip çıkacak olan, İslamcıların kısa dönemli ve teorik derinlikten yoksun girişimleri olmayacaktır. Zamanla nasıl başkalaştıklarını, “Değişerek geliyoruz, gelişerek değişiyoruz.” yanılısamasının özünde bir “mutantlaşma” olduğunu hep beraber gözlemliyoruz. Yukarıda bunun örnekleri verildi zaten⁴.

Kopuştan Zıtlığa Rücu: Türkiye’de İslamcı-Liberal İttifakı

Yukarıda İslam ile liberalizmin öncelik ve önermeleri arasında karşılıklı olarak dışlayıcı bir mahiyet olduğuna kısaca değinmiştik. Buna rağmen Türkiye’de bu iki kesim arasında son zamanlarda oldukça güçlenen bir ittifak olduğu gerçeğini de ortaya koymuştuk. Şimdi yine liberalizmin İslam özelinde din ile olan ilişkisine daha yakından bakacağız. Şunu belirtmek gerekir ki liberalizm esas itibarıyla sadece İslam’a değil, Hristiyanlığa da ters düşen bir anlayışa sahiptir. Ancak kökenleri Batı olan liberalizmin Hristiyanlık ile olan ilişkisinin görece uyumlu, ama sorunsuz olmadığını vurgulamak lazımdır⁵. Şimdi İslam ile liberalizm arasında onulmaz karşıtlığı biraz daha ayrıntılandırmak gerekir. Bunu yaparken basit bir çıkarsama yeterlidir aslında.

Fukuyama diyor ki:

“... İslam’ın sergilediği güce ve hâlihazırdaki canlanışına karşın bu dinin daha önce kültürel olarak İslami olan alanlar dışında yeni bir başlangıç yapabilecek hiçbir iddiası yoktur. Öyle görünüyor ki İslam’ın fetih günleri sona ermiştir: Belki gafillerden kimi taraftar devşirir; ancak Berlin’de, Tokyo’da veya Moskova’daki genç insanlar için hiçbir makuliyeti yoktur. Ve, her ne kadar yaklaşık bir milyar insan kültürel olarak İslami olsa da bunların liberal demokrasiye kendi topraklarında fikrî düzeyde meydan okuyacak hâlleri yoktur. Aksine, İslam dünyası liberal düşüncelere karşı uzun dönemde çok daha tehdide açık görülmektedir. Zira son bir buçuk asırda liberalizm mühimsenecek sayıda ve güçlü Müslüman taraftarlar kazandı. Günümüzdeki kökteneci canlanmanın kısmi sebebi de liberal ve Batılı değerlerin geleneksel İslami toplumlara karşı oluşturduğu tehdit algılamasının güçlü oluşudur” (Fukuyama,1992: 45-46)⁶.

Burada Fukuyama’nın kehanetlerinin ve tespitlerinin tutarlılığı ve geçerliliğini tartışmayacağız. Küçük bulgulardan muhteşem sonuçlar üretme konusundaki hayal gücünü de sorgulayacak değiliz. Sadece haklı olduğu bir noktaya işaret edeceğiz. İslam ve İslamcılık, liberallik ve liberal demokrasi ile el ele yürütülemez. Bunlar “karşıt” iki duruşa tekabül etmektedir, etmelidir. Bu karşıt iki duruşu Binaz Toprak⁷ şu şekilde netleştirmektedir: “ Toplumun İslami devletin yasama gücünü de arkasına alarak bireysel hayatı kontrol ettiği bir sistemin liberal demokrasinin doğması için özellikle eksik donanımlı olduğu görülmektedir. Dahası, İslami bir devlette, İslami kanunlara göre ne kadının ne de gayrimüslimlerin statüleri demokratik hakların ve bütün yurttaşların eşit katılımına imkân tanımamaktadır.”

Aynı yazar yine şu tespitte bulunmaktadır: “Liberal demokrasi ‘tercih’ demektir, ama sadece kimin yöneteceğine dair değil, aynı zamanda kişilere eşit haklar ve fırsatlar sunan kanunların sınırların içinde kalarak bir kimsenin kendi hayatını şekillendirme

tercihlerindeki özgürlüğüdür. Liberal demokrasinin bu görüşü İslami bir devlet altında mümkün değildir. Özgürlük mefhumu kişinin devlet baskısına maruz kalmadan özel hayatına ilişkin hususları da kapsamalıdır –örneğin giyinme, dinî kimliği dikkate almadan evlenebilme, cinsiyetini yaşayabilme, içki içme kararı verebilme veya dinî vecibelerini yerine getirebilme”⁸.

Esasen liberalizmin beslendiği membalar ile İslam’ın beslendiklerini karşılaştırmak bile doğru değildir. Bir yanda İslam’ın devlet, toplum, fert kurgulaması; diğer tarafta ise bütün varsayımlarının temelinde “kişisel faydanın maksimizasyonu” yatan ve bireyin istek ve beklentilerini evrenin merkezine yerleştiren liberalizm. Bu iki dünyanın müttefik olabilmesi için birinden birinin kendini yalanlaması, kendinden kopması gerekir. Hangi taraf dersiniz?

İslamcılıktan Liberalleşmeye...

TESEV’ciler⁹ İslamcılarını Niçin Çok Beğeniyor?

Türk toplumunun siyaset ve din alanında genetiğini çözmek için çaba sarf eden ve yöntembilimsel olarak ciddi eleştirileri hak etse de önemli araştırmalara imza atan TESEV’in özellikle AKP iktidarında sergiledikleri performans nedeniyle İslamcılara (bazen muhafazakârlar da diyorlar) özel bir muhabbet beslediği görülmektedir. Bir övgü vesilesi olarak da söz konusu partinin liberal demokrasiyi içine sindirmiş olmasını aşağıda alıntılanan raporda özellikle vurguluyorlar.

“Refah Partisi kapatıldıktan sonra Siyasal İslam’ın geçirdiği dönüşüm, özellikle Adalet ve Kalkınma Partisinin 2002 seçimleri ertesinde izlediği politikalar, “zina krizi”, “türban sorunu” gibi laik çevrelerin hassas oldukları konularda nihai olarak sergilediği uzlaşmacı tutum ve Türkiye’nin Avrupa Birliği (AB) ile bütünleşmesi için harcadığı ciddi çaba Türkiye’de 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren tırmanan, 1990’lı yıllarda doruğuna ulaşan laiklik etrafındaki gerginliği büyük ölçüde azaltmıştı. Demokrasiye ve liberal değerlere sadece kendi yandaşlarının sorunları açısından yaklaşan, farklı kesimlerinin hakları ihlal edildiğinde umursamaz görünen, dolayısıyla demokrasi konusunda “takiyye” yaptığına inanılan Refah Partisine kıyasla, AKP liberal demokrasiyi içine sindirmiş bir parti görünümünü arz ediyordu.”¹⁰

Yazarlar İslamcı kanada “kendi sorunlarına gösterdikleri hassasiyeti başka toplulukların sorunlarına göstermeme” gibi kimi eleştiriler de getiriyorlar:

Büyük çoğunluğu Sünni Müslüman olan bir halkın türban ve imam-hatip liseleri hakkında duyarlı tavır sergilerken azınlıkta kalan etnik ya da dinî kimlikler hakkında aynı

Esasen liberalizmin beslendiği membalar ile İslam’ın beslendiklerini karşılaştırmak bile doğru değildir.

demokratik normlara başvurmamasını liberal değerlerle açıklamak güçtür. Bu durum, Türkiye halkının çoğunluğunun demokratik normlardan ziyade “sekte” bir demokrasi anlayışı olduğuna da işaret edebilir. Farklı ifade edecek olursak, “bizden” olanların hakları savunulmakta, “ötekilerin” haklarına aynı duyarlılık gösterilmemektedir¹¹.

Son zamanlarda gündeme getirdiği “açılım” paketi ile AKP’nin bu tür eleştirileri de önemli derecede savuşturduğu görülmektedir. Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkün; ama şu husus anlaşılmalıdır ki özellikle TESEV raporlarında makulleşmenin ve makbulleşmenin ön şartı olarak “liberal” değerlere yaklaşma öne çıkarılmaktadır. Raporlarda bu anlamda bir “eksen kayması” sürekli müspetleştirilmekte, âdeta “İslamcılar için yeni bir yön” önerilmektedir. Daha önceden belirtilen “anlaşılmaz birlikteliğin” ve “eksen kaymasının” sırrı da burada aranmalıdır belki.

Bir not: Burada İslamcılığın ekser kaymasının olumsuzlanması, Türkiye’de İslamcılığın belli sorun ve çelişkileri barındırdığı gerçeğini ortadan kaldırmaz. Ancak, İslamcılığın kendi çelişkilerinden kurtulmasında edinebileceği en son rehberlerden birinin “liberalizm” olduğu tespiti vurgulanmaktadır.

İslamcılık Eleştirilerinin “Meşruiyet” Sorunu

Yukarıda bahsedildiği gibi İslamcılık, kendini eleştirenlerin kullandıkları dilin toplumsal gerçeklikten kopuk olması nedeniyle siyasal anlamda sürekli mevzi kazandı. Türkiye’de İslamcılık “resmî ideoloji” diliyle, “antilaiklik, İran, gericilik, şeriat” gibi kavramlarla “eleştirildi”. Bu eleştiriler katı bir laikçi hatta “ladinî” ideoloji ile ve asla derinlemesine tahlillere ihtiyaç duymayan aşağılayıcı bir dille yapıldığında kamunun geniş bir kesimi üzerinde tersine bir etki yaratarak İslamcılığı “besleyici” gıda hâline geldi. Bu o kadar böyledir ki, siyasal İslam cenahından bu tür eleştiriler oluşsun diye sürekli tahrikçi bir söylem ile saldırganlık-mağduriyet yelpazesinin her kombinasyonunu kullanarak her seçim döneminin bereketli oy harmanına dönüştürülmüştür. Bu eleştirilerin iflas ettiği noktalar ise İslamcı belediyelere atfedilen içkili iş yerlerine ruhsat vermeme, başörtülü olmayanları işe almama, kuran kursları, imam hatipler ve de başörtüsü gibi yapay gündemlerdir. İslamcılığın yaşadığı bunca fikrî ve ameli açmaz karşın bu sığ tartışmalarla ellerine hâlâ her seçim döneminde istismar edebilecekleri bu türden bolca kozlar veriliyorsa burada başka şeyler aramak geliyor insanın aklına. Zira Batılı çıkarları ve değerleri İslam coğrafyasına taşımada Türkiye’deki

İslamcılık, kendini eleştirenlerin kullandıkları dilin toplumsal gerçeklikten kopuk olması nedeniyle siyasal anlamda sürekli mevzi kazandı.

kadar heveskâr İslamcılar başka bir ülkede bulmak mümkün mü bilemiyoruz. Türk siyaset yelpazesinde liberal kanat bile Almancı, ABD'ci ayrımı ile Batı'yı Türkiye'de temsilde seçici davranırken İslamcıların "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler." konusunda bu denli sınır tanımayışları birilerinin onları iktidara taşıma konusunda çok daha fazla çaba harcamasına yol açıyor. Komplo teorisi işte!

Oysa İslamcılığı kendi siyasi ve ideolojik çelişkileriyle tahlil etmek gerekir. Din üzerinden yapılan tahlillerde dil hassasiyeti çok daha elzemdir. Eleştirilerin haklı olması yetmez; eleştiride kullanılacak argümanların ve dilin de İslamcıların hitap ettiği geniş kitlenin anlayabileceği şekilde olması gerekir. Dahası, eleştirenlerin kimlikleri de çok önemlidir. Türkiye gerçekliğinden kopuk, halktan kopuk, marjinal kişiler olması durumunda. Bu konuda zengin malzemeler var ...

Sonuç

Liberalizmin "özgürlük alanı" sunan söyleminin çekiciliğine "İslami mağduriyetler" dürtüsüyle kapılıvermek, resmin büyüğünü görememektir. İslamcılar köklerinden koparak bir başka yaban iklime göç ederken farkında olmadan uluslararası siyasi ve ekonomik güçlere eklenerek kapitalizmin sürekli kılmaya çalıştığı bağımlılık ilişkisinin edilgen bir parçasına dönüşmektedirler. Bunun tam zıddı olan kökten dinci İslami akımların İslam medeniyetine verdikleri zarar ne denli büyük ise kendi köklerinden ve gerçeklerinden beslenmeyen bu nev-zuhur siyasi İslam da o denli zararlıdır. İslamiyet hayatı ve evreni anlamlandırmada ve insanlık tarihinin mirasını taşıyan her alanda komünizm, kapitalizmin ve diğer "izm"lerin yaşattıkları tıkanmaları aşmak için ebedî bir seçenek olarak kendi ontolojisi ve epistemolojisi ile varlığını sürdürecektir.

Her kim ki İslamiyet'i liberal değerlerin bir köprüsü, taşıyıcısı hâline getiriyorsa ve bu iki mefhumdan bir birliktelik sağlayabileceğini düşünüyorsa bilinsin ki İslam'ın bir başka sıfatla tamamlanmaya ihtiyacı yoktur. Aslına bakılırsa burada "İslamcılık" dahi iğreti durmaktadır. Yalın ve öz kimliğiyle "İslam" dünyevi heveslere kurban edilmeden en göz kamaştırıcı niteliğiyle parıldamaya devam etsin; üzerine liberalizm, Protestanizm, Vatikan, AB ve ABD gölgeleri düşmesin. ■

Yalın ve öz kimliğiyle "İslam" dünyevi heveslere kurban edilmeden en göz kamaştırıcı niteliğiyle parıldamaya devam etsin; üzerine liberalizm, Protestanizm, Vatikan, AB ve ABD gölgeleri düşmesin.

¹ “-**Quo Vadis?**”-*Nereye Gidiyorsun?* “-“**Eo Romam iterum crucifigi**”-*Roma’ya tekrar çarımha gerilmeye gidiyorum.* Rivayete göre Aziz Peter, Nero döneminde Roma’da Hristiyanlığı yayarken çarımha gerileceği korkusuyla kaçır ve şehri terk eder. Yolda Hz. İsa ile karşılaşır. Peter İsa’ya “Nereye gidiyorsun?” diye sorar ve “Roma’ya, tekrar çarımha gerilmeye gidiyorum.” cevabını alır. Bunun üzerine Peter yaptığından utanır ve kaçmaktan vazgeçer ve şehit olana dek Roma’daki kilisesinde Hristiyanlığı yaymaya devam eder. Daha sonra bu soruyu ölümsüzleştirecek roman ise 1896 yılında Henryk Sienkiewicz tarafından “Quo Vadis” başlığı ile yayımlanacaktır. Romanda, Hristiyanlığın dünyaya yayılmasıyla son bulacak olan Nero Roma’sında hâkim değerlerle Hristiyanlığın ahlaki değerlerinin çatışması işlenir. “Nereye Gidiyorsun?” sorusu bu çalışmada aslında İslamcılarının son zamanlarda Roma anlaşmasıyla kurulan ve “Hepimiz Bizans’ız” ifadesiyle cismanileşen AB ortaklığı konusundaki heveskârlıklarına, kendi değerlerinden kopuşlarına ve kaçışlarına ironik bir göndermedir. Zira İslamcılıktan Liberalizme kayışın da benzeri bir soruyu hak ettiği açıktır. Ancak, her ne kadar Aksiyon dergisi “İnsanlık O’nu bekliyor: Hz. İsa” diye özel sayı çıkarsa da “İsa’nın üçüncü defa çarımha gerilmek için Roma’ya gidiyorum.” diyerek tekrar yeryüzüne avdet buyurması ancak onu Mesih olarak nitelendiren Hristiyanlar için bir beklenti olabilir, Müslümanlar için “Allah dinini tamamlamıştır.” zaten.

² Burada ilginç bir “zıtların aynileşmesi” çelişkisi görülmektedir. “İslam ile İslamcılığın” veya “dindarlık ile dinciliğin” farklı olduğu vurgulamalarının gerekçelerinin hemen tamamı “laiklik ile laikçilik” ayrımı yapılmasını da haklı kılmaktadır. Bu kavramların sonuna getirilen “-cılık” eki onların dar bir ideolojik çerçevede özel bir şekilde yorumlandıklarına ve toplumsallaşmanın yerine bölüşmeyi hızlandırıcı etkiye sahip olduklarına işaret etmektedir. Bu sürtüşmeden toplumsal zemini daha güçlü olan tarafın yarar elde edeceği açıktır.

³ Atayman, V. (2005), **Aydınlanma**, İstanbul: Donkişot Yayınları, s. 87-91.

⁴ Türkiye’de İslamcılarının liberalizme doğru kayışlarının getirdiği fikrî ve ameli açmazlara dair çokça örnek için bakınız Soner Yalçın (2009), **Bu Dinciler O Müslümanlara Benzemiyor**, İstanbul: Doğan Kitap.

⁵ Liberalizm ile Hristiyanlığı uyumlaştırmaya yönelik birçok çalışma olmakla birlikte tartışmalar devam etmektedir. Bu alanda ayrıntılı bir çalışma için bakınız örneğin William L. McLennan, Jr., “Jesus Was a Liberal” (2009), Palgrave Maxmillan. Bu eserde tartışılan önemli konu başlıklarını zikretmekle yetinelim: kürtaj, eşcinsel evlilik, ateistlerle diyalog, bilim, devlet vb. Ayrıca liberalizmin değişik yorumları olduğu, bunlardan kiminin dine tamamen karşı (özellikle de kökenleri Fransız aydınlanmasına dayalı olanlar), kiminin kayıtsız, kiminin iş birlikçi, kiminin ise taraftar olduğuna dair bir tartışma için bakınız Steven H. Shiffirin, “Liberalism and Religion”, (2006) Bepress.

⁶ Burada Fukuyama’dan alıntı yapma gerekçesi kendisinin liberal düşünce akımı içerisinde önemli bir yere sahip olması değil, liberalizmin insanlık tarihinde son örgütlenme biçimi olacağına dair kısıktıcı ifadesidir. İlginçtir, Türk akademik ve düşünce çevrelerinde “hiper küreselci” olarak nitelendirilen Fukuyama’nın eserine atıfta bulunulurken genellikle bu eserin adı “Tarihin Sonu” olarak yazılır. Oysa eserin tam başlığı “Tarihin Sonu ve Son İnsan” şeklindedir. Bu “Son İnsan” kavramı ise tamamen Hristiyanlığın özel bir yorumu ile ilgilidir. Son İnsan İsa Mesih’in yeryüzüne gelmesi ve kıyametin kopmasına işaret etmektedir. Fukuyama bu eserinde özellikle Hristiyan dünyası dışında kalan kültür havzalarının giderek liberal demokrasiye doğru kaydıklarını vurgulamakta ve liberalizm dışı dinî ve dünyevi görüşlerin giderek liberalizme doğru kaymaktan başka seçeneklerinin olmadığını vurgulamaktadır. Burada da tuhaf bir çelişki görülmektedir. Liberalizm gibi kendisini özgürlük ile tanımlayan bir düşüncenin insanlara mutlak ve yegâne gerçeklik olarak dayatılması bizzat seçme özgürlüğünün ortadan kalkması anlamına gelmektedir. F. Fukuyama, “The End Of History and the Last Man”, (1992) Free Press. Yine ilginç bir husus daha var. İslamcı kesimin özgürlükçü yazarlarından Ali Bulaç 24 Temmuz 2006 tarihli Zaman gazetesinde “İsrail’in Filistin ve Lübnan’a düzenlediği saldırı, üç yıldır Amerika’nın Afganistan ve Irak’ta devam ettirdiği işgal ile Avrupa ülkelerinin bütün bu olup bitenlere ses çıkarmaması ile BOP ve elbette yakın ve orta vadede vuku bulması muhtemel gelişmeleri anlamak isti-

yorsak, Fukuyama'nın kafasına takılan sorunun cevabı üzerinde bizim de yoğunlaşmamız gerekir.” tespitinde bulunurken BOP'un eş başkanlığına T.C. Başbakanının hem de İslamcı geçmişi olan bir başbakanın olmasını yorumlamaktan “hassaten mi imtina etti” dersiniz? Bu başkanlığı varsayalım Sayın Demirel, Baykal veya Devlet Bahçeli üstlenmiş olsaydı bu kesimden yapılabilecek yorumları tahmin edebiliyoruz. Bu da İslamcılarının epistemik sefaletlerinin bir tezahürü. Vahim.

⁷ Toprak, Binnaz, ‘Islam and Democracy in Turkey’, *Turkish Studies*, 6: 2. 2005. s.167.

⁸ age., s.169.

⁹ Türkiye Ekonomik Sosyal Etütler Vakfı, Soros tarafından destekleniyor. Başkan Can Peker'in Zaman gazetesinden Nuriye Akman'a verdiği röportaja göre (21 Eylül 2008) yılda 400-500 bin dolar alıyorlar, Açık Toplum Enstitüsünden. Vakfın Yüksek Danışma Kurulunda görev alanlardan bazıları: İshak Alaton, Kemal Derviş, Tosun Terzioğlu, Cüneyd Zapsu, Hüsnü Özyeğin, Bülent Eczacıbaşı, Murat Vargı, Tarhan Erdem. Vakıf Türkiye'yi AB ve ABD ile uyumlaştırma çabası içerisinde, ara sıra İslamcı çevrelerle küçük sürtüşmeler yaşasa da genelde iktidardan yana tavır sergiliyor.

¹⁰ A. Çarkoğlu ve B. Toprak “Değişen Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset”, s.15, (2006) TESEV Yayınları.

¹¹ age., s.27.



TÜRKİYE İÇİN BAŞKANLIK VEYA YARI BAŞKANLIK SİSTEMİ: DÜĞÜM MÜ, ÇÖZÜM MÜ?

DOÇ. DR. ŞEREF İBA*

1. GENEL ÇİZGİLERİYLE HÜKÛMET SİSTEMLERİ

Demokrasinin kötülüklerine çözüm olarak “*Ya filozoflar yönetici olmalı ya da yöneticiler filozof olmalı!*” diyerek “*filozoflar devleti*” öneren Platon’un, “*Halkın iradesi, kendilerinin değil de bir tiranın yönetmesini isterse durum ne olacak?*” şeklindeki ironik sorusuyla ortaya attığı, “demokrasi paradoksu”, elbette günümüz modern demokrasileri için de geçerlidir. Hangi hükûmet sisteminin karşılaştırmalı olarak daha iyi ya da kötü olduğu sorusu ise MÖ 4. yüzyılda Aristo tarafından ilk kez gündeme getirilmiş ve yanıt aranmaya çalışılmıştı. Aslında, bu iki soru da hâlâ güncelliğini korumaktadır.

Demokrasi tarihiyle ilgili Anadolu topraklarını referans veren, güncel sayılabilecek başka bir tartışma da dikkat çekicidir. İnsanlığın, ilk seçilmiş meclisi olma bağlamında, yakın dönemde, tarihsel ezberlerimizi bozan görüşler ortaya atılmıştır. *New York Times* gazetesinde yer alan “*Türkiye’nin Kumlarına Gömülmüş Bir Kongre*” başlıklı haberde¹, iki bin yıl önce Anadolu’da Antalya’nın Kaş ilçesine bağlı Gelmiş köyü yerleşim alanında “Patara” antik kentinde kurulan Likya Birliğinin dünyanın ilk demokratik parlamentosuna sahip olduğu ya-

* Anayasa Hukuku Öğretim Üyesi.

zıldı. Likya uygarlığında, temsilî demokrasi ilkelerine göre 23 kentin federatif bir yapıyla bir araya geldiği “Likya Ligi” kurulduğu ve bu modelin ABD federal sistemine ve kongre binasının yapımına model oluşturduğu belirtildi. MÖ 2. yüzyılda (168-67) kurulan Likya Birliği Parlamentosunun dünyanın ilk demokratik parlamento binası olduğu ileri sürüldü. ABD başkanlık hükûmeti sisteminin, esin kaynağının “Patara antik devleti” olduğu; 1787 ABD Anayasa’sunun Patara’da doğduğu yazıldı.

Heredot Tarihi’nde, Likya uygarlığında kadınların geldikleri ileri konumu doğrularcasına, insanların tanınmak için anne isimlerini kullandıkları anlatılır. O dönemde Likya’da, günümüzde bile ender rastlanan bir şekilde kadın meclis başkanı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Gerçekten de 9, 16 ve 45 sayılı Federal Yazılar’da² Likya Birliği’nden söz edilmiştir. Konuya ilişkin tartışmalarda, Patara Parlamentosunun bir devletin parlamentosu olmaktan çok “şehir meclisi” niteliği taşıdığı görüşleri ileri sürülmüş, ancak her iki görüş de kesin biçimde doğrulanabilmiş değildir.

Günümüzde, modern demokrasi denilince “temsilî demokrasi” akla gelir. Temsilî demokrasilerin anahtar kavramı seçimdir. Demokrasilerde halk (demos) yöneticilerini (yasama ve yürütme) ilke olarak seçimler yoluyla belirler. Seçim, yargı organları dışında, devlet yapıları içindeki hemen her üst makamın belirlenmesine yarayan ve alternatifi bulunmayan mistik bir yöntemdir.

Hükûmet sistemleri genel olarak iki temel kritere göre sınıflandırılır: Anayasal kurumlar ve aktörler arasındaki ilişkiler ile devlet başkanlarının seçim usulü ve yetkileri. Bütün demokratik hükûmet sistemlerinde parlamento, genel seçimle belirlenir. Bununla birlikte, yürütme organının yapısı ve özelliğine bağlı olarak halk ile yürütme organı arasındaki seçim ilişkisi siyasal sistemin türüne bağlı olarak değişiklik gösterir.

Hükûmet sistemlerinin tanımlayıcı özelliklerinin en başında yer alan, devlet başkanının halk tarafından doğrudan seçilip seçilmediği hususu, siyasal sistemi bütünüyle kavramak için tek başına yeterli bir gösterge değildir.³ Hükûmet sistemlerinin farklılaşmasında, ikinci kritik nokta, devlet başkanının “fesih” ve “azil” yetkisine *de facto* sahip olup olmadığıdır. Bu bağlamda, yürütme-yasama ilişkileri bakımından “fesih” ve yürütme içi ilişkiler yönünden “azil” yetkilerini, devlet başkanının kendi inisiyatifiyle kullanabilmesi, sistemler arası kritik bir geçiş noktasıdır.⁴ Şu hâlde, yargı erkini ayrı tutmak gerekirse, yasama ve yürütmenin temelde nasıl ve kimlerce seçildiğine bağlı olarak temsilî demokrasinin, esas itibarıyla üç ana modeli ortaya çıkmaktadır: 1. Parlamenter (İngiliz Westminster), 2. Yarı başkanlık (Fransız 5. Cumhuriyet), 3. Başkanlık sistemi (ABD).

Literatüre yeni giren çalışmalarda, hükûmet sistemleri konusundaki klasikleşmiş bu ayrımı genişleten dikkate değer başka sınıflandırma çabaları da

vardır. Örneğin, İrlanda, Bulgaristan, Slovakya, Finlandiya örneklerinden yola çıkılarak kısaca, halk tarafından seçilen sembolik yetkili bir devlet başkanı parlamentoya karşı siyaseten sorumlu bir hükûmetin bulunduğu siyasal sistem, “başkanlı parlamenter sistem” olarak tanımlanmaktadır. Alman Weimar Cumhuriyeti ile günümüzde Rusya Federasyonu’nda uygulanan, halk tarafından doğrudan seçilen ve ABD başkanından daha güçlü konumda bir devlet başkanının yanında parlamentoya karşı sorumlu bir hükûmetin yer aldığı hükûmet sistemleri ise, “süper başkanlık sistemi” olarak adlandırılmaktadır.⁵

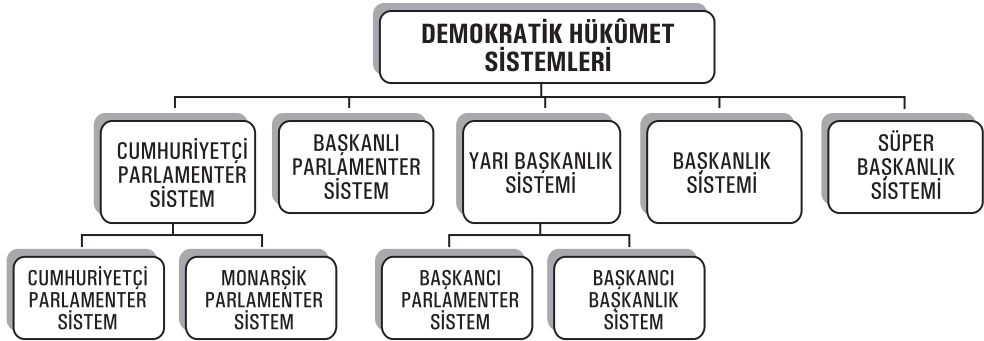
Bununla beraber karşılaştırmalı çalışmalarda, özellikle, yukarıda sözü edilen üç değişik tipteki hükûmet sisteminden türetilen melez (hibrit) sistem analizleri de dikkat çekicidir. Halk tarafından seçilmiş bir devlet başkanı, parlamenter sistemi melez hâle getirir. Ancak, halkın doğrudan seçtiği ve aynı zamanda yetkili bir devlet başkanı parlamentarizmin kimyasını bozarak sistemi başkalaşıma uğratar. Seçilmiş, ama siyasi iktidar yetkileri yok denecek kadar az olan cumhurbaşkanları ile parlamento önünde sorumlu hükûmetlerin bulunduğu siyasal sistemlerin hepsi yarı başkanlık sistemleriyle aynı dinamiklere sahip olmayabilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, siyasal kültür zemininde yeşeren kurumlar çarkının günlük fiilî işleyiştir. Sartori’nin haklı olarak vurguladığı gibi, siyasal rejimleri sınıflandırmada, “*şekli anayasanın ölü sözleri değil, anayasal teamülleri de kapsayan maddi anayasanın yaşayan sözleri*” esas alınmalıdır.⁶ Halk tarafından seçilmiş, ancak sembolik konumda bulunan cumhurbaşkanlarına sahip ülkeler olarak Avusturya, Finlandiya ve İrlanda, parlamentarizm karakterli işlediği için “yarı başkanlık” olarak nitelendirilmemelidir. Gerçekten de yasama ve yürütme erklerinin karşılıklı etkileşimini temel alan soyut modellerin somut işleyişle örtüşmesi her zaman beklenmemelidir.⁷

Hükûmet sistemlerinin tanımlayıcı özelliklerinin en başında yer alan, devlet başkanının halk tarafından doğrudan seçilip seçilmediği hususu, siyasal sistemi bütünüyle kavramak için tek başına yeterli bir gösterge değildir.

Öte yandan, aynı hükûmet sisteminde değerlendirilen ülkelerin bile, kendine özgü siyasal, kültürel koşullarından kaynaklanan farklılıklar sergilediği bilinmektedir. Örneğin, İsveç, Hollanda ve Norveç’te bakanlık görevi ile milletvekilliği bağdaşmamaktadır. Başka bir deyişle, Bakanlar Kurulu üyelerinin hiçbiri milletvekili değildir. Norveç, Hollanda, Avusturya, İzlanda ve Danimarka’da hükûmete, göreve başlarken güvenoyu verilmesi mekanizması bulunmamaktadır. Dolayısıyla, parlamentonun rolü hükûmeti

doğrudan belirlemekten çok, kurulan hükûmete göz yumarak ya da karşı çıkmayarak görevde kalmasına izin vermek şeklinde ortaya çıkmaktadır. “*Negatif parlamentarizm*”⁸ olarak adlandırılan bu durum, parlamenter demokrasileri rasyonelleştirmeye dönük bir anayasa mühendisliği tekniği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tip sistemlerde, parlamentonun güvenine sahip hükûmetlerden değil, güvensizlik oyu vererek iktidardan düşürmediği hükûmetlerden bahsetmek daha gerçekçi olmaktadır. Başka bir deyişle, hükûmetler, yasama organının güvenine sahip olarak değil, güvensizlik oyunundan kaçınarak iktidarını sürdürülebilmektedir. “Başkanlı parlamenter sistem” olarak görülen Avusturya ve İzlanda’da anayasalar, hükûmetlerin kuruluşuna ilişkin cumhurbaşkanlarına kritik yetkiler vermiştir; ancak, geleneksel olarak cumhurbaşkanları bu yetkilerini etkili olarak kullanmadığından, siyasal sistemin işleyişi, anayasaya rağmen nasıl parlamenter kalılabildiğinin somut örneklerini sunmaktadır.⁹

Bu değerlendirmeler ışığında genel çizgileriyle demokratik hükûmet sistemleri, şema biçiminde şöyle tasarlanabilir:



Şemada, parlamenter, başkanlık ve yarı başkanlık kavramlarına “saf” sözcüğünün eklenmesinden türetilen diğer nitelendirmelere yer verilmemiştir.

Doktrindeki sınıflandırma çabalarını bir yana bırakıp konuyu toparlamak gerekirse, başkanlık sisteminin artıları ve eksilerini ana hatlarıyla özetlemek ve Türkiye için uygulanabilirliğini tartışmak uygun olur. Bu kısa makalede son zamanlarda yeniden gündeme gelen başkanlık ya da yarı başkanlık sisteminin anayasal düzene getireceği muhtemel kazanç ve kayıplar değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Öte yandan, 2007 Anayasa değişikliği sonrası, Türkiye’de ezberler bozulmuş ve parlamenter sistemin zemini kaymıştır. Bu değişiklik öncesinde, Türk parlamenter hükûmet sisteminde, cumhurbaşkanı zaten saf (klasik) parlamenter sistemlere göre daha güçlü ve aktif konumdaydı. Anayasal konum ve siyasi gelenekler gereği yetkili cumhurbaşkanı, bir de doğrudan halk tarafından seçil-

menin sağlayacağı meşruiyet gücüyle kendimize özgü, ama başkanlık sistemine çok yakın bir hükûmet sistemine doğru kayacağımız şimdiden öngörülebilir.

2. "YARI BAŞKANLIK SİSTEMİ" NİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Yarı başkanlık sistemi, cumhuriyetçi parlamenter sistem ile başkanlık sisteminin bazı özelliklerini bir arada taşıyan karma bir hükûmet sistemidir. Yarı başkanlık sistemini Fransız 5. Cumhuriyetinden esinlenerek ilk kez kavramlaştıran Duverger'dir.

Sartori ise, yarı başkanlık sisteminin temel özelliklerini şöyle sıralamıştır¹⁰:

Devlet başkanının halk tarafından seçilmesi,

Yürütmenin ikili iktidar yapısı (yürütme erkinin başkan ve başbakan arasında bölüşümü),

Başkanın yasama organından bağımsızlığı,

Başbakan ve hükûmetin parlamento önünde sorumluluğu,

Başbakan ve hükûmetin başkandan bağımsızlığı.

M. Shugart ve J. Carey, hükûmet sistemlerini başbakan ve hükûmeti kimin denetlediğine bakarak tanımlamayı önermiştir. Buna göre hükûmet sistemleri: "saf başkanlık", "başbakancı başkanlık", "başkancı parlamenter", "başkanlı parlamenter" ve "saf parlamenter" olmak üzere beş kategoriye ayrılmalıdır.¹¹

"Başkanlı parlamenter sistem" olarak nitelenen Avusturya, İrlanda, İzlanda gibi ülkelerde devlet başkanları halk tarafından doğrudan seçildiği hâlde, sahip olduğu yetkiler bakımından Türk cumhurbaşkanından zayıf olduğundan sistem fiilen parlamenterizm karakterli çalışmaktadır.

Uygulamaya bakılarak yarı başkanlık sistemleri kendi içinde iki kategoriye ayrılmıştır.¹² Gürcistan, Tayvan gibi ülkelerde ise devlet başkanı çok geniş yetkilere sahip olduğundan "başkancı parlamenter (president parliamentary) sistem" tipi işlemektedir. Bu sistemde, başkan, bakanların atamasını yapar. Ayrıca, bakanları "azil" ve yasama organını "fesih" yetkisi de vardır. Dolayısıyla devlet başkanının bariz ağırlığı söz konusudur.

Fransa, Polonya gibi ülkelerde görülen "başbakancı başkanlık (premier president)" tipi yarı başkanlık sistemlerinde ise, başbakan devlet başkanından bağımsızdır. Yürütme içinde başbakan daha ağırlıklıdır.

Hükûmet sistemleri konusundaki çalışmalarıyla tanınan Elgie, belli bir süre için doğrudan halk tarafından seçilen devlet başkanıyla birlikte parlamentoya karşı siyaseten sorumlu başbakan ve hükûmetin bulunduğu hükûmet sistemini yarı başkanlık olarak tanımlamıştır. Bu tanımın çok genel olduğu yönündeki haklı eleştiriler üzerine, yazar tarafından, yeni alt tipler de önerilmiştir.¹³

2.1. Pozitif Özellikler

Yarı başkanlık sisteminde devlet başkanının belli bir süre için doğrudan halk tarafından seçilmesinin yanı sıra, anayasa ve yasaların devlet başkanına tanıdığı yetkiler ile uygulamada devlet başkanının bu yetkileri ne ölçüde kullandığı çok önemlidir. Her şeyden önce, yarı başkanlık sisteminin demokrasinin iyi işlemlerini etkileyecek artıları ve eksileri bulunmaktadır. Aynı meşruiyet zeminine dayanan ikili yürütme yapısı ile yasama organı arasında görev ve yetkiler açısından ince ayar bir dengenin kurulması gerekmektedir.

Yarı başkanlık sistemi, uygun siyasal kültürel altyapıya bağlı olarak iyi işleyen demokrasi uygulamasına zemin hazırlar. Devlet başkanının seçim usulünün daha demokratik olması yürütmenin sorumluluğunun parlamenter sisteme göre daha da pekişmesi, başkanın görevden alınmamasının getireceği siyasi istikrar, yürütmenin çift başlılığının denge ve uzlaşmayı teşvik etmesi, yarı başkanlık sisteminin pozitif özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Başkanlık sistemi, parlamentarizm gibi, tarihsel gelişmelerin doğal ürünü değildir. ABD'nin ihtiyaçlarına göre tasarlanıp 1787 Anayasa'sı ile kurgulanan ve sonra uygulamaya sokulan bir siyasal sistemdir.

2.2. Negatif Özellikler

Yarı başkanlık, devlet başkanının yürütmenin diğer kanadı ile aynı demokratik meşruiyete sahip olmanın verdiği güçle *de jure* yetkilerini *de facto* genişletmeye elverişli bir hükümet sistemidir.¹⁴

Hukuk devleti ve uzlaşma kültürü gibi değerlerin yerleşmediği; çok parçalı ekonomik, toplumsal ve siyasal yapıya sahip ülkelerde yürütmenin iki başının aynı siyasi akımdan gelmediği dönemlerde rejimin siyasal krizleri tetiklediği bilinmektedir.¹⁵ Sistemin saf başkanlık sistemine kaymaya uygun yapısı ve devlet başkanı ile hükümet arasındaki uyuma ya da uyumsuzluğa bağlı işlemesi diğer negatif yönleri olarak ön plana çıkmaktadır.

3. BAŞKANLIK SİSTEMİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Başkanlık sistemi, hem yürütme organının başı hem de devlet başkanı olan başkanın belirli bir süre için halk tarafından seçildiği ve yasama organının başkanı düşüremediği, başkanın da yasama organını feshedemediği siyasal rejim tipi olarak tanımlanabilir.¹⁶ Başkanlık sistemi, parlamentarizm gibi, tarihsel gelişmelerin doğal ürünü değildir. ABD'nin ihtiyaçlarına göre tasarlanıp 1787 Anayasa'sı ile kurgulanan ve sonra uygulamaya sokulan bir siyasal sistemdir.¹⁷ Bu sistemde, yürütme organı tek başlıdır ve başkanın kabinesinde yer alan ve ba-

kana karşılık gelen sekreterler, onun sadece danışmanı konumundadır. ABD eski başkanlarından A. Lincoln'un bakanlarıyla toplantıda, yaptığı bir oylamanın sonucuyla ilgili: *"Yedi hayır, bir evet. Evet, kazanmıştır."* biçimindeki ünlü açıklaması, başkanlık rejiminin, başkan odaklı yapısını ve işleyişini oldukça çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır.¹⁸

Başkanlık rejiminin, öteki demokratik sistemlere üstünlükleri olarak sunulan bu özellikler, aslında daha çok Amerikan hükûmet modelinin başarılı uygulama sonuçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten de başkanlık rejiminin tipik örneği, federal bir model olan ABD pratiğidir.

Başkanlık ile parlamenter sistemlerin, yasama ve yürütme güçlerinin karşılıklı avantaj ve dezavantajları arasında simetri söz konusudur. Başkanlık rejimlerinin temel olumlu yönlerinden biri olan istikrarlı yürütme ile temel olumsuz yönlerinden biri olan katılığı ya da esneksizliği arasındaki ilişki buna örnektir. Benzer şekilde, parlamenter rejimlerin temel olumsuz yönü olan hükûmet istikrarsızlıkları esneklik özelliğiyle dengelenmektedir. Şu hâlde, başkanlık sisteminin, pozitif ve negatif yönleri arasındaki bu bağlantıyı akılda tutmak gerekmektedir.

Başkanlık sisteminde, siyasi ağırlık bakımından yürütmenin yasamaya üstünlüğü gözlenmektedir. Bu üstünlük nedeniyle sistem başkanlık olarak adlandırılmaktadır. Parlamenter sistemlerdeki "iki başlı yürütme", "başkanlık modelinde, "tek başlı yürütme"ye dönüşmektedir. Sistemin kurucuları, birinci tehlike olan güç toplanmasına karşı önlem olarak federalizmi, ikinci tehlike olan zorbalığa karşı da kuvvetler ayrılığını öngörmüştü. Dolayısıyla, yasama ile yürütme hem işlevsel hem de organik olarak birbirinden ayrılmıştır. Başkan ve Kongre demokratik meşruiyete sahip olduğu için birbirinin hukuki varlığına son verebilmeleri söz konusu değildir.

ABD sisteminde, başkan kabinesini atamada tamamen serbesttir. Anayasa, bakan atanırken Senato'nun rızasını almayı gerekli görse de uygulamada Kongre başkanının takdirini esas almaktadır. Kongre önünde bakanların siyasi sorumlulukları yoktur. Bakanlık göreviyle, Kongre üyeliği bağdaşmamaktadır. Kongre ile başkan arasındaki ilişkiler, "sürekli komiteler" aracılığıyla kurulmaktadır. Bu komiteler, başkan hariç, bütün kamu görevlilerini çağırarak yürütme faaliyetlerini yakından izleyebilmektedir. Parlamentonun başka bir deyişle Kongrenin siyasi sorumluluğa yol açma yetkisi olmadığı hâlde, belli ölçüde parlamenter denetimde bulunmasına "Kongre yönetimi" adı verilmektedir.¹⁹ Kongrenin, özellikle, bütçe ve dış politika konusunda son sözü söylediği bilinmektedir.

Başkanlık sisteminde, siyasi ağırlık bakımından yürütmenin yasamaya üstünlüğü gözlenmektedir.

3.1. Pozitif Özellikler

Başkanlık sisteminde, yürütme ile yasama organı arasında organik ilişki bulunmadığından, belirli bir süre için halk tarafından seçilen başkan, görev süresi boyunca, iktidarda kalabilmektedir. Bu süre içinde yasama organının, yürütme organının varlığını etkileme imkânı neredeyse yoktur. Ancak bununla birlikte, bu iki organın karşılıklı ilişki ve etkileşim araçları bütünüyle ortadan kalkmış değildir. Örneğin, "Impeachment", başkana karşı Kongrenin elinde bulunan önemli bir yetkidir. Bu yolla, Kongre tarafından başkanın vatana ihanet, zimmete para geçirme ya da ağır bir suç işlemesi nedeniyle suçlanması olanaklıdır.²⁰ Görüldüğü gibi, bu yöntemle başkanın Kongre karşısında cezai sorumluluğu doğabilir; ancak, siyasal sorumluluğu yoktur.²¹ Ayrıca, gerek yasamanın gerekse başkanın elinde, karşılıklı iş birliğini gerektiren araçlar vardır.

Başkanlık sisteminde yasama- yürütme dengesi, her iki organın karşılıklı bağımsızlığı ilkesine dayanır. Bu karşılıklı bağımsızlık, yasamayla birlikte, yürütmenin de demokratik meşruiyetten yararlanmasından, başka bir anlatımla, her iki organın da doğrudan seçimle iş başına gelmesinden kaynaklanır.

Yürütme gücünü tek başına elinde bulunduran başkan ile yasama yetkisini kullanan kongrenin halk tarafından seçilmesi, böylece hem yasama hem de yürütmenin demokratik meşruiyete sahip olması, *çifte demokratik meşruiyet* olarak adlandırılmaktadır. Başkanlık sisteminde, yürütmenin başı olan başkanın halk oyuyla seçiliyor olması, sistemin demokratik olma niteliğini pekiştirmekte ve ona, parlamenter rejimdeki devlet başkanından çok daha güçlü bir konum sağlamaktadır.

Türkiye'de özellikle koalisyon dönemlerinde hükümet sürelerinin kısılalığı ve yürütmenin güçlendirilmesi gibi gerekçelerle başkanlık sistemine geçilmesini savunanlar, parlamenter rejimde karşılaşılan sorunlara çözüm olarak sistem değişikliği gerektiğini düşünmüşlerdir. Başkanlık sistemini destekleyenlerden Ali Fuat Başgil'in, "Biz üstümüzde bir baş görmek isteyen milletiz." değerlendirmesini aktaran Kuzu, başkanlık sistemine geçmek için 1982 Anayasa'sında ilk etapta yapılması gereken değişiklikleri şöyle sıralamıştır²²:

Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ve yetkilerinin arttırılması,
Başbakanlık makamının kaldırılması,
Parlamenter denetim yollarının Anayasa'dan çıkarılması,
Parlamentoyu fesih yetkisinin kaldırılması.

Sonuç olarak da birinci etabın birinci adımı, 2007 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile gerçekleştirilmiştir. Ancak, başkanlık sistemi taraftarlarının beklentilerinin tam anlamıyla karşılanması için 1982 Anayasa'sında bir dizi değişiklik daha yapılması gerekmektedir.

3.2. Negatif Özellikler

Halk tarafından seçilen bir başkan ya da cumhurbaşkanının, toplumun geniş kesimlerinin tercihini yansıtmayabileceğini, dolayısıyla halk tarafından seçimin parlamenter sistem içinde bir hükümet oluşturması hâlinde mutlaka daha demokratik sayılamayacağını gösteren örnek ülkeler vardır. Gerçekten de başkanlık sistemine karşı çıkanlar bu sistemde başkanın küçük bir farkla seçimi kazanabileceğine dikkat çekmekte ve bunun sonucunda ortaya çıkan “kazananın her şeyi kazanması, kaybedenin de her şeyi kaybetmesi” durumunu eleştirmektedir. Benzer sonuçla, her ne kadar parlamenter sistemde de karşılaşılabileceği ileri sürülebilir ise de böyle bir olasılık ancak, tek parti iktidarının görüldüğü parlamenter sistemlerde de ortaya çıkabilir. İktidar paylaşımının temel olduğu

Halk tarafından seçilen bir başkan ya da cumhurbaşkanının, toplumun geniş kesimlerinin tercihini yansıtmayabileceğini, dolayısıyla halk tarafından seçimin parlamenter sistem içinde bir hükümet oluşturması hâlinde mutlaka daha demokratik sayılamayacağını gösteren örnek ülkeler vardır.

koalisyon hükümetlerinde bu tür bir sorunun yaşanma olasılığı azdır. Üstelik, tek partinin iktidarda olduğu parlamenter sistemlerde bile, başbakanın konumu, başkanlık sistemindeki başkan kadar güçlü değildir. Linz’e göre, başkanlık rejimlerinin yarattığı en önemli sorunlardan biri, bu sistemlerin siyaseti, kazananın her şeyi aldığı, kaybedenin her şeyi kaybettiği sıfır toplamlı bir oyuna çevirmesidir.²³ Yürütme gücünü tek başına ele geçirme uğruna yapılan başkanlık yarışı, kazanan adaya her şeyin sunulduğu, kaybeden adayın ise hiçbir kazancı söz konusu olmadığı “ya hep ya hiç” ile sonuçlanan bir kumar oyunu gibidir. Başka bir anlatımla, çok küçük bir farkla da olsa seçimi kazanamayan aday, yarıştan eli boş dönmekte; parlamenter rejimlerde olduğu gibi muhalefet koltuklarına bile oturamamaktadır.

Toplam sıfır oyununun parlamenter sistemlerde daha hissedilir biçimde yaşanabileceğini ileri sürenler de vardır. Buna göre, bir siyasal partinin tek başına iktidara geldiği parlamenter sistemde, parlamentoda sahip olduğu disiplinli çoğunluğu arkasına alan hükümet, muhalefetin sesine tamamıyla kulak tıkayabilir. Üstelik, kendisi için en uygun bir zamanda erken seçim kararı alarak yeniden iktidara gelme şansını da yükseltebilir.²⁴

Başkanlık sistemlerinin, özünde, diğer sistemlerden daha demokratik olduğunu ileri süren görüşe karşı çıkanlar; sert güçlerin ayrılığının, sorumlulukların da bölünmesine yol açtığını ve herhangi bir uygulamanın gerçek sorumlusunun bulunamadığını vurgulamaktadırlar. Bu görüş uyarınca, sorumlu arandığında

suçlanacak kurum tespit edilememekte ve demokrasi ile bağdaşmayan “eylem ve işlemden sorumlu olmama” gibi bir sonuçla karşılaşmaktadır. Aynı duruma, çoğunluksuz parlamenter sistemlerde rastlamak da olasıdır. Ayrıca, belli bir gücün tek kişinin elinde bulunması, sistemin demokratikliğini önemli ölçüde sınırlamaktadır. Böyle bir kişinin yetkilerini kötüye kullanması durumunda demokrasinin tehlikeye girmesi ve aşınması kaçınılmaz olabilmektedir. Yarı başkanlık modelinde de çifte meşruiyet olgusu nedeniyle demokratik bir görünüm oluşmaktadır.

Başkanlık sisteminde güçlerin sert biçimde ayrılmış olmasının, sınırlı hükûmete yol açacağı bunun da siyasal sistemin güvencesini oluşturacağı düşüncesi, Montesquieu'nun ünlü “kuvvetler ayrılığı” kuramından kaynaklanır. Bu düşünce, uygulamada, geçerlilik kazanmış ve başkanlık sistemini savunan görüşlerin temelini oluşturmuştur. Parlamenter sistem savunucuları, başkanlık sisteminin bu özelliğini, özgürlüklerin güvencesi açısından olumsuz bir yapı olarak değerlendirmektedir. Bunlara göre, parlamenter sistemlerdeki bağımsız yargı, uyanık muhalefet ve çok partili parlamenter sistemlerdeki karşılıklı kuşku koalisyonlar, özgürlükler için çok önemli bir güvencedir.²⁵ Başkanlık rejimi, parçalı toplum yapısında ayrı kutuplardaki siyasal oluşumları barındırabilecek yapıda değildir.

Her ne kadar, ABD'de çift parti sistemi geçerse de burada sistemin devamını sağlayan partilerin sayısı değil, partilerin ideolojik partiler olmamaları ve aynı ekseninde yer almaları önemlidir. Dolayısıyla, başkanlık sisteminin en önemli özelliği parti sistemi tarafından değil, parti yapısı tarafından belirlenmektedir. ABD'deki partiler yapısal yönden disiplinsiz partiler olduğu için, bir parti üyesi rahatlıkla parti uygulamalarını benimsemeyerek diğer partinin uygulamalarını destekleyebilmektedir. Böylece, başkan ve yasama organı farklı partiden olsalar bile, başkan uygulamalarını destekleyebilecek bir çoğunluğu sağlamada başarılı olabilmektedir. Bu rejimde, ideolojik partilerin bulunması durumunda uzlaşma ortamının sağlanmasının güçlüğü ortadadır.

ABD başkanlık modeli, çok kültürlü ve etnik açıdan bölüntülü toplum yapısını dengelemek için güçler ayrılığını iki boyutta benimsemiştir: Bunlardan bi-

Başkanlık sisteminin sakıncalarının en önde geleni, yasama organı ile yürütme organı arasında görüş ayrılıklarının neden olacağı kilitlenmedir. Bu tür bir tikanıklığı çözebilecek tek yol uzlaşmadır. Bu yüzden, uzlaşma kültürünün gelişmediği ülkelerde başkanlık rejiminin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi de mümkün değildir.

rincisi, dikey güçler ayrılığı (*vertical separatio of powers*) federal sisteme, ikincisi yatay güçler ayrılığı (*horizontal separation of powers*) ise güçlerin yasama, yürütme ve yargı güçlerinin organik ayrılığına karşılık gelmektedir.

Bilindiği gibi, parlamenter sistemlerde, yasaların çok büyük çoğunluğu hükümet önerilerinden başka bir deyişle tasarılarından kaynaklanır. Başkanlıkta ise, yürütmenin, yasama sürecini başlatma açısından yetkisi yoktur. Başkanın sürece karışma olanağı, yalnızca yasaların onaylanma aşamasında söz konusudur. Yasa önerme yetkisi, yalnızca Kongre üyelerine aittir. Uygulamada, yürütme kendine yakın Kongre üyeleri aracılığıyla yasa önerisinde bulanabilmektedir. Parlamenter sistemlerin doğası gereği, yasama organındaki çoğunluğa dayanan hükümetin, yasama sürecini de denetimi altında tutması alışıldık bir durumdur.

Başkanlık sisteminin sakıncalarının en önde geleni, yasama organı ile yürütme organı arasında görüş ayrılıklarının neden olacağı kilitlenmedir. Bu tür bir tikanıklığı çözebilecek tek yol uzlaşmadır. Bu yüzden, uzlaşma kültürünün gelişmediği ülkelerde başkanlık rejiminin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi de mümkün değildir. Kaldı ki, bu sistemin uzlaşma kültürünün gelişmiş olduğu ABD’de bile zaman zaman sorunlara yol açtığı bilinmektedir.

“II. Dünya Savaşından Soğuk Savaşın bitimine kadar, demokrasi hangi rejimde daha iyi işledi?” sorusuna yanıt arayan araştırmalar, yarı başkanlık modelinin tipik örneği olan Fransa dışında, başkanlık rejimiyle yönetilen demokrasiler içinde siyasal istikrarı yakalayabilenlerin oransal olarak

% 20’yi bile bulamadığını ortaya koymuştur. Aynı dönemde, parlamenter rejimlerde ise, istikrar açısından başarıyı bulanların % 67’lik bir oran oluşturduğu saptanmıştır.²⁶

Başkanlık sisteminin en önemli açmazlarından biri, yasama ve yürütmenin uzlaşmayı, fren ve denge mekanizmalarıyla sağlayamadıkları durumlarda kriz çözücü mekanizmaların bulunmamasıdır. *Deadlock* ya da *paralysis* olarak adlandırılan bu durumlar ortaya çıktığında, sistemin nereye gideceği belli değildir. Yasama-yürütme kilitlenmesinden kaynaklanacak krizi çözmeye yönelik bir çıkış yolu bulunmadığından, siyasal sistemin tümüyle felç olması olasıdır. Başkanlık sistemlerinin bu tür krizlerden kurtarılması için geliştirilen yöntemler, başarılı olamamış; Latin Amerika’daki otoriter eğilimli başkancı rejimlerin oluşumuna yol açarak sistemin özünü değiştirmiştir.²⁷ Böylece, Latin Amerika ülkelerinde kriz anlarının ara bulucu gücü olarak ordu söz sahibi olmuş, askerî darbeler ve diktatörlükler, demokrasinin kanayan yarası hâline gelmiştir. *İktidarın aşırı kişiselleşmesi ve kazananın her şeyi alması (one take all)*, bu ülkelerdeki seçimleri kızıştırarak kalmamış, toplumun siyasal gerilimini tırmandırıcı bir etken olmuştur. Şili, Brezilya ve Arjantin gibi ülkeler bu soruna çözüm bulmak amacıyla başkanın görev süresini kısaltma yoluna gitmiştir. Tüm yürütme gücünün bir kişide

birleşmesi, başkanı, yasama organı karşısında güçlü bir konuma yerleştirmektedir. Bunun doğal sonucu olarak başkanlık sistemlerinde parlamenter sistemlerde olduğu gibi, bir tür ara bulucu niteliğindeki kral ya da cumhurbaşkanı yer almadığından siyasal rejimin kilitlenmesi sorunu, daha kolay gündeme gelebilir. Dolayısıyla bu sistem, rejimi kopma noktasına sürükleyecek bir siyasal bunalımın baş göstermesi durumunda ara bulucu işlev üstlenecek bir cumhurbaşkanı veya kraldan yoksundur.

Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme organları birbirlerinin varlığına son verecek araçlara sahip olmadığından sistemdeki güçler, daha katı ve kesin olarak birbirinden ayrılmıştır. Başkanlık rejiminin katılığıının temel göstergesi, bu rejimlerde yürütmenin başı ve devletin başı sıfatlarının başkanda birleşmesidir. Bunun sonucu olarak başkanlar, anayasanın yürütmenin ve devletin başına tanıdığı yetkilerin tamamını kullanırlar.

Başkanlık sisteminde, kurallar, sert güçler ayrılığı nedeniyle esneklikten yoksundur. Sistemin kuralları sert, kurala bağlı ve zamanlıdır. Bundan dolayı, sistemde ortaya çıkacak olan krizleri geçici süre için erteleyecek çözüm yolu bulunmamaktadır. Başkanın görev süresinin sabit olması, görev başındaki bir başkanın meşruiyetini kaybetse bile değiştirilemeyeceği anlamına gelmektedir. Başkanlık sistemlerinde, meşruiyetini yitirmiş bir başkanın görevini sürdürebilmesi, meşruiyet krizinin siyasal rejim krizine dönüşmesi ve böylece demokrasinin tümüyle çöküntüye uğramasına yol açabilir. Oysa, parlamenter sistemler, bir yasama döneminde birden fazla hükûmet oluşumuna olanak tanıyan esnekliğe sahiptir. Bu nedenle de meşruiyet krizinin rejim krizine dönüşme ihtimali zayıftır.

Başkanlık sisteminde başkan, seçildikten sonra, kabineyi oluşturmada tamamen serbesttir. Başkanın hükûmete yapacağı atamalar, tamamen kendisinin siyasal eğilimine ve kişisel tercihlerine bağlıdır. Başkanın seçimleri çok küçük bir oy farkıyla kazandığı durumlarda bile bu avantaj değişmemektedir. Oysa, parlamenter sistemlerde, hükûmetler bu denli rahat değildir. Dolayısıyla başkanlık sistemi, dışlayıcı bir yapıdayken parlamenter hükûmet modeli, kapsayıcı bir yapıdadır.

Toparlamak gerekirse başkanlık sisteminin yapısından ve işleyişinden kaynaklanan temel eksiler şöyle sıralanabilir:

Siyasal hayatı kutuplaştırıp iktidar mücadelesini siyasi bir kumara dönüştürebilir.

Yürütme esneklikten yoksundur.

İktidarın kişiselleşmesi eğilimi artar.

Yasama-yürütme kilitlenmesi durumunda kriz açıcı mekanizmalardan yoksundur.

4-TÜRKİYE İÇİN YARI BAŞKANLIK YA DA BAŞKANLIK SİSTEMİ ÇÖZÜM MÜ, DÜĞÜM MÜ?

Türkiye’de siyasal rejimin daha işler hâle getirilmesi çabaları, genellikle, yürütmenin güçlendirilmesi olarak algılanmıştır. Bu bağlamda, 1982 Anayasa’sı, yürütmenin sorumsuz kanadı olan cumhurbaşkanının yetkilerini artırmakla işe başlamıştır. Ayrıca, yasamanın hızlı çalıştırılmasını sağlamaya yönelik olarak getirilen yeni düzenlemeler ile de yürütmenin güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

Türkiye’de başkanlık sistemi, 1990’lı yıllardaki kısa ömürlü ve çok partili koalisyon hükümetlerinin yol açtığı siyasi istikrarsızlıktan çıkış yolu olarak mevcut parlamenter sisteme alternatif olarak görülmüştür. Başkanlık sistemi tartışmasını, siyaset gündemine taşıyan ve savunan 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal’dır. Özal’dan sonraki cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de benzer görüşleri dile getirmiştir. 2002’den sonra tek başına iktidarda bulunan Recep Tayyip Erdoğan da Türkiye için en uygun hükümet modelinin başkanlık sistemi olduğunu dile getirmiştir.

İşleyen demokrasi arayışının, mutlaka ve her durumda sistem değişikliğiyle sonuçlanması gerekli midir? Bu konuya ilişkin tercih sorunu, mekanik bir anayasal tercih sorunu olmanın ötesinde anlam taşımaktadır.

Erklerin hukuki ayrılığına ve siyasi birliğe dayanan parlamenter rejimler, siyasal sistemde parlamento ve başbakanın hangisinin ön planda olduğuna bakılarak “başbakanlı parlamenter sistem”, “parlamentocu parlamenter sistem” olarak ayrılmaktadır.²⁸

Türkiye bugünkü toplumsal yapısıyla başkanlık rejimine veya yarı başkanlık sistemine elverişli görünmemektedir. Amerikan modeli yalnızca kudretli bir başkandan ibaret olmayıp bir toplumsal işleyişe, kültüre ve felsefeye dayanmakta ve kendi içinde çeşitli dengeler üzerine oturmaktadır. Bu zeminin ve şartların oluşmadığı bir ülkede uygulanacak başkanlık sisteminde başkan, “seçilmiş padişah”; siyasal sistem ise “despotizm” niteliğine bürünebilir.

Başkanlık sistemi, belli tarihsel ve toplumsal koşulların ürünüdür. Şu hâlde, Amerika Birleşik Devletleri ile benzer bir gelişim çizgisine sahip olmayan ülkelerde başkanlık rejiminin başarıyla uygulanma ihtimali düşüktür. Fransa 5. Cumhuriyeti’nde uygulanmakta olan yarı başkanlık rejimi ise, cumhurbaşkanı ile iktidar partisi veya partilerinin aynı partiden olması durumunda sorunsuz işle-

Türkiye bugünkü toplumsal yapısıyla başkanlık rejimine veya yarı başkanlık sistemine elverişli görünmemektedir.

mektedir. Cumhurbaşkanı ve hükûmetin, aynı siyasal görüşü paylaşmaması durumunda ise, yürütmenin iki yanı arasında güç savaşımı yaşanma olasılığı yüksektir. Dolayısıyla, yönetimde istikrar arayışlarına, 'tek yol rejim değişikliğine gitmek' gibi katı bir pencereden bakmak akılcı bir yaklaşım olarak görünmemektedir.

Onlar da deneyimimizin olmadığı sistemlere geçmek yerine bazı değişikliklere gitmek koşuluyla parlamenter sistemde kalınması gerektiğini vurgulamaktadır. Kurucu güvensizlik oyu, yeni hükûmetin kurulması için öngörülün 45 günlük anayasal sürenin 30 güne düşürülmesi ve cumhurbaşkanının yetkilerinin azaltılması gibi yollarla parlamenter rejimin işlerliğinin sağlanabileceğini savunmaktadır.²⁹ Türkiye'de başkanlık veya yarı başkanlık rejimine geçilmesine yönelik tartışmalar ihtiyatla karşılanmalıdır. Deneyimimizin olmadığı siyasal rejimlere yönelmek yerine, bazı değişikliklere gitmek koşuluyla parlamenter rejimde kalmak daha akla uygun görünmektedir.

Değişikliklerin başında, Almanya ve İspanya'da uygulanmakta olan "kurucu güvensizlik oyu" yöntemi gelmelidir. Ülkemizde, siyasal açıdan parçalanmış bir toplumsal yapı olduğuna göre, koalisyon hükûmetleri ile yaşamaya alışmak gerekecektir. Bunun, toplumun daha geniş kesimlerinin yönetimde temsil edilmesini sağlama gibi olumlu yönü varsa da hükûmet krizlerine yol açmak gibi sakıncası da söz konusudur. İşte, kurucu güvensizlik oyu bu sakıncayı ortadan kaldıracaktır. Çünkü, bu tür bir güvensizlik oyu ile mevcut hükûmeti düşürmek isteyenlerin yeni başbakan üzerinde de anlaşmaları gerekmektedir. Böylece, güvensizlik oylaması ile hükûmet düşürüldüğü anda yeni başbakan da belirlenmiş olmaktadır. Kurucu güvensizlik oyu, yıkmakta anlaşılan parlamento çoğunluğunun yapmakta da anlaşmasını zorunlu kılmaktadır.

Ayrıca, başbakanın görev sırasında istediği güvenoyunu alamaması veya bir başka nedenle istifa etmesinden sonra, yeni hükûmet kurulamadığında yasama organı seçimlerinin yenilenmesine karar verilebilmesi için aranan 45 günlük sürenin³⁰ kısaltılıp, örneğin 30 güne indirilmesi ve bu sürede yeni hükûmetin kurulup güvenoyu almasını zorunlu hâle getirecek bir anayasal düzenleme yapılabilir. Böylece, hükûmet krizinin daha kısa sürede çözümlenmesi özendirilmiş olur.³¹

Parlamenter sistemin daha işler hâle getirilmesine yönelik olarak geliştirilen iyileştirme önlemlerinden biri de parlamento üyeliği ile bakanlar kurulu üyeliğinin bağdaşmaz kılınmasıdır. Hollanda, Lüksemburg ve Norveç anayasalarında yasama organı üyeliği ile bakanlık görevinin aynı kişide birleşmesini engelleyen kurallara yer verilmiştir. Böylece, yasama organı üyelerince, gensoru ve meclis soruşturması gibi parlamenter denetim yollarının daha nesnel amaçlar adına kullanılması özendirilmiştir. Şu hâlde, bakanlık ile milletvekilliğinin bağdaşmazlığı ve kurucu güvensizlik oyu yönteminin benimsenmesi, parlamenter rejiminin

özüne dokunulmaksızın, daha işler hâle getirilmesine katkıda bulunacak değişikliklerin başında yer almaktadır.

Öte yandan ülkemizde 2007 yılında yapılan tepkisel nitelikteki Anayasa değişikliğiyle cumhurbaşkanının beş yıllığına doğrudan halk tarafından ve en çok iki dönem için seçilmesi esası getirilmiştir. Cumhurbaşkanının Meclis tarafından seçilmesi yönteminin terk edilmesinin gerekçesi, “*yönetenleri belirleme sürecine etkin demokratik katılımın sağlanması*” olarak ifade edilmiştir.³² Tek başına iktidarda bulunan siyasi partinin uzlaşma arayışına girmeksizin kendi istediği adayı cumhurbaşkanı seçtirmek istemesi üzerine ortaya atılan “367 tezi” Anayasa Mahkemesi tarafından da benimsenince siyasi kriz doğmuş ve parlamento “erken seçim” kararı vermişti. Yeni dönem parlamentonun rövanş almaya dönük 2007 Anayasa değişikliğiyle parlamenter düzendeki tek meşruluk sisteminden çift meşruluk sistemine geçilmesi öngörülmüştür. Çift meşruluğun en önemli yansıması, bölünmüş çoğunluklara yol açması ve siyasal sistemin bu sorunu aşacak mekanizmalara sahip olmaması nedeniyle yüksek oranda çatışma potansiyeli içermesidir.³³

Halk tarafından doğrudan seçilecek 12. Cumhurbaşkanının, yürütme erki ve tüm sistem içinde demokratik meşruiyetinin daha yüksek düzeyde olacağı bellidir. Belli olmayan, 1982 Anayasa’sının benimsediği hükümet sistemindeki kaymanın derecesidir. Yeni Anayasa değişikliğinin uygulamaya girmesinden sonra fotoğrafın netleşmesi beklenebilir. Bununla birlikte, hükümet sistemiyle ilgili esaslı bir değişiklik sayılabilecek 2007 Anayasa değişikliği, bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştirilmemiş olmasının doğuracağı sorunlara gebe dir. Buna, bir arada yaşama (cohabitation) dönemleri gibi yarı başkanlık sisteminin özünden kaynaklanabilecek olası siyasal krizler de eklendiğinde daha olumsuz bir tablonun ortaya çıkması da muhtemeldir.³⁴

2007 yılında referandum sonucu kabul edilen Anayasa değişikliği cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi dışında cumhuriyet tipi parlamenter sistemin Anayasa’daki göstergelerine dokunmamıştır. Anayasa’nın kurgusu, hâlâ cumhurbaşkanının siyasal tarafsızlığını ve partiler üstü konumunu baz almaya devam etmektedir. Dolayısıyla maddi anayasanın formel hükümlerinin çelişkilerinin pratiğe nasıl yansıtacağına ilişkin değişik hipotezlerin doğrulanması için bir süre daha beklemek gerekecektir.³⁵

SONUÇ

Parlamenter sistemde yasama organı, kapsayıcıdır ve yürütme organı ile birlikte parlamentoyu oluşturur. Oysa başkanlık modelinde meclis, sert güçler ayrılığı ilkesi ereğince yürütmeden tamamen ayrıdır ve yalnızca yasama işlevini yerine getirir. Parlamenter sistemdeki parlamentonun üstünlüğü ilkesinin baş-

kanlık modelinde yeri yoktur. Çünkü, yasama ve yürütmenin ayrı ellerde toplanmış olması organların herhangi birine üstünlük tanınmasını engeller. Güçler ayrılığı kuramı açısından bakıldığında başkanlık sisteminin yumuşak toplumsal bölünmeyle sert güçler ayrılığına; parlamenter rejimin ise, sert toplumsal bölünmeyle yumuşak güçler ayrılığına dayandığı görülür. Buna ters düşen siyasal sistem denemelerinde, sistem tikanıklarının ve bunalımlarının yaşanması beklenmedik bir sonuç değildir.

Başkanlık sisteminde, parlamenter sistemin tersine, toplumsal yapının uzlaşmacı ve kutuplara bölünmemiş olması gerekmektedir. Başkanlık sisteminin

Parlamenter sistemdeki parlamentonun üstünlüğü ilkesinin başkanlık modelinde yeri yoktur. Çünkü, yasama ve yürütmenin ayrı ellerde toplanmış olması organların herhangi birine üstünlük tanınmasını engeller.

başarılı bir örneği olan ABD’de toplumsal yapı, iki büyük partinin oluşumuna izin vermiştir. Ancak bu partiler arasında, ideolojik anlamda ciddi farklılıklar söz konusu değildir. Bu durum, başkanlık rejiminin sağlıklı ve verimli işleyişini sağlayan temel özelliktir. Fransa gibi yarı başkanlık modelinin uygulandığı ülkelerde siyasal kutuplaşmalar farklı ideolojik eksenlerdedir. Ancak yarı başkanlık sistemi olması dolayısıyla, parlamenter rejimin, cumhurbaşkanının seçimi dışındaki mekanizmaları işletilmekte; yalnız cumhurbaşkanı halk tarafından doğrudan seçilmektedir.

Parlamenter sistemlerde istikrar sorunu, bu tür rejimlerin temel avantajlarından biri olan esneklikten kaynaklanır. Başkanlık sisteminin katılığı ya da esneksizliği ise istikrarlı bir yürütmeye zemin oluşturmaktadır. Yarı başkanlık sisteminde yürütmenin istikrarsızlığı, yalnızca bu modelin esnekliğinden değil, aynı zamanda iktidarın kişiselleşmesi gibi demokratik yönden olumsuz ve tehlikeli bir özellikten kaynaklanır. Bu yüzden, yarı başkanlık rejimleri bu

türden bir avantaj dengesinden de yoksundur.

Türkiye’de siyasal rejim üzerinde yürütülen tartışmalar, genelde haklı saptamalara ve eleştirilere dayanmaktadır. Ancak, ileri sürülen düşünceler ışığında geliştirilen çözümlerin bir bölümü, parlamenter rejiminin kaldırılarak yerine başkanlık veya yarı başkanlık modelinin uygulanmasını önermektedir. Rejim tartışmalarına katılanların önemli bir bölümü ise, parlamenter rejimin kimi düzeltmelerle iyileştirilebileceğini ve dolayısıyla bir rejim değişikliğine gerek olmadığını savunmaktadır. Böylece Türkiye’deki siyasal sistem tartışmaları, bir

yanda 'siyasal sistem değişikliği' savunucuları; öte yanda ise, değişikliğe karşı çıkan 'düzeltmeci' anlayış olmak üzere iki temel yaklaşıma dayanmaktadır. Türkiye'de, siyasal istikrarı koruma ve demokrasinin pekiştirilmesi adına, başkanlık veya yarı başkanlık sistemine geçiş gibi köklü bir değişikliğin gerekmediğini kabul etmek gerekir. Parlamenter sisteme eklenecek bazı kurumsal düzenlemeler ve düzeltmeler yoluyla bu gereksinimin karşılanabileceği ortadadır. Demokrasinin yerleşmesi ve pekişmesinin, salt anayasa mühendisliği yöntemleriyle ve hukuk kurallarını değiştirmekle sağlanamayacağını ilginç bir örneğini, Türkiye'nin oluşturduğu akılda tutulmalıdır.

Türkiye'de cumhurbaşkanının rolü, uyarı ve tavsiyeden öteye geçmemelidir. Bakanlar kurulu işlemlerini siyasal yerindelik yönünden denetlememelidir. Oysa uygulamada, atama kararlarını imzalamayarak, cumhurbaşkanları hükümetlerin yüksek bürokrasiye yaptığı atamalara nüfuz edebilmekte, bir tür veto yetkisi kullanabilmektedir.³⁶

Türkiye'de halk tarafından seçilecek cumhurbaşkanıyla birlikte parlamenter sistemin devam edebilmesi için, Anayasa'nın 104, 105, 107 ve 108, 122, 123. maddelerinde değişiklik yapılarak cumhurbaşkanının yetkileri azaltılmalıdır.

Dünyada tek tip parlamenter sistem olmadığı gibi başkanlık sistemi de yoktur. Hükümet sistemlerinin uygulandıkları ülkelerin koşullarına göre farklı özellikler sergileyebilmektedir. 600 yıllık padişahlık geleneğimizin üzerine 86 yıllık parlamenter rejim deneyimimiz var. Deneyimizin olmadığı sistemlere radikal biçimde geçmek yerine, düzeltici reformlar yaparak parlamenter sistemi korumak daha garantici görünmektedir. Aksi halde, kendi ellerimizle sabit süreli görev yapacak padişahlar seçmemiz işten bile değildir.

Başkanlık ve yarı başkanlık sistemleri babadan oğula devrolan monarşi yerine seçimle gelmiş kral fikrini benimseyen "meşrutiyet"e karşılık gelirler. Genellikle, Fransa 1962 ve Türkiye'de 2007'de olduğu gibi bu tip sistemlere kriz dönemlerinde geçilir. Türkiye özelinde, halk tarafından doğrudan seçilen devlet başkanını frenleyecek, senato ve federal yapı olmadığı için sistemin en baştan sorunlu olduğunu, hükümet sisteminin tam "hiper başkanlık sistemi" niteliğine bürünmesi için tek eksiğin, cumhurbaşkanının KHK çıkarma yetkisi de alması gerekeceğini vurgulamıştır.³⁷ Böylece, çalışmanın başlığını oluşturan "Türkiye'de başkanlık veya yarı başkanlık rejimi uygulanmalı mıdır?" sorusuna olumlu bir yanıt vermenin en azından savunulabilirliği zayıftır. Bu değerlendirmeler ışığında, Türkiye'nin tarihsel deneyimine ve toplumsal birikimine daha uygun olan parlamenter rejimde kalınması daha akılcı bir yol olarak görünmektedir. ■

KAYNAKLAR

- ARATO, Andrew ile Söyleşi (Devrim Sevimay), “*Soğanın Cücüğü; Anayasa Mahkemesi*”, **Milliyet**, 16 Nisan 2010, s.14.
- ELGIE, Robert (1998), “The Classification of Democratic Regime Types, Conceptual Ambiguity Contestable Assumptions”, **European Journal of Political Research**, Vol.33,1998,s.219-238.
- CANIKLIOĞLU, Meltem, “Türkiye’nin Sistem Sorunu Var mı”, (http://www.akader.info/KHUKA/5_99_ekim/turkiyenin_sistem_sorunu.htm) Erişim:10.5.2010)
- ESEN, Selin (2009), “Türkiye’de Cumhurbaşkanının Doğrudan Halk Tarafından Seçilmesinin Siyasal Sisteme Olası Yansımaları”, **Mümtaz Soysal’a Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları:32, s.249-279.
- GÖNENÇ, Levent (2007), “Hükümet Sistemi Tartışmalarında “Başkanlı Parlamentar Sistem” Seçeneği”, **Güncel Hukuk**, Sayı:44, s.39-43.
- GÖNENÇ, Levent (2008), “Presidential Elements In Government”, **European Constitutional Law Review**, Vol:4: 488-523.
- GÖZLER, Kemal (2001), **Devlet Başkanları** (Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi) Birinci Baskı, Bursa: Ekin Yayınları.
- İBA, Şeref (2003), “Türkiye’de Parlamenter Rejimin İşleyişi Açısından 3 Kasım 2002 Seçimlerinin Sonuçları”, **AÜ SBF Dergisi**, 2003, Cilt:58, Sayı:2, s.97-116.
- İBA, Şeref (2003) “Türkiye’de Başkanlık Ya Da Yarı-Başkanlık Rejimi Uygulanmalı mıdır?”, **Mülkiye Dergisi**, 2003, Sayı:240, s.189-206.
- İBA, Şeref (2008) “Güle Güle Parlamenter Rejim (Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesi Üzerine)” **Çelik-İş Sendikası Dergisi**, Sayı:23.
- İBA, Şeref (2008), **Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar**, 2. Baskı, Ankara: Turhan Yayınevi. s.107-108.
- İBA, Şeref (2009), “Governmental System In Turkey In The Light Of The Last Constitutional Amendments And A Comparative Analysis With Bulgaria, Slovakia, Finland And Irland Models” , **Paper presented at the 21 th World Congress of IPSA**, July 12-16 2009, Chili-Santiago. (<http://paperroom.ipsa.org/papers/view/104> (Erişim: 01.05.2010)
- KUZU, Burhan (1997), **Türkiye İçin Başkanlık Sistemi**, İstanbul, Fakülteler Matbaası.
- LINZ, Juan J. (1995), “Parliamentarism and Presidentialism”, **The Encyclopedia of Democracy**, (ed. Seymour Martin Lipset), Congressional Quarterly Inc., Washington D.C. 1995.
- LIJPHART, Arend (1992), **Parliamentary Versus Presidential Government**,(ed. Arend Lijphart) Oxford University Press.
- ONAR, Erdal (2001), “Türkiye’nin Başkanlık veya Yarı-Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli midir?”, **Türkiye Barolar Birliği; Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı**, Ankara, (9-13 Ocak 2001).
- ÖZSOY, Şule (2009), **Başkanlı Parlamentar Sistem**, 1. Baskı, İstanbul: XII LEVHA Yayınları. s.47.
- SARTORI, Giovanni (1994), **Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry Into Structures, Incentives and Outcomes**. Houndsmills, Macmillan. p.168.
- SIARROF, A. (2003), “Varieties of Parliamentarism in the Advanced Industrial Democracies”, **International Political Science Review**, Vol. 24, S.4, s.449.
- SHUGART, Matthew S. & John CAREY (1992), **Presidents and Assemblies-Constitutional Designs and Electoral Dynamics** (Cambridge: Cambridge University Press).
- ULUŞAHİN, Nur (2007), “Anayasa Sorunu Üzerine: Sivil Anayasa Tartışmasının Gölgesinde 21 Ekim Referandumunu” , **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl:65, sayı:3, s.24-34.
- YAZICI, Serap (2002), **Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri-Türkiye İçin Bir Değerlendirme**, 1. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

¹Richard Bernstein, "A Congress, Buried in Turkey's Stand", <http://www.nytimes.com/2005/09/19/international/europe/19patara.html> (Erişim:07.07.2009)

²Federal Yazılar (Federalist Papers), 1787-1788 yıllarında yazılmış ve New York gazetelerinde basılmış toplam 85 makaleye verilen addır. Madison, Jay ve Hamilton tarafından yazılan bu yazılarda, halkın yeni anayasaya onay vermesi için ikna edici görüşler ağır basmaktadır.

³Robert ELGIE (1998), "The Classification of Democratic Regime Types, Conceptual Ambiguity Contestable Assumptions", **European Journal of Political Research**, Vol.33,1998,s.219-238.

⁴Levent GÖNENÇ (2007), "Hükümet Sistemi Tartışmalarında "Başkanlık Parlamenter Sistem" Seçeneği", **Güncel Hukuk**, Sayı:44, s.39-43.

⁵Levent GÖNENÇ (2008), "Presidential Elements In Government", **European Constitutional Law Review**, Vol:4: 488-523.

⁶Giovanni SARTORI(1994), **Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry Into Structures, Incentives and Outcomes.** (Baingstoke: Macmillan. p.168

⁷Şeref İBA (2009), "Governmental System In Turkey In The Light Of The Last Constitutional Amendments And A Comparative Analysis With Bulgaria, Slovakia, Finland And Irland Models", **Paper presented at the 21 th World Congress of IPSA**, July 12-16 2009, Chili-Santiago. (<http://paperroom.ipsa.org/papers/view/104>) (Erişim: 01.05.2010)

⁸A. SIARROF s(2003),"Varieties of Parliamentarism in the Advanced Industrial Democracies", **International Political Science Review**, Vol. 24, S.4, s.449.

⁹Şule ÖZSOY (2009), **Başkanlık Parlamenter Sistem**, İstanbul, XII LEVHA Yayınları, 1. Baskı, s.47.

¹⁰SARTORI(1994), p.168.

²¹Matthew S. SHUGART & John CAREY (1992), **Presidents and Assemblies-Constitutional Designs and Electoral Dynamics** (Cambridge: Cambridge University Press).

³²SHUGART & CAREY (1992), s.23.

⁴³Robert ELGIE (1999), "The Politics of Semi-Presidentialism" (**Semi-Presidentialism in Europe**) (ed: R. Elgie, Oxford: Oxford University: 1-21.) ayrıca bk. Robert ELGIE(2005), "A Fresh Look at Semipresidentialism Variations on a Theme", **Journal of Democracy**, (16:99-112.)

⁵⁴Selin ESEN (2009), s. 254.

⁶⁵Robert ELGIE ve İain MCMENAMIN (2008), "Semi-Presidentialism and Democratic Performance", **Japanese Journal of Political Science**, 9/3:323-340.

⁷⁶Juan J. LINZ (1995), "Parliamentarism and Presidentialism", **The Encyclopedia of Democracy**, (ed. Seymour Martin Lipset), Congressional Quarterly Inc., Washington D.C. 1995, s.910-913.

⁸⁷Burhan KUZU (1997) **Türkiye İçin Başkanlık Sistemi**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, s. 121.

⁹⁸Şeref İBA (2003), "Türkiye'de Başkanlık Ya Da Yarı-Başkanlık Rejimi Uygulanmalı mıdır?", **Mülkiye Dergisi**, C:27, s.189-206.

¹⁹Meltem CANİKLİOĞLU, "Türkiye'nin Sistem Sorunu Var mı", (http://www.akader.info/KHUKA/5_99_ekim/turkiyenin_sistem_sorunu.htm) Erişim:10.5.2010)

²⁰Temsilciler Meclisi tarafından suçlanan Başkan, Yüksek Federal Mahkeme başkanı başkanlığında toplanan Senato tarafından yargılanır. Mahkûm edilerek görevden alınabilmesi için Senatunun üçte iki nite likli çoğunlukla karar vermesi gerekir.

²¹Kemal GÖZLER (2001), **Devlet Başkanları** (Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi), Bursa, Ekin Yayınları, Birinci Baskı, s.24.

²²KUZU (1997), s.124.

²³LINZ (1995), s.143-160.

²⁴MAINWARING & SHUGART (1992), s.451-453.

²⁵Arend LIJPHART(1992), **Parliamentary Versus Presidential Government**,(ed. Arend Lijphart) Oxford University Press, s.13-15.

²⁶Yasemin ÇONGAR (1997), "Başkanlık Sistemiyle Yönetilenler", **Milliyet**, 13.10.1997.

²⁷LIJPHART (1992), s.15-18.

²⁸Şeref İBA (2008), **Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar**, Ankara, Turhan Yayınevi, 2. Baskı, s.107-108.

²⁹ Erdal ONAR (2001), “Türkiye’nin Başkanlık veya Yarı-Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli midir?”, **Türkiye Barolar Birliği; Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı**, Ankara, (9-13 Ocak 2001) s.362-389.

³⁰ Anayasa’nın, TBMM seçimlerinin cumhurbaşkanınca yenilenmesini düzenleyen 116. maddesi uyarınca, yeni göreve başlayan hükümetin güvenoyu alamaması ya da güvensizlik oyuyla düşürülmesi durumlarında 45 gün içinde yeni Bakanlar Kurulu kurulamadığı veya güvenoyu alamadığı, yeni seçimlerden sonra TBMM Başkanlık Divanının kuruluşunu izleyen 45 gün içinde yeni hükümetin kurulamaması hâllerinde, cumhurbaşkanı, TBMM Başkanına danışarak seçimlerin yenilenmesine karar verebilmektedir.

³¹ ONAR (2001), s.388-389.

³² Anayasa Komisyonu Raporu (S. Sayısı:1409), **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:22, Y.Yılı:5, B.102,7.5.2007.

³³ Nur ULUŞAHİN (2007), “Anayasa Sorunu Üzerine: Sivil Anayasa Tartışmasının Gölgesinde 21 Ekim Referandumu”, **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl:65, Sayı:3, s. 24-34.

³⁴ Selin ESEN(2009), “Türkiye’de Cumhurbaşkanının Doğrudan Halk Tarafından Seçilmesinin Siyasal Sisteme Olası Yansımaları”, **Mümtaz Soysal’a Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları:32, s. 249-279.

³⁵ Şeref İBA (2008), “Güle Güle Parlamenter Rejim (Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesi Üzerine)”, **Çelik-İş Sendikası Dergisi**, Sayı:23, Mart 2008.

³⁶ ÖZSOY (2009), s.292.

³⁷ Andrew ARATO ile Söyleşi (Devrim Sevimay), “Soğanın Cücüğü; Anayasa Mahkemesi”, **Milliyet**, 16 Nisan 2010, s.14.



ENERJİ-POLİTİK DÜNYA VE TÜRKİYE

PROF. DR. MUSTAFA İLBAŞ*

Giriş: Enerjiyi Kontrol Eden Dünyayı Kontrol Eder

İnsanlığın ateşi keşfinden günümüze kadar elde ettiği kazanımlar, bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucunda geldiğimiz seviye, hayat standartlarındaki geline nokta, rakamlarla değerlendirildiğinde karşımıza çıkan sayı oldukça bol sıfırlı olacaktır. Her çağ ve gelişme, 1 rakamı ile başlayan bol sıfırlı sayının sıfırları mertebesinde iken enerji bu bol sıfırlı sayının başındaki 1 rakamı değerindedir. Dolayısıyla 1 rakamı olmadığında bol sıfırların anlamı kalmayacağı gibi enerji olmadığında da bugün yakaladığımız yüksek hayat standardı dibe vuracak, bilimsel ve teknolojik ne elde ettiysek kullanılamayacak ve onların yenilerini yapmak da asla mümkün olamayacaktır. Yani ne bilgisayar ne telefon ne hava, deniz ve kara taşıtları ne aydınlatma ne ısıtma ne de soğutma cihazları hatta ne de televizyon bir anlam ifade edecektir. Bir an için enerjiyi yok sayalım ve beş dakika düşünelim; nelerin olacağını ve olmayacağını hayal etmek dahi istemeyiz.

Enerji tüketim miktarı ülkelerin ve milletlerin gelişmişlik düzeyinin önemli göstergelerinden biri olmuştur. Kişi başına elektrik tüketimi ABD’de 12000 kw-saat, AB’de 9000 kw-saat civarında ve dünya ortalaması 2500 kw-saat civarında iken ülkemizde ancak 2500 kw-saat civarındadır. Dünya ortalamasını ancak yakalamış durumdayız. Enerji kaynakları yaygın olmayıp belirli bölgelerde bol mik-

* Gazi Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Öğretim Üyesi.

tarda bulunurken (Orta Doğu ve Hazar bölgesi gibi) bazı yerlerde ise neredeyse hiç bulunmamaktadır. Ayrıca ülkelerin enerji kullanım miktarlarında da ülkeden ülkeye uçurumlar vardır. Dünyadaki nüfusun % 20'sini oluşturan gelişmiş ülkeler, enerji arzının % 60'ından fazlasını tüketirken gelişmekte olan ülkelerin tüketimi % 40'ın altındadır. Diğer taraftan dünyada 1,5 milyar insanın ise ticari enerjiye ulaşma olanağına sahip olmadığı tahmin edilmektedir.

Ülkemizin yıllık petrol tüketimi ortalama 220 milyon varil iken ABD'nin yıllık tüketimi 6 milyar varil civarındadır. Dünyada tüketilen benzinin % 42'sini ve

Enerjinin zor
bulunuşu, sınırlı
oluşu ve giderek
artan enerji ihti-
yacılı ülkeleri ve
milletleri tedirgin
etmektedir.

toplam fosil yakıtın % 25'ini tek başına tüketen ABD, petrol gereksiniminin % 60'ını dışarıdan temin ederek aslında kendine yetebilecek düzeyde olan ulusal rezervini stratejik rezerv olarak tutmakta ve devreye sokmamaktadır. AB ülkelerinin tümünün toplam petrol tüketim miktarı 14 milyon varil/gün iken, rezervleri ancak 7,5 milyar varildir. Yani enerji ham maddesi alımında Orta Doğu petrollerine ve Rusya Federasyonu'na ait doğal gazla bağımlı durumdadırlar.

Enerjinin zor bulunuşu, sınırlı oluşu ve giderek artan enerji ihtiyacı ülkeleri ve milletleri tedirgin etmektedir. Enerji günümüzde milletlerin ve devletlerin âdeta dostluklarını ve düşmanlıklarını tayin eden son derece stratejik bir madde hâline gelmiştir.

Enerji politikalarını; dış politikadan, ekonomi politikasından, savunma politikasından, sanayi politikasından bağımsız düşünmek mümkün değildir. Enerjiyi dikkate almadan da bu politikaları belirlemek neredeyse imkânsızdır. Dünyada cereyan eden savaşları, barışları, antlaşmaları, ekonomik faaliyetleri hatta terör olaylarını dahi enerji yönünden ele almak artık kaçınılmaz olmuştur.

KÜRESEL OYUN OLARAK ENERJİ VE AÇILIM POLİTİKALARI

Son yüzyılda gündemden düşmeyen küreselleşme dünyadaki hesapları, planları ve oyunları da belirledi. Küresel oyunun en önemli konusu ise enerji olmaya devam etmektedir. Çağımızda oynanan oyunun adı enerjidir. Oyunun birinci amacını enerji kaynaklarına sahip olmak, ikincisini enerjiyi ve enerji taşıma yollarını kontrol etmek oluşturmaktadır. Oyunun sahnesi enerji kaynaklarının bulunduğu coğrafya ve bu kaynakların ihtiyaç duyulduğu yerlere ulaşım yollarıdır. Bu anlamda enerji kaynaklarının bulunduğu yer Orta Doğu ve Kafkaslar

olurken önemli tüketim yerleri batıda ABD ve AB, doğuda ise Çin, Japonya ve Hindistan'dır. Bu pazarlara geçiş yolları ise kaynaklar ile tüketim merkezleri arasında kalan ülkelerdir.

Bu çerçevede **Irak** önemli enerji kaynaklarına sahip ülkelerin başında gelmektedir. Irak'ta tespit edilen gaz rezervi 3 trilyon metreküp olmakla birlikte yaklaşık 10 trilyon metreküplük bir potansiyelin daha aramalarla ortaya çıkarılabileceği de belirtilmektedir. O hâlde Irak ve Irak ile bağlantılı yollar kontrol edilmelidir. Amerika Birleşik Devletleri, Rusya'nın enerjideki tekeline kırmak için genelde tüm Orta Doğu enerji kaynakları özellikle Irak doğal gazının çıkarılması ve dünya pazarlarına ulaştırılmasında yeni bir yol haritası üzerinde çalışmaktadır.

Bu yeni yol haritasında Türkiye anahtar ülkelerden biridir. ABD, Rusya'nın gaz tekeline alternatif kaynak olarak Irak'tan çıkarılacak gazı da işaret etmektedir. Şahdeniz- Güney Avrupa gaz projesinden sonra gündemde olan Nabucco projesi kapsamında Irak gazı ile beraber Azerbaycan ve Kazakistan gazları ve hatta İran ve Türkmenistan gazlarının da değerlendirilmesi ülkemiz için yeni fırsatlar sunmakla beraber ABD ve AB ülkelerinin Rusya tekeline karşı destekledikleri projelerdir.

Bu küresel oyunda bölgesel piyonlar Ermenistan, Kuzey Irak bölgesel yönetimi ve PKK terör örgütüdür. Dolayısıyla Türkiye'nin PKK ile mücadelesi, haklı ve zorunlu bir mücadele olmakla beraber Irak'taki dengelerden ve küresel enerji dengelerinden bağımsız düşünülemez. ABD Başkanı Obama'nın Türkiye ziyareti sırasındaki konuşmaları, ABD'nin Irak politikaları ve arkasından hükümetin Türkiye'de başlattığı açılım politikaları hep birlikte değerlendirilmelidir.

Bölgesel piyonlardan biri Ermenistan olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak PKK'nın Irak'tan çıkarılması sonrası Ermenistan da kendine yeni bir yer edinebileceği tartışmalarının bu piyonların kullanılmaya devam edeceğinin işaretleri olduğunu da söylemek yerinde olacaktır. Bölgesel piyonlar tek bir merkeze ait değildir. Onları kullanan güç merkezleri değişebilmekle beraber hâlen etkin güç ve oyun kurucu olarak ABD gözükmektedir. **Küresel enerji oyununda illegal piyon PKK, rolünü tamamlamak üzeredir.** Belki de yeniden ihtiyaç duyuluncaya kadar buldukları yerden ya Türkiye'ye bir siyasi proje kapsamında getirilecek (açılım projesi gibi) ya da daha kuzeye gidecekler ve beklemeye alınacaklardır.

Tahminimize göre bu aşamada diğer piyonlardan özellikle Irak'ın kuzeyindeki bölgesel yönetim ile Türkiye ilişkileri geliştirilerek yeni enerji denkleminin çözümü amaçlanmaktadır. Bizi ilgilendiren soru, bölgede Türkiye kendisine biçilen rolü mü oynayacak, yoksa oyun kurucu mu olacaktır? Enerji geçişlerinde köprü mü olacak, yoksa merkez ülke mi olacaktır?

Enerji-Politik Çıkarlarımız Açısından Ermenistan

Ermenistan eski SSCB'den 25 Ağustos 1990 tarihinde ayrılarak bağımsızlığını ilan etti. Ardından Azerbaycan'a ait olan **Dağlık Karabağ** bölgesini işgal etti. Bu olay sonucu milyonlarca Azerbaycan Türk'ü topraklarından göç etti. Azerbaycan ve Türkiye, Ermenistan'dan Karabağ bölgesini terk etmesini istedi. Ancak işgal devam etmekte ve tüm dünya bu duruma seyirci kalmaktadır.

Bir taraftan Batı ülkelerinin ve Ermeni diasporasının, diğer taraftan da Rusya'nın ülkeyi kontrol çabaları ve özellikle **sözde soykırım tahrikleri** Ermenistan ile aramızdaki problemleri içinden çıkılmaz hâle getirmektedir. Bu durum, Türkiye'nin, en çok da Ermenistan'ın aleyhine olmaktadır. Ermenistan etrafı kapalı ve izole vaziyette ekonomik ve diğer birçok yönden zor günler geçirirken, **Türkiye'nin diğer Türk cumhuriyetleri ile bağlantısını zorlaştırmaktadır**. Bundan dolayıdır ki Türkiye Orta Asya bağlantısını Gürcistan üzerinden yapmaktadır. Küresel güçlerin oyun alanlarının başında gelen Gürcistan, dolayısıyla Türkiye için hayati önem taşımaktadır.

Azerbaycan strateji kaynakları çeşitli raporlar hazırlayarak bağımsızlık sonrası Ermenistan enerji politikalarını ele almaktadırlar. Bu raporlar da doğrulamaktadır ki **Ermenistan enerji bakımından Rusya'ya bağımlıdır**. Tüm çabalarına rağmen (İran-Ermenistan doğal gaz boru hattı, Türkmenistan-İran-Ermenistan doğal gaz boru hattı projeleri) bir sonuca ulaşamamıştır. Ermenistan kendisini bölgede gelişen ekonomik olayların ve enerji ulaşım hatları projelerinin dışında bırakmış (BTC ve Şahdeniz gibi), genellikle Rusya ağırlıklı bir politika izlemeyi tercih etmiştir. Enerjiye olan ihtiyacını karşılamak amacıyla kullanım süresini doldurmak üzere olan **Metsamor Nükleer Santralini** yeniden kullanıma açmış, kendisini ve komşu ülkeleri ciddi tehlikelerle karşı karşıya bırakmıştır. Çünkü, eski Sovyet teknolojisi ile inşa edilmiş olan bu santralin teknik özellikleri herhangi bir kaza sırasında yetersiz kalacak türdendir. Bu bakımdan Ermenistan hâlen "**İkinci Çernobil**" riskini taşımaya devam etmektedir. Avrupa Birliği'nin Metsamor Nükleer Santralini kapatması talebini Ermenistan hükûmeti kesinlikle kabul etmemektedir. Ermenistan, nükleer santrali sadece elektrik üretimi için değil aynı zamanda **nükleer silah** teknolojisinin gelişmesi projesi çerçevesinde de kullanmakta ve özellikle nükleer silaha sahip olmaya çalışan İran ile de birçok alanda iş birliği yapmaktadır. Son günlerde Ermenistan'ın Türkiye'ye elektrik satacağı

Ermenistan, küresel güçlerin bir piyonu olmaktadır ve hâlen sürdürdüğü tutumundan vazgeçmediği takdirde ne kendisinin ekonomik ve sosyal sorunlarını çözebilecek ne de bölge istikrarının sağlanmasına yardımcı olacaktır.

haberleri de anlamsız Ermeni açılımının bir parçası olup ciddiyetsiz ve maksatlardır.

Bu çerçevede **Ermenistan, başta Azerbaycan olmak üzere Orta Asya Türk cumhuriyetleri ile Türkiye arasında doğrudan geçişi engelleyen ya da bunu zorlaştıran konumu açısından ele alınmalıdır.** Bu yönüyle Türkiye'ye karşı kullanılmaktadır. Hazar petrolünü Akdeniz ile buluşturan BTC (Bakü-Tiflis-Ceyhan) petrol boru hattı ve bölgenin gazını Avrupa'ya taşıyan Şah-Deniz Gaz boru hattı projelerimiz Ermenistan engeli dolayısıyla daha uzun bir yol olan Gürcistan güzergâhını kullanmıştır. Ermenistan, Güney Kafkasya'nın ekonomik bütünleşmesinde yer almaktan daha çok etnik sorunların alevlenmesine ve komşu ülkelerin topraklarına karşı (Azerbaycan'da Dağlık Karabağ, Gürcistan'da Cevahetya, Rusya'da Krasnodar eyaleti ve Türkiye'nin doğu illeri) çeşitli hak iddialarında bulunmaktadır.

Ermenistan, küresel güçlerin bir piyonu olmaktan ve hâlen sürdürdüğü tutumundan vazgeçmediği takdirde ne kendisinin ekonomik ve sosyal sorunlarını çözebilecek ne de bölge istikrarının sağlanmasına yardımcı olacaktır. Hükûmetin, **Ermenistan Açılımı** adı altında her şeye rağmen Ermenistan ile ilişki yaklaşımını ise bölgesel dengeler ve Türk çıkarları açısından olumlu değerlendirmek pek mümkün değildir.

Türkiye'nin Enerji Bilançosu ve Alternatif Enerji Kaynakları

Türkiye fosil yakıtlar (kömür, petrol ve gaz) bakımından zengin değildir. Kömürde % 50, petrolde % 92 ve doğal gazda % 98 dışa bağımlıdır. Türkiye'nin birincil enerji kaynakları bakımından durumu dünya ile karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde; Türkiye toplam enerjisinin % 87'sini fosil yakıtlardan sağlamakta, geri kalanı ise hidrolik enerjiden karşılamaktadır. Dünya'da ise fosil yakıt oranı aynı olmakla birlikte, Nükleer enerjide dünya ortalaması % 6 iken Türkiye hâlen bu enerjiye sahip değildir. Türkiye'nin enerji üretim-tüketim miktarları ve gelecek tahminlerine göre, ülkemizde enerjinin her üç (elektrik, petrol, gaz) türünde de üretim-tüketim arasındaki fark giderek büyümektedir.

Fosil yakıtlara alternatif temiz ve tükenmeyen enerji kaynakları olarak rüzgâr, güneş, jeotermal, hidrolik ve nükleer enerji günümüzde öne çıkan kaynaklardır. Ülkemiz ise bu yeni enerji kaynakları bakımından şanslı olarak nitelenebilir. Hidrolik enerjiden, öteden beri ülkemizde yararlanılmaktadır. Ancak su potansiyelinin üçte ikisi hâlen kullanılmayı beklemektedir. Güneş potansiyeli oldukça iyi olan ülkemizde sıcak su üretimi için güneş enerjisinden yararlanılmakta, ancak elektrik üretimi konusunda henüz bir ilerleme yoktur. Güneş enerjisinden elektrik üretimi çalışmaları hızlandırılmalıdır. Çalışmalar yerli güneş paneli geliştirilmesi ve üretimi konusunda yoğunlaştırılmalıdır. Türkiye'nin rüzgâr potansiyeli ise oldukça yüksektir. Yaklaşık 48.000 MW kullanılabilir potansi-

yel olmasına rağmen hâlen kurulu rüzgâr gücü 800 MW'ın altındadır. Yenilenebilir enerji kaynakları içerisinde en öncelikli olanı rüzgâr olarak gözükmektedir.

Bir zamanlar birileri "Su akar, Türk bakar." derdi. Yıllarca öyle de oldu. Hâlen de öyle olmaya devam etmektedir. Yıllık 145 milyar kilovat saat elektrik enerjisi üretme potansiyeli olan Türk sularının ancak 1/3'nü kullanıyor ve yılda ancak yaklaşık 40 milyar kilovat saat elektrik üretebiliyoruz. Aslında akan suya bakan Türk milleti değil, onu yönetenler olmuştur. Belki de bu söz "Su akar, Türkiye'nin yöneticileri bakar." olarak söylenmeliydi. Şimdi benzer durum rüzgâr için "Rüzgâr eser, Türkiye'nin yöneticileri bakar." şeklinde söylenebilir.

Türkiye rüzgâr potansiyeli, elektrik ihtiyacını önemli ölçüde karşılayabilir.

Ülkemiz petrol ve gaz bakımından zengin olmamasına rağmen diğer yenilenebilir enerji kaynakları bakımından olduğu gibi rüzgâr enerjisi bakımından da oldukça iyi durumdadır. Türkiye'nin rüzgâr enerjisi potansiyeli, belirlenmiş kriterlerin ışığında rüzgâr sınıfı iyi (rüzgâr hızı 7.0 – 7.5 m/s) ile sıra dışı (rüzgâr hızı >9.0 m/s) arasında toplam 48.000 MW olarak belirlenmiştir. Bu potansiyelin 37.500 MW'ı karasal alanlarda ve 10.500 MW'ı ise denizlerde bulunmaktadır. Bu potansiyelin kapladığı araziler ise Türkiye toplamının % 1.3'ü kadardır. Eğer orta rüzgâr hızı (6.5 – 7.0 m/s) da dikkate alınır ise toplam rüzgâr enerjisi kurulu güç potansiyeli 131.750 MW'a kadar çıkmaktadır. Hâlen doğal gaz, kömür, petrol ve hidrolik dâhil toplam Türkiye kurulu gücünün 44.562 MW olduğu düşünülürse rüzgâr enerji potansiyelinin ne kadar büyük olduğu daha iyi anlaşılır.

Mevcut potansiyelden ne kadar yararlanıyoruz? Neredeyse hiç. Toplam kurulu güç 790 MW civarında; potansiyelin % 0,5'ünü ancak kullanabiliyoruz. ABD 35.000MW'lık rüzgâr kurulu gücü ile bu konuda başı çekiyor, Çin 26.000MW, Almanya 25.000MW ve İspanya 18.000MW ile onu takip ediyor. Dünya rüzgâr kurulu güç toplamı 125.000 MW civarındadır. Türkiye'nin rüzgâr atlası hazırlandı. Bu atlasla göre Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinin rüzgâr enerjisi bakımından en iyi bölgelerimiz olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Kasım 2007 tarihinde EPDK tarafından bir gün içerisinde alınan talepler de bu bölgelerde yoğunlaşmıştır. Alınan talep 78.000 MW olmuştur. İlan edilen 48.000 MW potansiyele rağmen bu başvurunun fazla olması aynı yere birden fazla başvuru yapıldığı anlamına gelmektedir. Bu başvurular ve üç yıl geçmesine rağmen sonuçlanmaması enerji çevrelerinde hâlen tartışılmaktadır. Konu şeffaf ve ülke yararına olacak şekilde açıklığa kavuşturulmalıdır. Paravan ve komisyoncu şirketler ile araçlar ve bu yatırımı yapamayacak olanlar mutlaka ayıklanmalı; lisans alacaklara yatırımı geciktirme ve savaşturma hâlinde ciddi yaptırımlar uygulanmalıdır. Diğer taraftan bu tedbirleri almak teşvikleri de engellememelidir.

Yerli Rüzgâr Sanayi

5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kanunu yürürlüktedir. Bu Kanun'a göre rüzgârdan elektrik üretenlere on yıl boyunca **5.5 avro-sent/kwh alım garantisi** verilmektedir. Bu teşvik yetersiz ve işlevsizdir. Kaldı ki beş yıl içerisinde hiçbir kimse de faydalanamamıştır. Ülkemizde bu konudaki sorunlardan biri iletim hatlarının yetersizliği ve uygunsuzluğudur. Hatlar bir an evvel uyumlu hâle getirilmelidir. Diğer taraftan proje geliştiren firmalar finansman temininde zorlanmaktadır. Bu konuda çalışmalar yapılmalıdır. Rüzgâr enerjisi laboratuvarı kamu sektörünce mutlaka kurulmalıdır. Rüzgâr enerjisi uygulamalarında imar ve izin işlemlerinde yaşanan zorluklar kolaylaştırılmalıdır. Yerli rüzgâr türbini üretimi teşvik edilmelidir. Önümüzdeki on yıllarda **Türkiye potansiyelinin kullanımı 100 milyar dolarlık bir yatırım ve pazarı işaret etmektedir.** Bu durumda Türk rüzgâr sanayinin oluşturulması ve geliştirilmesi stratejik bir önem arz etmektedir. Bunlar, ekonomik ve teknolojik gelişim açısından da büyük yararlar sağlayacaktır.

Artık harekete geçme zamanıdır. Ege'den, Akdeniz'den ve Kafkaslardan esen yeller şimdi bize selamın yanında enerji de getirmektedir. Türkiye'nin esen rüzgârı, enerjide yeni bir devir açacak; enerjide rüzgârı arkasına alan Türkiye, lider ülke olma yolunda hızla ilerleyecektir. Esen rüzgâr seyredilmeyecek, enerji üretmeden esen rüzgârın önü bir yerlerde kesilecek ve mutlaka enerji üretilecektir. Bundan böyle rüzgâr eken fırtına değil, enerji biçecektir.

Nükleer Enerji

Nükleer enerji, diğer elektrik üretim seçeneklerine göre enerji ithalatını önleyen ve dışa bağımlılığı azaltan bir özelliğe sahiptir. Bu özelliğiyle de diğer yakıt türleri üzerinde fiyat istikrarının oluşturulabilmesi için kullanılabilir. On yıllık petrol, doğal gaz ve kömürü depolamak neredeyse imkânsızdır. Ancak on yıllık nükleer yakıtı alıp depolamak mümkündür. Dolayısıyla nükleer enerji, enerji talebi giderek artan ülkemizin, elektrik arz güvenliğinin sağlanması ve ülke çıkarlarının korunabilmesi için gereklidir.

Ülkemizin elektrik üretimi ile tüketimi arasındaki makas gittikçe açılmaktadır. 2023 yılına gelindiğinde yaklaşık 150 milyar kilovat saatlik bir açığın ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir. Elektrik üretim ve tüketim arasındaki bu büyük açığın diğer kaynaklarla kapatılması mümkün gözükmemektedir. Elektrik arz güvenliği açısından da nükleer enerji bir zorunluluktur.

Türkiye'nin esen rüzgârı, enerjide yeni bir devir açacak; enerjide rüzgârı arkasına alan Türkiye, lider ülke olma yolunda hızla ilerleyecektir.

Türkiye'nin sanayileşmesi ve ekonomik olarak kalkınabilmesi için nükleer santrallerin kurulması ihtiyaçtan öte bir zorunluluk hâline gelmiştir. Son yıllarda hızla sanayileşen ve büyüyen ülkelerden Çin'in 15, Güney Kore'nin 19, Hindistan'ın 14 reaktörü olduğu dikkate alındığında, ucuz ve dışa bağımlı olmayan enerjinin sanayileşme için ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Çin'in 4, Hindistan'ın 8 nükleer reaktörünün inşası devam etmektedir. Bu gelişmeler, sürdürülebilir büyüme hedefinde, ucuz ve yakıt fiyatlarına aşırı derecede bağımlı olmayan nükleer enerjinin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Son yıllarda, hükûmet nükleer enerjiyi gündeme getirmiş olmasına, bu konuda yasa çıkarma çalışması ve ihale açmış olmasına rağmen bir sonuca gide-

Türkiye açısından nükleer enerji, elbette tek çözüm değildir, ancak çözümün önemli bir parçası olduğu da bir gerçektir.

memiştir. Son yapılan anlaşma da birçok yönden tartışmalıdır. Bu konuda siyasi irade eksikliği olduğu düşüncesiyle, enerji çevreleri bu gelişmeleri âdeta oyalama olarak görmeye başlamıştır. Enerji Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalarda, 2015 yılında, elektrik tüketimimizin yüzde 8'ini karşılayacak üç nükleer santral kurulması amaçlandığı belirtilmekle birlikte somut bir gelişme de ortada yoktur. İnşaatı yılan hikâyesine dönen Akkuyu'daki nükleer santralin faaliyete geçirilememesi büyük bir talihsizliktir. Türkiye'nin içinde bulunduğu enerji arz güvenliği sorunundan kurtulabilmesi için 2015 yılından itibaren 4.500 MW gücündeki nükleer santrallerin devreye alınması yönünde yapılan açıklamalar olumludur; ancak yaşananlardan sonra

bunlar fazla inandırıcı gelmemektedir.

Sonuç olarak Türkiye açısından nükleer enerji, elbette tek çözüm değildir, ancak çözümün önemli bir parçası olduğu da bir gerçektir. Dolayısıyla enerji seçeneklerimiz içerisinde nükleer enerji diğer kaynaklarla birlikte bulunmalıdır.

Türk Birliği Açısından Enerji

Türk Birliği (TB) yaşayan bir varlık, bir beden olacak ise bu bedenin her yere ulaşması gereken kan damarları günümüzde enerji boru hatlarıdır. Türk devletleri arasında bir an evvel bir enerji boru hattı ağı inşa edilmelidir. Bu bedene can verecek güç petrol, doğal gaz ve belki de ileride hidrojenidir.

Türk birliği bir insana benzetildiğinde bu insanın damarları enerji boru hatları, kan ise borulardan akacak olan petrol, doğal gaz veya hidrojenidir. Yapılacak demir yolları ve kara yolları ise bu bedendeki sinirler mertebesinde. Türk birliğinin sinirlerinde ve damarlarında tıkanmaya yol açan en önemli engel Ermenistan'dır, Ermeni kaması damarların ve sinirlerin rahat geçişine engel ol-

maktadır. Bu engel Gürcistan üzerinden baypas ile çözülmüştür. Damarların ve sinirlerin geçiş yolu Gürcistan'dır. Bu sebeple Türk birliğinin hayatı için çok önemlidir ve Gürcistan'da bu birliğe dâhil edilebilir. Gürcistan da geçtiğimiz yıllarda yaşanan olaylar bu açıdan ele alınmalıdır.

Diğer bir problem ise Hazar Denizi'nin statüsüdür. Türk devletlerinden Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan'ın Hazar'da kıyıları ve hakları vardır. Hazar'da hak sahibi diğer ülkeler başta Rusya ve İran olaya müdahildir ve burada bir kavga sürmektedir. Hazar'da statünün netleşmesini bu iki ülke çok da istememektedirler. Çünkü belirsizlik Türk devletlerinin proje geliştirmelerine ve yeni açılımlar yapmalarına engel olmaktadır. Bu sorun bir an evvel giderilmelidir. Nasıl çözüldüğünden çok çözülmemesi bir problemdir.

Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı ve paralelinde inşa edilen Şahdeniz gaz boru hattı Türk birliğinin ilk damarlarıdır. Hazar'ın statüsü netleşirse Türkmenistan ile Azerbaycan arasında Hazar geçişi projesi (Trans-Hazar Projesi) gerçekleştirilebilir. Bu bağlantı ise en kritik bağlantı olacaktır ve arzuladığımız network önemli ölçüde kurulmuş olacaktır. Türkmenistan üzerinden Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan bağlantıları çok daha kolay olacaktır ve zaten bazı bağlantılar da vardır. Diğer önemli proje de Nabucco gaz projesidir. Bu proje prensipte çok doğru ancak kapsamda bir dizi soru işaretleri bulunan bir projedir. Her şeye rağmen, proje gerçekleşirse Orta Asya ve Orta Doğu gazı Avrupa'ya Türkiye üzerinden gönderilecektir.

Bu sayede Orta Asya petrolü ve gazı Avrupa ve diğer alıcılar ile Türkiye üzerinden buluşacak, bu birlik dünya enerji politikalarında etkin rol alacak ve damarlar bütün Türk dünyasına can verecektir.

Sonuç: Türkiye'nin Enerji Politikası

Millî enerji politikamızın esası ülkemizin enerji ihtiyacının kesintisiz ve yeterli bir şekilde kaynak çeşitliliği sağlanarak; düşük maliyetle, güvenli ve çevreye duyarlı bir arz sistemi içinde karşılamak olmalıdır. Bu çerçevede, kamu enerji yatırımları planlı ve istikrarlı bir şekilde devam ettirilmeli, yerli ve yabancı sermayenin bu alandaki yatırımları desteklenmelidir.

Enerji sektöründe özel ve kamu kesimi faaliyetlerini düzenleyerek tüketici haklarını koruyan rekabete açık, sağlıklı ve etkin işleyen bir piyasanın oluşturulması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Bu kapsamda EPDK yeniden ele alınarak aksaklıklar giderilmelidir. Ayrıca, enerji planlamasında ve yapılacak uluslararası anlaşmalarda kaynak ve ülke çeşitliliğine gereken önem verilerek bağlılık oluşması önlenmelidir.

Enerji güvenliği ülke güvenliğinin, enerji bağımsızlığı ise ülke bağımsızlığının bir parçası olarak görülmeli ve enerji millî güvenlik meselesi olarak ele alın-

malıdır. Enerji politikamızın esası ülkemizin enerji ihtiyacını ekonomik, çevreci, güvenli ve sürekli bir şekilde karşılamak olmalıdır.

Yeni, yerli ve yenilenebilir enerji kaynakları desteklenmelidir.

Yeni, yerli ve yenilenebilir enerji kaynakları desteklenmelidir. Yerli kömür kaynakları değerlendirilmeli, emisyonları azaltmak için bu kapsamda temiz yanma teknolojileri kullanımına geçilmelidir.

Yenilenebilir enerji kaynaklarına önem verilerek ülkemizin rüzgâr, güneş, hidrolik, jeotermal ve biyoyakıt potansiyeli en yüksek düzeyde değerlendirilmeli;

Enerji güvenliği ülke güvenliğinin, enerji bağımsızlığı ise ülke bağımsızlığının bir parçası olarak görülmeli ve enerji millî güvenlik meselesi olarak ele alınmalıdır.

elektrik üretimindeki hidroelektrik hariç YEK payı 2023 yılına kadar yüzde 20 mertebesine çıkarılmalıdır. Ayrıca hidrojen enerjisi konusunda bilimsel ve teknik projeler desteklenmeli ve uygulamaya geçiş için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Yerli enerji kaynaklarının değerlendirilmesi kapsamında, yeni hidroelektrik santralleri ile yerli kömüre dayalı, yeni teknolojilerle donanımlı, verimi yüksek, çevreye zararı olmayacak termik santrallerin özel sektör tarafından kurulması desteklenmelidir.

Yerli enerji teknolojileri sanayi kurulmalıdır.

Yerli enerji teknolojileri ve ekipmanları sanayi kurulmalı ve desteklenmelidir. Bu kapsamda yerli rüzgâr ve güneş enerjileri sanayi oluşturulmalı, rüzgâr türbinleri ve ekipmanları, güneş panelleri, yakıt

pilleri ve yeni teknolojilere önem verilmeli, üretim için özel sektör özendirilmeli ve desteklenmelidir.

Türk dünyası enerji birliği kurulmalıdır.

Enerji, Türk dünyasını birbirine bağlayan en önemli ekonomik iş birliği alanlarından biri olarak görülmelidir. Bu çerçevede Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin zengin petrol ve gaz kaynakları ortak projeler ile işlenerek Türkiye üzerinden dünya pazarları ile buluşturulmalıdır. Türk dünyası ve enerji üretim ve tüketim potansiyeli yüksek diğer ülkeler ile enerji iş birliği arttırılarak ortak enerji projeleri geliştirilmelidir.

Ülkemiz enerji terminali olmalıdır.

Petrol ve doğal gaz aramalarına hem ülke içinde hem de diğer ülkelerde önem verilmelidir. BOTAŞ ve TPAO yeniden yapılandırılarak enerji alanında uluslararası birer oyuncu hâline getirilmelidir.

Ülkemizin, enerji üreten ve tüketen ülkeler arasında bir enerji dağıtım merkezi olması sağlanmalıdır. Bu çerçevede Avrupa ile Orta Asya, Kafkaslar ve Orta Doğu ülkeleri arasında bir enerji terminali olunması hedeflenmelidir. Enerji projeleri hayata geçirilirken ülkemizin jeo-stratejik konumu en uygun şekilde değerlendirilmeli, Türkiye üzerinden geçecek petrol ve doğal gaz boru hatlarıyla ilgili uluslararası antlaşmalar yapılırken ülkemizin enerji arz güvenliği öncelikle dikkate alınmalıdır.

Nükleer enerji gereklidir.

Enerji arz güvenliğinin sağlanabilmesi ve diğer alanlarda da teknolojik ilerleme için nükleer enerji ve teknoloji gereklidir. Bu amaç için en iyi teknoloji seçilerek nükleer enerji santralleri kurulmalıdır. Bu sayede nükleer teknolojiye sahip olunacak ve 2023 yılına kadar elektrik üretiminde nükleer enerjinin payı % 20 mertebesine çıkarılacaktır. Nükleer enerjide güvenlik ve çevre çok önemlidir, bu hususa büyük özen gösterilmelidir.

Enerjide kaynak çeşitliliği sağlanmalıdır.

Enerjide kaynak çeşitliliği sağlanmalı, yalnızca bir kaynağa bağımlılık ortadan kaldırılmalıdır. Elektrik üretimi hidroelektrik, diğer yenilenebilir enerji kaynakları, kömür, doğal gaz ve nükleer olmak üzere beş sütuna oturtulmalı, doğal gazın payı % 30'un altına düşürülmelidir.

Kamu enerji yatırımları planlı bir şekilde devam ettirilirken yerli ve yabancı sermayenin enerji alanındaki yatırımları da teşvik edilmelidir. Özelleştirme ve lisans düzenlemeleri yeniden ele alınarak bu işlemler şeffaf ve rekabete açık hâle getirilmelidir.

Enerjinin verimli kullanımı sağlanmalıdır.

Enerji verimliliği en önemli enerji kaynaklarından biri olarak değerlendirilmelidir. Enerji kayıpları ve israfı önlenerek bu amaç için yapılan projeler desteklenmelidir. Enerjinin verimli kullanımı ve enerji tasarrufu bilinci merkezden taşraya doğru yerleştirilerek yaygınlaştırılmalı ve enerji eğitimi millî eğitimin bir parçası olmalıdır.

Endüstriyel ve evsel kullanımlarda enerji verimliliği ve enerji yönetimi programı tam anlamıyla uygulanmalıdır. Binalarda ısı yalıtımı uygulaması ülke genelinde yaygınlaştırılmalı, bu hususta gerekli teşvik ve tedbirler hayata

Enerjinin verimli kullanımı ve enerji tasarrufu bilinci merkezden taşraya doğru yerleştirilerek yaygınlaştırılmalı ve enerji eğitimi millî eğitimin bir parçası olmalıdır.

geçirilmelidir. Ülkemizde enerji yoğunluğu dünya ortalamasının üzerindedir. Enerji yoğunluğu öncelikle OECD ülkeleri seviyesine düşürülmeli, daha sonra en düşük seviyeye getirilmelidir.

Enerji ve çevre birlikte değerlendirilmelidir.

Enerji ve çevre birlikte ele alınarak çevre kirliliğine yol açmayan enerji anlayışıyla temiz enerji kaynaklarına önem verilmelidir. Bu çerçevede yenilenebilir enerji kaynaklarına öncelik verilmelidir. Ayrıca yerli kömürlerin değerlendirildiği kömür santralleri yenilenmeli, akışkan yataklı yakma sistemleri gibi yeni çevreci teknolojiler kullanılmalıdır. ■

KAYNAKÇA

Dünya Enerji Konseyi Türk Millî Komitesi (WEC-TNC), Türkiye Enerji Kongreleri(9-10-11) Bildiriler Kitapları, <http://www.dektmk.org.tr/>

Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB)
web sitesi, <http://www.enerji.gov.tr/index.php>

International Energy Agency(IEA), <http://www.iea.org/>

U.S. Department of Energy, <http://www.energy.gov/>, or www.eia.doe.gov/

Prof. Dr. Mustafa İLBAŞ, Ortadoğu gazetesi köşe yazıları, 2007-2009. www.ortadoguzetesi.net/



TEO-POLİTİK KUŞATMA “DÜNYA SİSTEMİ, DİPLOMASİ VE DİN”

PROF. DR. NADİM MACİT*

GİRİŞ

Modern dünya sisteminin tarihi ve bu sistemin parçası olarak geliştirilmiş olan bilgi yapıları içinde “uluslararası güç mücadelesi, politik yöntem ve din ilişkisi” özel bir yere sahiptir. Modern dünya sistemi¹ tabirinden XVIII. yüzyılın ortalarına kadar giden, İkinci Dünya Savaşından sonra iki ideolojik blok üzerine oturan, fakat 1970’lerden itibaren iç yetersizliğe düşen iki kutuplu ideolojik sistemin, 1990’da tek bir politik merkeze ve bir ekonomik iş bölümüne ve çok sayıda kültürün var olduğu büyük bir bürokratik yapıya dönüşmesi kastedilmektedir. Bu genel tablo ve tanım, farklı tartışmalara son derece açık ve müsait olmasına karşın “bilgi yapısı” açısından önemli ölçüde bütünlük arz etmektedir.

Modern dünya sistemi bilgi yapısı nihai anlamda iki temel önermeye yaslanır: (I) Bilimsel bilgi nesnedir. Sadece algılanabilir ve deneylebilir önermeler bilgi ifade ederler. (II) İnsan akli, varlığı açıklamak ve hayatı inşa etmek için yeterlidir. İnsanın üst bir bilgiye ihtiyacı yoktur. Belirtilen bilgi yapısına yaslanan dünya sisteminin aşırı yüzü, diğer bir deyişle “dil-maddecilik ilişkisi bağlamında din karşıtı” (Marksizm) boyutu ile dinî, dünya anlayışının merkezî kavramı olmaktan ve kamusal alanı biçimlendiren unsur olmaktan çıkararak (liberalizm) boyutu arasında yaşanan güç mücadelesi içinde dinin önemli bir unsur olduğu

* Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Öğretim Üyesi.

bilinmektedir. Din karşıtı dünya sistemini bu makalenin konusu olmaktan çıkarıp meseleyi sadece liberal-kapitalist sistem açısından çözümlerse yukarıda belirtilen iki önerme üzerine oturan, buna karşın bireyin dinî tutumuna ve tercihine saygı gösteren ideolojik dünya sistemi; (a) dinî bilginin konusu olmaktan çıkarılmış, (b) insan hayatını teknolojik gelişmeler ve ekonomik ünitelere bağlamıştır. İnsanı manevi bağlardan koparan, bilginin alanını daraltan ve insan hayatını mekanik ilişkiler ağına indirgeyen bu anlayışın hem insanın ve tabiatın estetik formunu bozduğu hem de bilimsel ve felsefi anlamda tutarsızlıklar içerdiği ileri sürülerek 1968'den itibaren sıkı bir eleştiriye tabi tutulmuştur. Bilimsel bilginin düzeltilebilen bilgi, aklında mutlak olmadığı görüşü yeni bir sürecin başlamasına yol açmıştır.

Belirtilen dünya görüşünün akıl, bilgi ve siyaset alanında eleştirisi sadece dinî akımların ortaya çıkışını değil, bilimin ve siyasetin dilini de değiştirmiştir. Çünkü modern dünya görüşünün felsefi dayanaklarının zan altına alınması "kutsalın dönüşü / Tanrı'nın intikamı" gibi tanımlamalara yol açmıştır. Bilimsel bilginin düzeltilebilen bilgi ve din dilinin ise insan hayatının farklı yönlerini ifade eden dil olduğu görüşü kaçınılmaz olarak dine karşı ilgiyi artırmıştır. Bilgiyi söznesne arasındaki ilişki ile sınırlayan özcü modern dünya görüşünün tanımlayıcı ve öteki üretici diline karşı **geliştirilen felsefi eleştirinin dayanağı izafilik ve durumsallık**² olunca, bu kez din dili özel dillere çevrilmiş, aynen çok uluslu şirketler gibi uluslararası boyutta faaliyet gösteren dinî grupların üretilmesine yol açmıştır.

Günümüzde dinî kimlik her şeyin üzerine çıkmıştır. Kudüs, Mekke ve Roma büyük kalabalıkların toplandığı merkezler konumuna gelmiştir. Ne var ki dine başvurunun ya da dinin geriye dönüşü ve hayata yansıyan boyutu yeni kuşkuvarı beraberinde getirmiştir. Bu kuşkuvarı Georges Corm şu ifadelerle özetler: "**Siyaset en fırsatçı, en soysuz ve ülküsüz hâliyle dine ve kutsala bürünerek kendini daha iyi gizleyebilmek, bilinçaltımıza terör ve dehşeti daha iyi ekebilmek için dünyamıza ve kutsalımıza el mi koydu? Eğer durum bu ise öldüğü ilan edilen ideolojiden çok daha tehlikeli ve sinsî bir ideolojiyle karşı karşıyayız. Çünkü kutsala çağrıda bulunarak ancak entelektüel teröre hizmet edilebilir.**"³ Gerçekten dinin giderek yükselen değer hâline gelmesiyle birlikte çıkarıcılığı, sömürüyü siyasetin göstereni haline getiren güçler ve bunlara ortaklık eden dinî-politik hareketler kutsal değerleri kullanarak kutsalımıza el koymaktadırlar.

I. Hristiyan Köklerde Buluşma ve Üçüncü Bin Yıl Misyonu

XX. asrın son çeyreğinden itibaren "teo-stratejik inşa ve diplomasi" arasındaki ilişkiyi Batı dünyasını Hristiyan köklerde buluşturma ve üçüncü bin yıl misyonu şeklinde adlandırmak mümkündür. Belirtilen tarihten itibaren dünya yeni bir sürece girmiştir. İdeolojiler itibarını yitirmiş dinî kimlik her şeyin üzerine çık-

maya başlamıştır. Artık farklı dinî coğrafyaların kentlerinden bahsedilmekte ve bütün dünyada yeni dinî hareketler tartışılmaktadır.⁴ Yeni sürecin arkasında derin felsefi-siyasi zihniyetin ve buna bağlı olarak yaşanan sosyal değişimin yatığı bilinen bir gerçektir. Nitekim bilimsel bilgi nesneldir önermesi, bilimsel bilgi düzeltilebilen bilgidir önermesi ile yer değiştirmiş, doğrulayıcı analiz mantığının atomist dil teorisinin “yalnız algılanabilir, tecrübe edilebilir” önermeler bilgi ifade eder görüşü dil oyunu kuramı ile parçalanmıştır. “Din Allah’la kul arasındadır.” kabulü yerini, Her inanç ve zihniyet eylem alanına kaçınılmaz olarak yansır”. görüşüne bırakmıştır. Bütün bunlar XX. yüzyılın yarısından itibaren başlayan ve son çeyreğinde açıkça görünen değişimin göstergeleridir. Dinî semboller, dinî gösteriler, din merkezli gerilimler, bağışlamalar, kutlamalar ve özür dilemeler⁵ yeni dönemin ilgi çeken tutumları arasında yer almaktadır.

Tarihî dönüşüm içinde yaşanan gelişmeleri görmek açısından Hristiyan dünyanın önemli bir merkezi olan Vatikan’dan başlamamız yerinde olacaktır. XX. yüzyılın son çeyreği, Katolik Avrupa’da bir çelişkiyle başlamıştır: Vatikan’a göre toplum fazlaca laikleşmiş ve Hristiyanlıktan uzaklaşmıştır. Bu tespite bağlı olarak hemen her yerde yeniden Hristiyanlaştırma hareketi başlatan Vatikan, aslında, XIX. yüzyılın din karşıtı düşünceyi besleyen damarlarının daraldığını ilan etmiş, dinin güncelleştirilmesi⁶ başlığı altında, kilisenin duvarlarının arkasından hayatın içine doğru yürümeye başlaması gerektiğini açıklamıştır. Kilisenin saygın kişileri üniversite mezunlarına Ruhü’l- Kudüs’ün soluğunu öğretmenin zamanı geldiğini ilan etmişlerdir. Hristiyan bir toplum yaratmak isteyen Komünyon ve Kurtuluş gibi kurumlar binlerce İtalyan’ı seferber ederken Sovyet blokundan kopmuş Doğu Avrupa’da ortaya çıkan toplumsal hareketlerle Katolikliği siyasi tutumlarına ölçü alan toplumsal hareketler ve siyasi partiler yeni bir dünyayı müjdelemeye başlamışlardır.⁷

1978’de papa seçilen II. John Paul, Katolik kimliği yeniden ortaya atmıştır. Ona göre bundan böyle dinî değerler temellerini laik toplum ilkelerinden kopuş üzerine kuracaklardı. Amaçları; modernlik sonrası dünyaya inançların sarsılmasıyla eksik kalan anlamı, ahlak ve düzeni kazandırmak olacaktır.⁸ Sovyetleşmeye karşı sivil halkın uzun süre tek direniş sembolü olarak Katolikliğin ifade edilmesi, 1989’da ise Varşova’da bir Katolığın başbakan seçilmesi, dinin siyasi sahneye geri dönüşünü ve Marksist ideolojiden kopuşun kaçınılmaz bir sonuç olduğunu göstermiş, hatta Polonya, Avrupa’nın ikinci kez Hristiyanlaştırılması

Bilimsel bilginin düzeltilebilen bilgi ve din dilinin ise insan hayatının farklı yönlerini ifade eden dil olduğu görüşü kaçınılmaz olarak dine karşı ilgiyi artırmıştır.

için bir model olarak algılanmıştır. Bu da II. John Paul Papalığının en önemli hedeflerinden biri olmuştur. Kilise içindeki akımlar, XVIII. yüzyıl aydınlanma çağıyla başlayan ve dine karşı kendisine güvenen bir aklın özgürleştirilmesiyle nitelenen modern dönemin sona erdiğini kabul ediyorlardı.⁹ Katolik kilisenin yeniden Hristiyanlaştırma projesi, ideolojik boşluğa düşen dünyayı dinî etiketle yeniden tanımlamayı amaçlamıştır. Güç dengelerini maharetle gözeten ve güç dengesine göre geleneği ve yeniliği konuşan I. Roma'nın bu çıkışı, büyük bir ihtimalle dünyanın yeni bir sürece girdiğini gösteren sağlam verilere dayanıyordu.

Yeni dönemin ve XXI. yüzyılın anlamı ve dünyanın geleceği üzerinde konuşan Kardinal Jean-Marie Lustiger şöyle demektedir: **“Biz Hristiyan çağının başındayız. Bugün Batı ve şüphesiz tüm dünya kendi kendisine bir muamma gibi görünmekte, olağanüstü sorunlarla karşı karşıya kalmakta ve öyle bir sınav vermekte ki kaderini üstlenmesi için yalnızca İsa Mesih'in dönüşünü,**

Katolik kilisenin yeniden Hristiyanlaştırma projesi, ideolojik boşluğa düşen dünyayı dinî etiketle yeniden tanımlamayı amaçlamıştır.

ona sunacağı kavram ve kuvveti göz önünde bulundurması gerekmektedir.”¹⁰ Öyle anlaşılıyor ki yeniden Hristiyanlaştırma akımının pratiği; kilisenin kesin yetkili konumuna uygun bir anlamda kamu düzenini yukarıdan aşağıya doğru değiştirme doğrultusunda işlemektedir. Laiklikle mücadele etmek için siyasi baskı yapma yolunu tercih eden Katolik hareket, siyasi alana müdahale ederek kamusal alanı dönüştürmek istemektedir. Nitekim Papa XVI. Benedict, Hristiyanlığın kamusal alanda görünür olmasını savunmakta, uzun süredir Katolik hareketin geleneği koruyarak Batı'yı Hristiyan köklerde buluşturması gerektiğini vurgulamaktadır.

Modern dönemde inşa edilen ve liberal kapitalist sistemin sabitelerine uydurulan Protestanlık daha etkin araçlara ve yayılma kabiliyetine sahiptir. Misyon ve kiliseler birliğini devreye sokarak dünya

krallığını gerçekleştirme idealini devreye güncelleyen Protestanlık ve bu mezhebin radikal uçları siyasi, kültürel, ekonomik alanda belirleyici konuma yükselmiştir. ABD Başkanı Carter'le birlikte Beyaz Saray'a ve kurumlara sığırayan bu mesiyani ideoloji, ABD gibi bir dünya gücünün desteğine sahiptir. G. Corm bu durumu şöyle tanımlar: **“ABD'nin barındırdığı ekonomik küreselleşme ve teknik-bilimsel buluşların geri dönen din ile yapacağı evlilik, kabul etmeliyiz ki uzun zamandır görülmeyen bir ihtişama sahip olacaktır. Bu yeni düzene inatla karşı koyanlar; tepkisel, evhamlı, temizlenmesi veya hiç değilse susturulması gereken ıskartalardır. Çünkü onların yeni düzene karşı çıkışı, medeniyeti ve onun yararlarını istemeyen dış düşmanlara destek vermektedir.”**¹¹ ABD'nin bu tavrı, dogmatik kutsal belleğin siyasetin merkezine taşındığını gösterir.

Hıristiyanlığın Doğulu yüzüne gelince Soğuk Savaş sonrası dönemde III. Roma'da çan seslerinin yükselişe geçtiği ve yeni bir direnişin başladığı söylenebilir. Nitekim Rusya Dışişleri Bakanı S. Ivanov 27-28 Nisan 2001'de şu açıklamayı yapmaktadır: **"Manevi ihtiyaç günümüz dünyası ve Rusya için çok büyük bir ihtiyaçtır. Ülkemiz insanın inançlarının yeniden canlandırılması sosyal değişimin ve kültürel kimliğin yönlendirilmesi açısından çok önemlidir. Sosyal ahlak ve ruhani prensipler, genel kabul görmüş uluslararası hukuk ve ahlaki değerler yeni dünya düzeninin anahtarlarıdır."**¹² Dinî kaynaklı ahlaki değerleri yeni dönemin anahtarı olarak tanımlayan Rusya, Ortodoksluğu jeopolitiğinin sac ayaklarından biri olarak görmektedir. Rusya'nın geliştirdiği yeni anlayışa göre ruhani prensipler milli değerlerin daha iyi anlaşılmasına yardım eder. Ruhani kilise otoritesi yerel ve bölgesel anlaşmazlıkların çözümünde olağanüstü katkılarda bulunabilir. Fakat bu ruhani aydınlanma siyasetin ve silahların gücünden soyutlanmalı, barışın oluşmasına katkı sağlamalıdır.¹³

Ruhani değerleri sahiplenen ve gelişmesini isteyen Rusya, Batı'nın Hıristiyanlıkla İslam arasında oluşturduğu gerilimin yapay olduğunu ve başka amaçlar için üretildiğini savunmaktadır. Özellikle terörle İslam arasında kurulan bağı eleştirmekte ve farklı inançlara sahip insanların bir arada barış içinde yaşaması gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁴ Rusya'nın geliştirdiği bu bakış açısı ekonomik ve teknolojik gücü dinle mayalayarak dünya hâkimiyetini ele geçirmek isteyen ABD'ye karşı duyulan tepkiyi yansıtmaktadır. Nitekim Moskova Patriği Aleksii II şöyle der: **"Eminim ki Rusya dünyanın çeşitli ülkelerindeki iyi insanlarla iyi düşünülmüş ittifaklar geliştirerek küreselleşme uygulamasını engelleyip bertaraf edecektir. Halklar kendi özgür geleneklerini özgürce yaşatabilecek, kendi isteklerini ve tutkularını kendi talepleri doğrultusunda yaşayacaktır. Bu amaç uğruna çalışmak, uluslararası ilişkilerde ahengi sağlar. Ancak bu yolla Avrupa, Asya ve geniş dünya üzerinde sağlam ve sürdürülebilir barış sağlanabilir."**¹⁵ Açık ki III. Roma, yani Moskova Patrikliği küreselleşme ideolojisinin din üzerinden egemenlik kurma faaliyetinden rahatsız olup bu sürece karşı çıkan insanların iyi düşünülmüş ittifakla direnişe geçmelerini istemektedir.

En geniş anlamda Batı dünyasını Hıristiyan köklerde buluşturma projesini anlamak için Papa XVI. Benedict'in ABD ve Fransa'ya yapmış olduğu ziyaretleri ve verdiği mesajları gözden geçirmemiz gerekmektedir. Papa'nın yapmış olduğu ABD ziyaretinde verdiği mesajlar bu açıdan son derece önemlidir:

Birinci mesaj: Her gün, bu kıta boyunca, siz ve sizin komşularınız Tanrı'ya Mesih'in sözleri ile dua ediyor: **Krallık gelsin.** Bu duanın ABD'deki tüm Hıristiyanların kalbinde ve zihninde şekillenmeye ihtiyacı vardır. Sizin hayatınızı sürdürme, aile kurma ve topluluk oluşturma biçimlerinizde bu duanın meyve vermesi gerekir. Tanrı'nın krallığının onun tüm koruyucu gücüyle var olduğu yerde umutların yeniden inşa edilmesine ihtiyacı vardır. Krallığın gelişi için coşkuyla dua etmek, aynı zamanda onun varlığının işaretlerine karşı her zaman uya-

nık olmak ve toplumun her kesiminde onun gelişimi için çalışmak anlamına gelir. Bu, Mesih'in zaferine inanarak onun krallığına sadakatle şimdinin ve geleceğin zorlukları ile yüzleşmek anlamına gelir. Bu, bir direnç, felaket ya da skandal karşısında maneviyatın bozulmaması anlamına gelir. Bu, aynı zamanda inanç ve siyasi hayat arasındaki yanlış bir çatallanmayı reddetmek anlamına gelir. Bu, Amerikan toplumunu ve kültürünü kutsal metinlerin hakikati ve güzelliği ile zenginleştirmek anlamına gelir ve hayatımıza ilham olan tüm diğer umutlara değer ve anlam katan bu büyük umudu hiçbir zaman gözden çıkarmamamız anlamına gelir. Sevgili arkadaşlarım, öncü Aziz Peter sizlerden daha önce bu daveti ortaya koydu. "Seçilmiş insanlar, krallığın ruhbanları, kutsal bir ulus" olarak sizden önce gelenlerin adımlarını samimiyetle takip edin. Tanrı'nın krallığının bu

Papa'nın diyalog tasarısında ve kutsal topraklarda barışı sağlama önerisinde Müslümanlar yoktur.

topraklara gelişini hızlandırın. Geçmiş nesiller sizlere etkili bir miras bıraktı. Bugün de bu ulustaki Katolik topluluk hayatın müdafaasında, gençlerin eğitiminde, fakirlerin korunmasında, aranızdaki yabancı ve hastaların korunmasında peygambere özgü tanıklıkları ile göze çarpmaktadır. Bu sağlam temeller üzerine, Amerika'da kilisenin geleceği şimdiden doğmaya başlamalı!"¹⁶

İkinci mesaj: Yahudi-Hristiyan ittifakına yöneliktir. Bu düşüncesini şöyle seslendirir: "Siz dünyanın her yerinde Pesah Bayramına hazırlanırken Birleşik Devletler'deki Musevi topluluğuna özel barış dileklerimi sunuyorum. Benim buraya olan ziyaretim bu bayramla aynı zamana denk geldi, böylece sizi bizzat ziyaret edebildim. Tanrı'nın seçilmiş insanlarını özgür kılarken gerçekleştirdiği işaretleri ve mucizeleri sizler yeniden çağırdığımız için dualarım sizlerle. Ortak ruhani mirasımızdan hareket ederek "mutlak yaratıcı" ve onun merhametini temel alan umudumuza tanık olması için size bu mesajı emanet ettiğim için memnunum. Bu misyonun aracı II. Vatikan Konsilidir: Sizlere hitap ederken II. Vatikan Konsili'nin Hristiyan- Musevi ilişkilerine dair öğretilerini yeniden doğrulamak istiyorum ve geçen 40 yıl içinde kilisenin diyalog sorumluluğunun ilişkilerimizi tamamen iyiye doğru değiştirdiğini tekrarlıyorum. Hristiyanlar ve Museviler bu umudu paylaşıyorlar, gerçekte bizler peygamberlerin dediği gibi "Umudun mahkûmlarıyız." Bu bağ son derece köklü ve derindir. Nitekim İsa şöyle der: "Kurtuluş Musevilerdedir." (John 4:22) Bayramlarımız farklı olmasına karşın, bizleri Tanrı'ya ve onun merhametine götüren konularda birlikteyiz."¹⁷

Üçüncü mesaj: Doğrudan kutsal topraklara yöneliktir. Bu görüşünü şöyle temellendirir: Dünyadaki barışa dair ortak umutlarımız **özelde Orta Doğu'yu ve**

kutsal toprakları kapsamaktadır. Bu bayram zamanında Hristiyan ve Yahudilerin kutladığı Tanrı'nın merhamet hatıraları, bu bölgenin-Tanrı'nın vahiylerini çevreleyen olayların bilfiil meydana geldiği yer- geleceğinden sorumlu olan bizlere yeni çabalar için özellikle yeni davranışlar için ve kalplerin yeniden arınması için ilham veriyor.¹⁸

Son günlerde Kudüs'ün BM kuvvetleri tarafından korunmasına ilişkin öneri bu çerçevede düşünülmesi gereken konudur. Papa'nın diyalog tasarısında ve kutsal topraklarda barışı sağlama önerisinde Müslümanlar yoktur.

Papa, Fransa ziyaretinde daha önce teliflerinde yer alan görüşlere atıf yaparak Hristiyan köklerde buluşmanın teolojik ve felsefi esaslarını ortaya koyar. Nitekim Papa XVI. Benedict Papa Kardinal olduğu dönemde (2004) yayımladığı

Europe: Today and Tomorrow adlı çalışmasında yer alan fikirlerini Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy'ye aktarır. Papa'nın benimsediği ve sunduğu görüşler özetle şöyledir: Avrupa bir krizin içindedir. Bu kriz, Hristiyan imanının sekülerizm ve görelilik karşısında düştüğü krizdir. İçine düştüğümüz krizi ilk fark eden ve dile getiren Arnold Toynbee'dir. Nitekim o şöyle der: "araçlar ve teknolojik ilerleme ile gerçek ilerleme arasındaki farkı vardır. Batı dünyası değerler dünyasını ihmal ederek krizin içine düşmüştür. Zira Batı dünyası, dinden koparak teknoloji, ulus ve militarizm arzusuna sürüklenmiştir." Bu alıntıyı yaptıktan sonra Papa şu çıkarımı yapıyor: "Demek ki krizin başat sebeplerinden birisi sekülerizmdir."¹⁹ Öyleyse "din faktörüyle yeniden tanışmamız lazım."²⁰ Seküler ideolojinin Din konusunda saldırgan olduğu tespitine bağlı olarak "Adil bir sekülerizm anlayışı dinî özgürlüklere müsaade eden anlayıştır." görüşünü savunur: Devlet, din dayatmaz, fakat sivil topluma karşı sorumluluğun bir gereği olarak dinlere alan açar. Dini, toplumun kurucu unsurlarından biri olarak görür. Papa'ya göre seküler bir toplumda dinin toplumu düzenleme ve biçimlendirilmesine müsaade edilmelidir. Ne var ki modern toplum, Tanrı'ya bu tür müdahale etme hakkı tanımamaktadır.²¹

Yukarıdaki görüşlerini temellendirmek için şu soruyu yöneltir: Modern toplumda Tanrı nerededir? Cevap: Politik dünya, Tanrı bu dünyaya ait değilmiş gibi, onu dışlayarak norm ve kurallarını koymaktadır. Aynı şey iş âleminde, ekonomik ve kamusal alanda da geçerlidir. Oysa Tanrı'nın bu alanlara müdahalesi ahlaki sorumluluğu güçlendirir. Tanrı'yı tamamen dışlayan bir toplum; kendi kendini yok eder. Papa, ekonomik alanda yaşanan ahlaki bozulmaya atıf yaparak "İnsan meta hâline getirilemez."²² der. Fakat "vahşi kapitalizm" in mayaladığı ve

Yoksulluğu kötülüğün nedeni olarak gören Papa, her nedense yoksulluğu üreten mekanizmalar üzerinde durmaz.

piyasaya sürdüğü sorumsuzluğa hiç değinmez. Hatta modern dünyanın ekonomik değerlerinin Katolik değerlerle buluşması gerektiğini savunur. Yoksulluğu kötülüğün nedeni olarak gören Papa, her nedense yoksulluğu üreten mekanizmalar üzerinde durmaz. Sekülerizm eleştirisinde vahşi kapitalizmin değerlerden bağımsız akışkan / kesintisiz sermaye tutkusunu deşifre etmeye yanaşmaz. Toplum büyük bir kilise cemaatine dönüştürmek isteyen Papa şu gerçeği gizler: İsa Mesih'in havarileri artık vahşi kapitalizmin en büyük hizmetkârlarıdır. Kapitalizme eklenmiş bir din, her şeyi ile dünyevi olmak zorundadır.

Papa açısından krizin diğer bir nedenini ve pozitif sekülerizme duyulan ihtiyaçtır: Modern dünyayı inşa eden bilimsel bilgidir. Bu bilgi; ortak bilimsel esasları, siyasi kuralları ve iletişim ağları yoluyla ortak ekonomik normları ve tutumları üretmiştir. Fakat bu zeminde oluşan kültür; Tanrı'yı kamusal alandan dışlamıştır. Bu seküler kültürde Tanrı sadece öznel tercihlerin konusudur. Hiçbir şekilde kamusal alanla ilgili değildir. Eğer din, salt öznel ilgilerin konusu yapılırsa toplum yıkılır. Öyleyse izafilik ve bunun gereği olan çoğulculuk sadece ahlaki bir tutum olarak kabul edilebilir. Çünkü "İman nesnedir." İsa Mesih, mutlak gerçekliğin kendisidir. Farklı perspektifleri meşru ve geçerli sayan sekülerizmle "Hristiyan iman"ın nesneliliği arasında mesafe vardır. Modern dünya politik alanda izafiliğe kapı aralarken aynı izafiliği dinî alana çekme eğilimleri "kilisenin cemaat ruhu"nu olumsuz yönde etkilemektedir. Öyleyse "Hristiyan iman" asıl kurucu unsur olarak görülmelidir.²³

Peki, bu durumda dünya sistemini muhafaza mı edeceğiz yoksa dönüştürecek miyiz? İşte bu sorunun cevabını verirken "din, devlet ve sekülerizm" konusunda yeni bir anlayışa ihtiyaç olduğunu ve yeniden yapılanmanın bu temel üzerine kurulması gerektiğini savunur: "Tanrı fikri yönlendirilir ve yıkıcı olabilir. Dinin karşı karşıya kaldığı risk budur. Aynı zamanda kendini Tanrı'dan koparan bir akıl da kendini öznel alana hapseder. Akıl desteksiz kalır. Kapılarını yıkıcı güçlere açar. Devletin seküler karakteri, akıl ve din arasındaki dengeyi tabiatında taşır. Bu devleti sadece akılla yönetmeye çalışan, tüm tarihî köklerinden soyutlanmış akıl için kanıt olabilecek ahlaki temellerden başkasını kabullenmeyen ideolojik sekülerizmin zıddıdır."²⁴ İşte Papa'nın pozitif sekülerizm dediği budur ve ona göre, bu anlamdaki seküler devlet temel aldığı ve onu şekillendiren ahlaki geleneklere güvenme gerekliliği ve haklılığına sahiptir. Onu bu hâle getiren, o değerler olmadan anlamlı bir hayatı sürdürmenin zor olduğunu kavramasıdır. Çünkü soyut akli temel alan tarihî bir devletten bahsedilemez."²⁵ Öyleyse devlet-din, akıl-dinî değerler arasında dengeyi kurarak ideolojik sekülerizmden pozitif sekülerizme geçiş "birleşik Avrupa inşa etmek için" bir ihtiyaçtır.

Görüldüğü üzere Hristiyanlığın üç modeli ve bunları temsil eden devletler dinin yükselen bir değer olduğunu kabul etmekte ve ruhani prensipleri yeni dönemin anahtarları olarak sunmaktadırlar. Ne var ki bu yükseliş kapitalizmin çı-

karcı mantığı içinde geliştiği için bir taraftan pervasız muhafazakârlığın gelişmesine katkı sağlamakta, diğer taraftan da ideal ve ahlaki değerlerden boşanan siyasetin çirkin yüzünü kapatmak için kullanılmaktadır. Dini, çıkarıcı siyasetin aracı kılan bu süreç önümüzdeki dönemin en tartışmalı konularından birisi olmaya devam edecektir.

II. Ayarlı İslam Ağı İnşa Etme: Teo-Politik Kuşatma ve Türkiye

Dünya sistemi, din ve diplomasi arasındaki ilişkinin ikinci yüzünü: Kutsal ağ inşa ederek hedef toplumu yönlendirme ve kontrol etme şeklinde adlandırabiliriz. Bütün dinleri kontrol altında tutmak isteyen ABD'nin İslam dünyasına yönelik olarak kendi ekonomik ve stratejik faaliyetlerine uygun İslam anlayışı inşa etme ve kullanma faaliyeti içinde olduğu bilinmektedir. ABD'de etkin olan düşünce kuruluşlarının İslam dünyasına yönelik olarak yayımladıkları raporlar ve "hatta ağ inşa etme faaliyetleri" bu çerçevede yer almaktadır. Egemen güçle uyumlu, fakat çeşitli etiketler, ortaklar, programlar çerçevesinde İslam coğrafyasında dinsel gerilimler üretmeye yönelik olarak geliştirilen "ayarlı İslam", söz konusu inşanın uygun bir modeli olarak sunulmaktadır.²⁶ Ayrıca ABD, güvenlik kurulu tarafından yayımlanan Global Trend 2025 adlı raporda yine din meselesi yer almakta ve önümüzdeki süreçte jeopolitik istikrarsızlık arkının Selefîye denilen İslam anlayışı ile doldurulacağı ilan edilmektedir. Bu ve benzeri raporların politik ve stratejik amaçlara yönelik kamuoyu oluşturmaya dönük olduğu bilinen bir gerçektir. Böyle olsa bile etkin bir aktörün mahfillerinde ve uluslararası ilişkilerde dinin bu ölçüde gündeme taşınması üzerinde ciddi anlamda düşünülme değer bir konudur.

Açıktır ki, Türkiye iç ve dış mahfiller tarafından inşa edilen din anlayışı tarafından kısaçak altına alınmak istenmektedir. Özellikle Irak'a müdahaleden sonra etkinliğini artıran İran'a karşı Türkiye'ye Yeni Osmanlılık adı altında verilmiş istenen rol, bir denge oluşturmanın ötesinde bu coğrafyada mezhep ayrışmasını ve çatışmasını körüklemeye yöneliktir. Uzun süredir millî devleti din karşıtı ve ırkçılıkla suçlayan kesimlerin, yine uzun süredir etnik ayrışmaya katkı sağlayan Kuzey Irak oluşumuna "Millî devletten vazgeç, dinî değerlere sarıl." şeklinde çağrı yapılması yeni bir küresel düzeneğin kokusunu yaymaktadır. Erbil'de yapılan Abant toplantısı bu projeyi dikte etmeye yönelik bir girişimdir. Ancak belirtmemiz gerekir ki bu toplantı tarihsel geç kalmışlığın izlerini taşımaktadır. Çünkü gerek ekonomik kriz ve ABD karşıtı tepkilerin güçlenmesi gerekse bölgesel aktörlerin yükselişi önümüzdeki yıllarda söz konusu projenin askıya alınacağını göstermektedir.

Politik iç dengesine kavuşan Türkiye'nin tarihsel ufkun değişen mantığına göre devlet-toplum buluşmasını sağlayarak millî kimliğini bozmadan bölgesel güç olma konusunda yerini alacaktır. Uzun süredir Batılı merkezî devletlerin yön-

lendirmelerine dayalı olarak her türlü ötekileştirme faaliyetlerini devreye sokanlar kendilerinin nasıl öteki olduklarını kendi sözlerini hatırlayarak anlayacaklardır. Çünkü hiçbir güç, başka bir devlete bağımsızlık, özgürlük ve sahil din anlayışı götürmez. Eğer dünyaya yön veren bir güç veya güçler bir toplumun dinini, kutsal sembollerini, kültürünü ve kültürel algısını etüt ediyorsa, burada anlama faaliyetinden daha çok değerler diplomasisi üzerinden sürdürülen bir bilinç paketlenmesi söz konusudur. Böyle bir eğilim, iktidar arzusu olarak tezahür eder. İktidar arzusuna ve araçlarına bulaşan din, din olma özelliğini yitirir, ancak politik araç olarak toplumsal dönüşümde önemli bir işlev görmeye başlar. Meseleyi Hristiyanlık açısından değerlendiren Czeslaw Milosz şu tespiti yapmaktadır: “Böyle bir durumda çeşitli din ve mezhepler giderek daha çok yataylaşacak, yerel,

ulusal ve sosyal çevrenin tutsağı durumuna girecek, siyasi güçlerle ittifaklara yönelecektir.”²⁷

İktidar arzusuna ve araçlarına bulaşan din, din olma özelliğini yitirir; ancak politik araç olarak toplumsal dönüşümde önemli bir işlev görmeye başlar.

Siyasi güçlerle ittifaka giren din anlayışı, giderek boş konuşmaların ve siyasi gösteri mahfillerin oyun sahnesine dönüşmektedir. Ne söylersen gider kalıbından tutun, dinin yorumu belli bakış açısına bağlı olduğundan “Bir dinî grubun din diline bağlı olmak dindir.” çıkarımına kadar uzanmaktadır. Dini, dilsellik ve tarihsellik arasında dönen bir anlamaya bağlayan ve her dinî yorum dilinin de kendine özgü olduğunu vurgulayan bu anlayışın arkasında Hristiyan vahiy anlayışı ile bazı felsefi akımlar yatmaktadır. Vahyin anlamını tarihî ve kültürel olguların niteliğine bağlayan yaklaşımlar ister adını koyalım ister koymayalım postmodern kuramların yansımasıdır. Böyle bir mantıktan hareketle İslam’ı yeniden anlamak öyküsü, sadece bitmeyen bir hikâyeye yeni bir ilave yapmakla kalmıyor, dinin dönüş-

türücü gücünü keşfeden merkezî güçlerin dini uluslararası diplomasinin bir parçası yapmalarını kapı açıyor.

RAND Corporation tarafından yayımlanan *The Civil Democratic İslam: Partners, Resources and Strategies*²⁸ adlı çalışmada yer alan **Önerilen Strateji ve Derindeki Strateji** başlıkları altında “ılımlı Müslüman ağı inşa etme” de izlenmesi gereken yöntem ve unsurları sunulmaktadır. Yine aynı düşünce kuruluşu tarafından *Building Moderate Muslim Network*²⁹ adıyla yayımlanan çalışmada ise **Ağ İnşa Etmenin Yol Haritası** başlığı altında son derece dikkat çekici hususlar yer almaktadır. İki çalışmada yer alan teo-stratejik modelin dünya sistemi ve ülkemiz açısından anlamını analiz etmeden amacını, ortaklarını, potansiyel hedef gruplarını, anahtar kavram ve tanımlarını, uygulamaya dönük olarak belirlenen esaslarını sunmakla yetineceğim.

Şimdilik şu kadarını ifade etmek isterim ki iki çalışmada belirlenen ve izlenen yöntem, ortaklar ve seçenekler üzerine geliştirilen stratejiyle ülkemizde olup bitenler arasında bir benzerlik göze çarpmaktadır. Her şeyi dış müdahale ile açıklamak yetersiz ve kendi gerçekliğini, sosyal ve politik dinamiklerini yok saymak anlamına gelir. Böyle bir zaafiyeti askıya alarak şu gerçeğin altını çizmek isterim: RAND tarafından geliştirilen bu strateji önce laik ve antilaik cephe oluşturmayı, ardından bütün dinî-ideolojik yapıları ılımlı Müslümanlar etrafında toplamayı hedeflemekte, bu dinî-politik cepheyi de küresel sistemin ekonomik, politik ve stratejik hedeflerine eklemeyi amaçlamaktadır. Ülkemizde gelenekçilerin belli bir ölçüde tasfiye edilmesi, belli bir ölçüde de dönüştürülerek ılımlı İslam halkasına dâhil edilmesi bir rastlantı değildir. Din üzerinden ayrışma hatları üretmek, birilerini ötekileştirmek, birilerini de öne çıkarmak esasına dayanan bu modelin ülkemizde önemli bir yol aldığı ortadadır. Gazetelerde ve medyada yer alan tartışmalarda sürekli olarak belli görüşü savunanların öne çıkarılması, ekonomik, politik ve eğitim alanında bize yüktilen grubun bir baskı unsuru hâline getirilmesinde sağlanan desteğin önemli bir payı bulunduğu ortadadır.

İki çalışma çerçevesinde egemen gücün bütün İslam coğrafyasında ve ülkemizde inşa etmek istediği ağın / şebekenin amacı ve ana noktaları **geliştirilen stratejinin amacı içinde** şöyle ifade edilmektedir: (I) Bu yaklaşım sivil demokratik İslam'ın modernleşmesini ve geliştirilmesini hızlandırmanın ve güçlendirmenin yollarını arar. (II) Uygun bir şekilde farklı kurgularla başa çıkmak için gereken esnekliği sağlar. Beklenmedik olumsuz gelişmelerin tehlikelerini azaltır.

Potansiyel ortaklar: Genel anlamda aşırı İslamcılarla mücadele etme çabasında ABD ve Batı'nın ortaklar bulabileceği Müslüman dünyadaki ideolojik eğilimler çerçevesinde üç temel alan vardır: Liberal Müslümanlar, sûfiler dâhil ılımlı gelenekçiler ve laikler.

Potansiyel hedef gruplar: İlimli Müslüman ağa destek sağlamak için yardımın üç ana çizgi üzerinden sürdürülmesi gerekir: Ortaklar, programlar ve bölgesel odaklanma.

Ortaklar: Liberal-seküler Müslüman akademisyenler, genç ılımlı din adamları, kanaat önderleri, kadın gruplar, yazarlar, gazeteciler, iletişimciler.

Programlar: Demokratik eğitim ve medya programları, cinsiyet eşitliği üzerine geliştirilen ve uygulanan programlar, politika programları. Son şıkkın açılımı şöyle yapılmaktadır: İslami düşüncede dinî amaçlardan ayrı düşünülmeyen sosyal ve politik amaçlara ulaşmak için geliştirilen programlar.

Bölgesel odaklanma: "Pek çok olay ve olguda ılımlı İslam yerel kültürden beslenir. Bu da İslam'ın evrensel vurgusundan oldukça farklıdır. Söz gelimi Türkiye'de geniş bir tabanı olan ılımlı İslam ağı ve sûfi etkisinde gelişen İslam anlayışını destekler. Fakat bunun Türk kültürü dışındaki alanlarda propagandasını yapmak oldukça zordur." Bu ifadelerin anlamı şudur: Ortak olarak seçilen ve Türkiye geliştirilen model, Türk toplumunu dönüştürmek açısından uygun bir modeldir. Fakat küresel ılımlı İslam ağını kurmada yetersiz kalmaktadır.

Anahtar Kavramlar ve Tanımlar

● **Köktenciler:** Çağdaş Batı kültürünü ve demokrasiyi reddederler. İslam hukuku ve ahlakına ilişkin uç bakış açılarını uygulayacak otoriter ve püriten devlet isterler. Bu amaçlarını gerçekleştirmek için inovasyon ve modern teknolojiyi kullanırlar.

● **Gelenekçiler:** Muhafazakâr toplum isterler. Modernite, inovasyon ve değişim konusunda şüphe duyarlar.

● **Modernistler / ılımlı İslamcılar:** İslam dünyasının küresel modernitenin parçası hâline gelmesini isterler. İslam'ı, çağ ile aynı doğrultuya getirmek için İslam'da reform ve modernleşme isterler.

● **Laikler:** "İslam dünyasının Batı endüstriyel demokrasilerinde olduğu gibi dini özel bir alana özgü kılarak kilise ile devlet arasındaki bölünmeyi kabul ederler. Bu kategori, özellikle Türkiye bağlamında "ruhban karşıtları" olarak adlandırılmaktadır.

RAND sözcülerine göre bu gelenek zayıflamakla birlikte Türkiye'de hâlâ baskındır. Devlet, sıkı bir şekilde laiktir. Okullarda ve kamusal alanda dinî kimliğin açıkça temsil edilmesi yasaktır." Dışarıdan pişirilen teo-stratejik modelle bu modelin ortakları arasındaki söylem benzerliğine dikkat edilmelidir. Başından beri Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin dinî ve etnik baskı uyguladığı belirtilen ağın temel görüşüdür.

Önerilen Strateji

● Önce ılımlı İslamcılarını destekle, onlara geniş bir platformda fikrilerini yayma ve ifade etme imkânı sağlayarak gelenekçilere karşı onların İslam anlayışlarının, bakış açılarının niteliğini yükselt. Gelenekçiler değil, ılımlı Müslümanlar çağdaş İslam'ın yüzü olarak işlenmeli ve topluma sunulmalıdır.

● Olaya ve duruma göre laikleri destekle. Bu çerçevede geliştirdikleri kültürel kurumları ve programları teşvik et.

● Köktencilerin karşısında onları görünür kılmak için gelenekçilere arka çık. Bu iki güç arasında güç birliğinin ve ittifakın sağlanmasını engelle. Gelenekçilerin içinde de modern sivil toplumla göreceli bir şekilde daha iyi uyum sağlayabilecek kişileri seçici bir şekilde destekle.

● Köktencilerin İslami ve ideolojik duruşundaki zayıf noktalara etkin bir şekilde saldırarak onların hedef kitesindeki genç idealistlerin ve sûfi gelenekçilerin kabullenemeyeceği şeyleri gündeme getir. Gelenekçilere karşı cephe oluştur. Onların yozlaşması, katılığı, bilgisizliği, İslam'ı uygulamada düştükleri çelişkiler, görüş hataları ve yöntemlerindeki eksikliği görünür kıl.

● İslâm'ı tanımlama, açıklama ve yorumlamada köktenci ve gelenekçi tekelciliğin kırılmasına yardımcı ol.

● Gündelik işlerle ilgili soruları cevaplayabilecek modernist İslam'a uygun görüşlerini açıklayabilecekleri WEB sitesi yönetecek ılımlı /modernist bilginleri belirle.

- Bir literatür oluşturulması ve ders kitaplarının yazılması için ılımlı /modernist İslamcılarının desteklenmeli, yayınlarında mali kolaylıklar sağlanmalı.
- İlimli Müslümanların pratiklerinin ve düşüncelerinin tanıtılabileceği radyo gibi popüler bölge medyasının kullanılması gerçekleştirilmeli.

Derinlemesine Strateji

A-Stratejinin Temel Noktaları ve Modernist Liderliğin İnşası

- Rol modeller ve liderlerin üretilmeli, modernistlerin içinden risk alabilecek, sivil halklar konusunda liderlik yapabilecek, cesur kişiler yetiştirilmelidir.
- İlimli/ modernists ana akıma Müslümanların demografik gerçekliğini yansıtmak üzere politik ağırlıklı olaylara dâhil edilmeleri sağlanmalıdır.
- Yapay bir şekilde Müslümanların İslamlaştırılması yerine, İslam'ı onların kimliğinin bir parçası olduğunu yerleştirmek hedeflenmelidir.
- Sivil toplum kuruluşları desteklenmelidir.
- Aşırı İslamcıların kişisel duruşları ve konumları gayrimeşru ilan edilmelidir.
- Aşırı İslamcılarının yaptıklarını ve hayatlarını inceleyen medya teşvik edilmelidir.
- Batılı demokratik değerlerin propagandasının yapılması sağlanmalıdır.
- Uygun bakış açısına sahip ülkelerin ve grupların, bölgelerin belirlenmesi ve bunlara aktif bir şekilde yardım edilerek uygun ılımlı İslam modelinin oluşturulması ve yayılması sağlanmalıdır.
- Gelenekçilerin kusurlarının eleştirisi yapılmalı ve sufizmin ahlaki üstünlüğü yaygınlaştırılmalıdır.
- Eğitime ve gençliğe önem verilmelidir.

B-Stratejinin Başarıya Ulaşması İçin Özel Anlamda Yapılması Gerekenler

I. Öncelikle Modernistlerin ve Başlıca Laik Akımların Desteklenmesi

- Öncelikle ılımlı Müslümanlar ve seküler akımlar desteklenmelidir.
- Bunların çalışmaları desteklenmeli ve dağıtımı sağlanmalıdır.
- Uygun görülen ve seçilen kişilerin geniş kitlelere ve gençlere yönelik yazı yazmaları teşvik edilmelidir.
- İslami eğitim literatüründe bu kişilerin görüşlerinin tanıtılması sağlanmalıdır. Bunun için çeşitli toplumsal platformlar oluşturulmalıdır.
- Temel sorunlara ilişkin onların dinî yorum konusunda görüşler ve yargıları geniş yığınlara ulaştırılmalıdır.
- Bağlılığını yitirmiş İslam gençliği için modernizm bir kontro-kültür seçeneği olarak konumlandırılmalıdır.
- Uygun ülkelerin müfredatında ve medyasında İslam öncesi tarih ve kültür, İslam dışı tarih ve kültür konusunda bilincin artırılması sağlanmalıdır.

- Laik, kentsel ve kültürel enstitü ve programlar teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.

II. Köktencilere Karşı Gelenekçileri Desteklemek İçin Yapılması Gerekenler

- Köktenci şiddet ve aşırılığın gelenekçi eleştirisi yaygınlaştırılmalı, gelenekçilerle köktencilere arasındaki anlaşmazlıkların teşvik edilmeli.
- Gelenekçilerle köktencilere arasında iş birliğinin kurulması engellenmeli.
- Ortak hareket etmeye yakın olan gelenekçilerle ılımlı İslamcılarının iş birliğinin teşvik edilmesi. Gelenekçi enstitülerdeki ılımlı İslamcılarının sayısı artırılmalı.
- Farklı gelenekçi grupların / yapıların birbirinden ayrılması sağlanmalı. ılımlı İslamcılara yakın olan gelenekçiler desteklenmeli.
- Sufizmin kabulü sağlanmalı ve teşvik edilmeli.

III. Köktencilere Karşı Durulması ve Üzerine Gidilmesi

- İslam konusunda köktencilere yapmış oldukları yorumların kusurları ortaya çıkarılmalı ve bunlarla mücadele edilmelidir.
- Köktencilere yasa dışı grup ve faaliyetlerle ilişkileri ortaya çıkarılmalıdır.
- Köktencilere vahşi eylemlerinin sonuçları halka duyurulmalıdır.
- Köktencilere, toplumun olumlu gelişmesine ve insanların menfaatini sağlama konusunda yetersiz oldukları, daha doğrusu yönetim yeteneğine sahip olmadıkları ortaya konulmalıdır. Bu mesaj; gençlere, dindar gelenekçi topluluklara, Batı'daki Müslüman azınlıklara ve kadınlara dönük olmalıdır.
- Köktenci aşırıların ve teröristlerin vahşi hareketlerine saygı ve özenti duyulmasının önüne geçilmelidir.
- Gazetecilerin, köktenci terörist çevrelerdeki eziyet, ahlaksızlık ve ikiyüzlülük gibi konuları araştırmaları teşvik edilmelidir.
- Köktencilere ortak bir düşman olarak benimsenmesinin teşvik edilmesi, milliyetçi, solcu, anti-amerikancı güçlerle laiklerin iş birliği desteklenmelidir.
- Sonuç olarak yeni dünya sistemi ve dünyanın geleceğinde uluslararası güç mücadelesi ve sürdürülen diplomatik ilişkilerde dinin önemli bir rolü olduğu ve giderek bunun yükseleceği anlaşılmaktadır. Ayrıca dinin bir yönlendirme ve kontrol sistemi olarak kullanıldığını Önerilen ve Derinlemesine Strateji başlıkları altında yer alan hususlardan net olarak anlıyoruz. Şu itibarıyla Türkiye'nin böyle bir yönlendirmeye ve kontrol edilmeye tabi bulunduğu, milletin kutsal değeri olan İslam'ın siyasi geleneğine, sistemine karşı kullanıldığı anlaşılmaktadır. Sunduğumuz veriler dikkate alınırsa şu üç çıkarımı yapmamız mümkün görünmektedir:

Birincisi: Egemen / emperyal gücün hedeflerine uygun ortaklar, oldukça sivil ve demokratik olarak gösterilmektedir. Dinin teör-şiddet hareketlerine bulaştırılmasını bir tarafta tutarsak ki, bu etiketler ve yapılar da Batı'nın malıdır,

kendi politik hedeflerine uygun düşmeyenlerin tümü öteki olarak değerlendirilmektedir, dönüştürülmesi ve temizlenmesi gereken varlıklar olarak görülmektedir. Bunu yapacak olan da egemen güç ve bulduğu ortaklardır.

İkincisi: Egemen gücün ve edindiği ortakların ürettiği dini etiketlerin hiç-biriyle ilgili olarak “buldukları devletin tarihi, siyasi ve kültürel ufkuna bağlıdır” ifadesi yer almamaktadır. En dikkat çekici nokta budur: Ya İslam konusunda gerçekten böyle bir savrulma söz konusu ya da egemen güç İslami gruplarla onların yaşadıkları devletler arasında gerilim hatları oluşturmak amaçlıdır. İnşa edilen tablo ve izlenmesi için önerilen ilkeler, ikincisinin doğru olduğunu gösterecek niteliktedir.

Üçüncüsü: Dinin uluslararası ve bölgesel düzeylerde küresel politikanın, dönüştürmenin ve hâkimiyet alanı oluşturmanın aracı yapıldığı şu tarihî ufukta kendi tarihî tecrübemiz ve siyasi geleneğimiz dikkate alınarak bir İslam anlayışı geliştirme, laik ve demokratik devlet modeline zarar vermeden toplumu aydınlatma önem arz etmektedir. Tarihî ufkun etkinlik alanını anlama konusunda daha duyarlı, bilgi açısından daha donanımlı, kültürel değerleri topluma taşıma açısından daha ısrarlı davranmamız gerekmektedir. Din gibi kutsal bir değerın uluslararası boyuta taşınması, değerler diplomasisi üzerinden Türk milletinin dönüştürülmesi ve kontrol edilmesi, ağır ve içinden çıkılmaz sorunlara yol açabilecek niteliktedir. Bu milletin dininin kendi aleyhine kullanılmasını aşmanın yolu, kendi tarihî ve kültürel aklı içerisinde bir İslam anlayışı geliştirmek, bunu toplumla paylaşmaktır. ■

¹ Dünya-Sistem tabiri Immanuel Wallerstein'e aittir. Farklı kullanımı ve tanımları için bakınız: (2005) *Dünya Sistemleri Analizi*, (çev: E. Abadoğlu, N. Ersoy), İstanbul: Aram Yayıncılık.

² Richard Bernstein (1983: 16) *Beyond Objektivizm and Relativizm: Science, Hermeneutics and Praoris*, Philadelphia: University of Pennsytanio.

³ Georges Corm (2008: 19) 21. Yüzyılda Din Sorunu, (çev. Ş. Sönmez), İstanbul: İletişim Yayınları.

⁴ G. Corm (2008: 11)

⁵ Bütün dinî ve kültürel havzalarda görülen değişimi, siyasi dile, törenlere yansıma biçimlerini, dinin ah-laki boyutuna ve dönüştürücü özelliğine yapılan atıfları dinî coğrafyanın değişik havzalarına göre ayrıntılı bir şekilde anlatan teologlar ve sosyologlar insanlığın algı kalıbı değişimine uğradığını dile getirmektedirler. Bununla birlikte insanlığı derinden etkileyecek bir duruma da gönderme yaptıkları görülmektedir. Bu bağlamda, yoksa siyaset en fırsatçı, en soysuz ve ülküsüz hâliyle dine ve kutsala bürünerek kendini daha iyi gizleyebil-mek, bilinçaltımıza terör ve dehşeti daha iyi ekebilmek için dünyamıza ve kutsalımıza el mi koydu, sorusunu yöneltmektedirler. Geniş bilgi için bakınız: G. Corm (2008: 11-20).

⁶ Papa VI. Paul (1964: 6) UR: Unitatis Redintegratio, (21 Kasım 1964) adlı genelgesinde güncelleştir-meyi “ekümenik” yani Tanrı'nın stratejisi bağlamında evrensel misyona yeni bir öncülük etmek şeklinde açıklamaktadır. Kutsal cephe, güncelleştirme ve diyalog süreci için bakınız: Nadim Macit (2010) *İmparatorluk Politikalarında Teo-Stratejiler ve Türkiye*, Ankara: Berikan Yayınları.

⁷ Gilles Kepel (1991: 63) *Tanrı'nın İntikamı*, (çev: S. Kırmızı), İstanbul: İletişim Yayınları.

⁸ G. Kepel (1991: 63).

⁹ G. Kepel (1991: 64).

¹⁰ G. Kepel (1991: 65).

- ¹¹ G. Corm (2008: 21).
- ¹² International Affairs, Religion and Diplomacy, (2001: 148) (Nu: 4: Vol: 47, Moscow).
- ¹³ IARD, (2001: 148).
- ¹⁴ IARD (2001: 149).
- ¹⁵ IARD (2001: 152).
- ¹⁶ Vatikan Resmi Sitesi-Homily of His Holiness Benedict XVI. Yankee Stadium, Bronx, New-York Fifty Sunday of Easter (24.4.2008).
- ¹⁷ Meeting With Representatives Of The Jewish Community Words of His Holiness Benedict XVI. "Ronda" Hall of The Pope John Paul II Cultural Center of Washington, D.C. Thursday, 17.4. 2008.
- ¹⁸ Message of His Holiness Benedict XVI To The Jewish Community On The Feast of Pesah.
- ¹⁹ bk. Josep Ratzinger (2007:25) Europe: Today and Tomorrow, San Francisco: Ignatius Press.
- ²⁰ j. Ratzinger (2007:25).
- ²¹ J. Ratzinger, "An Aggressive Secular İedeology Which is Worrying" Rome, (2004:19)
- ²² J Ranzinger (2007:42) Europe:Today and Tomorrow, San Francisco: Ignatius Press.
- ²³ bk. J. Ratzinger (2004) Truth and Tolerance: Christian Belief and World Religions, Francisco: Ignatius Press.
- ²⁴ J. Ratzinger (2007: 99).
- ²⁵ J. Ratzinger (2007:99).
- ²⁶ RAND Corporation'ın yayımladığı raporlar ve burada çalışan kişilerin yapıtları çerçevesinde bu konunun geniş olarak tarafımızdan *Öteki Din: Üretenler ve Yönetenler*, Ankara: Berikan Yayınları, adlı çalışmamızda incelenmiştir. Hem İslam'ı içinden tahrir etmeye hem de Cumhuriyete karşı cephe oluşturmaya dönük "ağ inşa etme" faaliyeti ilginç ve düşündürücü veriler içermektedir.
- ²⁷ Czeslaw Milosz (2003: 29-30) "Dinsel Hayalgücünün Kaderi", *Yüzyılın Sonu*, (çev: Belkıs Dışbudak) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ²⁸ Cheryl Benard, *The Civil Democratic İslam: Partners, Resorces and Strategies*, Santa Monica: 2003.
- ²⁹ Angel Rabasa, Cheryl Benard, Lowell H. Schwartz, Peter Sickle, *Building Moderate Muslim Network*, Santa Monica: 2007.



KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE MEDENİYETLER İTTİFAKI VE TÜRKİYE AÇISINDAN SONUÇLARI

PROF. DR. HASAN TUNÇ*

GİRİŞ

“Medeniyetler ittifakı” girişiminin; Batı medeniyeti ile İslam medeniyeti arasında ortaya çıkan önyargı, yanlış anlama ve kutuplaşmalar ortadan kaldırılarak medeniyetler arası bir etkileşim ve karşılıklı anlayış kurmayı amaçlamayan bir hareket olduğu iddia edilmektedir. Bu düşünce içerdiği kavram çerçevesinde, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayip Erdoğan ile İspanya Hükûmet Başkanı J. L. R. Zapatero tarafından önerilmiş ve Birleşmiş Milletler 2005 Zirvesinde devlet ve hükûmet başkanları tarafından desteklenerek BM bünyesinde bir proje olarak faaliyete geçirilmiştir.

Bugün Birleşmiş Milletler projesi olarak uygulamaya geçirilen “medeniyetler ittifakı” girişiminin, basit bir şekilde sadece Batı medeniyeti ile İslam medeniyeti arasında ortaya çıkan çatışmanın ortadan kaldırılmasını hedefleyen bir nedene dayandırılması çok yüzeysel bir yaklaşım olarak kabul edilecektir. Girişimin tarihsel gelişim süreci itibarıyla, Batı’nın girişime yüklediği misyon, küreselleşme ve yeni dünya düzeni, misyonerlik, “Büyük Orta Doğu Projesi” gibi amaç ve hedeflerle ilişkilendirilmeksizin ele alınması sathi bir bakış tarzı olacaktır. Bu nedenle, “medeniyetler ittifakı” girişiminin tarihsel gelişim sürecinin, Batı’nın girişime yüklediği misyon ve girişimin Türkiye açısından sonuçlarının uluslararası stratejik hedefler açısından değerlendirilmesi gerekmektedir.

* Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

“Medeniyetler İttifakı” Kavramı

Girişimi ifade etmede farklı kavramların kullanıldığı görülmektedir. “Medeniyetler ittifakı”, “dinler arası diyalog”, “kültürler arası diyalog” gibi kavramlar kullanılabilir. Yine, Batı medeniyeti ile İslam medeniyetinin etkileşimi içerisinde küresel dünyada ortaya çıkan sorunların çözümünü amaçlayan girişimi ifade etmek için de kullanılmaktadır. “Medeniyetler ittifakı” girişiminin amaç ve hedeflerinin ortaya tam olarak konulabilmesi için bu kavramların neyi ifade ettiği üzerinde durulmalıdır.

Öncelikle ittifak ya da diyalog edecek olanların “medeniyetler” mi “dinler” mi “devletler” mi yoksa “dindarlar” mı olduğu; sonra ise medeniyet, din, devlet ya da dindarların “ittifak” ı mı yoksa “diyalog”unun mu söz konusu olduğu açıklanmalıdır. Ayrıca, varılacak sonuca göre, örneğin girişimden amaçlanan “medeniyetler arası bir diyalogsa” bu durumda da medeniyet ve diyalogun tam olarak neyi ifade ettiği ortaya konulmalıdır.

Bir BM projesi olarak “medeniyetler ittifakı” girişimi esasen Batı ve İslam medeniyeti arasında ortaya çıkan çatışmaların diyalogla çözümü olarak ilan edilmiştir¹. Diğer medeniyetler girişimin odak noktasını oluşturmamaktadır. Bu yaklaşım, S. Huntington’un “medeniyetler çatışması” tezinde ileri sürdüğü, 21. yüzyılın Batı ve İslam medeniyeti arasında ortaya çıkacak çatışmalarla şekilleneceği görüşünün sonucu olarak bu şekilde kendisini göstermiştir.

Girişim, Batı ve İslam medeniyetini vurgulamakla Ziya GÖKALP’le özdeşleşen hars-medeniyet ayrımını reddetmekte ve yeryüzünde Batı medeniyeti karşısında gün geçtikçe güçlenen bir İslam medeniyetinin varlığını kabul etmektedir.

Diğer taraftan “medeniyetler ittifakı” girişiminde “medeniyet” kavramında esas vurgunun “din” üzerine olduğu da ileri sürülebilir. Çünkü Batı tarafından girişimin ortaya çıkış nedenlerinden biri olarak ileri sürülen “İslami terörizm”in İslam dininden kaynaklandığı ve ittifak girişimleri ile İslami terörizmin ortadan kaldırılmasının amaçlandığı söylenebilmektedir

Vatikan’ın girişimi ifade etmede kullandığı kavram “interreligious dialogue” (dindarlar ya da dinler arası diyalog) tur. Vatikan diyalogu medeniyet ya da din boyutundan çıkarmakta ve dinler boyutuna indirgemektedir.

Ulus devletlerin hâlen hâkim olduğu bir dünyada ittifak ya da diyalogun ancak devletler arasında olabileceği fikri ise konseptte doğrudan devletleri yerleştirmektedir.

Kavramın diğer boyutunda ise “diyalog” ya da “ittifak” kavramları yer almaktadır. Bu iki kavram birbirinden farklıdır. Diyalog, sözlük anlamı itibarıyla monologun zıttı olarak bir konu etrafında iki farklı görüşe sahip iki veya daha fazla kişinin konuşmasını ifade eder. Diyalogda farklı iki görüşün tartışılması esastır. Felsefi olarak diyalog ise iki farklı şekilde kullanılmıştır: Birincisi, Eflâ-tun’un kullanımındadır ki o, diyalogu felsefi anlamda ilk kullanan filozoflardan kabul edilir. İkincisi Hegel ve Hegelcilerin kullanımındadır ki Hegel’de diyalog daha

geniş kullanım alanıyla “diyalektik” adını alır. Diyalog felsefi bir yöntem olarak iki görüşten birinin doğrulanması, diğerinin yanlışlanması olarak düşünülebilir. Doktrin olarak da Hegel ve sonrakilerde yanlışla doğrunun birbirine karıştırılarak harmanlanmasıdır². Bu çerçevede diyalogda bulunacak olanlar her ne olarak ele alınırsa alınsın bu diyalog bir doğrulama-yanlışlama veya sentezleme sonucunu mu doğuracaktır? Diyalog ister doğrulama-yanlışlama ister bir sentezleme olarak ele alınsın, bu yaklaşımın örneğin dinlerin diyalogu açısından gerçekleşmesi söz konusu olabilecek midir?³

Eğer söz konusu olan bir diyalog değil; ittifak ise bu durumda bu kavram nereye oturtulmaktadır? İttifak aynı fikir etrafında birleşmek anlamını içerir. Bu çerçevede “medeniyetler ittifakı” girişiminde hangi medeniyetin görüşlerinde ittifak edilecektir?

Kavramın bu belirsizliği, kavramla ilgili farklı açıklamaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kimi yazarlar, “medeniyetler ittifakı” girişimini küresel düzeyde diyalogu sağlayarak küresel barışın gerçekleştirilmesine katkı sağlayan bir girişim olarak değerlendirmiş ve bu girişimlerin temellerinin Kant’ın ebedî barış kuramına dayandığını belirtmiştir⁴

Medeniyetler arası ittifakın, medeniyetler arası diyalogdan farkının eylem eksenli olduğu ve somut adımlar içerdiği ileri sürülmüştür. Girişim, medeniyetler arasında ortaya çıkan sorunları çözmeye yönelik bir hareket olarak ele alınırsa bir ittifakın varlığından söz edilebilir. Girişim eylem bazlı ortaya çıkmış ve ortaya çıkan sorunları somut projelerle destekleme misyonunu üstlenmiştir. Bu açıdan sorunların çözümü çabasında bir ittifak arayışı ortaya çıktığı söylenebilir. Fakat “medeniyetler ittifakı”ndan söz edebilmemiz için, sorunların çözümünden öte sorunların ortaya çıkış nedenleri, çözüm yöntemleri ve uygulamaya geçirilecek kararların alınması gibi birçok noktada da bir ittifak gerekir.

“Medeniyetler ittifakı”ndan amaçlananın medeniyetler arası uzlaşısı konusunda var olan derin farklılıkların ortadan kaldırılarak ittifak edilen konularda bütünleşmek değil, medeniyetler arası kaçınılmaz bir çatışmayı önlemek olduğu ileri sürülmüştür. Bir diğer deyişle, “medeniyetler ittifakı”nda anlaşılması gerekenin diyalog aracılığıyla kimlik ve kültürlerin çatışmasını önlemeye yönelik bir girişim olduğu ifade edilmiştir.

Medeniyetler İttifakı Girişiminin İlan Edilen İçeriği

“Medeniyetler ittifakı” girişiminin yürütülmesi için BM bünyesinde Üst Düzey Grup, Danışma Kurulu, Dostlar Grubu ve Sekreterlik oluşturulmuştur. Girişimin en önemli organı Üst Düzey Grup olmuştur. Üst Düzey Grup BM Genel Sekreteri tarafından belirlenen 18 üyeden oluşmuş; Grubun başkanlığını Türkiye ve İspanya Başbakanları tarafından belirlenen iki kişi paylaşmıştır. Grup yürütülecek çalışmaları organize etme görevini üstlenmiştir. BM Genel Sekreterliğine çalışmayla ilgili bir rapor sunulmasıyla Grubun görevi sona ermiştir. Girişimin

kurumsal bir yapıya kavuşması amacıyla BM Genel Sekreterliği tarafından eski Portekiz Cumhurbaşkanı Jorge Sampaio, BM Genel Sekreteri Medeniyetler İttifakı Yüksek Temsilcisi görevine atanmıştır. Ayrıca BM Genel Sekreterliği bünyesinde bu işle meşgul bir birim oluşturulmuştur.

Girişimin en yetkili organı olan Üst Düzey Grup tarafından 13 Kasım 2006 tarihinde “Üst Düzey Grup Raporu” yayımlanmıştır⁵. Rapor, dünyanın tehlikeli boyutlara varan bir dengesizlik içinde bulunduğunun, geçtiğimiz yüzyılın birçoğu açısından eşi görülmemiş gelişme, refah ve özgürlük getirirken diğerleri için bu dönemin ezilme, aşağılanma ve mahrumiyet getirdiğinin kabulü ile başlamıştır. Bu şekilde adaletsizlik ve eşitsizlikle beslenmekte olan algılamaların, çoğu zaman uluslararası istikrarı tehdit eder bir biçimde “medeniyetler arası bir çatışmaya” yol açtığı fakat bu çatışmanın ortaya çıkış nedenlerinin kimlik temelli medeniyetler arası farklılıklar ya da medeniyetlerin çatışmasını tetikleyen kimlik temelli kategorizasyonlar yerine güçlü ve güçsüz, zengin ve fakir gibi ayrımlar ya da farklı politik gruplar, sınıflar, meslekler ya da uluslararası farklar üzerinde durmanın daha doğru olacağı ifade edilmiştir. Bu çerçevede Rapor’da “medeniyetler ittifakı” girişimi toplumlar arasında köprüler kurma, diyalog ile anlayış geliştirme ve dünyadaki dengesizliklerin üzerine gitmek amacıyla oluşturulmuş ortak siyasi bir irade olarak değerlendirilmiştir.

Rapor, ulusal, bölgesel ve mahallî düzeylerdeki idareler, hükümetler, uluslararası örgütler ve sivil toplum için uygulanabilir bir eylem programı önermektedir. Rapor’da programın, dünya ulusları ve kültürleri arasında düşmanlığı azaltmaya ve uyumu geliştirmeye yardımcı olacağı umulmaktadır.

Rapor’da eğitim, gençlik, göç ve medya gibi bazı eylem alanları öngörülmuş ve tavsiyeler geliştirilmiştir. Eğitim alanında vatandaşlık ve barış eğitimi, küresel ve kültürler arası eğitim, lisansüstü ve akademik seviyede değişim programları, medya okuryazarlığı eğitimi, yeni teknolojiler ve İnternete erişim; gençlik alanında gençliği harekete geçirmek için fırsatlar geliştirme, değişim programları, kültürel yabancılaşmanın önlenmesi, katılımın sağlanması; göç alanında ayrımcılıkla mücadele, genişletilmiş yapıcı diyalogun her seviyede desteklenmesi, liderlik; medya alanında da medyanın ittifakı şekillendirmesi eylem adımları olarak tespit edilmiş ve tavsiyeler getirilmiştir.

Rapor’da tavsiyelerin hayata geçirilmesi için yapılması gerekenlerden biri olarak “Hükümet, uluslararası kuruluş, sivil toplum ve özel sektör temsilcilerinin ortaklık geliştirmeleri ve eylem taahhütlerinde bulunmaları için düzenli bir iletişim sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler nezaretinde bir Medeniyetler İttifakı Forumu kurulmalıdır.” fikri ileri sürülmüştür. Bu Forum oluşturulmuş ve ilki İspanya’da ikincisi Türkiye’de gerçekleştirilmiştir.

Nisan 2009’da İstanbul’da düzenlenen Medeniyetler İttifakı İkinci Forumu sonucunda alınan kararlar şunlardır:

1. "Medeniyetler ittifakı" için global gençlik hareketi,
2. Diyalog kaffe,
3. Yeniden güven kurmak, köprüleri yeniden inşa etmek,
4. İttifak burs programı,
5. Plural + (gençlik film festivali),
6. Çok kültürlü dünyada İş yapmak,
7. Dünyada medya eğitim politikalarının hazırlanması,
8. Hızlı tepki veren medya ağı kurulması,
9. İttifak araştırma ağı,
10. Dinler ve ittifaklar hakkında bir eğitim programının başlatılması.

Ayrıca, "medeniyetler ittifakı"nın hayata geçirilmesi için girişime taraf devletlerce ulusal planların oluşturulması öngörülmüştür. Türkiye 2008-2009 yıllarını kapsayan ulusal planını hazırlamış ve ilan etmiştir⁶. Ulusal planda çeşitli konferans, seminer, etkinlik, burs programları, şenlikler, ödül törenleri, sportif faaliyetler, akademik faaliyetler, ziyaretler ve belgeseller düzenlenmesi gibi birçok ortak faaliyet gerektiren proje yer almıştır.

"Medeniyetler ittifakı" girişiminin ilan edilen içeriğinde doğrudan siyasal, ekonomik ya da askerî bir yön bulunmamaktadır. Girişim, çatışmaları engelleyici uluslararası kültürel bir diyalog anlayışı olarak ilan edilmiştir.

"Medeniyetler ittifakı" dünya çapında bir girişim olarak ortaya çıkmıştır. BM'nin bu girişimi sahiplenmesi "medeniyetler ittifakı"nın küresel bir düzeyde sürdürülmesine imkân sağlamaktadır.

Tarihsel Gelişim

"Medeniyetler ittifakı" girişimini "küreselleşme, yeni dünya düzeni, yeni çağ, Büyük Orta Doğu Projesi" gibi amaç ve hedeflerle birlikte ele alırsak tarihsel köklerini çok eskilere götürmemiz mümkün olur⁷. Fakat bu yaklaşım, çalışma konumuzun kapsamını aşmaktadır. Bu nedenle "medeniyetler ittifakı"nın içerdiği konsept çerçevesinde tarihsel gelişimine bakmamızda fayda vardır.

"Medeniyetler ittifakı" girişiminin, ortaya çıkış nedeni her ne gerekçeyle ele alınırsa alınsın Batı kaynaklı bir girişim olduğu açıktır. "Medeniyetler ittifakı" girişimi özünde Batı'nın İslam dünyasına yönelik bir diyalog çağrısını taşıdığı ifade edilmektedir.

1996 yılında yayımlanan Huntington'ın "medeniyetler çatışması" tezi, "medeniyetler ittifakı" girişiminin ortaya çıkışında etkili olmuştur.

Aslında, Türkiye açısından "medeniyetler ittifakı" girişimi çok da yeni bir adım değildir. 2002 yılında dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in çabalarıyla, AB-İKÖ Ortak Forumu çerçevesinde üye ülkelerin Dışişleri Bakanları İstanbul'da bir araya gelmişlerdi. Türkiye bu dönemde "köprü ülke" kimliğini ön planda tutsa da Forumda İKÖ üyesi Müslüman bir ülke olarak bulunmuştur.

“Medeniyetler ittifakı” girişiminin ortaya çıkışında Mart 2004’te İspanya’nın başkenti Madrid’de El-Kaide’nin gerçekleştirdiği terör saldırısında 191 kişinin ölmesi bir sebep olarak kendisini göstermiştir. Bu saldırı sonucu İspanya Hükûmet Başkanı, Batı ile İslam medeniyeti arasında bir diyalog kurma çabasına girişmiştir.

Yeni Dünya Düzeninin Bir Aracı Olarak Medeniyetler İttifakı

Yeni dünya düzeninin bir aracı olarak “medeniyetler ittifakı” girişimi, ABD’nin 21. yüzyıldaki Amerikan tek kutupluluğunun altyapısını hazırlamak ve kendisine potansiyel rakip olabilecek bütün ülkelere karşı bu tek kutupluluğu savunma ve geliştirme stratejisi izleme hedefinin bir sonucudur.

“Küreselleşme, yeni dünya düzeni, Büyük Orta Doğu Projesi, kaostan düzene, yeni çağ, medeniyetler çatışması ve medeniyetler ittifakı” gibi bulunan siyasi ortama göre çeşitli şekillerde karşımıza çıkan, yeni dünya düzeninin oluşturulmasında üç güç kaynağından bahsedebiliriz: Askerî güç, ekonomik güç, askerî ve ekonomik gücün birleşiminden oluşan güç.

Emperyalist politika izleyen bir ülke açısından en tercih edilen güç kaynağı askerî ve ekonomik gücün bileşkesi olan güçtür. 2. Dünya Savaşından sonra SSCB’nin atom bombasını bularak Amerikan askerî gücüne yaklaşması, Avrupa ve Japonya’nın ise ekonomik alanda ABD’nin büyük üstünlüğüne son vermesi, ABD’nin sahip olduğu askerî ve ekonomik güç bileşkesinin yönünü esasen askerî üstünlüğe döndürmüştür. Bugün Amerikan tek kutupluluğunun dayandığı ana dinamik, Amerikan askerî üstünlüğüdür⁸. ABD, ekonomik gücü ile bir Amerikan tek kutupluluğu oluşturabilecek ekonomik kapasiteye sahip değildir. ABD, mevcut tek kutupluluğu bir geçiş dönemi olmaktan çıkararak yapısal bir nitelik kazandırmak amacı ile en büyük üstünlüğünü oluşturan askerî gücünden faydalanmakta, dünyanın 21. yüzyılda da temel enerji kaynağı olacak petrol ve doğal gaz üzerinde kuracağı denetim ile imparatorluğa meydan okuyacak diğer büyük güçlerin baskı altına alınabileceğini düşünmektedir⁹.

ABD’nin Orta Doğu ve Orta Asya’da uzun süre rahat bir hâkimiyet oluşturması, bu coğrafyanın antiamerikanizm üreten yapısının ortadan kaldırılmasına bağlı görülmektedir¹⁰. Bunun yolu ise bu coğrafyada ılımlı İslam’ın gelişmesinden ve antiamerikanizm anlayışından uzak siyasal yapıların oluşturulmasından geçmektedir¹¹. İşte, “medeniyetler ittifakı” girişimi de bu amaçların bir sonucu olarak kendisini göstermiştir.

Yeni dünya düzeninin tasarımcıları “dünya birliği” için “dünya örgütü, dünya ekonomisi, dünya dini” oluşturulması gerekliliğini hararetle savunmaktadırlar. Peki, dünya dini, hangi dindir? Elbette, Batı kaynaklı yeni dünya düzeninin tasarımcılarına göre İslam dini değildir. Yeni dünya düzeni tasarımcılarına göre dünya dini kendi dinleri olan Hristiyanlıktır. Amaçları dünyayı sadece parasal açıdan değil din açısından da yönetmektir¹².

Tarihte görüldüğü gibi “Yeni Dünya Düzençileri”, dinleri sürekli kendi din anlayışlarına dönüştürmek ve bu yolla insanları ve toplumları kendi hâkimiyetleri altına alabilmek için, başta Yahudilik ve Hristiyanlık kurumları ve din adamlarıyla sıkı ilişkiler kurmuşlardır.

Medeniyetler Çatışmasının Antitezi Olarak Medeniyetler İttifakı

Medeniyetler çatışması tezi Samuel P. Huntington’ın 1993 yılında *Foreign Affairs* dergisinde yayımlanan bir makalesi ve bu makalenin ilgi görmesiyle, 1996 yılında yayımlanan “Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması” (The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order) kitabı ile savunulmuştur. Bu tez, 11 Eylül saldırıları ve bu saldırılara karşılık olarak ABD ve Avrupa’nın İslam dünyasını hedef göstermesi ile adından sıkça söz ettirmeyi başarmıştır.

Huntington medeniyetler çatışması tezinde, 21. yüzyılın yeni dünyasını Fukuyama’nın “tarihin sonu” tezine karşılık olarak büyük mücadelelerin var olacağı bir yüzyıl olarak öngörmüştür. Anılan mücadelelerin temelinde ideolojik veya ekonomik nedenlerin değil, farklı medeniyetlerin hâkim olma mücadelelerinin bulunacağını savunmuştur. Dünyada hüküm süren medeniyetleri Batı, Konfüçyus, Japon, İslam, Hint, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve Afrika medeniyetleri olarak tasarlayan Huntington, Soğuk Savaş döneminde ittifakların iki süper güç etrafında toplanan devletlerce oluşturulduğunu, Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra ise kimlik ve medeniyet eksenli ittifakların ön plana çıktığını ileri sürmüştür. Huntington bu sürecin şekillenmesinde “Biz kimiz ve nereye aidiz?” sorularının önem kazandığını belirtmiştir¹³.

Huntington’ın medeniyetler çatışması tezini ortaya atmasıyla birlikte tezin lehine ve aleyhine birçok görüş ileri sürülmüştür. Bunun yanında bu tez ile neyin amaçlandığı, ABD ve Avrupa’nın bu tezin desteklenmesinde ne gibi rolünün veya çıkarının bulunduğu tartışmaları gündemi daha fazla meşgul etmiştir. Bu tartışmalarla Türkiye de fazlasıyla meşgul olmuştur.

Bu çerçevede medeniyetler çatışması tasarımı ile medeniyet eksenine “din” unsurunun yerleştirildiğini ve bu açıdan tezde işlenen Batı’nın çatışma içerisine düşeceği medeniyetin İslam medeniyeti mi yoksa İslam dini mi olduğunun sorgulanması gerektiği belirtilmiştir¹⁴. Çünkü bu görüşü ileri sürenlere göre, İslam medeniyetini temsil eden ülkelere baktığımız zaman bu ülkelerin birkaçı hariç olmak üzere neredeyse tamamına yakınının ekonomik ve askerî olarak Batı ülkeleri ile yarışamayacak derecede güçsüz oldukları görülür. Ayrıca bu ülkelerin çoğunun ekonomik sıkıntılar içinde bulunduğu, yapısal iç sorunlar yaşadığı, açlık ve yoksullukla boğuşmakta oldukları, kendi içlerinde bile bir bütünlük oluşturamadıkları aşikârdır. Bu nedenle bu ülkelerin, Batı ülkelerince oluşturulan Avrupa Birliği benzeri bölgesel bir yapılanmaya giderek veya güçlü İslam ülkeleri

etrafında toplanarak Batı'ya karşı bir güç oluşturmaları pek mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle de asıl hedefin İslam dini olduğu söylenebilir.

Diğer bir görüşe göre medeniyetler çatışması tezi, Batı medeniyetinin çatışma iklimi hazırlama arzusunu destekleyen ideolojik bir fikrî yaklaşım olarak sınırsızca hazırlanmış ve uygulamaya konulmuş bir argüman olarak ele alınmalıdır¹⁵. Bu tez, Batı medeniyetinin çıkarlarına hizmet etmek amacı gütmektedir. Medeniyetler çatışması tezi içerisinde bir savaş hazırlığının psikolojik propagandasını taşımaktadır. ABD'nin bir dış politika aracı olarak hazırlattığı tez "İslam düşmanlığı yaratmak" felsefesi üzerine oturtulmuştur¹⁶. Asıl amaç gücünü kaybeden Batı medeniyetinin gücünü koruyabilmesi için eskiden beridir sürdürdüğü sömürgeci politikaların devam ettirilmesi gerekliliğidir. Bu durum kapitalizmin ilerlemesi ve gelişmesinin ancak kendisine yeni düşmanlar veya mücadele alanları yaratması gerekliliğinin bir sonucu olarak da ele alınabilir. Bugünün konjonktüründe sömürüye en müsait alan dünyanın enerji kaynaklarının büyük bir kısmına sahip ve aynı zamanda Batı'ya kafa tutamayacak derece siyasi, ekonomik ve askerî açıdan güçsüz, ama gün geçtikçe Batı dünyası için bir tehdit olarak güçlenen İslam coğrafyasıdır. Batı'nın İslam coğrafyası üzerinde siyasi ve ekonomik çıkarlar elde edebilmesi ise İslam medeniyetinin bir düşman olarak yaratılmasını zorunlu kılmaktadır. Batı karşısında, İslam medeniyetinin düşmanlaştırılması İslam coğrafyasında yeni Usame bin Ladinlerin yeni Saddam Hüseyinlerin yaratılmasını gerektirmektedir. Batı'nın kılıfı ise kendilerince yaratılan bu teröristlere karşı bir özgürlük ve demokrasi mücadelesi olarak kendini göstermektedir. Medeniyetler çatışması tezi de bu amaca hizmet eden psikolojik bir propagandadan başka bir şey değildir.

Bir diğer açıdan medeniyetler çatışması tezi ile Batı'nın tüm dünyayı Batılılaştırmak, bir diğer deyişle Hristiyanlaştırmak istemesi olduğu ileri sürülmüştür¹⁷. Diyalog Batı tarafından misyonerlik faaliyetinin bir aracı olarak kullanılmakta, bir misyon olarak görülmektedir. Bu görüşü ileri sürenlere göre bu hedefin önündeki en büyük engellerden biri de İslam'dır¹⁸. O hâlde İslam'ın zayıflatılması, ortadan kaldırılması gerekir. Bunun için etkili girişim ise doğrudan İslam dünyasına karşı bir savaş açmak değil, İslam dinini sınırsızca terörist olarak karikatürize etmektir. Böylece Batı'nın asıl amacı İslam'a karşı olan savaşı dünyaya "İslami terörizm"e karşı savaş olarak sunarak kendini haklı bir konuma yerleştirmektir.

Diğer bir kısım yazar ise medeniyetler çatışması tezini bu ekseninde ele almamış, bu tezi dünya tarihi boyunca süregelen kutuplaşmaların nedeni-

Türkiye'de dinler arası diyalog olarak bilinen yaklaşım Vatikan'ın resmî kullanımında, dinler veya dindarlar arası diyalog olarak ele alınmaktadır.

nin 21. yüzyılda farklı bir temele kayacağını ortaya koyan bir çalışma olarak değerlendirilmiştir¹⁹. İdeolojik ya da ekonomik eksenli kutuplaşmaların 21. yüzyılda kimlik ve medeniyet eksenli kutuplaşmalara kayacağını tespiti ve elbette söz konusu medeniyetlerin birbiriyle uyumsuzluğuna ya da muhalefetine ilişkin açık olan değerlendirmeler ötesinde, medeniyetler çatışması tezinin arkasında savaş tellallığı yapmaya çalışan bir Huntington aramak başvurulabilecek en kolay çıkar yol olarak değerlendirilmektedir.

“Medeniyetler ittifakı” projesi, medeniyetler çatışması tezinin bir antitezi olarak ortaya çıkmakla, medeniyetler arası bir çatışmanın bulunduğunu kabul etmiştir. Bununla birlikte, çatışmanın kaynağı medeniyetler çatışması tezinde ileri sürüldüğü gibi din değil, ekonomik ve siyasal çıkardır.

Diğer taraftan “medeniyetler ittifakı” tezini, medeniyetler çatışması tezinin bir antitezi olarak görmekte de her iki tezin de Batı kaynaklı olması ve esasen Batı’nın çıkarlarına hizmet etmesi nedeniyle sakıncalı bulunmaktadır. Her iki tez de esasen Batı’nın çıkarlarına hizmet ettiği için “medeniyetler ittifakı” tezinin, medeniyetler çatışması tezinin bir antitezi olarak değerlendirmesi pek doğru görünmemektedir.

Misyonerliğin Bir Aracı Olarak Medeniyetler İttifakı

“Medeniyetler ittifakı” girişiminin, dinler arası bir diyalog olarak ele alınmasının imkânsızlığı açıktır. Çünkü Türkiye’de dinler arası diyalog olarak bilinen yaklaşım Vatikan’ın resmî kullanımında, dinler veya dindarlar arası diyalog olarak ele alınmaktadır. “Interreligious Dialogue” kavramını böyle kullanmakla Hristiyanlar, her vesileyle söyledikleri ve diyalog sürecinde de zaman zaman ifade ettikleri gibi, insanlığın tek kurtuluş dininin Hristiyanlık olduğunu öne sürdüklerinden Hristiyanlığı hiçbir dinle eş tutmak istememektedirler²⁰

Konuyla ilgili başka önemli bir noktaya daha işaret etmek gerekir. Bu, dinler arası diyalogun, Batı’da son dönemlerde artan İslâm’a yönelişlerin önünü kesme gibi psikolojik bir ortam yaratmasıdır. Böyle bir yan etki, baştan düşünülün veya düşünülmesin sonuçta taraflar dinler arası diyalog yaparak ortak değerlerini öne çıkaracaklarına göre, bu insanlar da bir dinden diğerine geçme gereği duymayacaktır. Çünkü bu söylem, “Bütün dinler aynıdır.” gibi psikolojik bir etki yaratacağı gibi, tam aksine dinlere bağlılığı gevşeterek bir dinden diğerine geçişi de kolaylaştıracaktır. Tabii bu son durumdan, kim siyasi, iktisadi ve kültürel açıdan daha etkin olabilirse, o kazançlı çıkacaktır.

Dinler arası diyalogun Batı’da halkı nasıl etkilediği bilinmemekle birlikte, Türkiye’de ve diğer İslâm ülkelerinde diyalog sonrası hızlandırılan misyonerlik faaliyetlerine paralel olarak Hristiyanlaştırılanların sayısının arttığı gerçektir. Dolayısıyla dinler arası diyalogun, İslam dünyasında İslam’a bağlılığı gevşetici ve koparıcı psikolojik bir etki doğurduğundan söz edilebilir²¹.

Medeniyetler İttifakının Türkiye Açısından Sonuçları

Türkiye, “medeniyetler ittifakı” girişiminin eş başkanlığını yürüten bir ülke olarak girişimde önemli bir misyon yüklenmiştir. “Medeniyetler ittifakı” tezi ile Batı’nın yukarıda ifade etmeye çalıştığımız amaçlarına rağmen, Türkiye’nin bu girişimde öncülük etmesinin acaba bir anlamı bulunmakta mıdır? Her ne kadar Batı’nın “medeniyetler ittifakı” girişiminde kendi açısından bazı çıkarları bulunsa da Türkiye açısından da bazı ulusal çıkarları bulunabilir mi? Yoksa tam aksine bu girişim Türkiye’nin ulusal güvenliği ve çıkarları açısından bir tehlike mi oluşturmaktadır? Batı’nın girişime yüklediği misyonu göz önüne alırsak böyle bir endişe kendini daha fazla göstermektedir.

Bilindiği gibi, “medeniyetler ittifakı” girişiminin eş başkanlığını Türkiye ve İspanya üstlenmiştir. İttifakın bir tarafını İslam medeniyetini temsilen Türkiye, diğer tarafını da Batı medeniyetini temsilen İspanya oluşturmaktadır. Acaba bu durum, Türkiye’nin İslam medeniyeti içerisinde yer aldığı kabulü anlamında yorumlanabilir mi? Elbette bu soruya sadece Türkiye’nin girişimin bir tarafı olması nedeniyle, İslam medeniyeti içerisinde yer aldığı söylemek gibi basit bir gerekçeyle olumlu cevap vermek mümkün değildir.

Türkiye, Osmanlıdan gelen kültürel yapısı ve tarihî birikimiyle, bir taraftan İslam’la özdeşleşmiş değerleriyle İslam medeniyeti içerisinde bulunmakta diğer taraftan Cumhuriyetin kuruluşuyla laiklikle birlikte seküler değerler ve modernleşme adına Batılılaşmayı getiren bir kimlik ve kültür ile Batı medeniyeti içerisinde yer almaktadır.

“Medeniyetler ittifakı”nda Türkiye’nin İslam medeniyetini temsilen girişime taraf olması, Hungtinton’ın medeniyetler çatışması tezinde ileri sürdüğü merkezlessiz İslam medeniyetinin bir ülkesi olma hedefini mi taşımaktadır? Hungtinton tezinde medeniyetler bazında ülkeleri üye ülke, yalnız ülke, merkez ülke, bölünmüş ülke ve kararsız ülke olarak sınıflandırmakta ve Türkiye’yi kararsız ülke sınıfına koymaktadır. Kararsız ülkeyi ise, kendine ait bir medeniyeti olan, ancak liderlerinin (halka rağmen) bu medeniyeti terk etmeyi ve başka bir medeniyete geçmeyi amaçladığı bir ülke olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, Hungtinton Türkiye’nin kendi medeniyetini terk ederek Avrupalı olma amacına yönelik girişimlerinin başarısız olduğunu da ifade etmektedir. Türkiye bu nedenle tam olarak ne Batılı olabilmiş ne de Doğulu; iki medeniyet arasında yalnız ve kimlessiz bir duruma gelmiştir.

Kimilerine göre, her ne kadar Türkiye “medeniyetler ittifakı” girişimiyle İslam medeniyetinin temsilciliğini üstlense de Türkiye’nin İslam medeniyetinde merkez bir ülke konumuna gelmesi pek mümkün gözükmemektedir. Türkiye devlet olarak laik yapısıyla, İslam ülkeleriyle arasına bir mesafe koymuştur. Bu nedenle de Türkiye’nin İslam medeniyeti ile bütünleşme girişimlerinin, Cumhuriyetin kuruluş felsefesinin getirdiği birikimlerle çatışma sonucunu doğurması

hiç de kaçınılmaz değildir. Ayrıca, Türkiye'nin 1950'lerden günümüze AB üyesi olma arzusu da bunu engellemektedir.

Diğer taraftan Türkiye, Batı medeniyeti içerisinde bir ülke de olamamıştır. Türkiye'nin 1950'lerden günümüze AB kapılarında oyalanması bunun bir göstergesidir. AB'nin Türkiye'yi oyalama politikası kendi çıkarıdır. Çünkü Türkiye'nin İslam medeniyeti ile bütünleşmesi AB için çok tehlikeli bir gelişme olacaktır. Bu nedenle Batı bir taraftan Türkiye'yi kendi medeniyetinde istemekte diğer taraftan da İslam medeniyeti ile bütünleşmesi açısından ortaya çıkacak tehlikeyi önlemek için tamamen de kopmasını istememektedir. Bu bakışla yıllardır Türkiye'yi oyalama politikası yürütmektedir.

Türkiye'nin İslam medeniyetinin merkezi olması, Türkiye'nin tamamen İslam kurallarını uygulamasını gerektirmeyebilir. Türkiye diğer İslam ülkelerinden laik yapısıyla farklılık göstermekle birlikte, bu yapısıyla İslam medeniyetinin merkez bir ülkesi olabilir. Yani Türkiye'nin İslam medeniyetinin merkez bir ülkesi olması, Türkiye'nin bazı İslam ülkelerinin benimsediği devlet rejimini benimsemesini zorunlu kılmaz. Türkiye'nin; laik devlet yapısı ve Müslüman nüfusu ve gelenekleri ile İslam ülkeleri arasında sempati uyandırdığı gibi nüfus çoğunluğu, tarihsel dokusu, askerî ve ekonomik gücü ve demokratik yapısı ile İslam medeniyetinin merkez ülkesi konumuna gelmesi kaçınılmaz olabilir.

“Medeniyetler ittifakı” içeriğinde Türkiye köprü ülke kimliğinden “merkez ülke” kimliğine kendisini taşımaktadır. Türkiye “merkez ülke” kimliği ile sadece Asya ve Avrupa'nın ortasında bir köprü üstlenmek misyonundan Kafkasya, Balkanlar ve Orta Doğu'yu kapsayan ve sorunların hâlâ çözülmediği geniş coğrafya üzerinde kendini merkezî bir konuma yerleştirmeye çalışmalıdır.

Türkiye'nin “medeniyetler ittifakı” girişimine taraf olmasıyla, İslam medeniyetinin merkez bir ülkesi olma amacının bulunmadığı, “tam olarak içinde bulunmadığı İslam medeniyeti ile yine tam olarak içinde bulunmadığı Batı medeniyeti” arasında bir yakınlaşmanın, diyalogun ve etkileşimin sürmesine önderlik ederek her iki medeniyetin değerleriyle beslendiği kendi kimlik ve kültürünün gelişmesine katkı sağladığı da ileri sürülebilir. Bu çerçevede Türkiye'nin “medeniyetler ittifakı” girişiminde oynadığı rolün İslam medeniyetinin temsili olarak değil, bir ara buluculuk olarak ele alınması gerektiği ifade edilebilir.

Hungtington tezinde medeniyetler bazında ülkeleri üye ülke, yalnız ülke, merkez ülke, bölünmüş ülke ve kararsız ülke olarak sınıflandırmakta ve Türkiye'yi kararsız ülke sınıfına koymaktadır.

“Medeniyetler ittifakı” girişiminin Türkiye açısından sonuçlarının değerlendirilmesinde olumlu ya da olumsuz görüşler ileri sürülmektedir. Kimileri Türkiye’nin bu girişimini ulusal çıkarlar açısından sakıncalı olduğunu ileri sürerken tabiidir ki bu görüşe katılmayanlar da bulunacaktır.

Olumlu değerlendiren yaklaşıma göre, öncelikle “medeniyetler ittifakı” girişiminin Türkiye’nin ilk kez küresel bir girişimin önderliğini üstlenmesi açısından önemli olduğu ifade edilmiştir²². Girişim kurumsallaşma, etkinlik, caydırıcılık, ittifakın sağlanması için küresel düzeyde bağlayıcı kararların alınabilmesi gibi bazı sonuçları henüz tam anlamıyla gerçekleştiremese de BM’ce benimsenen ve desteklenen bir girişim olarak önem taşımaktadır.

Türkiye’nin “medeniyetler ittifakı” girişimini desteklemesinin, Türkiye’nin AB üyeliği sürecine katkı sağlayacağı ileri sürülmüştür²³. Türkiye’nin AB üyeliğinde kültür farklılığı, üzerinde sıkça durulan bir konudur. Fakat AB’nin küresel bir güç olma yönündeki hedefini, geniş bir coğrafya üzerinde hüküm süren İslam ülkeleri ile iyi ilişkiler kurarak gerçekleştirebileceği kaçınılmazdır. Batı ile İslam dünyası arasında olumlu ilişkiler sağlayabilecek en etkin ülke ise Türkiye’dir. Türkiye, bu durumun farkında olarak Batı’nın İslam dünyası ile ilişki kurabileceği en etkin devletin kendisi olduğu gerçeğini AB’ye karşı bir koz olarak kullanma eğilimindedir.

“Medeniyetler ittifakı” girişiminin Türkiye’nin uluslararası imajına olumlu katkıda bulunduğu ileri sürülmüştür. Türkiye’nin küresel düzeyde bir diyalog girişimine öncülük etmesi gerek Batı ülkeleri ve gerekse İslam ülkeleri nezdinde Türkiye’nin uzlaşmacı ve yapıcı bir yaklaşıma ve imaja sahip bir ülke olduğunu göstermektedir²⁴. Türkiye’nin BM Güvenlik Konseyi üyeliğini elde etmesinde 151 ülkenin desteğini almış olması dikkate değer bir konu olarak ele alınmıştır. Sadece Batı destekleseydi Türkiye’nin alacağı oy 80 civarı, Doğu destekleseydi 60 civarı olacaktı. Türkiye’nin hem Batı’nın hem Doğu’nun desteğini almış olması, uluslararası politikalarda artan etkisinin olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Özetle bu görüşleri ileri sürenlere göre “medeniyetler ittifakı” projesi, Türkiye’nin bir medeniyet hamlesi olarak değerlendirilebilir.

Türkiye’nin girişimdeki konumuna ve girişime öncülük etmesine, Türkiye’nin ulusal çıkarları açısından olumsuz yaklaşanların ilk eleştirisi laiklik ilkesinden, “devletin tüm dinlere eşit mesafede durması” gerektiği düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Bir diğer olumsuz yaklaşım Türkiye’nin ulus devlet kimliğinden kaynaklanmakta ve Türkiye’nin ulus devlet kimliği vurgulanmaktadır.

Türkiye içerisinde Avrupa’yı medeniyetin tek temsilcisi olarak gören kesimler ise Türkiye’nin bu yeni yaklaşımından rahatsız olmakta ve Türkiye’nin İslam dünyasının avukatlığını üstlenmekten vazgeçmesi fikrini öne sürmektedirler.

Türkiye'nin "medeniyetler ittifakı" girişimine öncülük etmesi, Batı ile olan ilişkilerini yeniden tanımlaması ve kendine uluslararası ilişkilerde merkezî bir misyon kazandırmasıyla anlam kazanabilecektir. Bu yaklaşım ile Türkiye, Avrupa'nın medeniyetin tek merkezi olmadığını kabul etmeli, kendi kültürel bütünlüğü içerisinde kalarak Batı medeniyetini ulaşılması gereken bir hedef değil, ilişki kurulabilecek bir medeniyet örneği olarak kabullenmelidir. Bu yaklaşım, Batı karşısında Türkiye'nin ciddi bir psikolojik dönüşümünü ve kendine dönüşünü ifade edecektir. Böylece Türkiye son bir buçuk asırdır Avrupa'yı medeniyetin beşiği ve tek temsilcisi görme psikolojisinden kurtulacak ve Batı karşısında özgüvenli bir duruş ile psikolojik bir üstünlük yakalayabilecektir. Türkiye AB üyelik sürecinde de bu psikolojik yaklaşım ve temsil ettiği medeniyet kimliği ile hareket etmelidir²⁵. Bu yaklaşım Türkiye'nin AB tam üyeliğinin reddedilmesi durumunda, Türkiye açısından ortaya çıkabilecek moral bozukluğunun etkilerini de yok edebilecektir.

Avrupa'nın yıllardır ders vereceği bir öğrenci olarak gördüğü Türkiye'nin, kendi medeniyet kimliği ve yeni yaklaşım ile Avrupa karşısında durması, Avrupa'ya rahatsızlık verecektir.

SONUÇ

"Medeniyetler ittifakı", yeni dünya düzeni kurmak isteyenlerin dünyayı tek elden yönetmeye yönelik projesinin önemli bir vasıtası ve Vatikan'ın da yeni misyonerlik yöntemidir. Bu anlamda "dinler arası diyalog" ya da "medeniyetler ittifakı", küreselleştirme, Büyük Orta Doğu, dinî çoğulculuk, ılımlı İslam gibi fikirlerin ve yapılan faaliyetlerin ayrılmaz ve tamamlayıcı bir parçasıdır.

Batı'nın "medeniyetler ittifakı" ile öngördüğü amaç ve hedefler bir tarafa, Türkiye'nin küreselleşme ya da yeni dünya düzeni gibi gelişmelerden kendini soyutlaması nasıl mümkün değilse, bu girişim açısından da kendisini sakınabilmesi pek mümkün olamayabilir. Türkiye'nin kendi ulusal güvenliği ve menfaatleri açısından konumunu iyi belirlemesi gerekmektedir. Türkiye girişimi kendi lehine döndürme becerisini gösterebilmelidir. Türkiye millî kimliğini muhafaza ederek uluslararası camiada esaslı bir güç hâline gelebilmenin yol ve yöntemlerini aramalıdır. Aksi hâlde, Vatikan projesine hizmet etmekten başka bir sonuç elde edilemeyecektir. Oysa bu çabalarla Orta Asya, Kafkaslar, Balkanlar ve Orta Doğu ile kültürel bir bütünleşme sağlamayı başarabilen Türkiye, lider ülke olma misyonunu da üstlenebilecektir. ■

¹ Doğu ve Batı medeniyetlerinin insana, topluma, yaşama, doğaya, dine, maddeye, üretim ve tüketime farklı bakış açılarını "saf örnek"ler olarak Doğu'yu temsilen Hay bin Yakzan, Batı'yı temsilen Robinson Crusoe'dan yola çıkarak ortaya koymaya çalışan bir çalışma için bk. Halis Çetin, "Çatışma ve Dialog Tartışmaları Arasında İki İnsan, İki Medeniyet (Hay bin Yakzan/Doğu-Robinson Crusoe/Batı)", *AÜSBF Dergisi*, 58-2, s. 52. Aynı konuyu tarihî perspektifi ile inceleyen bir çalışmada bk. E. Semih Yalçın.

² Mehmet Bayraktar, "Dinlerarası Diyalog Gerçeği", <http://www.kibris1974.com/dinler-arasi-diyalog-gercegi-prof-dr-mehmet-bayraktar-t81129.html>, (23.12.2009). "Dinlerarası Diyalog Vasıtasıyla Medeniyetler İttifakı Mümkün mü?" 2023, Sayı 60, s.56-63.

³ Ramazan Altıntaş, “Diyalogda Yeni Konsept Değişikliği: Medeniyetler İttifakı”, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, 6 : 2 (2008), s. 8-9. Yazara göre, dinler arası diyalog İslam dini açısından ancak bir mücadele aracı olarak görülebilir. Nasıl bu girişim Hristiyanlık açısından bir misyonerlik aracı ise İslam dini açısından da barış ve kardeşliğin yegâne temsilcisinin İslam olduğu mücadelesini içerir. Yazar, bu görüşünü Nahl suresine dayandırmaktadır: “(Ey Muhammed!) Rabb’inin yoluna, himmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et. Şüphesiz senin Rabb’in kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O, doğru yolda olanları da en iyi ilendir.” Kur’an-ı Kerim, Nahl, 16/125.

⁴ Hasan Hüseyin Akkaş, “Küresel Diyalogu Sürdürmede Demokrasi Tartışmaları ve Türk Demokrasisine Etkileri”, <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/demokrasi/demokrasi3.pdf>, (24.10.2009). Kant’ın ebedi barış kuramı hakkında: E. Hırş, “Kant’ın Ebedi Barış Üzerindeki Felsefi Denemesi”, **AÜHF Dergisi**, Yıl 1946, Cilt 3, Sayı 1, s. 3-31.

⁵ United Nations, Alliance of Civilizations Report of the High-level Group, http://www.unaoc.org/repository/HLG_Report.pdf, (22.12.2009).

⁶ Türkiye Cumhuriyeti Medeniyetler İttifakı Ulusal Plan (2008-2009), http://www.medeniyetlerittifaki.org.tr/raporlar/mi_ulusal_plan.pdf, (24.10.2009)

⁷ Dünya düzeni düşüncüleri hakkında: İlhan Lütem, “Federal Bir Dünya Nizamı Tasarıları”, **AÜHF Dergisi**, Cilt 7, Sayı 3-4, 1950, s. 119-166.

⁸ Özdağ, s. 25.

⁹ Çağrı Erhan, “ABD’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı”, **AÜSBF Dergisi**, 56-4, s. 79.

¹⁰ Özdağ, s. 26.

¹¹ Erhan, s. 86.

¹² Mehmet Bayraktar, “Dinlerarası Diyalog Gerçeği”, <http://www.kibris1974.com/dinler-arasi-diyalog-gercegi-prof-dr-mehmet-bayraktar-t81129.html>, (23.12.2009)

¹³ Samuel P. Huntington, **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, (çev. Mehmet Turhan, Y.Z. Cem Soydemir), Okuyan Us Yayın, İstanbul, 2006, s. 24-28.

¹⁴ Haydar Gölbaşı, Ayhan Dever, “Medeniyetler Çatışması Teorisi ve Dinler Çatışması: Kendini Gerçekleştiren Kehanet”, **CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, 2007, s. 60.

¹⁵ Deniz Altınbaş, “Avrupa’da Kimlik ve Medeniyetler Çatışması”, **ASAM Stratejik İnceleme E-Dergi**, 2006, s. 56.

¹⁶ Altınbaş, s. 55.

¹⁷ Gölbaşı ve Dever, s. 60.

¹⁸ Halil İnalçık, “Türkiye ve Avrupa: Dün Bugün”, **Doğu Batı**, Yıl 1, Sayı 2, 3. Baskı, Şubat-Mart-Nisan, Ankara, 1998, s. 20.

¹⁹ Sacit Hadi Akdede, “Küresel Çeşitlilik ve Global Politik Şiddet”, **AÜSBF Dergisi**, 62-1, s. 14.

²⁰ Mehmet Bayraktar, “Dinlerarası Diyalog Gerçeği”, <http://www.kibris1974.com/dinler-arasi-diyalog-gercegi-prof-dr-mehmet-bayraktar-t81129.html>, (23.12.2009)

²¹ Mehmet Bayraktar, “Dinlerarası Diyalog Gerçeği”, <http://www.kibris1974.com/dinler-arasi-diyalog-gercegi-prof-dr-mehmet-bayraktar-t81129.html>, (23.12.2009)

²² Ramazan Kılınc, “Medeniyetler İttifakı Projesinin Türkiye’ye Faydası Ne?”, <http://abhaber.com/>, (23.12.2009).

²³ Tarık Oğuzlu, “Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi”, **Ortadoğu Analiz**, Eylül 2009, Cilt 1, Sayı 9, s. 49-50.

²⁴ Oğuzlu, s. 49.

²⁵ Mehmet Karataş, **Küreselleşme ve Türk Kimliği**, Elips Kitap, Ankara, 2006, s. 177-178.



SİYASET, DİPLOMASİ VE HUKUK ZEMİNİNDE ULUSLARARASI ORTAM VE TÜRKİYE

PROF. DR. YAŞAR HACISALİHOĞLU*

Siyaset ve diplomasi kavramları iç içe geçen işleyişiyle günümüzde üzerinde yeniden düşünülmesini gerekli kılan bir değişim sürecinin içindedir. Aslında bu değişim, bir bütünün köklü bir biçimde dönüşümüyle belirginleşmektedir. Siyaset, diplomasi, hukuk gibi bir dizi temel kavram, uluslararası sistemin günümüzde yaşadığı değişim sürecinin parçalarıdır. Bu kavramların bugün taşıdığı anlam, uluslararası sistemde bütünsel olarak yaşananların irdelemesiyle netleştirilebilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşturulan uluslararası sistemin temel kurumları, davranış biçimleri ve buna bağlı olarak ilişki dinamiği büyük ölçüde değişime zorlandığı bugün çok açık olarak görülmektedir. Üstelik Soğuk Savaş dönemini de içeren bu sistem, Soğuk Savaşın zorunlu kıldığı yapısal ve işlevsel işleyişin ortadan kalkmasıyla değişim ihtiyacı, daha kapsamlı ve daha hızlı bir biçimde hissedilir hâle gelmiştir. Özü itibarıyla bir uluslararası sistemin yeteneği, üyelerinin potansiyellerini tatmin edici düzeyde kullanabilmesine yardımcı olabilmesiyle ve onların yaşamlarını sürdürürebilme becerisiyle değerlendirilebilir (Walter C. Clemens, Jr. " *Dynamics Of International Relations: Conflict and Mutual Gain in An Era Of Global Interdependence*" 2004 USA.pg: 176.).

* Beykent Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

Aslında her yeni dönemin uluslararası düzeni yeni güç denklemlerini yapılandırıp motiflendirir. Buna bağlı olarak her dönem kendi kurumsal yapısını ve siyaset dilini yaratır. Bu durum aslında uluslararası sisteme yönelik hükmetme mücadelesinin işleyişi ve sonuçlarıdır.

Büyük ölçüde devletler eliyle yürütülen bu atmosfer, güç ve çıkar ikilisinin yörüngesindedir. Bu durum, genellikle uluslararası sisteme çatışmayı taşımıştır.

Uluslararası sistemin bütününe egemen olma veya hükmetme hevesi, imparatorluklar çağından bugüne kurumsal niteliğinden hiç vazgeçmemiştir. “Pax Romana” vurgusu, imparatorluk döneminin uluslararası sistemine egemen olmanın anlatımıdır.

İmparatorluk çağında güç mücadelesi daha az aktörle ve daha az araçlarla gerçekleştiriliyordu; dolayısıyla güç dengesi ağır ve daha zor sağlanabiliyordu. Süreç boyunca gerek aktör sayısının artması gerekse güç mücadelesi araçlarının çeşitlenmesi hem güç mücadelesini şiddetlendirmiş hem de güç dengesi oluşumuna hız kazandırmıştır. Bu durum imparatorlukların geç dönemiyle belirginleşerek iki dünya savaşı arası boyutlanmıştır. Özellikle imparatorlukların çözülmesi devlet denen aktörün millî kimliğiyle uluslararası sistemde başat karakter kazanması yeni dönemin çok daha dinamik bir güç çekişmesini yapılandırmıştır. Nitekim Birinci Dünya Savaşı sonrası dünya barışının tesis edilebilmesi adına uluslararası sistemde etkin rol oynayanlar, bu süreci Milletler Cemiyetinin oluşumuyla büyük ölçüde sürdürebileceklerini düşünmüşlerdir. Savaş galiplerinin motiflendirdiği yeni uluslararası sistem, kurumsal yapısını Milletler Cemiyeti odağında yapılandırmıştır. Bu durum aynı zamanda yeni sistemin uluslararası hukuk zemininin de tarifidir. Yani bir milletlerarası kurum oluşturma çabası aynı zamanda milletlerarası hukukun yeniden yapılandırılmasıdır.

Aslında bu tabloyu tarihsel süreç içinde genellemek mümkündür. Buna göre tarih boyunca uluslararası sistem olarak tarif ettiğimiz dünya siyasal atmosferi, sürekli olarak sistem üzerinde başat rol kapma yarışının sahnesi olmuştur

Diğer bir ifadeyle uluslararası ortamda yaşananlar; sisteme damgasını vurmak isteyenlerle hatta daha da ötesi sistemin mutlak hâkimi olmak isteyenlerle bunu engellemek isteyenler arasındaki mücadeledir. Dikkat edilecek olursa imparatorluklar çağından günümüze daima uluslararası sisteme gücü yansıtmak isteyenler, bu durumu kendi çıkarlarına tehdit olarak görenlerin ittifakıyla karşılaşmıştır.

Tarihî süreç içinde Avrupa merkezli bir uluslararası sistem yapılması döneminde bu durum çok daha belirgin kılınmıştır. Almanya, Fransa, Rusya, İngiltere ve diğer ülkelerin Avrupa merkezli uluslararası sistemde, sisteme hükmetme arayışları ve arzuları zaman içinde birbirleri arasında farklı ittifakların doğmasına yol açmıştır.

Bu durum bir başka olguyu ortaya koymaktadır. O da “güç dengesi” kavramıdır. Uluslararası sisteme yönelen tek yanlı veya sistemin bütününe yeterince

kucaklamayan güç refleksleri, mutlaka yeni bir güç hareketliliğine yol açar ve bir süre sonra yeni güç dengesi yaratılır. Aslında dünya siyasal tarihi bu döngünün hikâyesidir.

Güç dengesi, bazen barış içinde bazen de savaş yoluyla kurulur. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları güçler arası ittifaklara dayalı güç dengesi yaratma çabasıdır. Savaş veya barış yoluyla sonuçta bir güç uygulayarak denge kurma çabası, aslında yıkılan ve sürdürülemeyen mevcut uluslararası sistemin yeniden kurulması gayretidir.

Soğuk Savaş dönemi güç dengesinin hassas terazisinde sürdürülmüştür. Soğuk Savaş sonrası ise yeniden bir düzen arayışının sürecidir; Soğuk Savaş döneminden devralınan kurumsal yapının yeni döneme ayak uydurma çabasıdır. Önceki dönemlerden farklı olarak Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistem bir yıkıma ve ciddi bir boşluğa düşmemiştir. Ancak yeni dönemin değişim unsurlarına ve işleyişine yönelik uyum sorunu yaşamıştır (Başta Birleşmiş Milletler ve NATO olmak üzere). Ardından ABD'nin özellikle Bush'un iki döneminde "Ya benimlesiniz ya bana karşı." dayatması, özellikle Atlantik ittifakına önemli zararlar vermiş, ABD müttefiklerinin önemli bir bölümü tarafından âdeta "ittifakları itaatkârlık" a dönüştürme gayreti olarak algılanmış ve bu nedenle de uluslararası sistemin mevcut yapısı sorunlu bir sürece girmiştir.

Bu sorun, mevcut uluslararası sistemin bir anlamda hukuki zeminin simgesel ve hatta işlevsel anlamı olan Birleşmiş Milletler (BM) de yoğun bir biçimde yaşanmıştır. Bunun kaçınılmaz yansıması da NATO'da cereyan etmiştir. Soğuk Savaş sonrası uluslararası sisteminde de yine bir güç karşılaşması ortaya çıkmış bu defa daha esnek ve daha yatay bir seyir izlemiştir. Başta Almanya ve Fransa olmak üzere Rusya, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin yeni dönemde güç denkleminde yönelik farklı duruş sergilemeleri zaman içinde daha da olgunlaşmıştır.

Nitekim ABD'nin Hüseyin Barak Obama'yla yeni ABD yönetimi, esas olarak uluslararası düzeyde bu geçmişi sorgulamış, tıpkı NATO'nun diğer başat aktörleri gibi itaatkârlığı değil ittifakların önemini öne çıkarmıştır. Bu nedenle içinde bulunduğumuz süreç, uluslararası sistem açısından tıpkı suyun mecrasını arayışı gibidir. Taşların yerine oturmadığı, güç dengesinin tarifi kolay ve net olarak motiflenmiş bir denkleme henüz erişemediği bir süreç içindedir.

İşte bu süreç kurumlarıyla, davranış biçimleriyle, kavramlarıyla ve yeni siyaset diliyle kaçınılmaz bir biçimde değişimin yörüngesindedir.

Hukuk Zemininde Uluslararası Düzen

Yaşanan bu değişim sürecinin zemininde küresel gelişmelerin seyri göstermektedir ki uluslararası sistem, hukukun değil yine gücün çıkarlarına kilitlenmiştir. Oysa uluslararası ilişkilerin biçimlendirdiği uluslararası sistemin

meşruiyetinin dayanağı hukuktur. Siyasetin toplum ve birey üzerindeki izleri hukukla anlamlandırılır.

Sistemi var eden ve işleyişini meşrulaştıran, hukuki mekanizmanın sağlıklı işlemesidir. Bu işleyişin yaşanması ve yerleşik kılınabilmesinin en önemli koşulu, uluslararası sistemin başat aktörleri kabul ettiğimiz devletlerin hedef ve davranışlarında hukuki zeminin zedelenmemesidir.

Uluslararası sistemi yaşanabilir kılan yegâne etken hukukun egemen kılınmasıdır. Hukuk adalet sağlamak için vardır. Yaşanılabilir bir dünyanın varlığı buna bağlıdır. Bunun için de büyük görev devletlerindir. Çünkü devletler hukukla var olan ve hukukla davranması zorunlu olan oluşumlardır.

Uluslararası hukuk öncelikle devletler için vardır. Uluslararası hukuku öncelikle koruması gereken devletlerdir ve onlar, her istediğini her şekilde yapabilme hürriyetine sahip değildirlir. Onların davranışlarını belirleyen uluslararası hukukun gerekleridir.

Siyasetin
toplum
ve birey
üzerindeki
izleri
hukukla
anlam-
landırılır.

Bu durum uluslararası sistemin meşruiyet kaynağıdır. Sistemi var eden onun meşru zemindeki yapılanmasıdır. Bu da büyük ölçüde devletler eliyle hayata geçirilir.

Hiç kuşkusuz devletlerin yanı sıra uluslararası teşkilatların ve devlet dışı aktörlerin de bu sorumluluğun paylaşımında rolleri bulunmaktadır.

Bu noktada ilk akla gelen Birleşmiş Milletler (BM) teşkilatıdır. Varlık nedeni dünya barışını korumaktır. Bu misyon yine devletler eliyle bir iradeye dönüşebilirse etkin kılınabilir. BM'yi etkili veya etkisiz kılan da doğrudan doğruya devletlerin tavrıdır.

Bu çerçevede bakılacak olursa uluslararası sistemin uluslararası hukuka ve onun adalet sağlama yükümlülüğüne olan ihtiyacı, yeterince karşılanmamaktadır. Bunun da temel nedeni çıkarlar konusundaki ısrardır.

Çıkarlar yörüngesinden kurtulamayan uluslararası sistem aslında meşruiyet zemini örselenen sistemdir. O yüzdendir ki evrensel hukuk, evrensel demokrasi, insan haklarının evrensel dokunulmazlığa kavuşması imkânsızlaşmaktadır.

İnsanlığın tutunacağı erdemler ve onların kurumsal yapıları bir bir ve aşama aşama zedelenmektedir.

Oysa hukuk, demokrasi ve insan hakları insanlığın tutunduğu ve sığındığı yegâne sığınaklardır. Onlarla yaşam hakları süreklileştirilebilir. Bunun yoksunluğu ise insanlığın çöküşünün habercisidir.

Bu durumu yaşamamanın ön koşulu ise öncelikle gerçeklerle buluşmaktır. Uluslararası sistemin gerçekte nasıl ve neden arızalı olduğunun teşhisidir. Ar-

dından çözümünü insanlık adına üretmektir. Tüm bunlar için yapılması gereken gerçeğe yelken açmak, gerçeği örtmemektir.

Gerçek Hukuk Devleti ve Gerçek Demokrasi

Bir ülkeyi geleceğe taşıyacak temel faktör, değişen dünya koşullarını özümseyerek kendi bünyesini bu değişime uyumlandırma yeteneğini gösterebilmektir. Bunun için öncelikle tüm potansiyeller iç bütünlüğünün unsuru kılınmalıdır.

Kurumlarıyla, halkıyla, bireyiyle iç bütünlüğünü başaran ülkeler için gelecek vardır. Kavgalardan, kutuplaşmalardan arınmamış bir ülkenin geleceği başkalarının elindedir.

Kendi sorunlarını çözememiş bir ülkenin bugününü yarınına taşıması güçtür. Birlikte yaşama iradesini sarsılmaz bir dirençle ayakta tutabilen, kamu vicdanını önemseyen, toplumsal mutabakatı yerleşik kılan irade, gerçek demokrasinin öncüsüdür. Gerçek demokrasiyi soyuttan somuta taşıyan ise hukukun varlığıdır.

Demokrasiyi koruyup kollayan hukuktur. Hukuk ise adaleti sağlayandır. Bireyin özgürlüğünü teminat altına alan, iç barışını yerleşik kılan, toplumsal yaşamdan ekonomiye gerçek katılımcılığı önemseyen, böylece ülke zenginliğini hem oluşturan hem paylaşan irade, gerçek adaleti sağlayan iradedir. Devlet aygıtı ise bu iradenin yaşama geçmesi için düzenleyici rolünü; hukuktan sapmadan, adalet duygusunu zedelemeyen, demokrasiden ve insan haklarından kopmadan ödünsüz uygulayan dır.

Devlet; kendi sınırları içindeki her varlığı, bir zenginlik ögesi sayarak herkese eşit mesafede durarak farklılıkları çatışmanın, ayrışmanın değil zenginliğin, dayanışmanın unsuruna dönüştürerek ülkedeki her unsuru birbirine balıkçı ağı gibi bağlayarak ve buna göre her unsur diğerinin besleyicisi, destekleyicisi kılarak milletiyle bütünleşebilir. Bunu başaramayan devlet, ülkesindeki ayrışmaların, kavgaların ve kutuplaşmanın yö-rüngesine tutsak olur; halktan kopan, ona yabancılaşan, kendi yurttaşını öteki-leştiren bir unsura dönüşür. Ülkesindeki tüm unsurlar, balıkçı ağı gibi birbirine bağlanmak yerine, birbirinin etkinlik alanını daraltan, birbirinin eksikliğini gedi-gini arayan, çatışan ve ayrışan bir görünüme bürünür. Bu durum "balıkçı ağı" modelinden "gemisini kurtaran kaptan" modeline dönüşü simgeler.

Böylece her unsur kendi sınırlarını saptar ve onun için o sınırlar esastır ve bu sınırlar içinde kendini güvenli ve kudretli kılmaya çalışır. Bunu yaparken bir başka unsurun ya köreltilmesine ya da ortadan kaldırılmasına bel bağlanır. Böy-

Uluslararası
sistemi
yaşanabilir
kılan
yegâne etken
hukukun
egemen
kılınmasıdır.

lece kutuplaşma ve ayrışma kaçınılmaz hâle gelir. Ülke sınırları anlamsızlaştırılır ve bunun yerine her unsurun kendi çıkarlarıyla örülü olan sınırları önemsenir. Bu durumda temel amaç, bireysel çıkarların korunmasına dönüşür.

Bireysel çıkarlar yeni kudret alanları yaratır ve siyaseti bu kudret alanlarına erişimde araç hâline getirir. Bu tablo altında artık herkese eşit mesafede duran demokrasi ve hukuk dar çıkarların kudret alanlarının oyuncağına dönüşür. Adalet zedelenir, özgürlükler kısıtlanır, toplumsal yarılmalar yaygınlaşır, değerler ayrıştırılır, gelecekte kopuk günü yaşayan ve tesadüflere bağımlı kılınan bir toplum görüntüsü kaçınılmazlaşır.

Ülke ve toplum birliği ortadan kalkar, zedelenmeler yaygınlaşır, çözümler olağanlaşır, ülke ve onun devlet gücü bir oyun hâline getirilir. Bu tablo adım adım çözümlenin seyridir. Bundan sıyrılmanın temel yolu; gerçek bir hukuk devleti olmasıdır.

Bireysel
çıklarlar
yeni kudret
alanları yaratır
ve siyaseti
bu kudret
alanlarına
erişimde
araç hâline
getirir.

Gerçek bir hukuk devleti; demokrasiyi toplumsal dokulara işleyendir; insan odaklıdır. Yurttaş kimliğini ayrımsız, koşulsuz, özgürlükçü bir ruhtan sürekli beslemektir. Toplumsal farklılıkları zenginliklere dönüştürmektir. Birlikte yaşama iradesini yerleşik kılmaktır.

Gerçek bir hukuk devleti; intikam duygusunu körelten, uzlaşmacı, dayanışmacı ruhu benimseyen, kendi sorunlarını kendisi çözen, insanına, inancına, değerlerine yabancılaşmayanlardır.

Gerçek Diplomasi

Tarihsel olarak irdelendiğinde uluslararası ilişkilerdeki başarı ölçüsünün, diplomasinin inceliklerinde saklı olduğu anlaşılır. Çünkü sadece biçimsel açıdan değil özü itibarıyla gerçek diplomasi sonuç alabilme becerisidir, esasa inebilmektir, sorun çö-

mektir, başarıyı tarihsel kılmaktır.

Tarih boyu ilişki dinamiği, savaş-barış sarmalının kaba hatlarına odaklanmıştır; biri diğerini ortadan kaldıran işleviyle, mücadelenin ana teması hâline gelmiştir. Kalıcı bir barışın egemen olmadığı bir dünyada, savaş seçeneği üstlüğünü koruyabilmenin araçlarını her daim geliştirmiştir.

Bu durum insanlığın belleğine her zaman sorunlar kazınmıştır. Savaşsız bir dünya özlemi, ulaşılması güç bir ütopya algısıyla anılır kılınmıştır. Her savaşın bir haklı gerekçesi üretilmeye çalışılmış, bu gerekçeler ise yapaylığı ve hukuksallığı önemsenmeden uluslararası ilişkilerin doğasına yerleştirilmiştir. Böylece marazi bir duruma bilimsel bir kılıf biçme çabası, insanlığın utanç müzesine yeni objeler taşımıştır.

Hiç kuşkusuz bazı savaşlar kaçınılmazdır. Bu türden olanların haklılığı güçlüdür. Çünkü bu türdekiler yok edilmeye karşı direncin gösterilmesidir. Nitekim uluslararası hukukun kabul edilebilir sınırları içindedir.

Aslında savaş ve barış sarkacı, diplomasi zemininde yön bulmuştur. Nitekim uluslararası aktörlerle küresel sahne arasındaki karşılıklı etkileşimin en bilinen şekilleri savaş ve diplomasi olmuştur (*Langhorne, Richard. "The Essentials Of Global Politics" 2006.USA, pg,225*).

Bugün gelinen noktada, sorunsuz bir dünyayı yaratamamak, kalıcı bir barışı egemen kılamamak insanlığın hayati sorunu olmayı sürdürürken hiç değilse sürdürülebilir koşulları üretebilmek mümkündür.

Bunun için uluslararası ilişkilerin incelikli sanatı diplomasi, temel başvuru kaynağıdır. Gerçek diplomasi aslında uluslararası ilişkilerin barışçı yüzüdür; diyalog kurabilmenin, dinlemenin ve dinletmenin, müzakere edebilmenin, sorunların üstüne gidebilmenin, karşılıklı özverinin ve karşılıklı kazancın ifadesidir. Gerçek diplomasi teslimiyet değil, savaşa, haksızlığa, adaletsizliğe ve hukuksuzluğa dirençtir; barışa, sorun çözümüne ve sorunsuzluğa zemin hazırlamaktır; ikiyüzlülüğü ve kayıtsızlığa son vermektir, gerçeklerle yüzleşmektir, insanlık değerlerini yitirmemektir. Gerçek diplomasi kurnazlığın değil zekânın ürünüdür.

Felaketlerin yaratılmaması, acının, gözyaşının, kan ve şiddetin zekâyla engellenmesi olan gerçek diplomasi kaba gücün toplumsal belleğe yerleştirdiği yaraların sarılmasıdır; kin ve nefretin köreltilmesi, birlikte yaşanabilirliğin insani bir tercih olduğunun kanıtıdır.

Gerçek diplomasi, kamuoyu vicdanını taşımaktadır; haksızlığın örtülmesi, gözlerin körleşmemesi, yüreğin çoraklaşmamasıdır.

Diplomasiyi bu gerçek kimliğinde işlevselleştirmek ise günümüzün vazgeçilemez ve ertelenemez ihtiyacıdır. Çünkü bugün uluslararası ilişkilerin sorunları gelişen dinamiklere bağlı olarak hem çeşitleniyor hem karmaşıklaşıyor.

Bu durum aynı zamanda sorunların kangrenleşmesini besliyor; uluslararası ilişkileri kalıcı yaralar alanına sürüklüyor; uzlaşmazlığı, diyalogsuzluğu özendiriyor.

Tüm bu sorunların üstesinden gelebilmenin, ilişkileri sürdürülebilir kılmının vazgeçilmez yolu, diplomasiyi adaletin ve hukukun yörüngesine taşımaktır; diplomasiyi insanlık değerlerinin ahlaki potasında yoğurmaktır.

Böylece diplomasiyi; şekilden ibaret, ayak oyunlarının marifetli kurnazlığına değil, hukukun adaletin ve insanlığın tarihsel sorumluluğuna açmaktır. Kısacası diplomasiyi gerçek diplomasi kılmaktır.

Türkiye

Tüm bu gerçekler ve yaşanan gelişmeler zemininde Türkiye'nin bugünü ve geleceği bir dizi değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Her şeyden önce belirtilmelidir ki, Türkiye yeni dönemin en dikkat çekici ülkeleri arasındadır. Soğuk

Savaş dönemin statik koşullarından sonra Türkiye gerek sahip olduğu potansiyelleri gerekse sahip olduğu jeopolitik konumu itibarıyla dinamizmi temsil etmektedir. Ancak Türkiye'nin sahip olduğu bu imkânlarla rağmen esas olan bunları harekete geçirebilmektir.

Açıkça görülmektedir ki bir yandan küresel jeopolitiğin işleyişi ve yaşanan bölgesel gelişmeler bir yandan Türkiye'nin stratejik konumlanışı; Doğu-Batı arasında tercih yapmaya zorlanan bir ülke olmayı değil, her iki dünyanın ilişki dinamiğine eklemli bir sentezin odağı olmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu durum, sadece siyasal içeriğiyle biçimlenen Doğu-Batı eksenleri açısından değil aynı zamanda coğrafi açıdan da zenginliği ve çeşitliliği ifade etmektedir. Buna göre alt ölçekte; Akdeniz, Karadeniz, Kafkaslar ve Balkanlar'ın yanı sıra Orta Asya ve Orta Doğu, üst ölçekte ise Avrupa, Asya, Afrika ve dolayısıyla Doğu-Batı eksenleri, Türkiye açısından doğal, etkin ve zorunlu dış politika kulvarlarıdır. Bu kulvarların hiçbirisi diğerinin seçeneği değildir. Birinin doğru yapılması diğerinin de aynı etkiye maruz kalmasını kaçınılmaz kılar. Bu durum öncelikle bölgesel eklemleme olarak ortaya çıkar. Bunu da belirleyen her bölgenin sahip olduğu jeopolitik potansiyeller ve bu potansiyelleri birbirine eklemleyen zorunlu bağlardır. "jeoekonomi" ve "jeokültür" ise bu bağların esasını oluşturur.

Soğuk Savaşın ideolojik örtüsünün bu bölgelerin üzerinden kalkması, bölgelerin sahip olduğu jeoekonomik ve jeokültürel potansiyellerinin dinamik birer unsur olarak açığa çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu yeni durum, her bölgenin yeni jeopolitik kimlikler edinmesi anlamına gelir. Bu kimliklerin bütünü ise yeni küresel jeopolitiğin koordinatlarını saptar.

Gelinen bu nokta, uluslararası ilişkilerin biçimini farklılaştırdığı kadar çeşitlendirmiştir de. Bu tablo, aynı zamanda dinamik bir uluslararası ilişki atmosferinin yaratıcısıdır.

Bu çerçeveden bakılacak olursa, Türkiye'nin sürekli olarak tek seçeneğe zorlanması, sadece sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik nitelikleriyle çalışmamakta aynı zamanda küresel ve bölgesel yeni politik yapılanmayla da tezat oluşturmaktadır. Örneğin Türkiye'nin Orta Doğu'yla ve onun sorunlarıyla daha yakın ve stratejik içerikle ilgileniyor olması, Batı'yla olan ilişkisinin sonlanmasını gerektirmeyeceği gibi stratejik içeriğini de zedelemez

Ancak bu noktada önemli olan; Türkiye'nin kendi çıkarlarının odağından kopmadan ilişki düzeneğinde ortak noktaları isabetle ve etkin bir biçimde saptama becerisini gösterebilmesidir. Bu becerinin esasları ise tarihsel ve kültürel bağların harekete geçirilmesine, stratejik ilişkilerde karşılıklılık ilkesini unutmamasına, tek yanlı bağımlılığın gölgesinden daima uzak kalmasına dayanır.

Tüm bu hassasiyetler Türkiye açısından sadece dış politikanın başarısı için değil, aynı zamanda topyekûn gelişme dinamiğini diri tutması açısından da zo-

runluluk taşır. Bu çerçevede, Türkiye'nin tüm bölgesel ilişkileri ipoteksiz ilişkilere ve öyle de olmak zorundadır. Unutulmamalıdır ki ipoteksiz ilişki, bölgeden ve dünyadan kopmak değil tam aksine bölgeyle ve dünyayla doğru, zamanında ve gerektiği ölçüde ilişki kurmak, bağlar geliştirmek, çeşitlilik, zenginlik ve potansiyellerin harekete geçirilmesidir.

Türkiye'nin sahip olduğu tarihsel ve kültürel birikime, demokrasi hedefine yakışan da budur. Türkiye tarihsel mirasının gerekliliklerini unutamayacağı gibi, güncel imkânların sunduklarına da kayıtsız kalamaz. Türkiye'nin bugünden geleceğe ilişki dinamiğinin zemini buna dayanmalıdır. Bu çerçeve, Türkiye'nin gelecek hedeflerinin omurgasını oluşturmalıdır. Bu durum; Batı ittifakı için de geçerlidir, bölgesel ilişkileri için de.

Çünkü bu durum Türkiye için kaçınılmaz bir gerçekliktir.

Geleceğine Sahip Çıkan Ülke

Bir ülke için bugünden geleceği tasarlayabilmek yaşamsal değer taşır. İddia sahibi ülkeler geleceğe odaklıdır. Yaşamlarını ve güçlerini sürekli diri tutabilmeleri ve daha çok gelişme kaydedebilmeleri, geleceği tasarlamakla mümkündür.

Ülkeler için 50 yıl, 100 yıl çok uzun zaman dilimleri değildir. Bu durum bir ülke için geleceğin uzun soluklu kavramasını gerektirir. Bunu yaparken dayanaksız hayallere kapılmak yerine temellendirilmiş, mümkünse sayısallaştırılmış ve aşamalandırılmış öngörüler esas alınmalıdır.

Zaaflar ve üstünlükler birlikte ele alınmalı, neleri hangi vadede gerçekleştirilebileceği gerçekçi hedeflere yerleştirilmelidir. Bir dünya devi olmak, küresel bir güç hâline gelmek her ülkenin arzusu olabilir. Ama esas olan bu arzuyu sadece istemek değil, olabirliğine odaklanmaktır. Bazı ülkeler açısından doğal konumu ve mevcut potansiyelleri dikkate alındığında ne kadar ilerleme kaydederse kaydetsin onların bir dünya gücü veya bir küresel oyuncu olması kolay değildir. Çünkü bunun için olmazsa olmazlara ihtiyaç vardır.

Belli bir toprak ve nüfus büyüklüğü ve coğrafi konum hâlâ önemini korumaktadır. Tarihsel ve kültürel birikime ve buna bağlı olarak bir çekim gücüne sahip olmak büyük güç olmanın vazgeçilmezidir. Bu temel unsurların üzerine bina edilmesi gereken ekonomik ve teknolojik ilerlemeyi başarabilmektir.

Bunun için de siyasi gücün etkin, kararlı ve uyumlu olması esastır. Küresel hedefe kilitlenmiş bir ülke açısından güç unsurları birbirinin tamamlayıcısıdır. Biri diğerinin eksikliğini kapatan unsurlardır.

Türkiye tarihsel mirasının gerekliliklerini unutamayacağı gibi, güncel imkânların sunduklarına da kayıtsız kalamaz.

Bunlar arasında siyasi güç, hedef koyan ve o hedefe ulaşılmasını sağlayan-
dır. Ülkesinin tüm güç potansiyellerini harekete geçiren, unsurlar ve kurumlar
arası uyumlu bir birlikliğin önderliğini yapan o ülkenin siyasi gücüdür. Ancak
bunu yapabilen ülkeler için gelecek tasarımı mümkündür.

Geleceğe dair hesaplar yapabilmek, gelecekte edinilecek role kilitlenmek ve
bunun için çabalamak zamanında gerektiği ölçüde hesap yapabilmekle müm-
kündür. Bunun için de geleceği stratejik planlamayla denetleyebilmek esastır.

Stratejik planlamayı farklı kılan, rekabeti, güçlükleri hesap ederek plan ya-
pabilme becerisini gösterebilmektir.

Bir ülke için küresel hedefler güdebilmek veya sadece insanını müreffeh ve
mutlu kılabilmek için gelecek odaklı yol almak kaçınılmazdır.

Bunun için sistemli olmak, hukuk ve adaleti egemen kılmak, herkese eşit
mesafede durmak ve çatışan değil kaynaşan bir kurumsal yapılanmayı egemen
kılmak ihmal edilemeyecek bir zorunluluktur.

Devletle bireyinin bütünleştiği, sosyal adaletin herkesi kucakladığı ve her-
kese aynı sıcaklığı hissettiren bir sistem demokrasinin en sorunsuz olanını yara-
tan sistemdir.

Geleceğine sahip çıkabilen ülkeler, insanlarını umutla buluşturanlardır. On-
lara gelecek vadeden, güven veren ve koşulsuz sahip çıkandır. Paylaşmayı esas
alan, sorun çözen, günü kurtaran değil, geleceğe sahip çıkandır. Geleceğini tesa-
düflere terketmeyen, belirsizliği gideren, kararlılığı yitirmeyendir. Ne yaşadığını,
nasıl yaşadığını anlamlandıran, bunlardan dersler çıkaran ve hedefsiz yaşama-
yandır. Dünyayı tanıyan, genel gidişi kavrayan, ihtiyaçlarını zamanında doğru
olarak saptayandır. Geleceğe sahip çıkan ülkeler; insanına güvenen, onunla bü-
tünleşen ve ona özgüven aşılayandır. Üretmeyi esas alan, ürettiklerini paylaşan
ve hep ileriye ve iyiye yönelebilendir.

Geleceğe sahip çıkan ülke, hiçbir koşulda özgüvenini yitirmeyendir. ■



TÜRKİYE'DE ANAYASA YAPMA SORUNU: YÖNTEM BOYUTU

DOÇ.DR. MEHMET TEVFİK GÜLSOY *

GİRİŞ

Yazılı anayasalar 18. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmış, son derece hızlı bir biçimde yayılmış ve dünyanın belki de en önemli hukuki metinleri hâline gelmiştir. Bir devletin kuruluşunu, işleyişini, insanların sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerin neler olduğunu öncelikle bu üstün hukuk kurallarından oluşan anayasal metinlere bakarak anlamaya çalışmaktayız.

Yazılı anayasa yapmadaki yaygınlığından dolayı 19. yüzyıla “anayasacılık yüzyılı” da denilmektedir. Bizde de dinamikleri farklılık göstermekle birlikte birtakım anayasal gelişmelerin varlığı söz konusu olmuştur. Osmanlı-Türk anayasal gelişmeleri bazılarınca 1808 tarihli Sened-i İttifak ile başlar. Ne var ki bu yaklaşım tartışmalıdır¹. Bütün tartışmaların ötesinde günümüzde de yaşanan birtakım olguları dayandırdığımız bir süreç belirgin olarak 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile başlamıştır. Bu tarihten itibaren bir devri ifade etmek üzere “Tanzimat” terimini genellikle “Batılılaşma” karşılığı olarak kullanmaktayız. Modern anlamıyla ilk yazılı anayasamız olan 1876 tarihli Kanunuesasi’den bu yana beş anayasaya sahip olduk. Başlangıçtan itibaren ülkemizde anayasa tartışmaları hep canlılığını korumuştur. Bununla beraber, tartışmaların sorun çözmek yerine sorun üretici oldukları söylenebilir. Bunun birçok nedeninden söz edilebilir. Fakat görünen o

* Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

ki bir anayasadan ne anlamamız gerektiği hususundaki bilgi yetersizlikleri ve/veya anayasanın anlamı üzerindeki anlaşmazlıklarımız belirleyici etkiler yapmaktadır. Bu ve benzeri bütün nedenler, sonuçta bir anayasa yapma sorununu tarihsel olarak karşımıza çıkarmıştır. Ülkemizde anayasa üzerindeki tartışmaların süregelen yoğunluğu ve yeni bir anayasa yapma veya anayasa değişikliği yönündeki talepler bu sorunu canlı tutmaktadır.

Anayasa yapımı bir süreci ifade eder. Tek bir karar ve tek bir irade tezahürü bu süreci anlamamıza olanak vermektedir. Bu süreci etkileyen birçok faktör karşımıza çıkar ve her ülkenin koşullarına göre değişkenlikler arz eder. Çünkü her bir anayasa yapımını veya anayasa değişikliğini gündeme getiren teorik ve pratik dinamikler söz konusudur. Kısacası, anayasa yapma başlı başına bir tür sorunlar yumağıdır ve çok boyutludur; anayasa yapma sorununu tek bir boyuta indirgeyerek ele alabilmek pek de olası görünmüyor. Örneğin anayasayı birileri yapacağına göre, anayasayı yapanların psikolojilerini anayasa yapımı sürecinden bağımsız ele alabilmek söz konusu olmasa gerektir. Yine bir anayasa yapımını, anayasal tercihler boyutuyla birlikte tartışmaktan kaçınamayız. Aslında üzerinde en çok durulan ve tartışılan konu da bu olmaktadır. Nihayet bir anayasa yapımı, yapılındaki yöntemle tarih sahnesine çıkar. Böylece, bir anayasa yapmadan söz ettiğimizde en azından üç boyutlu bir sorun ile karşı karşıya kalırız. Bu çalışmada anayasa yapımının yöntemine ilişkin boyut ele alınacak ve teorik temeller, ülkemiz ekseninde tartışılmaya çalışılacaktır. Diğer iki boyutu da bu çerçevede başka çalışmalarda gerçekleştirilmeyi dilerken Türkiye için bir anayasa yapımı önerisiyle seriyi tamamlamayı umuyorum.

Bu makalede öncelikle anayasa yapımı sürecindeki üç boyutun önemini vurgulamaya çalışacağım. Sonra da anayasa yapma yöntemlerini ülkemizdeki anayasa yapma yöntemleri bağlamında tartışacağım. Asıl odaklanacağım konu da bu olacak.

I. ANAYASA YAPIM SÜRECİNİN ÜÇ BOYUTU

A. Psikolojik Boyut

Psikolojik boyutta en önemli husus, belki de anayasa yapımcılar (asli ve tali kurucu iktidarlar) ile kanun yapımcılar arasındaki nitelik farkının onların psikolojilerine olan etkilerini tahlil etmektir. Bunlardan hemen akla gelen üçüne temas edebiliriz. Bir defa anayasa yapımcılar kanun yapımcıların aksine aktüel sorunlara çözüm üretmezler, üretmemelidirler de. Çünkü bu olağan yasama faaliyetini yürüten milletvekillerinin asli görevidir. İkinci olarak, hiçbir hukuk kuralı ile bağlı olmayan asli kurucular ile kendilerini bağlayan hukuki sınırlamalar altında anayasada değişiklik yapan tali kurucuları etkileyen saikler doğal olarak farklılaşır. Üçüncüsü ise her ülkede anayasa yapımcıların anayasa yapmak suretiyle elde etmek istediği ana gaye farklılık arz edebilir ve bunun anayasa yapma sorununu doğrudan etkilemesi kaçınılmazdır. Bu üçüncü hususun önemini tarihimizdeki

ilk yazılı anayasa olan ve 1876'da ilan edilen Kanunuesasi ile ilişkilendirerek kısaca ifade edebiliriz.

Çok uluslu bir imparatorluk olarak Osmanlının varlığını sürdürme konusundaki mücadelesi aslında bir tür siyasal yenilenme olarak, Fransız İhtilalinin de tarihi olan 1789'a, III. Selim'in tahta çıkışına denk düşmektedir.² 1787'de dünyanın ilk yazılı anayasası Amerika Birleşik Devletleri'nde³, ikincisi ise 1791'de Fransa'da ortaya çıkarken⁴, Osmanlıda yaklaşık 100 yıl sonra gerçekleşmesindeki neden önemlidir.

Bir ülkede ilk defa ve bütünüyle bir anayasa yapmak devlet yapısında, devlet uygulamalarında ve devlet teşkilatlanmasında yeni bir siyasal temel benimsemek, bir diğer ifadeyle siyasal yenilenme anlamına gelir. Bu, kısaca devleti yeniden kurmak demektir. Batı bunu 17 ve 18. yüzyılda sürekli olarak geliştirdiği "parlamentoculuk" ve temellerini oluşturduğu "anayasacılık" felsefesine dayanarak yapmıştır. Üstelik bunu yaparken devletin varlığını sürdürmesi gibi bir kaygı ya da korku kısılacına girmemiştir. Buna karşılık III. Selim'le başlayan II. Mahmut'la devam eden ve 1839'da Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ilanı ile devleti yeniden düzenleme anlamına gelen ve *Tanzimat* adı verilen süreç, bizi belli bir siyasi teori ile karşılaştırmamaktadır. Öyleyse Osmanlının siyasal yenilenme mücadelesini belirleyen amil/amiller ne/ler olmuştur? Şüphesiz ki burada devlete yeni bir siyasal temel oluşturmak değil, varlığını sürdürmek endişesi hâkimdir. Bu noktada Osmanlının Tanzimat Dönemi boyunca adli kapitülasyonlardan kurtulma çarelerini arayışı ve yargı birliğini kurma mücadelesinde gerçekleştirdiği veya gerçekleştirmeye çalıştığı yasal reformların aslında temel bir anayasal sorun olarak belirlediğini de görmek gerekmektedir⁵. Nitekim Batı'da anayasaların yapılışı siyasal yenilenmeyi ve dönüşümü ifade ettiğinden anayasalar salt hukuki bir mesele ve hukuki metinler olarak görülmemiş, aksine siyasal bir mesele olarak kabul edilmiştir⁶. Buna karşılık bizde varoluş endişesi ve hatta korkusuyla hareket edildiğinden başlangıçtan beri "anayasanın her gündeme gelişinde ortaya çıkan tartışmalar *devlete* ve *rejime* ilişkin bir hukuk meselesi tartışılıyormuş gibi son tahlilde *apolitik* bir tutumla"⁷ ele alınmıştır.

Kanunuesasi'nin ilan edilmesinin "Tersane Konferansı"nın açılış gününe denk getirilmesi hiç de tesadüf değildir. Bu konferans Osmanlının iç sorunlarını tartışmak için İstanbul'da düzenlenen uluslararası bir toplantıydı. Ülkenin başkentinde iç sorunlarımızı yabancı devlet temsilcileriyle tartışmanın ne anlama

Bir ülkede ilk defa ve bütünüyle bir anayasa yapmak devlet yapısında, devlet uygulamalarında ve devlet teşkilatlanmasında yeni bir siyasal temel benimsemek, bir diğer ifadeyle siyasal yenilenme anlamına gelir.

geldiğini söylemeye bile gerek yok. Sadrazam Mithat Paşa'nın tezi, Avrupa devletlerine verilen sözler doğrultusunda anayasayı bitirip konferans öncesinde ilan etmek ve böylece müdahaleleri önlemektir. Nihayet konferanstaki Osmanlı temsilcisi Saffet Paşa Kanunuesası'yi ilan eden top seslerinin anlamını açıklayarak ülkede anayasal yönetim kurulduğunu ve artık toplantıya gerek kalmadığını söyler⁸. Bu tarihî vakıa, anayasa yapımında psikolojik boyutun önemini göstermek için çarpıcı bir örnektir.

B. Anayasal Tercihler Boyutu

"Anayasal tercihler" tabiriyle kastedilen, anayasa yapımı sürecinde tartışılan temel siyasi-hukuki tercihlerdir. Anayasalar çok farklı biçimlerde sınıflandırılmakta ve buna göre değişik yönleri itibarıyla tanımlanabilmektedir. Bu husustaki ayrıntılar bir tarafa bırakılacak olursa⁹, tartışma anayasanın neleri içermesi gerektiği etrafında dönmektedir. Başka bir biçimde ifade edilecek olursa, anayasa yapımında genellikle "*Nasıl bir anayasa yapmalıyız?*" sorusuna odaklanılmaktadır.

"Bir anayasa neleri içerir ya da içermelidir veyahut neleri içermemelidir?" sorusunun tek bir cevabı yoktur. Nitekim farklı ülkelerin anayasalarına bakıldığında bu açıkça görülür. Örneğin çok kısa anayasalar göreceğimiz gibi (ABD, Norveç) oldukça uzun anayasalar (Hindistan, Türkiye) da görebiliriz. Yine anayasaların sadece hukuki metinler olarak görüldüğü ülkeler (İngiliz hukukunun etkisi altında hazırlanan anayasalar) olduğu gibi, anayasaların bir çeşit iman ikrarı gibi görüldüğü ülkeler veyahut her ikisinden de nasibini almış ülke anayasaları görülebilir¹⁰. Bir başka uçta da anayasa sadece bir gösterge kabilindedir. Örneğin Lenin'in söylediği gibi, "Anayasalar yaratmaz, sadece saptar."¹¹

Marksist anayasa anlayışını dışarıda bırakarak anayasaların neleri içerdiğine baktığımızda, aslında anayasaların birtakım *şartlar* koyduğunu görebiliriz. Bu şartlar bir bakıma anayasayı yapan kurucu iktidarın korumak istediği amaçlarla ilişkili olup, hükümetler üzerine konacak sınırlamaları gösterecek ve buna bağlı olarak da anayasanın hükümet üzerinde hangi ölçüde üstün olacağını ortaya koyacaktır¹². Bir anayasadaki düzenlemeler liberal ya da illiberal olabilir. Farklı anayasalar ve aynı anayasanın farklı kısımları, farklı menfaatleri koruyabilir. Bu bakımdan anayasalar biri "yapısal şartlar" ve diğeri de "haklar şartı" olmak üzere iki tip şart getirmektedir.¹³

"Bir anayasa neleri içerir ya da içermelidir veyahut neleri içermemelidir?" sorusunun tek bir cevabı yoktur.

Yapısal şartlar esasen hukuki olarak formüle edilmekle beraber temel siyasal tercihleri yansıtır. Yapısal şartlar, bu yönüyle belli bir devlete ilişkin olarak başlıca şu hususları içerir:

- İktidarın kullanılışı ve yetkileri,
- Devletin şekli (üniter ya da federal yapılı olup olmaması),
- Hükûmet şekli (monarşi, cumhuriyet, demokrasi),
- Devlet organlarının oluşumu, yetkileri ve bunların arasındaki ilişkiler.

Günümüz demokrasilerinde başka bazı konular da bu sayılanlarla, yani devlet iktidarı ile doğrudan ilgili olduğundan bazen anayasa metninde yer almasalar da anayasa kavramına, dolayısıyla yapısal şartlara dahil olmaktadır. Başlıcaları;

- Parlamento hukuku,
- Seçim hukuku,
- Siyasi partilere ilişkin kurallar,
- Genelde anayasa yargısına, özelde anayasa mahkemelerine ilişkin kurallar,
- Merkez bankasının statüsüne ilişkin kurallardır.

Görüldüğü üzere bu ve benzeri yapısal şartlar, farklı ülkelerde farklı biçimlerde karşımıza çıkabilir. Örneğin ülkemizde üniter devlet yapısı, 1876 Kanunvesasi'den beri yapısal bir şarttır ve bu temel bir siyasi tercih olmakla birlikte hukuki olarak formüle edilmiştir. Buna karşılık, federal devlet yapısı Alman Anayasa'sında (mad. 79) yapısal bir şarttır¹⁴

Haklar şartı hükûmetleri sınırlamanın bir başka yöntemidir. Anayasalarda temel hak ve özgürlüklere yer verilmesi ve bunların güvenceler sisteminin kurulması modern anayasaların tipik bir özelliği olarak görülebilir de aslında anayasacılığın bidayetten beri

süregelen ana amacını ifade eder. Anayasalcıların ana amacı, hak ve özgürlükleri üstün hukuk kuralları ile garanti etmek ve bu yolla sınırlı devlet iktidarını kurmaktır. Yazılı anayasaların tarihsel olarak ortaya çıkışındaki bu dinamik siyasi liberalizmin bir ifadesiydi. Nitekim 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin çok bilinen 16. maddesi "İnsan haklarını korumayan anayasalar anayasa değildir." demek suretiyle bu durumu açıkça ortaya koymuştu.

Anayasa tercihler boyutunda anayasa neleri içermelidir, sorusunda karşı karşıya kaldığımız temel sorun, bizi aslında maddi anayasa-usuli anayasa karşıtlığına götürmektedir. Bu karşıtlığı Özbudun'un özlü anlatımından aktarabiliriz:

Anayasalarda temel hak ve özgürlüklere yer verilmesi ve bunların güvenceler sisteminin kurulması modern anayasaların tipik bir özelliği olarak görülebilir de aslında anayasacılığın bidayetten beri süregelen ana amacını ifade eder.

“Maddi anlamda (substantive) anayasa ile anlatmak istediğimiz, belli sosyo-ekonomik politika tercihlerini anayasa hükmü hâline getirerek onlara bir ölçüde değişmezlik sağlayan, başka bir deyimle iktidar mücadelesinin sonucu ne olursa olsun, bu politikaların devamlılığını belli ölçüde garanti altına almaya çalışan bir anayasadır. Usuli ya da yönetsel (procedural) anayasa ise, sosyoekonomik politika tercihlerini iktidar mücadelesinin sonuçlarına bırakarak, sadece bu mücadelenin kurallarını koymakla yetinen, demokratik bir sistemde iktidarın nasıl ele geçirilebileceğini ve geçirildikten sonra da nasıl kullanılabileceğini belirleyen bir anayasadır.”¹⁵

Maddi anayasa-usuli anayasa karşıtlığı¹⁶, aslında anayasanın ne olması gerektiği yönündeki son derece belirleyici bir soruyu karşımıza çıkarmaktadır: *Anayasaların siyasal yaşamın aktörleri mi, yoksa hakemleri midir?*

C. Yöntem Boyutu

Gerek yapısal şartlar gerekse haklar şartı, yukarıda da ifade edildiği üzere anayasanın neleri içermesine ilişkindir ve *“Nasıl bir anayasa yapmalıyız?”* sorusuna verilen cevaplardır. Her iki şart esasen hukuk devletini öncelemekle beraber, aynı zamanda demokrasiyle bağdaşmayı zorunlu kılmaktadır. Hukuk devleti liberal hukuk anlayışının üç temel karakteristiğinden biridir. Bu diğer iki özelliği olan *“prosedürelizm”* ve *“negatiflik”*¹⁷ ile birlikte ele alındığında, anayasa yapımı yöntemi ile demokrasi arasında bir meşruluk birlikteliği mi yoksa çatışması mı olduğu önem taşıyacaktır. Böylece anayasa yapımı sürecindeki yöntem boyutu, anayasanın nasıl bir yöntemle yapılacağını ifade eder. Buradaki doğru soru, *“Anayasayı nasıl yapmalıyız?”* dır¹⁸

Şüphesiz ki her iki soru da son derece önemlidir. Bununla birlikte, hangi soru önceliklidir, hangi soruya ne cevap verirsek bizi hem o soruyla ilgili olarak nereye götürür ve diğer soruyu nasıl etkiler? Hatta bir soruya verilecek cevap, acaba diğer sorunun cevabını çok da aramamıza gerek bırakmayabilir mi? Yine, her iki temel soruya verilecek cevaplar anayasa yapımının psikolojik boyutunda hangi etkileri doğurabilir? Akla hemen hukuktaki temel bir ilke geliyor: *“Usul esastandır.”* veya *“Usul esası belirler.”* Yine, *“Meşru sonuçlar meşru yöntemlerle elde edilir.”* genel yargısı, acaba bizi anayasa yapım yönteminin (usulü) anayasanın esasını (içeriğini) nasıl etkileyeceği hususunda aydınlatabilir mi? Eğer anayasa yapmak bir ulus için önemli ise -ki çok az ülke hariç uluslar bir yazılı anayasaya sahip oldukları için önemli görünüyor- *“Anayasayı hangi yöntemle yapmalıyız?”*, sorusuna verilecek cevap hayati önemi haiz olmaktadır.

Tecrübeler gösteriyor ki anayasa yapımında benimsenecek yöntem, gerek yöntemin meşruluğu gerekse sonuçta ortaya çıkacak anayasa metninin meşruluğu bakımından göz ardı edilemeyecek bir husustur. Ne var ki bu çok da kolay cevaplanamayacak soruları beraberinde getirir. Örneğin, yapıldığı zaman gerek yöntemiyle gerekse içerdikleri ile meşruluk temelleri güçlü olan bir anayasanın, zamanla meşruluğunda azalma meydana gelebilir mi ve geldiği takdirde nelerle

karşılaşırız? Henkin'in ifadesiyle, "Anayasalar genellikle, kaleme alındığı ve ilan edildiğinde hâkim olan 'zamanın ruhu'na göre siyasal kökenlerini yansıtırlar."¹⁹

II. ANAYASA YAPMA YÖNTEMLERİ

A. Anayasa Yapımı-Demokrasi İlişkisi

Anayasa yapımının pozitif bir teorisi şimdiye dek bulunabilmiş değildir.²⁰ Bir ülke çeşitli nedenlerle yeni bir anayasa yapımı süreci yaşayabileceği gibi, yine çeşitli nedenlerle anayasasını değiştirmek isteyebilir. Erdoğan'ın da ifade ettiği gibi, gerek anayasa yapma ve gerekse anayasa değiştirme yöntemleri anayasacılığın tarihinde zengin bir çeşitlilik göstermektedir.²¹ Anayasa yapma yöntemlerindeki çeşitlikler dikkate alındığında iki hususu göz önünde bulundurmakta yarar görülebilir. İlki, teorik bir çerçeve oluşturmak ne kadar zor ise, bunun pratiğe aktarılmasının da o kadar zor olduğudur. İkincisi, teorik bir çerçeve oluşturulurken uygulamaların dikkate alınmasının zorunluluk teşkil etmesidir.

Anayasa yapma yöntemleri bir ayrıma göre hiyerarşik, organik ve sözleşmecî olmak üzere üçe ayrılmaktadır.²² Anayasa yapma yöntemlerine ilişkin ilgi çekici bir başka ayırım Elster tarafından yapılmıştır. Ona göre anayasa yapmada her türlü ara düzenlemeleri içeren demokratik olmayan ve demokratik uçlar söz konusudur.²³ Anayasa yapma yöntemlerini demokratik ve demokratik olmayan yöntemler olarak ikiye ayırmak, yazılı anayasaların ortaya çıkışı ile demokrasilerin kurulmaya başlanması arasındaki eş zamanlılık dikkate alındığında ve bugün bile 1787 ABD Anayasa'sının yapılışındaki demokratik unsur dikkate alındığında, anayasaların yapılmasında ve değiştirilmesi yöntemlerini daha basit ve anlaşılır kılabilecek bir ayırım olarak gözükmektedir.

Elster'in demokratik ve demokratik olmayan anayasa yapma şekilleri ayrımındaki bir saptama son derece dikkate değerdir. Buna göre,

*"Anayasanın daha demokratik özü, daha demokratik usullerle yapılır. Biz demokratik anayasaların demokratik olmayan bir şekilde dayatıldığı örneklerle karşılaşabiliriz, fakat hiçbir demokratik usulün otokratik bir anayasanın kabul edilmesine yol açması ile karşılaşmayız."*²⁴

Bir sürecin demokratik olup olmamasının sonuçla bağlantısı önemlidir. Örneğin Waldron'a göre eğer bir süreç demokratik ve doğru sonucu öne sürüyorsa, hiç kimse onun adil olmadığını söyleyemez. Fakat süreç demokratik değilse, bu taktirde gerek esasen ve gerekse zorunlu olarak adaletsizdir. Böyle bir sürecin uygulanması, sıradan vatandaşların katılım ile elde edecekleri büyük amaca aykırıdır. Üstelik doğru sonucu ortaya koyup koymadığına bakılmaksızın, adaletsizlik bu yolla tiranileşir.²⁵

Bir anayasanın gelecek nesillerle ilişkisi dikkate değerdir. Aslında özellikle katı anayasa sistemleri gelecek nesilleri bağlayıcı niteliği ile belirginleşir. Bunun tipik örneği bu anayasalarda öngörülen değiştirilmezlik yasaklarıdır.²⁶ Bentham iktidarın keyfi kullanımının despotizm olduğunu ve bir despotun bu niteliğinden

dolayı gelecek nesillerle iletişim kuracak herhangi bir araca sahip olmadığını söyler.²⁷ Elster demokratik olmayan anayasa yapım şekillerinin ortak özelliğinin “*dayatılmış*” olmaları olduğunu ifade eder.²⁸ Daha ileriye gidersek, bir anayasanın *dayatılmış olma görüntüsü* vermesi bile onun demokratik olmayan niteliğine bir karine teşkil eder ve meşruluk sorunuyla karşı karşıya kalır denebilir. Bu durumda bir despotik (keyfi) iradenin ürünü olan anayasaların²⁹ dayatılmış olma niteliği aslında tartışma ötesidir. Aynı durum çoğunluk diktatörlüğü (demokratik diktatörlüğü) için de söz konusudur. Üstelik bu ikincisinin halka dayanıyor olması onun eleştirilmesini ve ona karşı çıkılmasını son derece zorlaştıracığından, birincisine oranla daha tehlikeli olabileceği söylenebilir³⁰. Meşruluk ile demokrasi arasındaki bu yakın ilişki, Osmanlı-Türk anayasalarının yapım yöntemleri incelendiğinde daha bir açıklık kazanabilecektir.

B. Anayasa Yapma Yöntemleri ve Türkiye

1. Dayatılmış Anayasalar

Elster demokratik olmayan anayasa yapımı bakımından başlıca üç ihtimali söz konusu etmektedir. Bunlar;

- Anayasanın içeriden dayatılması,
- Anayasanın dışarıdan dayatılması ve
- Dayatılmış sınırlar altında anayasa yapımıdır.³¹

Bir anayasanın içeriden dayatılması, başlıca iki şekilde olabilir. Birincisi, anayasa tek taraflı olarak bir egemen yasa yapıcı tarafından dayatılmakta ya da bahsedilmektedir. Burada yasa yapıcı yasanı yaptığı ülkenin vatandaşdır ve yönetici olması da zorunlu değildir³². İkinci olarak, demokratik olmayan anayasa yapımı temsili bir niteliğe sahip bulunmayan kurul veya kurucu meclisler tarafından da yapılabilmektedir. 1876 Kanunuesasi birinci, 1961 ve 1982 Anayasaları ise ikinci durumla özdeşleşmektedir.

Anayasa yapma yöntemleri bakımından hiyerarşik yöntem, tipik bir demokratik olmayan yöntemi ifade eder. Bu yöntemde anayasa yapımı, “anayasanın bir kişi, kurul ya da temsili olmayan bir meclisçe tepeden inme (top-down) bir usulle kabul edilmesi” şeklinde olmaktadır. Bu yöntemin klasik uygulaması, “ferman” biçiminde bir anayasanın monarkın tek yanlı iradesinin ürünü olarak kabul ve ilan edilmesidir.³³ 1876 Kanunuesasisi, teknik olarak “**ferman**” türü anayasalara örnek teşkil eder ve padişah iradesinin bir ürünüdür. Bu hususta Türk öğretisinde ittifak bulunmaktadır.

Anayasa yapımı sürecinde yer alan aktörlerin psikolojik ve ideolojik saikleri ile sonuçta beliren anayasal tercihler bir tarafa bırakılacak olursa, anayasa taslağı II. Abdülhamit’in tahta çıktıktan sonra Servet Paşa’nın başkanlığında üyelerinin onu ulema, ikisi asker ve üçü Hristiyan olmak üzere on altı mülki memurun oluşturduğu yirmi sekiz kişilik bir komisyon tarafından hazırlanmıştır. Padişahın iradesi ile kurulmuş olan bu komisyon “Cemiyet-i Mahsusa” adını al-

maktaydı.³⁴ Bu komisyon önceki taslaklardan ve bazı yabancı anayasalardan (Belçika, Polonya, Prusya vb.) da yararlanmak suretiyle asıl tasarımı hazırlamıştır. Metin önce sadrazamlığa getirilmiş olan Mithat Paşa'nın başkanlığındaki Heyet-i Vükela'dan geçmiş akabinde padişah tarafından kabul ve ilan olunmuştur.³⁵ Metnin içeriği bakımından son tahlilde II. Abdülhamit'in ağırlığını koyduğu kabul edilmektedir.³⁶

Mithat Paşa 1876 Kanunuesasi'nin asıl mimarı olarak kabul edilmektedir. Fakat Tersane Konferansı'ndan beklenen fayda anayasanın ilanına rağmen gerçekleşmemiş, yabancı devletler birtakım kararlar almış ve Osmanlıya bildirmiştir. Osmanlının bunları kabul etmemesi üzerine Rusya savaş açmış ve bu süreçte anayasa II. Abdülhamit tarafından askıya alınmıştır. Üstelik bu süreçte Mithat Paşa, padişah tarafından sürgüne gönderilmiştir.³⁷ Bu gelişmeler aslında anayasanın tabiri caizse padişah tarafından *kerhen* kabul ve ilan edildiğini göstermektedir. Dolayısıyla bir ironi olarak aslında anayasa hükümdar tarafından halka dayatılmamış, fakat Mithat Paşa ve temsil ettiği bir kısım bürokrat ve aydın kişiler tarafından padişaha dayatılmış olmaktaydı. Sonuçta Meclisin de ömrünün 14 Şubat 1878'de sona erdiği göz önüne alındığında, demokrasi Osmanlıya çok uzaktı. Bütün bunlara rağmen, anayasacılığın Batı Avrupa'dan Orta ve Doğu Avrupa'ya seyri hatırlandığında Osmanlının emsali olan Rusya, Prusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarından daha geri olmadığı da ileri sürülmektedir.³⁸

Temsilî olmayan bir kurul veya kurucu meclis tarafından anayasa yapımı, tarihimizde 1961 ve 1982 Anayasalarının yapımındaki yöntemle benzeşir. Her iki anayasa da askerî müdahaleler sonucunda demokrasinin askıya alındığı bir tarih diliminde gerçekleşmiştir. Bir defa, tıpkı 1876'da olduğu gibi, ülkenin siyasal işleyişinde demokratik hiçbir unsur bulunmamaktadır. Böylesi ortamlarda gerçekleşen bir anayasa yapma yönteminin demokratik olacağını kabul edebilmek fevkalade güç olsa gerektir. İkinci olarak 1961 ve 1982 Anayasalarını yapmak üzere oluşturulan meclislerin temsilî niteliği bulunmamaktadır. Öğretide 1982 süreci için demokratik olmadığı yönünde ittifak varken 1961 süreci için daha yumuşak ifadelerin kullanıldığı ya da demokrasi cephesinden haklı gösterildiği görülebilmektedir. Örneğin 27 Mayıs 1960 darbesinin "demokratik hayata ara vermek için değil, demokratik niteliklerini gitgide yitiren bir iktidara karşı yapılmış ve demokrasiyi kısa zamanda yeniden kurmayı" amaçlamış olduğu³⁹, "Bu meclisin oluşum biçimi tam demokratik ve temsilî değildi, ama seçilecek temsilcilerin esas görevinin bir anayasa yapmak olduğu açıkça biliniyordu. Bu nedenle bu deney ve bunu izleyecek halk oylaması, Türkiye'de birer "ilk" tir."⁴⁰ ifadeleri bu meşrulaştırma ve yumuşatma yaklaşımlarını göstermektedir.

1961 Anayasa'sını hazırlayan Temsilciler Meclisinin üye sayısının üçte ikisinden fazlası 26 Mayıs'ta muhalefette bulunan CHP üyeleriyle, bu tarihte iktidarda bulunan DP'nin ise genel olarak siyasi faaliyetleri yasaklanmış ve beş yıldır genel kongresini yapmadığı için Eylül 1960'da kapatılmıştı.⁴¹ 1961'in Temsilciler

Meclisi ile 1982'nin Danışma Meclisi arasında benzerlik ve farklılıklar olmakla birlikte⁴², her iki durumda da kurucu meclislerin biri asker, diğeri sivil olmak üzere iki kanadı vardı ve sivil kanadı seçimle oluşmamıştı.

Bir anayasanın içeriden dayatılması, özünde bir emir şeklinde olmaktadır. Dünyada bunun en tipik örneği, 1789 Fransız İhtilalinden sonra (aynı şekilde 1848 Fransız Devriminden sonra), otokratik yöneticilerin tek taraflı olarak anayasa yapmalarındır. Üstelik bu anayasalar, aşağı yukarı otokratik yöneticiler için biçilmiş birer metindi. 1958 Fransız Anayasa'sı yapımı da benzerlikler taşımaktadır. Üstelik bu Anayasa, siyasi seçkinlerin arzusu hilaflına kabul edilmiştir. General de Gaulle bunu başarmak ve kendi isteğini elde etmek için kısmen sahip olduğu halk desteğine ve bunun da ötesinde isyankâr askerî liderler tarafından oluşturulan tehlike ihtimaline dayanmıştı.⁴³

Ülkemizde de 1961 ve 1982 Anayasaları bu benzerlikleri dolayısıyla içeriden dayatılmış anayasaların tipik örneklerindedir. Her iki anayasa da bir askerî yönetim altında, temsili hiçbir niteliği bulunmayan ve demokratik usullere konu olmayan anayasa yapımı süreçlerinin sonucudur. Bu anayasalarımızın neleri içerdiğinin tahlili, devlet yapısında askerî bürokrasiye verilen üstün konumu da karşımıza çıkarmaktadır.⁴⁴ 1961 Anayasa'sının demokratik usullerle yapılmamış olsa da sonuçta ortaya demokratik bir anayasa çıkarıldığı da genellikle savunulmaktadır. Ne var ki demokratik usullerle yapılmadığı için, 1961 Anayasa'sının meşruluk krizlerinden kurtulamadığı söylenebilir. Aslında her iki anayasamız döneminde yaşanan meşruluk krizleri de bunu göstermektedir.

Demokratik olmayan anayasa yapma yöntemleri bakımından diğer iki durum, bir anayasanın dışarıdan dayatılması ve dayatılmış sınırlamalar altında anayasa yapımıdır. Dışarıdan dayatma ile kastedilen, bir anayasa metninin dayatılmasıdır. Tipik bir örnek olarak II. Dünya Savaşı sonrası yapılan 1946 Japon Anayasa'sı gösterilmektedir. Bu Anayasaya MacArthur'un Japon Anayasa'sı da denilmektedir.⁴⁵ Ülkemiz için dışarıdan dayatılmış bir anayasa söz konusu olmamıştır. Fakat Tanzimat ile başlayan süreçten günümüze kadar incelendiğinde ya dışarıdan gelen taleplere karşı duyarlı davranıldığı ya da kendiliğimizden birtakım hususları hayata geçirdiğimizi söylemek mümkündür. Bir başka deyişle, ülkemiz, anayasa yapımı süreçlerinde dışarıdan dayatılmış birtakım sınırlamalarla karşı karşıya kalabilmiştir. Tanzimat süreci başlı başına bu olgularla doludur. Günümüzde ise Avrupa Birliği süreci doğrultusunda birtakım anayasal tercihlerin dayatılmasına da zaman zaman şahit olunmaktadır. Sonuçta, demokratik ol-

Demokratik usullerle yapılmadığı için, 1961 Anayasa'sının meşruluk krizlerinden kurtulamadığı söylenebilir.

mayan anayasa yapım şekillerinin ortak özelliği ya doğrudan ya da dolaylı olarak bir anayasa yapımının veya değişikliğinin dayatılması olarak belirmektedir. Esasen bir anayasanın dayatılma görünümü bile tek başına demokratik meşruluk açısından sıkıntı oluşturabilmektedir.

2. Bir Sözleşme Olarak Anayasa Yapımı

Demokratik usulle anayasa yapımının çeşitli ara düzenlemelere konu olduğu gerçeği göz önüne alındığında, ülkemiz bakımından bir sözleşme olarak anayasa yapımı esas itibarıyla anayasa değişiklikleri bağlamında gerçekleşmiştir.

1876 Kanunuesasi 1908'de II. Meşrutiyetin ilanı ile 30 yıl aradan sonra yeniden uygulamaya konulmuş, hemen ardından seçimler yapılarak Meclis-i Ummünin⁴⁶ toplanması sağlanmıştı. Siyasal güçler dengesinin farklılaşmış ve çeşitlenmiş olması, bir yandan gergin bir siyasi atmosfer yaratırken diğer yandan iktidar-muhalefet yapılarının kurumsal doğuşunu göstermektedir. Bu gergin siyasi atmosferde işlenen bir cinayet tarihimizde 31 Mart Vak'ası olarak bilinen gelişmelere neden olmuş ve sonuçta II. Abdülhamit tahttan indirilerek yerine Sultan Reşad tahta geçmiştir.⁴⁷

Meşrutiyet veya meşruti yönetim, anayasa ile hükümdarın yetkilerinin halk lehine sınırlandırıldığı anayasal yönetimi ifade etmektedir. 1876 Kanunuesasi'si aslında içerik olarak bunu sağlayamamış, fakat ilk defa bir parlamento kurulmasını sağlamıştı. 1908'de yapılan genel seçimlerin ardından oluşan Meclis-i Mebusan, Sultan Reşad'ın tahta geçmesinden sonra bir anayasal yönetimi kurabilmek için yetkili olmadığına fakat anayasayı değiştirmek yetkisini (1876 mad. 116) haiz olduğuna karar vermiştir. Çünkü bu milletvekilleri 1876 hükümlerine göre seçilmişti ve toplum kendilerine yeni bir anayasa yapma yetkisi vermemişti.⁴⁸

1909 yılında yapılan köklü değişiklik, literatürde yeni bir anayasa olarak kabul edilmekte⁴⁹ ve "Misak" türünde anayasalar arasında yer almaktadır. Bu anayasa değişikliği padişahın iradesinin ürünü olmakla birlikte, bu kez onun karşısında yer alan ve padişaha kendisini kabul ettiren temsilî bir organ olarak Meclisin varlığı söz konusudur; padişahın iradesinin yanında başka bir irade daha ortaya çıkmıştır. 1909 değişiklikleri ile bir meşruti (anayasal) monarşi altında ülkemizde ilk kez parlamenter hükümet sistemi kurulmuş olmaktadır. Üstelik bu değişikliği ilan eden Heyet-i Ayan Kararnamesi⁵⁰ ile yine ilk defa "millî egemenlik" ilkesinden söz edilmişti.

1909 değişikliği sözleşme yöntemi ile yapılmış bir anayasa/anayasa değişikliğine örnek gösterilmektedir. Bu yöntemde "anayasa yapımı, toplumu temsil eden siyasal güçler (gruplar ve partiler) veya seçilmiş bir kurul ya da kurucu meclis tarafından 'katılma ve uzlaşma' ilkelerine dayalı olarak 'toplumsal sözleşme' biçiminde gerçekleştirilmektedir." Aşağıdan yukarıya biçiminde ortaya çıkan bu yöntem tipik bir demokratik anayasa yapma yöntemidir. Misak anayasalar bu

yöntemin klasik örneklerini oluşturmaktadır. Siyasi partilerin uzlaşarak gerçekleştirdikleri anayasa değişiklikleri de sözleşme tipi anayasalara örnek teşkil eder.⁵¹

Kurucu meclislerin dört türünden söz eden Elster'e göre, bunlardan biri kendiliğinden oluşmuş kurucu yasama organıdır ve olağan bir meclis olarak seçilir, fakat daha sonra kendisini bir kurucu meclise dönüştürür. Bu, genellikle ihtilal yıllarını takiben ortaya çıkan örneklerde kendisini göstermektedir. Örneğin ABD'de Amerikan federe devletleri arasında bu oldukça yaygın bir modeldi. Yakın tarihte 1989-90 yıllarının Macaristan Parlamentosu da komünist yönetim altında oluşmakla beraber, parça parça anayasa değişiklikleri yapmak suretiyle tamamen yeni bir anayasa ortaya çıkarmıştır.⁵² 1982 Anayasa'sı döneminde TBMM'nin performansını kısmen bu duruma benzetmek mümkündür. Başlangıçtan bu yana, en önemlileri 1995, 2001 ve 2004'te olmak üzere biri Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen toplam 15 değişikliğe uğrayan ve yaklaşık 83 maddesi değiştirilen 1982 Anayasa'sı dönüştürülmeye çalışılmakta, fakat anayasal krizlerin kaynağı olmaya devam etmektedir. Yine tarihimizde 1909, 1971 ve 1973 değişiklikleri bu bağlamda ele alınabilir.

3. Doğrudan Seçilmiş Meclis Tarafından Anayasa Yapımı

Burada, anayasa yapımı için bir meclisin, yani demokratik kurucu iktidarın oluşturulmasında, bu iktidarın kaynağını milletin iradesinden alması anlayışı yatmaktadır. Dolayısıyla, demokratik kuruculuğun sahibi millettir. Böylece anayasa da millet iradesini ifade eden bir usulle yapılmaktadır. Tarihsel süreçte yazılı anayasaların ilk örneğinin bu şekilde ortaya çıkışına, anayasaların bir sosyal sözleşme niteliğinde düşünülmesi yol açmıştır.

Demokratik bir meclis tarafından anayasa yapımında halkın anayasa metninin hazırlanmasına ve kabul edilmesine katılımının sağlanması farklı biçimlerle gerçekleşebilmektedir. Anayasa yapımı için halk tarafından bir meclis seçilebileceği gibi, mevcut (olağan) meclisin de bu işlevi üstlenebilmesi mümkündür. Hazırlanan anayasa metninin referanduma sunulup sunulmaması da yine bir tercihi yansıtır. Meclisin asli kurucu iktidar işlevi mi yoksa tali kurucu iktidar işlevi mi yükleneceği, yine mevcut koşullara ve siyasi atmosfere göre şekillenir.

Yukarıda anılan model bizi tarihimizde 1921 ve 1924 Anayasalarının yapımına götürmektedir. 1921 Anayasa'sı, Kurtuluş Savaşı döneminde çıkarılan ve anayasal düzeni oluşturan birtakım kanunlar ile birlikte Birinci TBMM tarafından

Demokratik bir meclis tarafından anayasa yapımında halkın anayasa metninin hazırlanmasına ve kabul edilmesine katılımının sağlanması farklı biçimlerle gerçekleşebilmektedir.

gerçekleştirilmiştir. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışı öncesi Mustafa Kemal Paşa bu meclisi bir "kurucu meclis" (meclis-i müessisan) olarak tasarlamıştı. Ne var ki tepki çeken bu yaklaşım üzerine meclisin olağanüstü yetkileri haiz olduğu (selahiyet-i fevkaladeyi haiz bir meclis) kabul edilmişti.⁵³ 1921 Anayasa'sının TBMM'deki görüşmelerinde olağan kanunlardan farklı bir yöntem uygulanmamıştır. Oysa 1909 değişiklikleri 1876 Kanuni Esasisinin 116. maddesinde öngörülen özel usulle yapılmıştı. Dolayısıyla 1921 Anayasa'sı tarihimizdeki tek yumuşak anayasadır. Bu durum, resmî olarak 1876 Kanunuesasi yürürlükte olmasına rağmen, hem pratik zorunlulukların hem de TBMM'nin sahip olduğu üstün yetkilerin bir sonucudur.⁵⁴ 1921 Anayasa'sı yönteminin sözleşme tipine yakın olduğu söylenebilir.

1924 Anayasa'sı ise, hem devletin adının hem de rejiminin değiştii bu süreci müteakip, tek parti yönetimi altında oluşan yasama organının, aynı zamanda kurucu meclis işlevini üstlenerek yaptığı bir anayasadır. 1924 Anayasa'sını yapan ikinci TBMM, bir kurucu meclis olarak seçilmemişti. Seçimlerden sonra ikinci TBMM'nin bir kurucu meclis işlevini üstlenmesi, Kurtuluş Savaşını başarmış olan birinci TBMM'nin olağanüstü yetkileri haiz ve bir kurucu meclis işlevini üstlenmesinin devamı niteliğinde değerlendirilebilir.⁵⁵

Atar, 1924 Anayasa'sını Türk anayasacılık tarihinde organik yönetime göre yapılan tek anayasa olarak değerlendirmektedir. Organik yöntemde mevcut anayasal kurumlar tarafından anayasa yapılması veya değiştirilmesi söz konusudur ve genellikle bir yasama işlemi biçiminde yapılırlar. Aslında burada ara bir düzenleme söz konusudur. Böyle bir anayasa yapımı ne hiyerarşiye ne de sözleşme yöntemine tam olarak uygulanabilmektedir.⁵⁶ Bu anayasanın ilginç bir özelliği de, hem otoriter tek parti, hem de 1950'de çok partili siyasal döneme geçişten sonra dahi uygulanabilmiş olmasıdır. Üstelik bu, tarihimizde řu ana kadarki en uzun süre yürürlükte kalan anayasa olmuştur. 1924 Anayasa'sının çoğunlukçu yapısı, tek parti uygulamalarına elverişli olduğu kadar 1950'de iktidarın serbest seçimler sonucu el değiştirmesinden sonra yeni iktidar için de cazip olmuştur.

SONUÇ

Anayasa yapımı sürecinde seçilen yöntem önemli ve belirleyicidir. Seçilen yöntemin demokratik olmaması, ülkemizde anayasaların kısa ömürlü olmasının ve anayasal krizlerin kaynağını teşkil etmesinin belki de en önemli nedenidir.

Demokratik usulle bir anayasa yapımını bertaraf eden temel unsur, gösterilmeye çalışıldığı üzere, dayatmadır. Dayatma her zaman bariz biçimde karşımıza çıkmayabilir. Bazen anayasa yapımı süreci psikolojik operasyonlarla da yönlendirilebilir. Bu, özellikle medyanın etkin kullanımıyla ya da ekonomik ve yahut ideolojik araçlarla mümkün kılınabilir. Bazen de demokratik bir anayasa yapımı hedeflense ve bu konuda iyi niyetli bir tutum sergilense bile seçilen usul bizi hedeflenen noktaya götüremeyebilir.

Türkiye'nin bir anayasal yenilenmeye gereksinimi olduğu açıktır. Fakat bunun yeni bir anayasa yapmak suretiyle mi yoksa mevcut Anayasa'da değişiklik yapmak suretiyle mi yapılması gerektiği tartışmaya açık bir husustur. Örneğin, yeni bir anayasa yapımı ya da geniş çaplı bir anayasa değişikliği faaliyetiyle yasama faaliyetini birleştirmek, anayasa yapıcılar ile kanun yapıcılar arasındaki nitelik farklılığından ötürü birçok sorunu tabiatı icabı beraberinde getirebilecektir. Aksi yönde, yani sırf anayasa yapımı ile yetkilendirilmiş bir anayasa meclisi (konvansiyon) önerileri de peşinen kabullenilmemek gerekir. Bir defa tarihimizde böyle bir deneyim bulunmamaktadır. İkinci olarak bu yöndeki öneriler çok da kabul görmemiştir. Örneğin bir anayasa konvansiyonu kurulması önerisi, 2008 Haziran ayı içerisinde TÜSİAD tarafından da ifade edilmiştir.⁵⁷ Ne var ki, anayasa yapımının pozitif teorisi henüz mevcut olmadığından, önerilecek her türlü tasarımın tartışmaya açık olduğunu baştan kabul etmemiz gerekmektedir. Dikkat edilmesi gereken kritik nokta şudur: Bir anayasa metni önermek nasıl bir *"dayatma"* içerir ise, bir anayasa yapımı yönteminin de *"dayatılmaması"*, hatta böyle bir izlenim doğurmasından bile kaçınılması gerekmektedir. Üstelik siyaset kurumunun öncülük etmediği bir çalışmanın dayatmadan uzak olması da söz konusu olamayacaktır.

Uzman yapımı bir anayasa da bizi hedefe götüremeyecektir. Bir defa, anayasayı uzmanlar değil, halk yapmalıdır. Nasıl ki demokrasiler halk tarafından bir iktidarı ifade ediyorsa, bu iktidarın nasıl kullanılacağı da sınırlarını belirlemek de ona ait olmalıdır. Şüphesiz ki bu, uzmanların dışlanmasını ifade etmez. Tam aksine uzman katkısı olmadan anayasanın bütünlüğünü sağlamak ve teknik konuları düzenlemek pek mümkün olamayacaktır. Bununla birlikte, anayasalar temel siyasal tercihleri yansıtan metinler olduğundan, bunu temsilcileri aracılığıyla da olsa halk yapmalıdır. Bir demokrasi ile Platon'un filozoflar yönetimi arasındaki fark da budur. Diğer taraftan, uzman yapımı anayasada uzmanların bir biçimde belirlenmesi gerekir. Bu durumda uzmanları belirleyen irade, en azından psikolojik olarak bir anayasayı dayatan olarak algılanacaktır. Bu da baştan bir meşruiyet tartışması doğurma potansiyelini bünyesinde taşır. Sonuç olarak, gerçeklikte olsun, görünüşte olsun dayatılmış bir anayasa yapımı usulünü reddetmek, demokratik usulün olmazsa olmaz koşulu olarak belirlemektedir.

Anayasa yapımı için benimsenen yöntemlerdeki farklılıklarda her ülkenin kendine özgü koşullarının etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte, seçilecek yöntemin meşruluğu, üzerinde en çok durulması gereken unsur olarak belirlemektedir. Mamafih, ülkemizde en çok göz ardı edilen de bu unsur olmuştur. Sürekli meşruluk krizleri yaşayan bir anayasaya sahip olmak istemiyorsak, öncelikle meşru bir zemin ve yöntemi kararlaştırmak bir zorunluluktur. Daha önce de ifade edildiği üzere, demokratik bir yöntemin seçilmesi bizi nihai olarak otokratik hükümlerden uzak bir anayasaya götürecektir. Çünkü meşru sonuçlar meşru usullerle elde edilir. Böylece, "Nasıl bir anayasa yapmalıyız?" sorusu et-

rafında yaşanan kronik tartışmaların belki de çok da anlamı ve karşılığı olmadığı, görülebilir. Hatta bugüne kadar demokratik bir anayasa yapılmasını engelleyen psikolojik bariyerler de yıkılabilir. ■

¹ bk. Hayati Hazır, “*Sened-i İttifak’ın Kamu Hukuku Bakımından Önemi*”, DÜHFD., Cilt 1, Sayı 2, s.17-28.

² Aynı yönde bk. Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasaları**, 8. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 14-5.

³ Esasen dünyanın ilk yazılı anayasası olarak Amerikalıların İngiltere’den bağımsızlıklarını elde etme mücadelesi sürecinde yapılan 1776 Virginia Anayasa’sı kabul edilebilir. bk. Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993, s.43-4.

⁴ Aynı yıl Polonya Anayasa’sı da yapılmıştır.

⁵ Bu konuda çarpıcı bir çalışma için bk. Taha Akyol, **Medine’den Lozan’a**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1996.

⁶ bk. Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, 10. Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2005, s. 138.

⁷ Ali Yaşar Sarıbay, “*Politik Anayasacılık: Hukukun Politik Mantığı*”, Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan, Cilt I, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008, s.384.

⁸ Tanör, s. 128.

⁹ Bu konuda özellikle bk. K.C. Wheare, **Modern Anayasalar**, çev. Mehmet Turhan, Değişim Yayınları, İstanbul, 1984, s. 19 vd.

¹⁰ Wheare, s. 43-4.

¹¹ Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi (Anayasa Hukukuna Giriş)**, 6. Bası, Say Yayınları, İstanbul, 1990, s. 117.

¹² Wheare, s. 9.

¹³ Cass R. Sunstein, “*Constitutions And Democracies: An Epilogue*”, Constitutionalism and Democracy, Edited by Jon Elster and Rune Slagstad, Cambridge University Press, 1993, s. 327.

¹⁴ Yaşar Gürbüz, **Anayasalar**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1981, s. 76.

¹⁵ Ergun Özbudun, **Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993, s. 129.

¹⁶ Bu konuda ayrıca bk. Mehmet Tevfik Gülsoy, **Özgürlüklerin Korunmasında Anayasa Yargısının Yeri ve Meşruluğu**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2007, s. 45 vd.

¹⁷ bk. Sururi Aktaş, “*Liberal Hukuk Kavramı Üzerine Genel Bir Bakış*”, KHUKA, 2 (2002), s. 96-102.

¹⁸ Aynı yönde bk. Mustafa Erdoğan, **Anayasa ve Özgürlük**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2002, s. 34.

¹⁹ Louis Henkin, “*John Marshall Globalized*”, Proceedings of the American Philosophical Society, Vol. 148, No. 1, March 2004, s. 55.

²⁰ Jon Elster, “*Anayasa Yapım Yolları*”, çev. Mehmet Tevfik Gülsoy-Engin Saygın, e-akademi (hukuk, ekonomi ve siyasal bilimler aylık İnternet dergisi), Eylül 2008-sayı 79, s. 1,10. (Erişim adresi: <http://www.e-akademi.org/makaleler/gulsoy-saygin-1.htm>).

²¹ Mustafa Erdoğan, **Anayasal Demokrasi**, 7. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005, s. 50.

²² bk. Yavuz Atar, **Demokrasilerde Anayasal Değişmenin Dinamikleri ve Anayasa yapımı**, Mimoza Yayınları, Konya, 2000, s. 155-164. Bunların anlamları üzerinde aşağıda durulacaktır. Ayrıca, Özbudun da ülkelerin demokrasiye geçiş sürecinde anayasa yapma yöntemlerini reform, kopma ve sözleşme yolları olarak üçe ayırmaktadır. bk. Özbudun, s. 51-110.

²³ Elster, s. 2-3.

²⁴ Elster, s. 3.

²⁵ Jeremy Waldron, “*A Right-Based Critique of Constitutional Rights*”, Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 13, No. 1, (Spring, 1993), s. 42.

²⁶ bk. Gülsoy, s. 45 vd.

²⁷ Aktaran: Francis Sejersted, “*Demokrasi ve Hukuk Devleti: iyi Yönetim Çabasındaki Bazı Tarihsel Çeşitli Deneyimleri*”, e-akademi (hukuk, ekonomi ve siyasal bilimler aylık İnternet dergisi), Aralık 2006, Sayı 58, s. 9. (Erişim adresi: <http://www.e-akademi.org/makaleler/mtgulsoy-1.htm>).

- ²⁸ Elster, s. 3-4.
- ²⁹ Burada hukuk devletinin keyfi yönetimin zıddı olduğunu hatırlamakta fayda var. Hukuk devleti ile demokrasi arasında birtakım gerilimlerin varlığı söz konusu olmakla birlikte, bu noktada temel bir uzlaşmadan bahsedilebilmektedir.
- ³⁰ Erdoğan, **Anayasa ve Özgürlük**, s. 21.
- ³¹ Elster, s. 3-4.
- ³² bk. Elster, s. 3.
- ³³ Atar, s. 156.
- ³⁴ Orhan Aldıkaçtı, **Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası**, s. 55-6.
- ³⁵ Tanör, s. 133.
- ³⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Recai G. Okandan, **Amme Hukukumuzun Anahatları (Türkiye'nin Siyasi Gelişmesi)**, İÜHF. Yayını, İstanbul, 1977, s. 134 vd.
- ³⁷ bk. Tanör, s. 150-2.
- ³⁸ R. H. Davidson, **Reform in the Ottoman Empire (1856-1876)**, Princeton University Press, 1963, p. 388-9'dan aktaran Tanör, s. 166.
- ³⁹ Özbudun, s. 59.
- ⁴⁰ Tanör, s.373.
- ⁴¹ Aldıkaçtı, s. 150-1.
- ⁴² Ayrıntılı bilgi için bk. Özbudun, s. 60 vd.
- ⁴³ Elster, s. 3.
- ⁴⁴ Taha Parla, **Türkiye'de Anayasalar**, İletişim Yayınları (Cep Üniversitesi), İstanbul, 1991, s. 26.
- ⁴⁵ bk. Elster, s. 4.
- ⁴⁶ Meclis-i Umumi, üyeleri padişah tarafından atanan Heyet-i Ayan ve üyeleri genel seçimlerle belirlenen Meclis-i Mebusandan oluşmaktadır.
- ⁴⁷ Bu konularda ayrıntılı bilgi için bk. Okandan, s. 231 vd; Tanör, s. 167 vd; Mustafa Erdoğan, **Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset**, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 21-3.
- ⁴⁸ Okandan, s. 286-7.
- ⁴⁹ Aldıkaçtı, s. 70.
- ⁵⁰ bk. Şeref Gözübüyük, **Türk Anayasaları**, 4. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s. 31.
- ⁵¹ Atar, s. 161-2.
- ⁵² Jon Elster, "*Bir Kurucu Meclisin İdeal Tasarımı*", çev. Engin Saygın, AÜHF., Cilt 58, Sayı 2, 2009, s. 421-2. Diğerleri ise bir anayasayı yapmak veya değiştirmek üzere tek bir amaçla seçilen *anayasal konvansiyonlar*, açıkça bir anayasanın kabulü ve olağan yasama organı görevini yerine getirme ikili görevi ile seçilen *yetkilendirilmiş kurucu yasama organları* ve bir anayasal konvansiyon olarak seçilip sonrasında olağan yasama işlevini de üstlenen *kendiliğinden oluşmuş yasama meclisleridir*. bk. aynı yer.
- ⁵³ Tanör, s. 373.
- ⁵⁴ Ergun Özbudun, **1921 Anayasası**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1992, s. 47-8.
- ⁵⁵ Aynı yönde bk. Tanör, s. 290-1.
- ⁵⁶ Atar, s. 159-61.
- ⁵⁷ TÜSİAD'ın önerisi, son tahlilde elitist veya en azından elitlerin kontrolünde bir anayasal konvansiyon oluşturulmasını içermekteydi.



“AÇILIM” SÜRECİNDE TÜRKİYE

LÜTFÜ TÜRKKAN*

Türkiye’de, ülkenin bütünlüğü konusunda hassasiyeti olan çevrelerin endişelerinin yoğunlaştığı bugünlerde, Hükûmetin önce “**Kürt açılımı**” diye söz ettiği, daha sonra “**demokratik açılım**” adını verdiği ama aslında “**Kuzey Irak açılımı**” olan oluşumu, tarih süzgecinden geçirmek gerek.

BAŞLANGIÇ

2002 yılındaki seçimlerde iktidara gelen “**medya destekli, ABD güdümlü AKP**”nin ilk icraatı olmuştu “**1 Mart Tezkeresi**”ni Meclise getirmek. Buna göre Güneydoğu’ya 65 bin askerini yerleştirecekti Amerika.

Meclise, Türk milletinin dışarıdan yoğun baskısı sayesinde Türk milleti bu badireyi atlattı atlatmasına, ama AKP’nin Amerika’ya hizmet aşkı hız kesmedi.

Meclisten “**Irak Harbine dâhil olmama**” kararı çıkmasına rağmen, Meclis kararlarını hiçe sayarak İncirlik’ten Irak’a 4496 sorti yapıldı. Hatırlayınız, bunu Amerika ziyaretinde Savunma Bakanı Vecdi Gönül bizzat açıklamıştı.

İKİZ SÖZLEŞMELER

AKP, 4 Haziran 2003 tarihinde, BM’nin İkiz Sözleşmeleri’ni TBMM’den geçirdi!

Türkiye’yi etnik ve ekonomik parçalamanın yasal zeminlerini oluşturacak olan “**Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi**” ile “**Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi**” adını alıyordu bu ikiz sözleşmeler.

* Araştırmacı - Yazar.

Başbakan Erdoğan, 2004 yılı başındaki Washington temaslarının ardından yurda döndüğünde: *“Şu anda ABD’nin Büyük Orta Doğu Projesi var ya Genişletilmiş Orta Doğu, yani bu proje içerisinde Diyarbakır bir merkez, bir yıldız olabilir. Bunu başarmamız lazım.”* diyordu.

Akliselim herkes, o günden beri her fırsatta şu soruyu soruyor: **“Diyarbakır nereye merkez olur?”**

HİZMETE DEVAM

AKP 15 Temmuz 2004 tarihinde TBMM’den bu kez **“Kamu Yönetimi Temel Kanunu”**nu geçirdi. Bu Yasa ile merkezî otoriteyi yani Ankara’yı zayıflatıyor, belli parçalara böldüğü bölgelerdeki iktidar odaklarına, **“yerel hükümetler”** kurma fırsatı veriyordu.

AKP, Amerika tarafından verilen ödevleri bir bir yerine getirmeye devam etti.

25 Ocak 2006 tarihinde de Türkiye’yi 12 eyalete bölen yasayı, **“Kalkınma Ajansları Yasası”**nı TBMM’den geçirdi. Yasa’ya göre Türkiye, etnik ve ekonomik temelde bölgelere bölünüyordu.

ABD’nin Türkiye analisti Prof. Henry Barkey bir makalesinde Obama’nın Türkiye’ye; *“Kürtlerin yaşadığı Türkiye Güneydoğusu ile Kuzey Irak’ı kapsayacak bir ‘Nitelikli Sanayi Bölgesi’nin kurulmasını”* önerdiğini anlatmıştı. Bu çıkan yasalar, Barkey’in makalesinde geçen hedeflere uygun yasalardı.

GÜL-OBAMA ANLAŞMASI

Yukarıda anılanların ardından AKP’nin **“Kürt açılımı”** da çok geçmeden geldi.

Obama’nın Türkiye ziyareti sırasında, Cumhurbaşkanı Gül ile Obama arasında **“üç aşamalı bir plan”** anlaşması yapılmıştı.

Birinci aşamada, Kürt sorununun çözümü konusunda şu ana kadar yapılanlar Anayasa’ya konulacak, kültürel alanda henüz yapılamayanlar gerçekleştirilecek ve **“vatandaşlık”** tanımı konusunda gerekli değişiklikler yapılacak.

İkinci aşamada Türkiye, **“Kürdistan Bölgesi Hükümeti”**ni tanıyacak.

Üçüncü aşamada, PKK’nın dağdan inmesi, etkili ve kabul edilir bir af ile silahlıların bırakılması sağlanacak.

Görüldüğü üzere üç aşamalı bu plan, AKP’nin değil, PKK’nın hiç değil, Barzani’nin, Talabani’nin de değil; plan, ABD’nin planı.

HÜKÜMET PKK İLE PAZARLIKTA

2009 yılının Şubat ayında, AKP’li bir bakanın Öcalan ile görüştüğü iddiaları, siyaset çevrelerinde çok konuşulur olmuştu. Murat Karayılan da bir gazete-ciye verdiği demeçte, **“Geçen yıl Şubat ayında bir Hükümet üyesi Öcalan’a gitti ve açılımı konuştu.”** demişti.

Tam bu iddiaların ardından, **“Kürt açılımı”**nın başlangıcı sayılan, Gül’ün, **“2009’da çok güzel şeyler olacak.”** sözlerine tanık olduk.

“Kürt açılımı” ABD kaynaklı olduğuna göre, Washington’un AKP ile Öcalan’ı müzakereye oturtması fevkalade bir durum değildi.

Hükûmet, PKK ile ilk pazarlık yaptığını, **“Birinci Barış Grubu”**nun Türkiye’ye girişi sırasında itiraf etmişti zaten.

Emniyet Genel Müdürlüğünün hazırladığı bir analizde, 2006 yılından beri PKK’nın Avrupa sorumlusu Sabri Ok ile görüşüldüğü açıklanmıştı. Buna bir de Eski Emniyet İstihbarat Dairesi Başkanı Bülent Orakoğlu’nun açıkladığı **“Sabri Ok, Abdullah Öcalan ile telefon görüşmesi yaptı.”** bilgisi eklenirse, Hükûmetin, Öcalan ile pazarlık yaptığı ortaya çıkmaktadır. Yani Hükûmet adına birileri Sabri Ok ile Sabri Ok da Öcalan’la görüşmüştü!

Peki, görüşmeler sadece Emniyet Genel Müdürlüğü analizinde geçenlerle sınırlı mı?

Tabii ki değil.

“Kürt açılımı” adına yapılan görüşmelerden bahsederken, MİT Müsteşarı Emre Taner’in Hükûmet adına yürüttüğü temasları da hatırlamak gerek.

Taner’in, 20 Ekim 2005 tarihinde Irak’ın kuzeyinde Barzani ile yaptığı görüşmede, Barzani, Taner üzerinden Türkiye’den -Emre Taner tarafından emekli olduğu güne dek yalanlanmayan- şu taleplerde bulundu:

“Türkiye, Kuzey Irak’taki oluşumu tanımalı; Kuzey Irak ve Türkiye’deki Kürtlere çifte vatandaşlık vermeli; ekonomik ilişkileri geliştirmeli, kurulacak askerî okullarda Türk uzmanlar görev yapmalı...”

MİT Müsteşarı Emre Taner, bu taleplerden hiçbirine hayır demedi. Talepler karşılığında PKK’ya karşı birlikte mücadele önerdi.

Taner henüz müsteşar yardımcısı iken de İmralı’da Öcalan ile yaptığı görüşmeyle gündeme gelmişti.

BÖLMEYE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

“Kürt açılımı” ile birlikte, öncelikle kavramlar üzerinden zihinler bölündü.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesini özetleyen, **“Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir.”** anlayışının yerine, bizzat Hükûmet üyeleri tarafından, Türklük, Kürtlük, Lazlık, Çerkezlik sıklıkla telaffuz edilmeye başlandı.

Aynı zamanda siyasal bir kavram olan Türk, öncelikle ırksal bir kavram gibi topluma sunuldu ve **“Madem Türk ırksal isim, o zaman diğer ırkların da isimleri anayasal güvenceye sokulsun.”** anlayışı, topluma nüfuz edilmeye başlandı.

Açılımın tartışıldığı TÜSİAD toplantısında Sedat Aloğlu’nun önerilerine dikkat çekmek gerek. Sedat Aloğlu, şu üç öneriyi Türkiye’nin konuşması gerektiğini belirtiyor.

1. Çözüm aşamasında İmralı’nın görüşmelere katılması,
2. Anayasa’ya **“Bu ülkeyi Türkler ve Kürtler kurdu.”** maddesinin eklenmesi,
3. Bölgesel özerklik.

Başbakanın kendisi ve eşiyile ilgili olarak sıkça dile getirdiği, **“Ben Gür-cü’yüm, eşim Arap.”** ifadesi, bu maksada hizmet eden ifadeler değil miydi?

Zihinsel bölünmenin ardından, semboller üzerinden toplum bölünmeye başlandı.

Bir yandan bayraklara sarılmış asker tabutları, diğer yandan otobüs üzerinden şehir turu attırılan teröristler...

Hükûmet bir yandan, kendilerine yönelik tepki oluyor diye vatandaşın şehit cenazelerine katılmasını engelliyor, diğer yandan da teröristlerin karşılanma görüntülerini **“umut verici”** buluyordu.

Hükûmetin kalemşoru olduğu bilinen gazeteci Şamil Tayyar’ın *“Irak’ta ve Afganistan’da ölen Amerikan askerleri nasıl sessizce küçük bir birlik töreni ile defnediliyor, PKK ile mücadele esnasında şehit olan Türk askerlerinin cenazelerinin de bu şekilde sessizce defnedilmesi gerektiğini”* ifade etmesi, birilerinin kendisine yaptığı sufle sonucu ortaya çıkan ifadelerdir.

Ardından haritalarda bölünmelere başlandı.

Hükûmet, ülkeye çizdiği bir sınır üzerinden politika yapar oldu ve muhalefeti, ülkenin bu sınırından öteye gidememekle vurmaya çalıştı!

Amerika’nın BOP planında bahsi geçen **“Türkiye himayesinde Kürdistan”** gerçekleştiğinde oluşacak olan bu sınırları Amerika, PKK silahu ile saptamaktadır. PKK eylemleri, bu sınırların genişletilmesine yönelik olarak tezgâhlanmaktadır.

PKK’nın 1 Hazirandan itibaren yaptığı saldırıların coğrafyası, son dönemde dillendirilen **“demokratik özerklik”** taleplerinin hayata geçmesini istediği dikdörtgen şeklindeki alanın dış çevresidir. Bu dikdörtgenin alt en sağı Hakkâri-Şemdinli, alt en solu İskenderun-Osmaniye hattıdır. Dikdörtgenin sol tarafının eksenini Malatya’dan geçmektedir. Dikdörtgenin üstü ise Karadeniz’dir!

AKP’li Bakan Hayati Yazıcı’nın gündeme getirdiği, **“sınırların bazı bölgelerde kaydırılması tartışılmalı”** önerisi de zamanlama açısından bu noktada önem kazanıyor!

Zihin, sembol ve harita.

Açılımın üç ama unsuru tamamlanmıştı.

Sırada en tehlikelisi olan **“sokak”** var!

Sokakta yaratılmak istenilen Türk-Kürt kavgasının da bu açılımın bir aş-

Hükûmet, ülkeye çizdiği bir sınır üzerinden politika yapar oldu ve muhalefeti, ülkenin bu sınırından öteye gidememekle vurmaya çalıştı!

ması olduğuna dikkat çekmek, PKK'nın sivil hedeflere yönelik eylemlerini de bu minvalde değerlendirmek gerekir.

ASLINDA KUZEY IRAK AÇILIMI

Yukarıda bahsi geçen aşamaları birer birer başarı (!) ile tamamlayan AKP'nin "**Kürt açılımı**"na, ABD'nin "**Kuzey Irak açılımı**" demek daha doğru olur.

Altı yıl aradan sonra Türkiye'ye gelen Barzani ile yapılan anlaşmalarda, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile Türkiye arasında, Washington'un 2003'te ilan ettiği "**Irak'ın kuzeyi ile Türkiye'nin güneydoğusu tek bir ekonomik bölge olmalı.**" tezine uygun anlaşmalar yapıldı.

Bu anlaşmalara göre;

- Türkiye ile Kuzey Irak arasında tam bir ekonomik entegrasyon çalışması yürütülecek.

- Ortak enerji, ticari, ulaştırma stratejisi olacak.

- Türk Hava Yolları en kısa zamanda Erbil seferlerine başlayacak.

- Ziraat Bankası ve diğer bankalar Kuzey Irak'ta şube açacak.

- Aydınlar, öğrenciler ve üniversiteler arasında temaslar yoğunlaşacak. Böylece yeni bir tarih bilinci de sağlanacak.

Alınan kararlardan da görüldüğü gibi AKP'nin "**Kürt açılımı**"nın Kürtçe konuşan vatandaşlarımızla bir ilgisi yok.

"**Tam ekonomik entegrasyon**"la başlayan sürecin hedefinin "**siyasi entegrasyon**" olduğu gerçeği, gün gibi duruyor gözümüzün önünde.

Bütün bunlar, daha önce ABD tarafından Özal'a dayatılan ama TSK engeline takılan "**Türkiye himayesinde Kürdistan**" projesinin, adım adım tamamlanmasıdır. AKP'nin de önce iktidara getirilmesinin, şimdilerde de iktidarının devamının bedelini ödemeye yönelik adımlarıdır.

TSK ENGELİNİ BERTARAF ETME PLANLARI

TSK'nin Ergenekon tertibiyle zafiyete uğratılması da bu dönemde Özal döneminde olduğu gibi TSK'nin engel çıkarmasını önlemeye yöneliktir.

Diğer taraftan TSK'nin kamuoyu nezdindeki itibarını sarsmaya yönelik PKK saldırıları bütün hızıyla devam ettirilmektedir.

Yandaş medya üzerinden TSK'nin millî yapısını tasfiye edebilmek için "**profesyonellik**" tartışmasından, "**Ordu lağvedilmeli, yeni ordu kurulmalı.**" gibi fikirler varacak kadar geniş bir yelpazede, TSK'nin yapısı sorgulanmaktadır.

Yine yandaş medya üzerinden TSK'nin bazı unsurlarının PKK ile irtibatlı olduğundan başlayarak TSK'nin bu saldırıları bizzat organize ettiğine kadar varan alçakça propaganda pervasızca yapılmaktadır.

"**TSK savaşı kaybediyor.**" fikri ile hem Silahlı Kuvvetler yıpratılarak "**Türkiye himayesinde Kürdistan**" planı karşısında direncinin kırılması hem de halkın PKK ile pazarlık yapılmasına rıza göstermesi hedef alınmaktadır.

Şimdi medyada yürütülen, **“Bu iş, bu ordu ile olmayacak, PKK ile masaya oturalım.”** tezi, bu hedefe yönelik propagandalardır.

ABD'nin 1 Haziranda PKK silahını tekrar ateşlemesinin esas hedefi, kendi planına mecbur etmektir.

Bunu yandaş medyanın görmediğini zannetmek safdillik olur. Yandaş medya, Amerika'nın bu talebini, varlığını borçlu olduğu AKP iktidarının devamı için bir zorunluluk görmektedirler.

Oysa PKK ile masaya oturmak demek, önce Barzani'ye devlet bahşetmek, arkasından da bu devletin Türkiye'ye doğru genişlemesini peşinen kabul etmek demektir.

ACILIMLARIN SONUCU DEVLETSİZLEŞTİRME

Kürt açılımı, Alevi açılımı, Kıbrıs açılımı, Ermeni açılımı derken **Roman açılımı**'na kadar sıra geldi.

Devletin millî ekonomiye ait, stratejik güvenlik noktalarında önem atfeden neyi varsa yabancılara âdeta peşkeş çekercesine satılması, devleti devlet yapan unsurların birer birer elden çıkarılmasının ardında, **“Türk milletini önce devletsizleştirmek, ardından halkı etnik bazda ayrıştırarak parçalara bölmek”** planı yatmaktadır.

Bu planın **“açılım”** aşamasından sonra geldiği son noktada da nihai hedefe doğru büyük bir adım daha atılmıştır.

Bir devlet düşünün ki, bu derece etnik kalkışma ve terör saldırısına uğradığı hâlde, bölgeyi kontrol altına alabilmek, zarar gören sivil halkın can güvenliğini temin edebilmek maksadı ile ilan etmek durumunda kaldığı **“olağanüstü hâl”** uygulamasını, ihanet olarak kabul eden bir zihniyet tarafından yönetiliyor.

Devletin savunma mekanizmaları, çeşitli entrikalarla teker teker zafiyete uğratılıyor.

Bütün bu yaşananlar, **“devletsizleştirmek”** denilen gizli planın tezahürüdür.

BUGÜN...

Bölücü terör örgütü PKK, 1 Haziranda başlayan süreci, yeni bir dönem olarak ilan etti. PKK bu yeni dönemi, hem BDP il genel meclisi başkanları ve belediye başkanları toplantısından çıkardığı karar ile hem de bizzat Cemil Bayık'ın ağzından, **“demokratik özerkliği koruma, geliştirme ve yaşatma dönemi”** olarak ilan etti.

Bölücüler bunu, Amerika'nın konfederasyon dayatmasının ilk ayağı olarak belirlediler.

Bu söylem önümüzdeki günlerde uluslararası mecrada da Türk yetkililerin ve diplomatların karşısına sık sık çıkarılacaktır.

Endişe edilen tek nokta, bu konuda sokakta çıkacak Kürt – Türk kavgasında, Kürt tarafının olası mağlubiyetidir. Ama BOP Projesi'nin tezgâhlayıcısı Amerika,

bunun da çaresini bulup, bu çarenin önünü açacak söylemi bizzat Başbakan R.Tayyip Erdoğan'a önceden söylemesidir.

Toronto'daki G-20 toplantısına katılan ve Obama ile iki kez görüşen Başbakan Erdoğan, düzenlediği basın toplantısında hiç alakası yokken birdenbire *"Irak merkezî yönetiminin Kuzey Irak'ta hiçbir egemenliğinin bulunmadığı, yerel yönetimin de bölgeye henüz tam olarak egemen olamadığı"* ifadesini kullandı. Başbakan Erdoğan bu cümlenin hemen ardından da NATO'dan Kandil'e asker yollamasını istedi!

R.Tayyip Erdoğan'ın bu çağrısı, akıllara 2002 yılında Harp Akademilerinde gerçekleştirilen Kerük merkezli **"Etnik çatışmaya müdahale edip, barışı sağlayan NATO harp oyunu"**nu getiriyor...

Amerika'nın yukarıda zikrettiğim endişelerini, NATO'nun müdahalesi ile geçiştirme planı, böylece BOP'un Eş Başkanı Başbakan Erdoğan tarafından dillendirilmiştir.

Yazımın yukarıdaki bölümlerinin birinde bahsetmiştim. R.Tayyip Erdoğan, daha 2004 yılında ilan ettiği **"Diyarbakır'ı ABD'nin Büyük Orta Doğu Projesi içinde bir merkez"** yapma hedefini, **"eş başkan"** sıfatı ile adım adım gerçekleştirmektedir.

Aradan geçen onca yıl sonra, Şeyh Said'in ilk kez Diyarbakır'ın orta yerinde anılması da bu hedefe yaklaşıldığının işaretidir. Diyarbakır'ın orta yerinde Abdullah Öcalan, Barzani, Talabani posterlerinin açılması, hedeflenen konfederasyonun üçlü sac ayağını göstermesi açısından önemlidir.

Adına **"açılım"** dedikleri **"ihnet projesi"** ne göre sırada **"221 sayılı Pişmanlık Yasası"**nı değiştirme planı var. Bu Yasa ile her PKK'lıyı suçsuz ilan edecekler.

Bundan sonra belki PKK **"Silah bırakıyorum."** diyecek, ama ardından geçtiğimiz günlerde Karayılan'ın demecinden anlaşılacağı gibi **"bölgelerin özerkleşmesini ve güvenlik örgütlenmesini yapmasını"** istemekten de geri durmuyor.

Bu talebin Türkçesi **"ayrı bir devlet"**.

Türkiye Cumhuriyeti'nin millî ve siyasi birliğini parçalayacak bu plan, Özal tarafından uygulanmadığı gibi, Washington'a bağımlı BOP Eş Başkanı Erdoğan tarafından da becerilemeyecektir.

Devletin millî ekonomiye ait, stratejik güvenlik noktalarında önem atfeden neyi varsa yabancılarla âdeta peşkeş çekercesine satılması, devleti devlet yapan unsurların birer birer elden çıkarılmasının ardından, **"Türk milletini önce devletsizleştirmek, ardından halkı etnik bazda ayırıştırarak parçalara bölmek"** planı yatmaktadır.

Millî ve siyasi birlik bir tercih olduğu gibi, aynı zamanda bölgesel bir zorunluluktur da...

“Eş başkan” sıfatı ile Büyük Orta Doğu Projesi’nin ve onun tarafından geliştirilen “açılım” planlarının nihai sonucu olan bu talebe “Evet!” demiş olabilir Başbakan Erdoğan.

Yandaşları, tetikçileri, yağdanlıkları, nemalanan partilileri, içeride ve dışarıdaki ortakları, uluslararası sermaye, Amerika, AB, tüm küresel güçler, bu talebin karşısında sessiz kalabilir, hatta bu talepte bulunanları cesaretlendirebilirler.

Ancak hesaba katılmayan bir güç var. O da Türk milleti, Türk milliyetçileridir. Türk milliyetçileri, bu konuda henüz son sözlerini söylememişlerdir. ■



BİR AÇILIM SİYASETİ

TAYLAN SORGUN*

Siyasi iktidarın “açılım siyaseti”nin geldiği yer bellidir. Böylesine siyasetlere girilirken tarihsel süreçler gözden uzak tutulmamalıdır. Emperyalizmin tetikçisi PKK terörü, kendiliğinden ortaya çıkmış değildir. Kurulmuş, organize edilmiş, başına da işte şimdiki eli kanlı terör örgütü başı getirilmiştir. Tetikçi terörün ortaya çıkarılması, emperyalist siyaset ve onun uzantısı bölgesel siyasetlerin dâhilindedir.

Şimdi geriye dönüp bakarsak mesela, Irak’ın Kuveyt’i çok önceden işgal edeceğinin anlaşıldığını görürüz. Buna karşı çıkılmamış, tersine Irak Başkanı Saddam Hüseyin “kapalı kapılar ardında” desteklenmiş; hatta tahrik de edilmiştir. Büyük planın başlangıcı budur. Irak’ın Kuveyt’i işgalinin ardından petrol bölgesine silahlı güçler indirilmiş ve Çekiç Güç ortaya çıkmıştır. Petrol bölgesi ile Güneydoğu Anadolu’daki petrol ve bir bakıma ondan daha da önemli kaynak olan GAP su bölgesi üzerinde tarihsel süreçteki harita siyasetleri ortaya konulmaya başlanmıştır.

Irak’ın Kuzeyi’ndeki yapılandırmanın adımları da eş zamanlı olarak atılmıştır. “Güney Kürdistan” tanımlaması da Çekiç Güç’le birlikte söylenir olmuştur. Irak olayı devam ederken, Batılı sanayileşmiş ülkelerden de destek alan Ermenistan, bölgenin öteki önemli petrol yataklarına sahip olan Azerbaycan toprakları üzerinde harekete “geçirilmiştir”.

Bu siyasetler yaşanırken emperyalizmin tetikçisi PKK terörü de eş zamanlı olarak hareket hâlinindedir. Tetikçi terör bölgenin güçlü devleti Türkiye üzerindeki emperyalist ve “Sevrci” siyasetlerle desteklenirken bölge daha çok hareketlenmiştir. “Emperyalizmin Kürt kartı”nın tekrar harekete geçirilmesi siyasetinde, terör tetikçidir.

Bu süreç dâhilinde emperyalizm, Kürt siyaseti kartını daha da ileri boyutlara ulaştırmış ve “Kürt sorunu” tabiri siyaset gündemine sokulmuştur. Böylece “Kürt sorunu” terörün nedeni olarak kabul ettirilmeye çalışılmış ve bu kabul de ettiril-

* Gazeteci - Yazar.

miştir. Tabii bu kabule itirazlar da vardır. İşte böyle karmaşık bir ortamda siyasi iktidar, “Kürt açılımı” siyasetine adım atmıştır. Ne var ki bu tanımlama tepkileri çekince bu defa “demokratik açılım” ya da başka parantezler içindeki tanımları gündeme getirmiştir.

Siyasi iktidarın, tarihsel süreçlere bakmadan ve tarihsel süreçlerin bölgesel ve Türkiye üzerindeki tuzaklarını hesap edemeden başlattığı siyaset süreci sırasında kimi çevrelerde ise emperyalizm, tarihin çöplüğündeki Sevr methiyeciliği ile gündeme getirilmiştir.

Siyasi iktidarın hatalı tarihsel siyasetlerinden olan “açılımcılık” sürerken “yerel parlamentolar” talepleri yanı sıra Kuzey Kürdistan – Güney Kürdistan söylemleri de ileri boyutlara ulaşmıştır. Bu tanımlar sırasında ABD’ye giden Irak’ın Kuzey’indeki yapılandırmanın başı Barzani, Oval Ofis’te sanki bir devlet başkanı gibi ağırlanmıştır.

Siyasi iktidarın tarihsel hatalı siyasetleri, Brüksel tarafından da hararetle desteklenmiştir. Şu anki Avrupa Birliği Devletlerinin önde gelenleri arasında, 30 Ekim 1918’de Mondros teslimiyet anlaşması ardından Türkiye’yi işgal eden ve Anadolu’da kan döken devletler de vardır. Tetikçi terörün siyasi kampları da AB devletlerinde yaygındır.

Böylesine karmaşık bir ortamda ve siyasetler sürecinde siyasi iktidarın “Kürt sorunu açılımı” hatalı tarihsel bir siyaset olarak ortaya çıkmış ve bu süreç yeni sorunları da gündeme getirmiştir. Artık işler etnik sayım taleplerine kadar dayanmıştır.

Tetikçi terörün Ermenistan topraklarında üsler alabilmesi de tarihsel süreçlerle bağlantılıdır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Türk ordusu Doğu Cephesi’nde Rus ve Ermeni orduları ile savaşırken bugünkü PKK terör örgütü benzeri gruplar Rus ve Ermeni ordusu yanında yer almışlardır.

1993 yılının Kasım ayındaki şu olay dikkat çekicidir : ABD’de Orta Doğu Araştırmaları Birliği (MESA)’nın yıllık toplantısında Kürt ve Ermeni lobileri de yer almışlardır. O toplantıda Doğu Anadolu’da Ermeni toprakları iddiası gündeme girmiş ve Güneydoğu Anadolu coğrafi bölgemizden “Kuzey Kürdistan” diye söz edilmiştir.

Siyasi iktidar, bütün bu siyasi gelişmeleri dikkate almadan tarihî hatalı “açılım” siyasetini gündeme sokmuştur. ■

Siyasi iktidarın, tarihsel süreçlere bakmadan ve tarihsel süreçlerin bölgesel ve Türkiye üzerindeki tuzaklarını hesap edemeden başlattığı siyaset süreci sırasında kimi çevrelerde ise emperyalizm, tarihin çöplüğündeki Sevr methiyeciliği ile gündeme getirilmiştir.



SORUNUN SİMETRİSİ VE İRADE

ARİF YALÇIN*

Simetri, bir irade tescilidir. Simetrinin “tesadüf”ü boşa çıkaran, “irade ve plan”ın muhabbetini hücrelerine nakşetmiş düzgünlük olduğunu, yazının girişinde söylemek ihtiyacı duyuyoruz. Simetri varsa irade vardır. İrade ise sorunun sebebi, çözümün de adresidir.

İnsansız Çözüm

“İradenin olmadığı yerde sebep tartışılmaz.” der İmam Maturudi. İrade-simetri-plan gibi kavramlar meselemizin hemen her noktasına hâkim. Yalnızca sorunun çözümüne dair bir irade göremiyoruz. Adına ister “Şark sorunu”, ister “demokratikleşme hareketi”, isterse “Kürt sorunu” denilsin; mesele, bir plan dâhilinde simetrik siyasal, sosyopsikolojik manevralarla yönetilen, birden fazla emziği olan ve giderek sarmalı genişleyen bir şer irade düzleminde bir **sorun**. Adına her ne dersek diyelim, sorunlu bir bölge, sorun yaşayan insanlar, sorunu yaşatan insanlar, sorunla yaşlanan insanlar, sorundan ölen insanlar, sorundan beslenenler vs... Neticede sorun merkezli bir sosyolojik ve siyasal alan ve bu alanın merkezinde de hisseden ve beyninde oluşan algının ardından davranış belirleyen insan var.

“Kürt sorunu” tabirinin resmî ağız kazandığı şu birkaç yıllık süreçte Türk kimliğini başka bir kimlikten emzirmek isteyenler, bir “Türk sorunu”nun da olabileceğinden bahsederken belki de aba altından sopa gösteriyordu. Bu “Türk sorunu” tabiri, tıpkı “Kürt sorunu” dediğimizde olduğu gibi, her Türk’ü sorunlu gösterecek bir algıyı da beraberinde getiriyordu.

“Kürt sorununu çözeceğiz.” şeklindeki her açıklama aslında çözümsüzlüğü de haber vermektedir; zira her şeyden önce dil kirlidir. Sorun, bir toplum ya da

* Araştırmacı - Yazar.

etnisite ile birlikte anılmış ve bu toplumu oluşturan her birey militarizme dolaylı şekilde yönlendirilmiştir. Böylece “biz ve ötekiler” bilinci, mesele ile ilgilenmeyen büyük bir kitleyi meselenin tarafı yapmıştır. İfadenin sakıncası, bireylerin de hâletiruhiyesine sirayet edecektir, etmiştir. Karşı komşusunun ya da oturduğu apartman ve site sakinlerinin etnik kimliği ile ilgilenen insan sayısı, “Kürt açılımı” ifadesinden sonra artmış olsa gerektir.

Hükûmetin “açılım” dediği bu yıkım projesinin bazı şehit cenazelerinde görüldüğü tepki, açılımcı üslubun bir sonucudur. Başbakan’ın muhtelif yerlerde muhtelif vesilelerle “tek kişi kalsam da” veya “Bedeli ne olursa olsun açılımı devam ettiririz.” vb. sözlemleri ve yaklaşımı, demokrasinin AKP için “dinî” nitelikli bir iman hareketi hâline geldiğini gösterdiği gibi siyasal süreçteki karar verici mekanizmanın yani toplumsal baskı gruplarının devre dışı kalması sonucunu da doğurmaktadır. Bunun sonucunda münazara, siyasal ve toplumsal aktörler ile değil “hainler” ve “darbeciler” arasında yürütülmüş olur. Bu durumda da siyasal yapının merkezinin kullandığı söylemlerin toplumsal tezahürü olarak kendini gösteren şiddet, bireysel temelde normalleşir.

Şu birkaç örnek ve bunların kapsadığı anlam üzerinde düşünülmesi gerektiği kanaatindeyim. Millî Mücadele yıllarında TBMM’nin, başkentini geçici olarak Kayseri’ye nakledilip nakledilmemesi konusunu ele aldığı oturumda Kürt Diyar Ağa kürsüye çıkmış ve “Efendiler biz buraya vatanı müdafaa etmeye ve gerekirse ölmeye geldik, kaçmaya değil.” demiştir.

Faruk Bildirici’nin Leyla Zana’nın hayatını anlattığı **Yemin Gecesi** adlı kitabın bir yerinde şunlar söylenmektedir: “Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel HEP’lilerin son olaylarla ilgili görüşme taleplerini reddederken, heyet Erdal İnönü, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan, Mesut Yılmaz ve Alparslan Türkeş’le görüştü. HEP heyetinde Genel Başkan Feridun Yazar, Ahmet Türk, Orhan Doğan, Mahmut Kılınc ve Leyla Zana yer alıyordu. HEP heyetinin en ilginç görüşmesi MHP lideri Alparslan Türkeş’le oldu. Randevu alma konusunda yaşanan tereddüt Türkeş’le yapılan görüşmede yerini sıcak bir atmosfere bırakmıştı. Yarım saatlik randevu bir buçuk saate uzamış ve Türkeş HEP’lilerle yakından ilgilenmişti. Türkeş sohbet boyunca, daha çok kızım dediği Leyla Zana’yı muhatap aldı ve Türklerle Kürtlerin kardeşliğinden bahsetti. Türkeş heyete “...biz 900 yıldır kardeşiz. Benim yeğenlerim Kürt’tür. Kız kardeşim Kürt’le evli. Bizim birbirimizden ayrılmamız mümkün değildir.” diyerek heyeti rahatlatan bir konuşma yaptı.”

“Kürt sorununu çözeceğiz.” şeklindeki her açıklama aslında çözümsüzlüğü de haber vermektedir; zira her şeyden önce dil kirlidir.

Son olarak MHP Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin 4 Temmuz 2010 tarihli şu sözlerini hatırlamak gerekir:

“Hangi dille şarkı söylerse söylesin, muhterem anasının dili ne olursa olsun büyük Türk milletini oluşturan her fert, şanlı tarihimizin mukaddes bir hatırasıdır ve bizim için vazgeçilmezdir. Tarih şahittir ki, zulme uğrayan, dost arayan kardeşlerimizin en emin sığınağı, yüzyıllar boyunca milletimizin şefkat dolu yüreği olmuştur. Bu kaynaşma ve kucaklaşma devam etmektedir ve mutlaka sürecektir. İncancımız ve mücadelemiz bunun içindir. Milletimizin geleceği, huzuru ve birliği için bulunacak bütün çözüm yolları, bu muazzam ailenin bağlarını güçlendirmelidir.”

Hükûmetin “açılım icraatları”, yukarıdaki sözler kadar tesirli olamamıştır; zira insanı ve psikolojisini göz önüne almayan çözüm, insafsız bir çözümdür.

Terör, Örgüt, Plan ve İrade

Örgütün yıllar boyu süren simetrik faaliyetleri elbette ki şer bir iradenin neticesiydi; fakat son yıllarda bu şer irade karşısında bir “devlet iradesi” göstermemektedir. Örgütün fikrî altyapısının olmaması da en ciddi handikabıdır. AKP ile devam eden süreç, örgüte fikrî bir altyapı da hediye edecektir. Örgütün kalem efendisi yazar kadrosu son zamanlarda IRA'dan ETA'dan falan bahsetmeye başlamıştır. Oysa IRA'nın aksine PKK, Sinn Fein gibi fikrî bir hareketin silahlı kolu değil, hareketin hem ağası hem marbasıdır. Bir caninin hareketi olan PKK, silahlı bir eyleme sonradan fikir giydirme çabasının adıdır.

Yıllarca terör ile demokrasi arasında bir ters orantı olduğunu iddia eden örgüte yakın yazarlar terörün demokratik ülkelerde de yaşanmış ve yaşanan bir sorun olduğunu pekâlâ bilirler. Bununla birlikte gelişmiş demokrasilerde terörün kitleselleşmesi ve kronikleşmesi oldukça zordur. “İrlanda sorunu” ile birazcık ilgilenenler dahi sorunun temelinde Katoliklere karşı resmî ayrımcılık yattığını bilirler. Dikkat edilsin, resmî ayrımcılık. Katolik İrlandalılar, kendi ülkelerinde ikinci sınıf insanlar hâline getirilmişlerdir. Yakın sayılabilecek zamanlarda dahi sırf mezhebi yüzünden işe alınmayan, eğitim verilmeyen İrlandalılar vardır. Türkiye Kürtlerinin, Katolik İrlandalıların İngilizlerden çektiğinin binde birini dahi çekmediği rahatlıkla söylenebilir. IRA terörü döneminde sadece Katolikler değil, Protestanlar da teröre başvurmuş; karşılıklı öldürmeler yaşanmıştır. Yöntem terör yöntemidir, fakat ya-

IRA terörü döneminde sadece Katolikler değil, Protestanlar da teröre başvurmuş; karşılıklı öldürmeler yaşanmıştır. Yöntem terör yöntemidir, fakat yaşananlar bilinen bir terörden çok mezhebe dayalı bir iç savaştır.

şananlar bilinen bir terörden çok mezhebe dayalı bir iç savaştır. Netice terör, kolluk kuvvetlerini ve diğer devlet müstahdemlerini öldürerek bitirmenin derdinde değildir, bu kolay olmadığı gibi rasyonel ve reel de değildir. Öyleyse amaç korku üreterek buradan toplumu ve devleti belli politikalara zorlamaktır.

Türkiye'deki Kürt kökenlilerin dörtte birinin oy verdiği **siyasal Kürtçü** bir parti var. Bu partinin bir türlü terör örgütü ilan edemediği PKK ise çok daha düşük bir desteğe sahiptir. Mevcutta yapılan faaliyetler ve açılım, PKK'yı meşrulaştırma derinliğini içermiş ve BDP'nin siyaset yapma alanını genişletmiştir.

Bugün geldiğimiz noktada Hükûmet hâlâ "Demokratik açılıma devam edeceğim." diyor. Fakat elde "Taş Atan Çocuklar Yasası" denen yasa tasarısından başka bir şey yok. Söz konusu Yasa'nın, açılımın siyasi safhasıyla pek de ilgisi olduğu söylenemez. Kaldı ki bu Yasa geçerse terör olayları azalmaz, aksine sokaklarda taş atan çocukların sayısında ciddi bir artış olur. Sorun ne çocuklar ne de taşlar. Sorun, karşıda görüşülecek çözüm yanlısı bir iradenin olmayışı; çünkü "o irade" çözümden yana değil.

Kuzey İrlanda örneğine kısmen vâkıf olanlar PKK ile görüşülmesinin faydasına inanıyorlar. Bugün Kürtçü siyaset bir yana Kürt siyasetinde dahi PKK çizgisi dışında bir grup ortaya çıkmıyor. BDP'nin aldığı oy ortada. Belli ki Kürt çoğunluk PKK'yı desteklemiyor. Hatta Kürtçü çoğunluk, PKK'nın eylemlerini onaylamıyor. AKP, BDP'yi muhatap alırken CHP ve MHP'yi küstürmeyi dahi göze aldı. "Kürt açılımı", "Milli Birlik Projesi" ve daha nice denemeden sonra "demokratik açılım" veya kısaca "açılım" ezberleri literatüre girdi. Açılımın içeriği ise muhatap alınmış olan BDP ile doldurulacaktı; fakat BDP yan çizdi, "Ben oyunda yokum." dedi. BDP'liler iradenin kendilerinde olmadığını, asıl muhatabın Öcalan olduğunu söyleyince Hükûmet tam anlamıyla ortada kaldı ve iş bilmezliği tescillendi.

Yaşananları Hükûmet maalesef göremedi ya da görmemekte direniyor. Açılım baştan sona bir safsataydı. BDP hâlâ muhatapmış gibi, sanki PKK açılımı sabote etme kararını almamış gibi açılıma ısrarla devam edildi. BDP, örgütü bir türlü silahsızlanmaya davet edemedi.

Yaşananlar gösteriyor ki PKK ile temasa da geçildi ve Habur'daki gövde gösterisi mahiyetindeki sahne hazırlandı. PKK ise, açılımı kendisini tasfiyeden çıkarıp, fırsata çevirmeye çalıştı ve başarılı da oldu. Açılım süresince PKK, silah gücünü ispat etmiştir. Bu yüzden "pazarlıklar" daha çetin geçecektir. Örgütün Türkiye'den beklentisi, Barzani türü bir modeldir: PKK militanları silahlı ama meşru bir güç olarak kalacak, Öcalan da hapisten çıkarılıp bir eve yerleştirilecek, buradan PKK'yı ve bölgeyi yönetecektir. Kısacası PKK tam anlamıyla bağımsız bir devlet hayalinin peşinde koşmaktadır.

Bu simetrik düzlemde Habur'a gelindi. Açılımın en sonunda yaşanması gereken manzara en başta yaşandığında "Ne oluyor?" sorusu milleti tedirgin ederken dağdan törenle inişte Hükûmet, gelenlerin kıyafetlerini değiştirmeyi,

gelenleri sınırdaki çadır mahkemeler yerine Ankara'da yargılamayı bile düşünemedi, zira Hükûmet bu konuda iradesiz, hatta reflekssiz. Neticede Hükûmetin, PKK ile aynı hedefi paylaştığını düşünmek mecburiyetine yaklaşıyoruz. Buradan kârlı çıkarın örgüt olduğunu da rahatça söyleyebiliyoruz.

Simetrik Siyasal Tarih

Sürece baktığımızda ilk önce inanılmaz bir simetriyi fark ederiz. Yani "Doğu/Şark sorunu" olarak başlayan süreç, Siyonizm, Ermeni düzenbazlığı, iç siyaset aktörleri, ihtilaller, söylemler, aydınlar, terör örgütleri, dış siyasetin içeriye uzattığı meme, ona uzanan dudaklar gibi simetrikler oluşturmuştur. Türkiye'ye atılan taş sayısı vurulan kuş sayısının onda biridir. Taşların da kuşların da bir simetri arz ettiği ancak şimdilerde dikkatimizi çekiyor.

Günümüzde "Kürt sorunu" ifadesi-tabiri Hükûmetçe uygun görülen mesele, 1815 Viyana Kongresi'nde Rus katılımcılar tarafından dillendirilen "Şark sorunu"dur dediğimizde, meselenin savunma hattında "Garb'ın derdi"ni de anlamış oluruz. Şark sorunu daha sonra, İngiliz ve Fransızlar tarafından yoğun olarak gündeme getirilerek Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir baskı unsuru olarak da kullanılmıştır.

Fransız tarihçisi Albert Sorel, "Aslında Türkler Avrupa'ya ayak bastığı günden beri Şark meselesi zuhur etmiştir." demektedir. Şark meselesinin önemli taciz alanları Ermeni ve Kürtler üzerinden oluşturulmuştur. Bu amaçla Ermeniler önce Katolikleştirilmiş ve Katolik Ermeniler ayrı bir millet olarak kabul edilmiştir. Bu süreç, 1840'larda kemale ermiş ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahalesinin zemini böylece oluşmuştu.

Yabancıların kontrolündeki öğretim kurumları (Robert Koleji gibi) vasıtasıyla Ermeniler için özellikle oluşturulan tarihî-sosyolojik altyapı zaman içinde "ideoloji" düzeyine ulaşacaktı. Gurmank, Soran, Goran ve Kürt lehçeleri ile konuşan tüm aşiretler, Kürt adı altında toplanmaya çalışılarak yeni bir millet oluşturulmaya başlanmıştı. Bu hususta açıkçası çok da başarılı olunamamıştı; zira Kürtler kendi içerisinde bir dil birliğine kavuşmuş değildi, ta ki TRT ŞEŞ bu maksada hizmeti fazlasıyla yerine getirene kadar.

İlk Kürtçe sözlük denemeleri ve akabinde de eski uygarlıkları Kürtlerle akraba kılarak Kürtlere yalancı bir tarih uydurma faaliyetleri, Rusların bu çalışmalarlarıyla oluşturulmaya başlamıştır. İngilizler ve Amerikalılar ile petrol arasındaki

PKK ise, açılımı kendisini tasfiyeden çıkarıp, fırsata çevirmeye çalıştı ve başarılı da oldu. Açılım süresince PKK, silah gücünü ispat etmiştir. Bu yüzden "pazarlıklar" daha çetin geçecektir.

en büyük duvar, bölgede güçlü bir Müslüman devletin varlığı idi. Bu duvar iki gedikten yıkılırdı; Ermeni ve Kürt varlığı.

1898-1940 yılları arasındaki İngiliz arşiv belgelerinden alınan raporlar Batı dünyasının Orta Doğu ve Anadolu hakkındaki emellerini açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

25 Ocak 1898 tarihli Markiz Salisbury'den Sir N. O'Connor'e yazılan rapordan: "Türkiye'nin Karadeniz'e çıkan Boğazları ve Bağdat'a kadar olan Fırat vadisi Rusları ilgilendirir. Diğer taraftan Türkiye'nin Afrika toprakları ve Bağdat'ın aşağı kalan bölümleri bizi ilgilendirir. Buralarda İngiliz çıkarları vardır."

27 Ağustos 1919 tarihli Mr. Hohler'den Mr.C.Kerr'e yazılanlardan: "Kürtlerin ve Ermenilerin durumu beni hiç ilgilendirmiyor. Kürt sorununa verdiğimiz önem Mezopotamya bakımındandır. Ermenistan ve Kürdistan'ın sınırlarının kesin olmadığı konusunda sizinle hemfikirim."

26 Aralık 1919 tarihli üçüncü toplantıda da şunlar denilmektedir: "Kürt kabileleri İngiliz ve Fransız hâkimiyetine konacak, Kürdistan'da hiçbir şekilde Türk bırakılmayacak, bir tek Kürt devletimi yoksa birçok küçük Kürt devletleri mi kurulacağı düşünülecek. Ermenilere Amerikalılar vasıtasıyla silah sağlanacaktır."

Ermeni meselesi aslında birçok yönüyle Türkiye için bir örnek konumundadır. Oluşturulmak istenen "Kürt azınlık süreci"nin önüne geçmezsek Türkiye yeni soykırım iddialarının muhatabı olacaktır. Zira bu süreç Türk tarihine tanındık gelmektedir.

Netice itibarıyla Ermeniler bağımsız olmuştur. Dikkat edecek olursak enerjinin coğrafyasında güçlü bir devlet Garb'ın işine gelmemektedir. Batı'nın iradesi ve plan simetrisi bu merkezde şekillenmiştir. İster Kafkaslarda, ister Türkistan'da, isterse Mezopotamya'da Türk'ün etki alanındaki güçlü devlet, hizayı bozmaktır.

Tüm bu organize simetrik terör hareketinin ve şebekesinin karşısında kim durmalıdır? Elbette ve şüphesiz ki çözüm iradesi, kararlılığı, geleneği ve simetrisiyle Devlet! ■

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

Düşünce Dünyasında Türkiz dergisi, sosyal bilimler alanında iki ayda bir yayımlanan hakemli bir dergidir. Her yılın son sayısında derginin yıllık dizini yayımlanır.

Makalenin yazarı; adını, soyadını, unvanını, görev yaptığı kurumu tam ve açık olarak belirtmeli; ayrıca iletişim sağlanacak açık adres, telefon numarası ve e-posta adresini vermelidir.

Dergiye gönderilen yazılar, bilgisayarla hazırlanarak PC uyumlu disket (CD veya DVD) üzerinde olmalı veya e-posta adresine gönderilmelidir.

Gönderilen yazılar, daha önce yayımlanmamış olmalıdır. Herhangi bir sempozyum, kongre vb. bilimsel toplantıda sunulmuş bildiriler veya diğer bilimsel yazılar; etkinliğin adı, yeri ve tarihi belirtilmek koşuluyla yayımlanabilir.

Dergimizde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler ve sorumluluk yazarlara aittir.

Yayımlanmaları amacıyla dergiye gönderilen yazılar; Yayın Kurulunca yayın ilkeleri açısından incelenir ve değerlendirilmek üzere alanında uzman iki hakeme gönderilir. Ancak, hakemlere yazar adı, yazarlara ise hakem adı bildirilmez. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olması hâlinde yazı, üçüncü bir hakeme gönderilir ve bu sonuca göre Yayın Kurulunca yazıların yayımlanması hususunda karar verilir.

Yayın Kurulu, hakemlerin eleştiri ve önerilerini dikkate alarak yazılar üzerinde anlatım açısından gerekli düzeltmeleri yapabilir.

Yayımlanması uygun görülmeyen yazılar, bir örneği saklanmak kaydıyla, yazarın isteği üzerine iade edilir.

Yazım Kuralları ve Biçimsel Özellikler

1- Dergiye gönderilen yazılar, Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu*'na (kısaltmalar dâhil) uymak zorundadır. Yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.

2- Başlık: İçerikle uyumlu olarak en çok 10-15 sözcükten ibaret, tamamen büyük harfle, koyu (bold) ve 12 punto olmalıdır. Ara başlıklar, bölüm başlıklar ve alt başlıklar sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde, 11 punto koyu (bold) yazılmalıdır.

3- Yazar adı ve adresi: Makale yazarı, adını, soyadını ve unvanını yazı başlığının altına (*) işaretini belirterek yazılmalıdır. Bu işaret, dipnotta gösterilecek, makale yazarının kurumu ve unvanı yazılacaktır. Herhangi bir kurumda görev yapmayan yazarlar, konumuna uygun sıfatları kullanmalıdır: araştırmacı, yazar vb.

4- Ana metin: Yazılar, Times New Roman tipi ile 11 punto büyüklüğünde ve bir satır aralığıyla yazılmalıdır.

Alıntılar italik harflerle ve tırnak içinde verilmeli; beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan birer santimetre içeride, blok hâlinde ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.

5- Yazılara bilgisayarla sayfa numarası verilmemelidir (Gerekirse çıktılar üzerinde kalemle verilebilir.)

6- Kaynak gösterme: Metin içinde yapılan göndermeler soyadı, basım yılı, gerektiğinde sayfa numarası parantez içinde belirtilmelidir: (Özbay 2010), (Özbay 2010: 163). Yazarın aynı yıl yayımlanmış birden çok eserine gönderme yapılmışsa (Altın 2010 a Altın 2010 b); birden çok kaynağa gönderme yapılmışsa (Erkin 2008, Canbel 2009) şeklinde belirtilmelidir. Birden çok yazar adı yazılmalı ve “vd.” kısaltması kullanılmalıdır: (Yakıcı vd. 2005)

Dipnotlar yalnızca açıklamalar için kullanılmalı, sayfa altında ve numaralandırılarak gösterilmelidir. Herhangi bir internet adresine yapılan göndermelerde bu adresler kaynaklar arasında verilmeli ve indirme tarihi belirtilmelidir: (<http://www.guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7- Kaynakça: Yararlanılan kaynaklar, yazının sonunda “Kaynakça” bölümünde, 10 punto alfabetik olarak verilmelidir. Makalelerde Türkçe kaynaklara öncelikle yer verilmelidir. Örnek olarak:

Tek Yazarlı Makale:

ÖZÖNDER, Cihat (1984), “Kültür Bültenleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler”, **Türk Kültür Araştırmaları**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 132: 136-139.

Tek Yazarlı Kitap:

ÖZBAY, Hüseyin (2010), **Kelimeler Kuşatması**, Ankara: Berikan Yayınları.
FORSYTH, Patrick (2000), **30 Dakikada Rapor Yazma** çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul: Damla Yayınevi.

İki Yazarlı Kitap:

KIRAN, Ali ve KIRAN, Ezgiler (2001), **Dil Bilimine Giriş**, Ankara: Seçkin Yayınları.

Çok Yazarlı Kitap:

YAKICI, Ali vd. (2008), **Üniversiteler İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara: Gazi Kitabevi.

Yayımlanmamış Tez:

KARA, E. (1996), **Öğretmenlerin Statü Düzeyleri**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yazarın Aynı Yıl Yayımlanmış Birden Çok Makale veya Kitabı Varsa:

KORKMAZ, Zeynep (2005 a), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (2005 b), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

THE PUBLICATION PRINCIPLES OF THE JOURNAL OF OPINIONS WORLD (DÜŞÜNCE DÜNYASI'NDA TÜRKİZ)

The Journal of Opinions World is a peer viewed journal devoted to the social fields published on bi-monthly period. The annual index is given in the last issue of the year

The author(s) are supposed to clearly state their names, titles, institution and give a Corresponding address or an email.

The manuscript must be submitted a PC compliant CD or through email

The papers must be original and not published previously in any other journal. The papers submitted to a conference, congress or symposium can be published provided that the name, the place and the time of the activity are clearly stated.

All the opinions and the ideas published in the journal entirely belong to the authors and do not bind the journal in any way.

The papers submitted to the journal are first checked regarding to the publication rules of the journal by the editorial board and then sent to two referees for the through reviewing process. The manuscripts sent to the referees do not contain the names of the authors. Similarly the names of the referees are not revealed to the authors. In the case of one positive one negative view of the referees the manuscript is sent to a third referee for the final decision.

The editorial board reserves the right to make syntaxual changes on the papers based on the recommendations of the referees.

The rejected papers are returned to the authors upon request. A copy of each paper is achieved by the journal

Writing rules and formatting

1- The papers sent to the journal must be in compliance with Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu (including the abbreviations)

2- **Title:** The title must be in good compliance with the content, contain maximum 10-15 words, written in bold 12 fond capital letters. The sub titles should be 11 fond bold letter in title case

3- **The name and the title of the author** should be written under the title with *. This should give in the footnote indicating the institution and the title of the author. The authors which are not working in any institution should use titles which describe them such as researcher , author etc

4- **Main text:** The main text should be written 11 fonts Times New Roman with single spacing. The quotations should be italic and given within “. The quotations longer than five lines should be given by 1 cm indentation from the both end of the page with single spacing.

5- The papers should not contain page numbers (The authors may indicate the pages with a pencil on the hard copy if necessary)

6- Referencing: The references in the text should be given by the surname of the author and the publication year of the source in parenthesis (Özbay 2010).The related page can be quoted if necessary (Özbay 2010: 163). More than one documents of the same author published in the same year are referenced as (Altın 2010 a, Altın 2010 b); Referencing more than one source should be made as (Erkin 2008, Canbel 2009). The sources with more than one author should be given by the surname of the first author followed by et.al and the publication year : (Yakıcı et.al. 2005)

The footnotes should only be employed for the explanations and numbered according to the order given in the page . The quotations from an internet address should be given in the references by stating the downloading date : (<http://www.guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7. References : All the sources used in the study should be given in the “References” section in 10 fonts alphabetical order . The Turkish sources should be given priority . Following are the examples of giving various references

Paper with a single author:

ÖZÖNDER, Cihat (1984), “Kültür Bültenleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler”. **Türk Kültür Araştırmaları**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 132: 136-139.

Book with a single author :

ÖZBAY, Hüseyin (2010), **Kelimeler Kuşatması**, Ankara: Berikan Yayınları.
FORSYTH, Patrick (2000), **30 Dakikada Rapor Yazma** çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul: Damla Yayınevi.

Book with two authors :

KIRAN, Zeynel ve KIRAN, Ezgiler (2001). **Dil Bilimine Giriş**. Ankara: Seçkin Yayınlan.

Book with multiple authors:

YAKICI, Ali vd. (2008), **Üniversiteler İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara: Gazi Kitabevi.

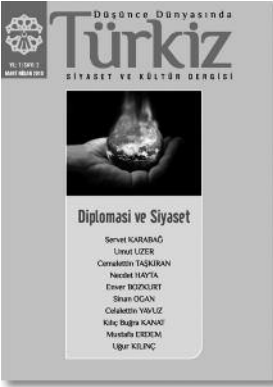
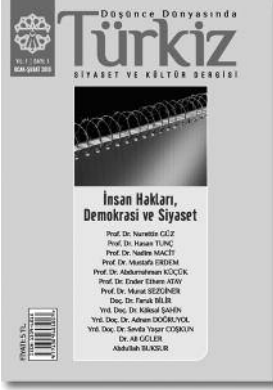
Unpublished thesis:

KARA, E. (1996), **Öğretmenlerin Statü Düzeyleri** Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Multiple papers or the book written by the same author and published in the same year:

KORKMAZ, Zeynep (2005 a), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep (2005 b), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.



Abonelik Koşulları

Yurt içi abonelik bedelleri, Güntülü Eğitim Yayıncılık ve Tic. Ltd. Şti.nin 6129855 numaralı posta çeki hesabına veya T.C. Ziraat Bankası Cevzlidere şubesindeki (şube kodu: 925) 53747100-500 (IBAN Nu.: TR52 0001 0019 2553 7471 0050 01) numaralı hesaba yatırılmalıdır.

Yurt dışı abonelik bedelleri ise, Şirketin aynı banka şubesindeki 5374 7100-5002 (IBAN Nu.: TR25 0001 0019 2553 7471 0050 02) numaralı dolar hesabına veya aynı banka şubesindeki 53747100-5003 (IBAN Nu: TR25 0001 0019 2553 7471 0050 03) numaralı avro hesabına yatırılmalıdır.

Yurt içi veya yurt dışı aboneliğin geçerli olabilmesi için ad, soyad, açık adres ve aboneliğin hangi sayıdan itibaren başlayacağı belirtilerek banka dekont örneği +90 (312) 285 44 99 Nu.lı faksa gönderilmelidir.

Adres :1.Cad. Nu. :43/4
06520 Balgat-Ankara

Tel : +90 (312) 287 88 99

Faks : +90 (312) 285 44 99

Web : www.turkizdergisi.com.tr

e-posta : bilgi@turkizdergisi.com.tr



Türkiz

ABONE FORMU

TÜRKİZ DERGİSİ'nesayısından itibaren 1 yıllık (6 sayı) abone olmak istiyorum. Abone bedelini;

- Güntülü Eğitim Yayıncılık Ltd. Şti. 6129855 numaralı posta çeki hesabına yatırdım.
 T.C. Ziraat Bankası 925-53747100-500 (IBAN: TR520001 0019 2553 7471 0050 01) numaralı hesaba yatırdım.
 T.C. Ziraat Bankası 925-53747100-5002 (IBAN: TR520001 0019 2553 7471 0050 02) numaralı dolar hesabına yatırdım.
 T.C. Ziraat Bankası 925-53747100-5003 (IBAN: TR520001 0019 2553 7471 0050 03) numaralı avro hesabına yatırdım.

Adı Soyadı:..... Mesleği:.....

Firma adı ve fatura adresi:.....

.....

..... Şehir:.....

Vergi dairesi, Hesap numarası:.....

Derginin gönderileceği adres:.....

.....

..... Şehir:.....

.....

Telefon:..... Faks:..... e-posta:.....

BOŞ SAYFA